

Nederlandse
plaatsnamen
verklaard

Nederlandse plaatsnamen verklaard

Reeks Nederlandse plaatsnamen
deel 12

Gerald van Berkel
en
Kees Samplonius

Schrijvers: Gerald van Berkel *en* Kees Samplonius
Kaart omslag: Famiano Strade, *Leo Belgicus*, ca. 1632
ISBN: 9789463679176 /2
© 2018, de schrijvers

Ten geleide

Het hier gepresenteerde corpus omvat circa 9.000 toponiemen, 35.000 attestaties en 38.000 literatuur- en bronvermeldingen. De opzet is vergelijkbaar met die van *Nederlandse plaatsnamen. Herkomst en historie* (2006) van Gerald van Berkel en Kees Samplonius. Het begrip plaatsnaam is in het huidige woordenboek echter ruimer gedefinieerd: ook wijk- en buurtnamen en een enkele gebiedsnaam zijn opgenomen.

Een van de belangrijkste kritiekpunten op het gezamenlijke woordenboek was het gebrek aan uniformiteit in de verklaringen van de twee auteurs. Om tegemoet te komen aan de kritiek heb ik alle lemma's opnieuw geschreven en geüniformeerd. Bovendien zijn ongeveer 2.500 lemma's, 20.000 attestaties en de bronvermeldingen door mij toegevoegd, alsmede ruim 200 toponymische grondwoorden. Ook de inleiding en de bibliografie zijn van mijn hand. Voor dit alles draag ik als enige de verantwoordelijkheid.

Dank aan Kees Samplonius, die zijn aanvullingen op *Nederlandse plaatsnamen. Herkomst en historie* (2006) ter beschikking stelde. Dank is tevens verschuldigd aan Frank van den Hoven, hoofdredacteur van *plaatsengids.nl*, die meerdere malen aanvullingen en verbeteringen doorgaf.

Speciale dank gaat uit naar mijn vrouw, Carolien van Berkel, voor de jarenlange ondersteuning en voor het met grote zorgvuldigheid uitgevoerde correctiewerk. Ik hoop dat u als lezer plezier aan de verzamelde informatie zult beleven.

Gerald van Berkel

Amstelveen
Januari 2018

Inleiding

Het doel van dit woordenboek is om aan te geven wat de etymologie van een plaatsnaam is, dat wil zeggen wat zijn oorspronkelijke betekenis is. Het uitgangspunt daarbij is dat op het moment van naamgeving plaatsnamen altijd een zinnvolle betekenis hebben. Is eenmaal sprake van een plaatsnaam dan verwijst de naam nog slechts naar die ene specifieke locatie en speelt de betekenis geen rol meer. Mede daardoor zijn plaatsnamen in het spraakgebruik extra gevoelig voor wijzigingen door klankverandering en verkorting. Enkele voorbeelden van het resultaat van deze veranderingen toont de volgende tabel:

Plaatsnaam	Oudst bekende attestatie		Betekenis
Farmsum	10e-11e eeuw	<i>Fretmarashem</i>	'woonplaats van Fretmar'
Breinder	1263	<i>Breiderode</i>	'uitgestrekte ontginning'
Serooskerke	ca. 1200	<i>Alerdeskirke</i>	'eigenkerk van heer Alard'
	1429-1430	<i>tSer Olaertskerke</i>	

De voorbeelden illustreren dat het zonder de oudste vormen moeilijk –zo niet onmogelijk– is de oorspronkelijke betekenis van namen als *Farmsum* te Delfzijl, *Breinder* te Schinnen en *Serooskerke* op Walcheren te achterhalen. Maar ook als namen transparant lijken, blijken de oude vormen soms een ander licht te werpen op de oorsprong van de naam. Bekende voorbeelden zijn *Doodstil*, 1456 *Doetijl*, 1497 *Doetil* 'vaste brug van Dode', *Ridderkerk*, 1292 *Riederkerke* 'kerk behorend bij de plaats Riede' en *Bazuin*, dat in 1415 *Byzueden* 'ten zuiden van' heette. In enkele gevallen heeft men een niet meer begrepen plaatsnaam of delen daarvan later gereïnterpreteerd. Een voorbeeld daarvan is *Boekend* te Venlo, dat in 1369 vermeld wordt als *Boychoyt* 'beukenbos', maar waarbij men het tweede deel, oorspronkelijk *hout* 'hoogopgaand loofbos', na afslijting opvatte als *eind* 'rand, uiteinde, plaats waar iets ophoudt'. Bij *Eeneind* bij Nuenen (1381 *Ghibo de enode*), waarbij men mnl. *enode* 'woestijn, eenzaam, onherbergzaam oord' niet meer begreep, verving men het laatste deel eveneens door *eind* (reeds 1520 *op deen eynde*).

Voor een plaatsnaamkundige zijn daarom de volgende werkzaamheden van belang:

- identificeren en lokaliseren van toponiemen in oude bronnen
- achterhalen van de oudste vormen van een bepaald toponiem
- analyseren van de vormingswijze
- vaststellen van de betekenis
- toetsen van het resultaat aan plaatselijke omstandigheden
- onderkennen van verspreidingspatronen
- opstellen van een relatieve chronologie
- vastleggen van de resultaten

Om de oorsprong van een naam te kunnen bepalen moeten we zo dicht mogelijk bij het moment van naamgeving geraken. Hiervoor is het nodig onderzoek te doen naar de oudste vormen van de plaatsnaam, die we kunnen vinden in oorkonden en op oude kaarten. De schriftelijke overlevering begint in ons land met de komst van

de Romeinen. Voor wat de plaatsnamen betreft zijn de gegevens dan nog schaars. Meer informatie komt beschikbaar vanaf de 8e eeuw, als kerkelijke instanties als kloosters steeds meer grondbezit verwerven, waarvan zij de overdracht in oorkonden en de jaarlijkse inkomsten in registers noteerden. Een oorkonde is een document dat diende als bewijs van een juridische handeling. In de Middeleeuwen werden alle belangrijke transacties in een oorkonde vastgelegd. Daarnaast beschreven de monniken de gebeurtenissen in hun tijd in kronieken. De voor Nederland belangrijkste kloosters lagen op één uitzondering na niet in Nederland zelf. Het waren de kloosters van Werden, Fulda, Lorsch en Echternach. Als kerkelijk centrum van Nederland hadden de bisschop van Utrecht en de Sint Maartenskerk diverse bezittingen overgedragen gekregen of nieuw verworven. Het enige vroege Nederlandse klooster was Egmond, dat echter pas gesticht is in de 10e eeuw.

Voor het zoeken van oude vormen van plaatsnamen biedt de digitalisering van de archieven van het afgelopen decennium grote voordelen. Ik heb hiervan dankbaar gebruik kunnen maken. Genoemd dient te worden het project Cartago, dat alle akten tot 1601 met betrekking tot de provincies Groningen en Drenthe en het Duitse Oost-Friesland ontsluit. Andere regionale voorbeelden zijn de digitale archieven van het Brabants Historisch Informatie Centrum en het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven. De oudste documenten zijn te vinden in diverse oorkondenboeken. Het Huygens Instituut voor Nederlandse geschiedenis heeft de papieren edities van de belangrijkste oorkondenboeken van Holland en Zeeland, Utrecht, Gelre en Zutphen en Noord-Brabant online beschikbaar gesteld (het oorkondenboek van Groningen en Drenthe vindt men bij *Cartago.nl*).

Zijn de oudste vormen verzameld, dan volgt de analyse van de vormingswijze van de plaatsnaam¹. Structureel gezien kunnen plaatsnamen in grofweg drie categorieën worden onderverdeeld: enkelvoudige namen, samengestelde namen en afleidingen. Enkelvoudige namen zijn namen die alleen uit een grondwoord bestaan, zonder toevoeging. Een voorbeeld is de naam *De Berk* (bedrijventerrein te Echt) identiek met de boomnaam *berk*. Bij afleidingen moeten we denken aan een grondwoord waaraan een achtervoegsel is toegevoegd. Een voorbeeld daarvan is *De Berckt* (1279 *Berck*, ca. 1329 *te Berket*, kasteel te Baarlo), een afleiding met het achtervoegsel *-t* van *berk* met de betekenis 'plaats waar berken staan'. De meest voorkomende categorie vormen de samenstellingen, combinaties van een grondwoord met een bepalend woord. Zo is *Berkelaar* (te Echt, midden 11e eeuw kopie 18e eeuw *Berclar*), een samenstelling van het grondwoord *laar* 'intensief benut bos, bosweide' en de boomnaam *berk*, die aangeeft om wat voor type *laar* het gaat.

De samenstellende delen worden in dit woordenboek doorgaans aangeduid met eerste deel en tweede deel. In het voorbeeld *Farmsum* hierboven is Oudnederlands *hem* 'woonplaats, woning' het tweede deel ofwel het grondwoord. Het eerste deel is de voornaam *Fretmar*. Deze voornaam heeft hier de verbogen vorm *Fretmaras*, de tweede naamval (genitief) met de betekenis 'van Fretmar'. Anders dan bij voorbeeld het Duits gebruikt het moderne Nederlands nauwelijks meer naamvallen, maar ten tijde van de vorming van de meeste plaatsnamen speelden naamvallen nog een belangrijke rol. Zo gebruikte men vroeger om de 'plaats waar' aan te duiden de derde

¹) Een verklaring van de meest gebruikte termen is te vinden op bladzijde 16.

naamval (datief), nog duidelijk herkenbaar aan het lidwoord in plaatsnamen als *Den Haag* 'bij de haag' en *Den Bosch* 'bij of in het bos'.

Voor het achterhalen van de betekenis van de woorden die deel uitmaken van de plaatsnamen is de digitaal beschikbare Geïntegreerde Taal Bank van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie van grote waarde. Op de site *gtb.nl* vindt men het Oudnederlands Woordenboek, het Vroegmiddelnederlands woordenboek, het Middelnederlandsch Woordenboek, het Woordenboek der Nederlandsche Taal en het Woordenboek der Friese Taal. Daarnaast raadplege men de *etymologiebank.nl*, opgezet door Nicoline van der Sijs, voor alle belangrijke etymologische publicaties van het Nederlands. Veel detailstudies zijn te vinden in de tijdschriftenreeksen *Nomina Geographica Neerlandica*, in de *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde* en in het tijdschrift *Naamkunde*. Een van de belangrijkste publicaties op het gebied van de plaatsnaamkunde, het *Toponymisch Woordenboek* van Maurits Gysseling, is door de Universiteit van Antwerpen online beschikbaar gesteld. De grote verdienste van dit woordenboek zijn de attestaties en de identificaties. De etymologische informatie is echter beperkt houdbaar gebleken. Naast het *Toponymisch Woordenboek* beschikken we over diverse andere belangrijke hulpmiddelen, met als belangrijkste het *Lexicon van nederlandse toponiemen tot 1200* van de hand van Künzel, Blok en Verhoeff. Daarnaast blijven de werken van Schönfeld over veldnamen en waternamen van onschatbare waarde. Verouderd, maar nog steeds bruikbaar, is het werk van Moerman, *Nederlandse plaatsnamen. Een overzicht*. Met de opname van de toponymische grondwoorden als apart lemma heb ik een bijdrage willen leveren aan het actualiseren van dit werk. Met de nodige reserves dient men gebruik te maken van het *Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse plaatsnamen* van De Vries. Voor andere hulpmiddelen en voor diverse detailstudies raadplege men de bibliografie achter in dit boek.

In dit woordenboek heb ik ervoor gekozen niet enkel de correcte of de meest waarschijnlijke verklaring weer te geven, maar te laten zien welke verklaringen er in de afgelopen vijfenzeventig jaar in de naamkundige literatuur zijn gegeven. Daarbij heb ik ondanks alle beknoptheid geprobeerd duidelijk te maken welke verklaringen wel en welke niet aannemelijk zijn. De belangrijkste toetsingscriteria zijn de oudste vormen van een naam, de patronen van plaatsnaamtypes en de natuurlijke gesteldheid van de locatie. Helaas is de plaatsnaamkunde nog geen volwassen tak van de wetenschap. Te vaak is immers de conclusie dat we de etymologie van een naam niet (meer) kunnen achterhalen. Uit de blijkbaar onweerstaanbare behoefte om toch tot een verklaring te komen zijn de meest uiteenlopende oplossingen ontstaan. Het lijkt soms wel alsof er net zo veel verklaringen voor moeilijk duidbare plaatsnamen bestaan als er naamkundigen zijn. Daarnaast verkondigen goedbedoelende leken hun vaak fantasierijke gedachtenspinsels in diverse media. Het grote publiek neemt een en ander gretig tot zich, maar het maakt dat de naamkunde als wetenschappelijke discipline minder serieus genomen wordt.

De plaatsnaamkunde heeft echter toegevoegde waarde voor de kennis van onze taal en van de nederzettingsgeschiedenis. Door hun ouderdom kunnen plaatsnamen woorden of vormen van woorden bevatten die reeds lang uit de woordenschat zijn verdwenen. Een sprekend voorbeeld hiervan is de woordenschat

van het Oudnederlands Woordenboek, die grotendeels berust op toponymisch materiaal. Diverse lokale klankveranderingen worden geïllustreerd in de klankhistorie van de plaatsnamen. Daarnaast zijn (micro)toponiemen een belangrijke gids voor historisch geografen en archeologen. Zij bieden talloze aanknopingspunten voor het achterhalen van de bewoningsgeschiedenis.

Plaatsnamen zijn getuigen van het verleden en zij kunnen zelfs informatie bieden over de geschiedenis uit een periode lang voordat de naam schriftelijk werd vastgelegd. Zo zijn er namen die dateren van voor de komst van de Romeinen. Dergelijke namen zijn niet uit de woordenschat van het Germaans en vaak ook niet uit die van het Indo-Europees verklaarbaar. Veel waternamen reiken terug tot in prehistorische tijden. Dat geldt waarschijnlijk ook voor een aantal Drentse plaatsnamen op *-en*, zoals *Annen*, *Ansen*, *Assen*, *Emmen* en *Onnen*, en diverse oude, niet samengestelde en etymologisch veelal onzekere namen.²

Ook de Romeinen hebben hun sporen nagelaten. Met name in Limburg en langs de rivieren de Maas, de Rijn en de Oude Rijn kunnen we Romeinse invloed in plaatsnamen aantreffen. Een deel van Zuid-Limburg was zelfs nog tot circa 800 romaans-talig (→Cadier en Keer). Bekende voorbeelden van Romeinse namen in Nederland zijn *Maastricht*, *Utrecht* en *Nijmegen*. De laatste naam is bijzonder. De samenstellende delen *novio* 'nieuw' en *magos* 'veld, markt' zijn immers Keltisch. Doorgaans wordt gesteld dat dergelijke namen door de Romeinen zijn gegeven naar Keltisch patroon in niet-Keltisch gebied. Directe Keltische invloed moet echter, zeker langs de Maas, ook in Nederland zijn opgetreden, al zijn de voorbeelden en de bewijzen schaars.

Het westen en noorden van Nederland werd al in de Romeinse tijd bewoond door een bevolking die Romeinse auteurs Friezen noemden. De huidige Friezen zijn wat taal en cultuur betreft echter geen directe afstammelingen van de Friezen uit de Romeinse tijd. Zij arriveerden hier vanuit Denemarken en Noord-Duitsland in de post-Romeinse periode. Plaatsnamen op *heem*, *-ingi* en *werd* typeren vanaf dan het namenlandschap. De taal van deze Friezen werd na 800 deels verdrongen door het Frankisch in het westen en enige eeuwen later door het Nederduits (Saksisch) in het noordoosten. Het Fries werd in Nederland uiteindelijk teruggedrongen tot een gebied dat overeenkomt met de provincie Friesland, maar met name in Noord-Holland en in Groningen zijn de sporen van het Fries in bepaalde plaatsnamen nog duidelijk herkenbaar.

De meest typerende geografische gesteldheid van Nederland was lange tijd het veen. De ontginning daarvan vond in diverse regio's in telkens andere periodes plaats. De naamgeving van de toen nieuw ontstane nederzettingen kenmerkte zich vaak door het gebruik van speciale plaatsnaamtipes, naast de te verwachten plaatsnamen met het grondwoord *veen*. De ontginningen vanaf de achtste eeuw in het noorden van Noord-Holland (Texel en Wieringen) kenden diverse namen op *mora* en *more*, Oudnederlandse vormen van *moer* 'veengebied, plaats van zoutwinning'. Plaatsnamen met *wold* 'moerasbos, zompig bos' dateren voor het merendeel uit de eerste tijd van de veenontginningen (8e-13e eeuw, en dan vooral 11e-13e eeuw). In de Utrechts-Hollandse laagvlakte kwam de ontginning van het veen voor agrarisch gebruik eind

² Zie de chronologische tabel op bladzijde 11.

tiende eeuw op gang. Graaf en bisschop hadden in de uitgifte van de veenconsessies, *cope* geheten, de regie. Dit *cope* vinden we als grondwoord terug in plaatsnamen als *Benschop*, *Boskoop*, *Nieuwkoop*, *Oukoop*, *Heicop*, *Reijerscop* en *Vriezekoop*. De ontginning van een *cope* geschiedde volgens een bepaald patroon. Vanuit een ontginningsbasis, meestal een veenriviertje, werden sloten het achterland in gegraven. De uitgegeven stukken land hadden vaak een vaste grootte en vorm, *hoeve* genaamd (*Achthoven* en *Tienhoven*). In de rondom Utrecht in de 11e en 12e eeuw ontgonnen gebieden liggen opvallend veel vernoemingsnamen, zoals *Demmerik* (Denemarken), *Kamerik* (Kamerijk of Cambrai), *Portengen* (Brittannië/Bretagne), *Hoog- en Laag Raven* (Ravenna) en *Spengen* (Spanje). Een nieuwe ontginning lag meestal nogal afgelegen, daarom gaf men er in kerkelijke kring graag de naam van een verre stad of ver land aan. Ook in recente tijd zijn vernoemingsnamen nog steeds gebruikelijk. Bij de exploitatie van de Drentse venen ten oosten van de Hondsrug werden vanuit het Stadskanaal zijkanalen gegraven, *monden* genaamd, waardoor veenkolonies ontstonden met namen als *Eerste- en Tweede Exloërmond*. Kleinere zijkanalen werden *wijken* genoemd, waardoor in Noord-Nederland namen ontstonden als *Kalkwijk* en *Ommelandervijk*. Mogelijk schuilt dit grondwoord ook in laat-middeleeuwse Zuid-Hollandse plaatsnamen als *Kromwijk*, *Reeuwijk* en *Spoelwijk*.

Een ander belangrijk aspect van de werkzaamheden van een naamkundige is het opstellen van een relatieve chronologie van plaatsnaamtypen, zodat deze onder meer kunnen dienen als gidsfossiel voor de nederzettingsgeschiedenis. Hieronder is een tabel opgenomen van de chronologie van Nederlandse plaatsnaamtypen. In de voorgaande elf delen van de reeks *Nederlandse plaatsnamen verklaard* zijn de tabellen per provincie samengesteld en deze geven meer inzicht in regionale ontwikkelingen. De tabel toont de diverse historische lagen die in Nederland kunnen worden onderscheiden:

Chronologische tabel van Nederlandse plaatsnaamtypen ³		
Prehistorisch (voor de komst van de Romeinen, 12 voor Christus)	1a	Een deel der enkelvoudige waternamen en afleidingen daarvan door middel van suffixen: <i>Aam, Alm, Beemster, Best, Devel, Diessen, Dintel, Dommel(en), Dongen(n), Dubbel, Eem, Eems, Faal, Gein, Geleen, Honte, Hunze, IJssel, Itter, Jeker, Kuinder, Limmen, Linde, Maas, Meije, Munte, Neer, Paesens, Reest, Regge, Rijn, Roer, Rotte, Schelde, Schenge, Schie, Spaarne, Suster(en), Swalm(en), Vecht, Velsen, Veur, Worm, Zaan en Zoel(en)</i>
	1b	Mogelijk een deel van oude, niet samengestelde en etymologisch veelal onzekere namen als <i>Aalten, Ane, Akkrum, Annen, Ansen, Arcen, Assen, Axel, Afferden, Alphen, Ampsen, Deuverden, Eelde, Eenum, Ees, Eext, Ell, Eme, Emmen, Empe, Emsten, Erm, Hantum, Heemse, Hertem, Hiaure, Houten, Joure, Junne, Kats, Lemmer, Lith, Lottum, Ommen, Orthen, Oss, Othene, Peize, Pesse, Ranum, Rottum, Ruinen, Ussen, Vries, Wimmenum, Witten, Yerseke en Zeist</i>
	1c	Enkele Keltische namen als <i>Heel</i> en <i>Heerlen</i>

³ Aangepast schema, ontleend aan D.P. Blok, Schematisch overzicht van ontstaanstijd en vormingswijze van enige plaatsnamen. In: *Grote Winkler Prins*. Zevende geheel nieuwe druk, Amsterdam / Brussel, 1974. Deel 18 p. 540-541.

Chronologische tabel van Nederlandse plaatsnaamttypen (vervolg)		
Vroeg historisch (12 voor Christus-500)	2a	Romeinse namen als <i>Kessel, Kesteren, Maastricht, Tegelen, Tricht en Utrecht</i> en een enkele Gallo-Romeinse naam als <i>Nijmegen en Cuijk</i>
	2b	Gallo-Romeinse namen met het achtervoegsel <i>-acum</i> , zoals <i>Blerick, Geverik en Melick</i> en namen met het achtervoegsel <i>-ikja</i> , zoals <i>Bunnik, Lopik, Maurik, Odijk en Varik</i>
	2c	Waternamen gevormd met <i>*apa</i> 'water, rivier' en daarvan afgeleide plaatsnamen. Hiertoe behoren onder meer <i>Brunnepe, Elp, Epe, Epen, Erp, Gaasp, Gennep, Gorp, Gulp(en), Ter Hunnepe, Den Ilp, Jisp, Keersop, Nispen, Stierop, Vatropp, Velp, Vennep, Wannepe(rveen), Weesp, Wezup en Wilp</i>
	2d	Plaatsnamen met het achtervoegsel <i>-t/-d-</i> , <i>Beesd, Braamt, Biert, Drempt, Drumpt, Elmpt, Hasselt, Hemert, Herpt, Hulst, Leeuwte, Leiden, Lobith, Naarden, Netterden, Rumpt, Steekt, Telgt, Tilligte en Uift, Vlierden en Zundert</i>
	2e	Een deel van de namen gevormd met <i>lo</i> 'licht, open bos', zoals <i>Almelo, Anloo, Arkel, Asselt, Baarlo, Balloo, Berkel, Casteren, Daarle, Dwingeloo, Eersel, Elsloo, Ermelo, Espelo, Exloo, Ginkel, Haarle, Heiloo, Hoogeloon, Hulsel, Ijpelo, Markelo, Neerloon, Ramele, Ruimel, Ruwiel, Schoorl, Tweekelo, Usselo, Vronen, Waalre, Warmelo en Wickel</i>
	2f	Namen gevormd met <i>heri</i> 'plaats met zandige rug', zoals <i>Bergerden, Borger, Dulder, Eemster, Eenrum?, Elfter(heurne), Enter, Heer, Lonneker, Losser, Mander, Molter(heurne), Rhienderen, Someren, Stegeren en Vaneke</i>
Vroege Middeleeuwen (500-1000)	3a	Waternamen samengesteld met <i>aa, beek, lede, maar/meer</i> en <i>vliet</i>
	3b	Namen op <i>-inge(n)/-ens</i> : <i>Everdingen, Friens, Harlingen, Harssens, Helsdingen, Kantens, Kuttingen, Leermens, Panningen, Thesinge, Tinallinge</i>
	3c	Echte nederzettingen samengesteld met <i>dorp, heem, hof, huis, weer, werd en zaal</i>
	3d	Romaanse namen als <i>Cadier, Lemiers, Cartils, Kasen, Vijlen</i> en namen met <i>willer < villare</i> 'buurschap': <i>Nijswiller, Wahlwiler, Wieler, Wijlre, Wiler en Wolder</i>
	3e	Deels Germaanse namen met het Romaanse achtervoegsel <i>-(in)iacas</i> , zoals <i>Beutenaken, Etenaken, Harles, Mamelis en Slenaken</i> , of met het Romaanse achtervoegsel <i>-etum</i> , zoals <i>Bellet, Elset, Holset, Soureth, Terblijt en Terziet</i>
Tijd van de grote uitbreiding van het woonareaal (1000-1500)	4a	Verdere nederzettingen met <i>bert, buren, dorp, hagen, hof, huis, weer, werd en zaal</i>
	4b	Namen samengesteld met <i>donk, geest, haar, ham, holt, horst, laar, lo, muiden, rijp, wede en wold</i>
	4c	Echte ontginningsnamen met <i>cope, ho(e)ven, kerk, rode, broek, heide</i> en <i>veen</i>
	4d	Oudere vernoemingsnamen, meest samenhangend met de ontginningen: <i>Babyloniënbroek, Demmerik, Frankrijk, Hoograven, Kamerik, Kockengen, Koekange, Kortrijk, Lombardijen, Parijsch, Pavijen, Poortugaal, Portengen, Rockanje, Schaluinen, Schelluinen en Spengen</i>
	4e	Namen samenhangend met de bedijking zoals die op <i>dam(me), dijk(e), hoek, horn, kade, sas, sluis en zijl</i>
Nieuwe en nieuwste tijd (1500-heden)	5a	Ontginningsnamen met <i>eind, hamrik, kanaal, kant, mond, oord, polder, rijge, streek, veen</i> en <i>wijk</i> ² 'voor turfafvoer gegraven zijkanaal'
	5b	Jongere vernoemingsnamen als <i>Albano, Alverna, Amerika, Amerikabuurt, Austerlitz, De Bombay, Borneo, Californië, Canada, Duinkerken, Egypte, Hoog Kana, Jaffa, Klein Amsterdam, Klein Groningen, De Krim, Krimwijk, Lombok, Malta, Mataram, Moskou, Napels, Nieuw Amerika, Oost-Friesland, Oostindië, Palestina, Pathmos, Petersburg, Polen, Quatrebras, Rome, Sahara, Siberië, Spitsbergen, Tivoli, Turkeye, Velletri, Vianen, Waterloo, Willemstad en Zuid-Carolina</i>
	5c	Recente wijknamen op <i>kwartier, park, poort en wijk</i>

De meeste plaatsnamen zijn samenstellingen en zij bestaan uit twee delen. Het tweede deel is een zogenaamd toponymisch grondwoord dat kenmerkend is voor een bepaalde cultuurperiode en/of streek. Het in kaart brengen van de wijze waarop deze grondwoorden zich in tijd en plaats manifesteren en vaststelling van wetmatigheden die daarbij naar voren komen, vormen een belangrijke bijdrage van de naamkunde aan de studie van de nederzettingsgeschiedenis. Op basis van de plaatsnamen die in dit boek aan de orde komen is een frequentieanalyse gemaakt van de diverse grondwoorden. Het percentage is ten opzichte van het totaal aantal namen. Voor Nederland leidt dat tot de volgende top-17 (percentage > 1%):

#	Grondwoord	Betekenis	Percentage
1	<i>lo</i>	'licht, open bos'	3,1
2	<i>heem</i>	'woonplaats, woning'	3,0
3	<i>berg</i>	'terreinverheffing, heuvel'	2,5
4	<i>huis</i>	'woning, nederzetting'	2,3
5	<i>wijk</i>	'hoeve, nederzetting, dorp, stadsdeel'	2,0
6	<i>hoek</i>	'bocht, (afgelegen) plaats'	1,9
7	<i>veld</i>	'open vlakte, heide, bouwland'	1,8
8	<i>dijk</i>	'waterkering, verhoogde weg door nat terrein'	1,7
9	<i>broek</i>	'moerassig, drassig land'	1,7
10	<i>eind</i>	'rand, plaats waar iets ophoudt'	1,6
11	<i>dorp</i>	'hoeve, (dochter)nederzetting'	1,5
12	<i>burg</i>	'versterkte plaats, burcht'	1,2
13	<i>werd</i>	'terp, bewoonde hoogte'	1,2
14	<i>veen</i>	'veengebied'	1,2
15	<i>holt</i>	'hoogopgaand loofbos'	1,1
16	<i>hof</i>	'boerenerf, hofstede'	1,1
17	<i>wold</i>	'moerasbos, zompig bos'	1,1

Plaatsnamen worden doorgaans verdeeld in twee categorieën, natuurnamen en cultuurnamen. De natuurnamen zeggen iets over aspecten van het natuurlijke landschap, de cultuurnamen refereren aan de stempel die de mens drukte op dat landschap. De natuurnamen hebben vooral betrekking op bebossing, de moerassige gesteldheid van de bodem of op geaccidenteerd terrein: *broek* 'moerassig, drassig land', *holt* 'hoogopgaand loofbos', *lo* 'licht, open bos', *veen* 'veengebied', *wold* 'moerasbos, zompig bos' en *berg* 'terreinverheffing, heuvel'. De cultuurnamen wijzen op nederzettingen, ontginningen en infrastructurele werken: *burg* 'versterkte plaats, burcht', *heem* 'woonplaats, woning', *hof* 'boerenerf, hofstede', *huis* 'woning, nederzetting', *werd* 'terp, bewoonde hoogte' en *wijk* 'hoeve, nederzetting, dorp, stadsdeel', *dijk* 'waterkering, verhoogde weg door nat terrein' en *hoek* 'bocht (van een dijk)', maar ook '(afgelegen) plaats'. Een aparte categorie vormen namen op *veld*, in de middeleeuwen nog een aanduiding van woeste grond buiten het bouwland, maar naarmate de ontginning voortschrijdt verschuift de betekenis in bepaalde regio's gaandeweg naar bouwland. Namen op *einde* wijzen over het algemeen op jongere ontginningen, veelal gelegen op de overgang van cultuurgrond naar woeste grond.

De belangrijkste grondwoorden zijn als apart lemma in het woordenboek opgenomen. Deze toponymische elementen kunnen de historicus en de historisch geograaf van dienst zijn bij hun studie naar de reconstructie van het verleden. Als naamkundige hoop ik met deze lexicografische vastlegging hieraan een bijdrage te hebben geleverd.

Opbouw van de lemma's

De in dit woordenboek behandelde namen hebben betrekking op steden, dorpen, wijken en buurten. De opbouw van de lemma's van de plaatsnamen is als volgt: De plaatsnaam staat vet, gevolgd door de gemeentenaam tussen haakjes. Dan volgt waar mogelijk de uitspraakvariant van de naam. Vervolgens worden in chronologische volgorde de attestaties van de plaatsnaam vermeld en volgt een verklaring en eventueel wat beknopte historische informatie. Ten slotte wordt met behulp van een notennotitie de gebruikte literatuur opgegeven. Enkele niet meer in gebruik zijnde plaatsnamen, herkenbaar aan een kruis (+), zijn sporadisch opgenomen omdat er bij een ander lemma naar wordt verwezen. Plaatsnamen die worden voorafgegaan door een lidwoord of door *Ten* of *Ter* zijn alfabetisch te vinden onder de naam. Ook zijn ruim 200 toponymische grondwoorden als lemma opgenomen, met informatie over de betekenis, verwanten in met name de Germaanse talen, hun productiviteit en de oudste attestaties in Nederlandse plaatsnamen.

Enkele speciale tekens

>	geworden tot
<	ontstaan uit
→	zie dat lemma
†	niet meer in officieel gebruik
*	gereconstrueerde vorm
ð	als de beginklank in ne. <i>that</i>
þ	als de beginklank in ne. <i>thing</i>
b	als de combinatie <i>bv</i>

Bijzondere afkortingen

B	België	ndl.	Nederlands
brab.	Brabants	ne.	Nieuwengels
dial.	dialect	nfri.	Nieuwfries
D	Drenthe	NH	Noord-Holland
Dld	Duitsland	nhd.	Nieuwhoogduits
eng.	Engels	nijsl.	Nieuwijslands
Fl	Flevoland	nnl.	Nieuwnederlands
Fr	Friesland	nno.	Nieuwnoors
fra.	Frans	nzwe.	Nieuwzweeds
Fra	Frankrijk	O	Overijssel
fri.	Fries	oe.	Oudengels
GB	Groot-Britannië	ofra.	Oudfrans
germ.	Germaans	ofri.	Oudfries
Gl	Gelderland	ohd.	Oudhoogduits
got.	Gotisch	oijsl.	Oudijslands
Gr	Groningen	onl.	Oudnederlands
kelt.	Keltisch	ono.	Oudnoors
lat.	Latijn	oostfri.	Oostfries
Lb	Limburg	oostndl.	Oostnederlands
limb.	Limburgs	os.	Oudsaksisch
me.	Middelengels	rom.	Romaans
mlat.	Middeleeuws Latijn	U	Utrecht
mhd.	Middelhoogduits	vnnl.	Vroegnieuw-nederlands
mnd.	Middelnederduits	westf.	Westfaals
mnl.	Middelnederlands	wvla.	West-Vlaams
NB	Noord-Brabant	Zl	Zeeland
nbra.	Noord-Brabants	ZH	Zuid-Holland
ndd.	Nederduits	zndl.	Zuidnederlands
nde.	Nieuwdeens		

Toelichting bij enkele termen

<i>ablaut</i>	systematische verandering van de stamklinker
<i>datief</i>	derde naamval, in plaatsnamen met plaatsaanduidende functie
<i>genitief</i>	tweede naamval, vaak ter aanduiding van bezit
<i>Germaans</i>	groep talen die zich van het Indo-Europees onderscheiden door een systematische klankverschuiving van de medeklinkers. Tot deze groep behoren onder andere het Nederlands, Fries, Engels, Duits, IJslands, Noors, Zweeds en Deens
<i>grondwoord</i>	een woord dat we kunnen uitbreiden tot een nieuw woord door er een voor- of achtervoegsel aan toe te voegen of dat we met een ander woord kunnen samenstellen
<i>Indo-Europees</i>	groep aan het Germaans verwante talen, waaronder het Keltisch, Romaans, Grieks, Slavisch en Sanskriet
<i>reïnterpretatie</i>	een nieuwe, andere interpretatie geven van de betekenis van een vaak ondoorzichtig woord door associatie met beter bekende woorden. Ook wel volksetymologie genoemd
<i>substraattaal</i>	een taal die werd gesproken binnen een gemeenschap en die werd vervangen door de taal van een nieuwe heersende klasse, meestal de taal van een veroveraar. Substraattalen blijven soms herkenbaar in de taal die ze is opgevolgd. Men veronderstelt dat de meeste substraatwoorden in het Germaans afkomstig zijn van een niet-Indo-Europese substraattaal. Veel substraatwoorden kennen een geringe geografische verspreiding en vaak hebben ze betrekking op landschapselementen
<i>suffix</i>	achtervoegsel, een taalelement dat niet als los woord kan voorkomen, maar achter een grondwoord wordt toegevoegd, waardoor een nieuw woord ontstaat
<i>toponiem</i>	plaatsnaam
<i>umlaut</i>	wijziging van een klinker onder invloed van een klank in de volgende lettergreep (meestal door een <i>-i-</i>)
<i>vernoeming</i>	een plaatsnaam die ontstaan is doordat men op basis van eraan verbonden bijbetekenissen bewust een elders voorkomend toponiem uitgekozen heeft, zonder dat er van topografische samenhang sprake is. Voor voorbeelden zie de chronologische tabel 4d en 5b op bladzijde 12
<i>verzamelsuffix</i>	achtervoegsel met als functie aan te geven dat sprake is van een bepaalde hoeveelheid/aantal van het door het grondwoord aangeduide, bij voorbeeld <i>Berkt</i> , een afleiding met het verzamelsuffix <i>-t</i> (uit <i>*-ipi</i>) van de boomnaam <i>berk</i> met de betekenis 'plaats waar berken staan'

A

aa 'water, rivier'

Varianten: *a*, *ao*, *ae*, *ee*, *ie* en *ij* 'water, rivier'. Ontstaan uit Germaans **ahwō*, dat ter aanduiding van een natuurlijk water in het gehele Germaanse taalgebied voorkomt. Als soortnaam alleen verwant met lat. *aqua* 'water', verder in de eigennamen Russisch *Oka*, Litouws *Akele* en Illyrisch *Aquin-cum*¹. De beperkte verspreiding wijst op herkomst uit een vóór-Indo-Europese substraattaal.

In de Nederlandse kuststreek is *aa* in de 9e-10e eeuw gepalataliseerd tot *ee*, later *ie* (in Friesland en Noord-Holland), en soms, in de 16e eeuw, gediftonggeerd tot *ij* (→IJmuiden)². In de Hollands-Utrechtse laagvlakte overheeft *Aa* (→Oud-Ade), dat zich laat verklaren door de laatmiddeleeuwse koloniale omgangstaal van het veengebied. In Zeeland komen in de middeleeuwen waternamen met *aa* voor, die behoren tot de oudste laag van samengestelde namen in Nederland, met als bloei-periode de tijd van de volksverhuizingen. Bij het afsterven van *aa* als soortnaam aan het einde van de middeleeuwen werd *Aa* als waternaam zeer gebruikelijk. De meeste plaatsnamen met *aa* zijn door overdrachtelijk gebruik ontstaan uit een waternaam³.

Vroegste vermeldingen van dit waterwoord in Nederland zijn: 776 kopie 1170-1175 *Gusaha* (ligging onbekend, bij Schouwen)⁴, 976 *super fluuium Golda* (Gouwe)⁵, 976 *super fluuium Laraha* (Laree bij Biervliet)⁶, 1138 *juxta lacum qui vocatur A* (*Aa* of *Angstel*)⁷, 1144 kopie 13e eeuw *A* (*Aa* of *Weerij*)⁸.

Lit. ¹De Vries 1962a 1, ²Van Loon 1986 44, ³Beiträge zur Namenforschung 3 165vv, Schönfeld 1955 56, 61, 139, ⁴Künzel e.a. 1989 158, ⁵Idem 153, ⁶Idem 219, ⁷Idem 51, ⁸Gysseling 1960 31.

De Aa¹ (Bergeijk, NB)

1838-1857 met potlood: *Aa*¹, 1973 *De Aa*²; Overdrachtelijk gebruik van een waternaam *Aa* (1665 *De kleyne AA*³), waarvoor zie →*aa* 'water, rivier', naar de ligging aan dat gedeelte van het water, dat nu de Elzenloop heet.

Lit. ¹GHAN 4 99, ²GTAN 4 99, ³krt Blaeu 93.

De Aa² (Boekel, NB)

1899 *Groote en Kleine Aa*¹, 1978 *De Aa*²; Overdrachtelijk gebruik van de riviernaam *Aa*, 1203-1233 *A*³, waarvoor zie →*aa* 'water, rivier', naar de ligging aan dat water.

Lit. ¹Pott 1, ²GTAN 4 41, ³Gysseling 1960 31.

Aadorp (Twenterand, O)

1867 *Aabrug*¹, 1913 *Aabrug*², 1925 *Aadorp*³; Oorspronkelijk een →*brug* 'verbinding over een water'

over de rivier de Aa, waarvoor zie →*aa* 'water, rivier', ter plaatse opgegaan in het Twentekanaal. *Brug* is vervangen door →*dorp* '(dochter)nederzetting', dat betrekking heeft op de begin 20e eeuw gestichte bebouwing.

Lit. ¹Kuyper Ambt Almelo, ²Pott 1, ³Schelhaas e.a. 1980 123.

Aagtdorp (Bergen, NH)

Uitspraak: *ees'trup*, *eechtrip*. 1215-1226 kopie 1420 *Ekthorp*¹, 1680 herdruk 1745 *Eght Dorp*², 1698 *Aachtdorp*³, eind 18e eeuw *oudtijds Eechtrop*⁴, 1839 *AAGDORP ook wel Aagtendorp, en bij verkorting daarvan, Eechtrip genoemd*⁵; De verklaring die het beste aansluit bij de oudste vorm en de uitspraakvariant gaat uit van een samenstelling van mnl. *eggh(e)* 'hoek', maar ook 'grens' en →*dorp* 'hoeve, (dochter)nederzetting'. Een vrouwen-naam *Aagt* als eerste deel is geopperd, maar de dan verwachte oude varianten met de verbogen vorm *Aagten* ontbreken. Op basis van de huidige schrijf-wijze ziet men ten onrechte verband met *aagt*, *aag* 'laaggelegen weiland', Friese vorm voor →*oog* 'land omgeven door water, eiland'.

Lit. ¹OBHZ 457, ²krt Dou 14, ³krt De Wit, ⁴Tegenwoordige Staat VIII 299, ⁵Van der Aa 1 9.

Aagtekerke (Veere, Zl)

Uitspraak: *aegte*. 1327 *in atrio Sanctae Agathae*¹, 1395-1396 *Ecclesia beate Agathe*², 1493 *Sinte Aechtekercke*³, 1560 *Aechten kercke*⁴, 1573 *S. Achte kercke*, *Aechten kercke*⁵, 1655 *St. Aechtekerke*⁶, 1665 *St Aechtekerke*⁷, 1839 *Aagtekerke, Aagtenkerk, of Aachtekerke*⁸; →*kerk* 'bedehuis' gewijd aan de heilige *Agatha*. De identificatie van de oudste vorm 1327 *in atrio Sanctae Agathae* is onzeker. De Sint Agathakerk van →Domburg werd ca. 1320 afgebroken en naar deze locatie verplaatst. Zie ook →Beverwijk. Een spotnaam voor Aagtekerke is 't *Aflat* 'afdak, schuurtje'⁹, naar het opvallende uitbouw-tje aan de zijgevel van de 15e-eeuwse NH-kerk.

Lit. ¹NGN 1 (1884) 183, ²Tenhaeff 1946 12, ³NGN 1 (1884) 12, ⁴krt Van Deventer, ⁵krt Sgroten, ⁶krt Visscher, ⁷krt Blaeu, ⁸Van der Aa 1 10, ⁹Ghijssen 1964 20.

Aaksens (Súdwest-Fryslân, Fr)

1718 *Aaxens*¹; Is wel verklaard als een afleiding met het suffix →*ingi*, met Friese evolutie tot →*ens*, van de persoonsnaam *Age* in de betekenis 'bij de lieden van Age'², maar gezien de →*ks*-klank komt eerder een persoonsnaam van het type *ofri*. *Aesga* in aanmerking.

Lit. ¹krt Schotanus, ²Gildemacher 2007 22.

Aa-landen (Zwolle, O)

1830-1855 *Aa landen*¹, gebied: 1899 *Aalanden*²; Een veldnaam voor landen gelegen langs de Westerveldsche Aa, in 1306 vermeld als *A*, waarvoor zie →*aa* 'water, rivier'.

Lit. ¹GHAN 3 32, ²Pott 1.

Aalbeek (Nuth, Lb)

Limburgs *Aolbaek*. 1324 *Oelbeek*¹, 1410 *Aelbeke*¹,

1596 *Oelbeek*¹, 1603 *Albeek*², ca. 1700 *Albeek*³, 1803-1820 *Aelbeek*⁴, 1936 *Aalbeek*⁵; De vormen met *Oel-* wijzen op →*ool* 'land aan water, vochtig laagliggend land', met →*beek* 'natuurlijke waterloop'. Ter vergelijking: in Aalbeke (B), 1136 *Albecam*, ca. 1175 *Albeca*, vermoedt men germ. **alha*- 'eland', *aal(t)* 'mestvocht' of *aal* 'paling'.

Lit. ¹Veldeke 56 (1981) 27, ²LIKP 10, ³Idem 14, ⁴krt Tranchot, ⁵LAN 1.

Aalburg (Aalburg, NB)

889 kopie 13e eeuw *Alburch*¹, 10e-11e eeuw *Alburg*¹, 1108-1121 kopie 13e eeuw *Alburgh*¹, 1114-1115 kopie 12e eeuw *Alborg*², 1131 *Alburch*², 1212 *Alburg*³, 1e kwart 13e eeuw *Alleburhc*⁴, 1336 *Aelborgh*⁵, 1487 *Aelborch*⁶, 1514 *Aelbouch*⁷; Samenstelling van onl. →*burg* 'versterkte plaats, burcht' en *aal*, waarvan de oorsprong onzeker is. Misschien te verbinden met onl. **alha* 'woning' respectievelijk 'tempel, heiligdom'⁸. Ook is gewzen op *aal* 'geheel, groot' (vergelijk →*Almere*), maar de betekenis 'groot' acht men zeer onzeker⁹. Anderen dachten aan *aal* 'spitse geul', *aal* 'paling' of aan mnl. *ale* 'bier'. *Burg*-namen uit de post-Romeinse tijd refereren vaak aan oude Romeinse castella en bij de kerk zijn scherven van Romeins aardewerk gevonden.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 51, ²Idem 52, ³Gysseling 1960 32, ⁴OBNB 133, ⁵NGN 2 (1892) 98, ⁶Korteweg 1948 416, ⁷Informacie 452, ⁸Gysseling 1960 32, ⁹Künzel e.a. 1989 52.

Aalden (Coevorden, D)

1332 *Alede*¹, 1381-1383 *den hof tAelden*², 1482 *tho Felde*³, 1483 *tho Aelden*³, 1548 *Aelten*⁴, 1851-1855 *Alen*⁵, 1899 *Alen* is *Aalden*⁶, 1936 *Aalden*⁷; Is wel geduid als een samenstelling van →*aa* 'water, rivier' en *lêde* 'gegraven of vergraven water'⁸, maar de uitspraak met heldere *aa* in plaats van donkere *ao* maakt dat onmogelijk. Men wijst verder op vergelijkbare namen als →*Aalten* en enkele Duitse plaatsnamen. Mogelijk ligt een oude plant- of boomnaam ten oorsprong, met **alud*- 'bitter of gevlamd' of een afleiding van de stam van got. *alan* 'voeden', zoals in ono. *alað*, 'voeding, spijs', ono. *aldin* 'eetbare boomvrucht', ozwe. *alda* 'vruchtdragende eik'⁹.

Lit. ¹Naamkunde 3 (1971) 5, ²RRU 776, ³Hofstra 1973 92, ⁴NGN 5 (1901) 8, ⁵GHAN 2 96, ⁶Pott 7, ⁷LAN 1, ⁸De Vries 1945 7, ⁹Naamkunde 3 (1971) 6.

Aalderinkshoek (Almelo, O)

Gebied: 1867 *Aalderinkshoek*¹, 1877 *Aalderinkshoek*², 1899 *Aalderinkshoek*³, 1936 *Aalderinkshoek*⁴; →*hoek* '(afgelegen) plaats, gebiedsdeel' van *Aalderink*, de naam van een erf, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Aalder* met de betekenis 'de lieden van *Aalder*'.

Lit. ¹Kuyper Ambt Almelo, ²Witkamp 2, ³Pott 1, ⁴LAN 1.

Aaldonk (Gennep, Lb)

Limburgs *D'Oldónk*. 1803-1820 *Aaldonk*¹, 1826 *Aaldonk*², 1839 *AALDONK*³, 1936 *Aaldonk*⁴; Samenstelling met →*donk* 'zandige opduiking in

moerassig terrein'. De betekenis van het eerste deel is onzeker. Men denkt aan *aal* 'mestvocht', *aal* 'paling' of aan →*ool* 'land aan water, vochtig laagliggend land'. Gelegen langs de Schaveldse Beek. Een verdwenen Aaldonk wordt in 1381 te Breugel (NB) vermeld: *beemd in breugel in aeldonc*⁵.

Lit. ¹krt Tranchot, ²Gosselin 1, ³Van der Aa 1 13, ⁴LAN 1, ⁵Beijers e.a. 1996a 4.

Aalsburg (Wijchen, Gl)

1994 *Aalsburg*¹; →*burg* 'versterkte plaats, burcht' en *aal* 'paling'. Vergelijk voor de toegevoegde -s †Aalswijk onder Buren, 1313 *in Aelwyc*², →Aalswaard en de waternamen *Aalsbeek*, *Aalsgat* en *Aalskreek*³.

Lit. ¹Vuga 1994 9, ²Van Mieris II 132, ³LAN 1.

Aalsmeer (Aalsmeer, NH)

Ws. 12e eeuw kopie ca. 1530 *Alismaer*¹, 1199 *Alsmar*, *Alsmar*¹, 1295 *Aelsmaer*², 1306 *Aelsmeer*³, 1325 *Ailsmair*⁴, 1343 *Aelsmaer*⁵; Samenstelling van mnl. *mere*, →*meer* 'waterplas' of *mare* 'waterloop' en een onduidelijk eerste deel, misschien de persoonsnaam *Al*⁶. Anderen zien in het eerste deel de boomnaam *als* 'els' of een genitief van germ. **alha*- 'eland'⁷. Verklaringen als 'Alles Meer' en 'meer waarin men *aal* vangt' zijn onjuist.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 52, ²Corpus Gysseling I 2211, ³Van Mieris II 60, ⁴Idem II 364, ⁵Hamaker 1875v II 241, ⁶De Vries 1962b 15, ⁷Gysseling 1960 32.

Aalsmeerderbrug (Haarlemmermeer, NH)

1936 *Aalsmeerderbuurt*¹, 1982 *Aalsmeerderbrug*²; Naar de ligging bij de →*brug* 'verbinding over een water' over de Ringvaart op de weg naar →Aalsmeer. De wisseling van →*buurt* 'buurschap, gehucht' en *brug* treedt in deze omgeving vaker op, vergelijk →*Leimuiderbrug* en →*Weteringbrug*.

Lit. ¹LAN 1, ²GTAN 1 37.

Aalst¹ (Buren, Gl)

Ca. 1400 *aelst*¹, 1936 *Aalst*²; Zie →*Aalst*³.

Lit. ¹NGN 3 (1893) 11, ²LAN 1.

Aalst² (Waalre, NB)

Uitspraak: *aolst*. 1281 *Alst*¹, 1306 *Henrico investito de Haelst*², 1458 *Aelst*³, 1773 *Aalst*⁴; Vroeger opgevat als een afleiding met het verzamelsuffix -*t* bij de boomnaam *els* (Alnus), vergelijk →*Elst*², met als betekenis 'plaats waar elzen staan'. Tegenwoordig sluit men aan bij de etymologie zoals die is geopperd voor →*Aalst*³.

Lit. ¹OBNB 373, ²Idem 728, ³NGN 9 (1934) 101, ⁴krt Sepp 5.

Aalst³ (Zaltbommel, Gl)

Ca. 850 kopie 1070-1075 *in uilla Halosta*¹, 10e-11e eeuw *in Alisti*¹, laat in 11e eeuw *Alaste*¹, 1e kwart 13e eeuw *Halst*², 1573 *Aelst*³, 1936 *Aalst*⁴; Is wel opgevat als een afleiding met het verzamelsuffix -*t* van een bijvorm van *els* (Alnus) met de betekenis 'plaats waar elzen staan'⁵. Deze verklaring strookt niet met de oudste vormen. Anderen zien hierin germ. **alhust*- 'woonplaats'⁶ of 'heidens heiligdom'⁷, een afleiding met -*st*- suffix van germ.

**alha-* 'woning, tempel'. Vergelijk →Elst¹, →Maasniel en →Nieuwaal.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 53, ²OBNB 133, ³krt Sgroten, ⁴LAN 1, ⁵Moerman 1956 23, ⁶Künzel e.a. 1989 53, ⁷Gysseling 1960 32.

Ter Aalst (Oosterhout, NB)

1311 kopie 15e eeuw *Aelst*¹, 1331 *ter Aelst*²; Zie →Aalst³.

Lit. ¹Cerutti 1 104, ²Buiks e.a. 1993v 1 440.

Aalsum¹ (Dongeradeel, Fr)

Fries *Ealsum*. 944 kopie 1150-1158 in *Atlesheim*¹, 1399 *Aelsom*², 1505 *Aelzum*², 1579 *Aelsom*³, 1718 *Aalsum*⁴, 1839 *AALSUM of Aalzum*⁵, 1936 *Aalsum*⁶; Ofri. *hem*, →*heem* 'woonplaats, woning', verhoogd uit tot *heim*, van de persoon *Athal*⁷, vergelijk de persoonsnaam oe. *Aetla*⁸.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 53, ²NGN 4 (1899) 64, ³krt Sibrandus Leo, ⁴krt Schotanus, ⁵Van der Aa 1 16, ⁶LAN 2, ⁷Gysseling 1960 33, ⁸Künzel e.a. 1989 53, ⁹Moerman 1956 85.

Aalsum² (Westerkwartier, Gr)

1449 *to aelsum*¹, 1781 *Aalsum*², 1936 *Aalsum*³; Oudere vormen die licht kunnen werpen op de betekenis van deze plaatsnaam ontbreken. Te vergelijken met →Aalsum¹, →*heem* 'woonplaats, woning' van de persoon *Athal*.

Lit. ¹NGN 10 (1936) 98, ²krt Beckerigh, ³LAN 1.

Aalswaard (Wijk bij Duurstede, U)

1936 *Aalswaard*¹; *waard*, →*weerd* 'land aan water, riviereiland' en *aal* 'paling'. Zie ook →Aalsburg.

Lit. ¹LAN 2.

Aalten (Aalten, Gl)

828 kopie 11e eeuw in *Aladna*¹, 1138-1139 in *Alethin*¹, 1152 *Aladon*¹, 1230 *Alethim*², 1248 *Alethen*³, 1381-1383 *Aelten*⁴, 1867 *Aalten*⁵, 1936 *Aalten*⁶; Moeilijk te verklaren. Onjuist is het verband met een boomnaam *aal* 'abeel'. Ook is gedacht aan oe. *æled*, os. *êld* 'vuur, brand'. Eerder te vergelijken met →Aalden, waarin een plant- of boomnaam wordt herkend, die verwant is met ono. *alað*, 'voeding, spijs', ono. *aldin* 'eetbare boomvrucht', ozwe. *alda* 'vruchtdragende eik'⁷. De verklaring die uitgaat van Indo-Europees **Alatanâ*, een nederzettingsnaam afgeleid van een waternaam, bij de wortel **alat-* 'schitterend, uitbundig'⁸, is vergezocht. In 828 geschonken aan de Sint Maartenskerk te Utrecht. Behoorde sinds 1238 tot het gravenhuis Loon, vanaf 1326 tot Gelderland.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 53, ²OBGZ 1230.09.28, ³Idem 1248.11.24 2, ⁴RRU 762, ⁵Kuyper Aalten, ⁶LAN 2, ⁷Naamkunde 3 (1971) 6, ⁸HCTD 56 (1982) 55.

Aam (Overbetuwe, Gl)

Eind 11e eeuw *apud Ambam*¹, ca. 1200? *de Ambe*¹, 1294-1295 *Amme*, *Ambe*², 1419-1420 *van Ambe*, *van Aem*³, 1936 *Aam*⁴; Gaat terug op een prehistorische waternaam **Amba*⁵, die niet met behulp van in het Germaans geattesteerd woordgoed te verklaren is⁶. Sommigen rekenen dit naamtype tot het Keltisch en wijzen ter ondersteuning op de Gallische glossen *inter ambes*

'tussen rivieren', *ambe* 'rivier' en op de Britse castellumnaam *Ambo-glanna*⁷. Een reeks namen in Noordwest-Duitsland, die hiermee kunnen samenhangen, weersprekt echter een exclusief Keltisch karakter, omdat het verspreidingsgebied van de Kelten niet zo noordelijk reikte. Met Indo-Europees **amb-* 'water' werden over het algemeen kleinere wateren aangeduid. Zie ook →Ameland en →Amen. Het in 1350 vermelde *Amermere* in Bemmelen kan wijzen op de oude bedding van de **Amba*, aangezien de *meer*-namen in het rivierengebied betrekking hebben op oude stroombeddingen⁸. Het toponiem eind 11e eeuw *Ambrauel* is een samenstelling van onl. *ueld* 'veld' met *ambra* 'bij de nederzetting Aam behorend'⁹. Mogelijk is er ook een relatie met 1294-1295 *Burgamme* en *Middelamme*¹⁰.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 53, ²Meihuizen 1953 84, 85, ³MVN 37 (1961) 69, ⁴LAN 2, ⁵Künzel e.a. 1989 53, ⁶Naamkunde 5 (1973) 236, ⁷Krahe 1964 91, ⁸MVN 37 (1961) 65v, ⁹Künzel e.a. 1989 65, ¹⁰Meihuizen 1953 86.

Aan de Berg (Roerdalen, Lb)

1803-1820 *Bolberg*¹, 1936 *Aan-den-Berg*²; Voorzetselbepaling met →*berg* 'terreinverheffing, heuvel', ter aanduiding van de ligging bij de Bolberg. In Limburg zijn dergelijke voorzetselbepalingen als toponiem zeer gewoon.

Lit. ¹krt Tranchot, ²LAN 2.

Aan de Bergen (Leudal, Lb)

1899 *Berg (Aan den)*¹, 1936 *Aan-de-Bergen*²; Voorzetselbepaling met het meervoud van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel', naar de ligging aan de rand van een hoger gelegen gebied.

Lit. ¹Pott 25, ²LAN 2.

Aan de Maas (Meerssen, Lb)

1835 *de Maes*¹, 1838-1857 *Aan de Maas*², 1867 *Aan de Maas*³, 1936 *Aan-de-Maas*⁴; Voorzetselbepaling met de waternaam *Maas*, naar de ligging langs deze rivier en ter onderscheiding van het zuidoostelijk gelegen 1838-1857 *Aan 't Broek*.

De naam van de Maas, fra. *Meuse*, lat. *Mosa* (al bij Caesar: 52 v. Chr. interpolatie, kopieën 9e eeuw *Mosa profluit*), onl., ohd. *Masa* (772 of 776 kopie 1170-1175 *inter Renum et Masa*)⁵, oe. *Masu*, is nog steeds niet overtuigend verklaard. Men denkt aan Indo-Europees **mus-* 'vochtig zijn'. De verhouding in klankstand tussen *Mosa* en *Masa* gaat terug tot een periode ver voor onze jaartelling, waarin de Germanen de oude *o* veranderden in *a*. Tegen de tijd dat de Germanen in contact kwamen met de naam van de Moezel, zijrivier van de Rijn, lat. *Mosella* 'kleine Maas', een diminutiefafleiding met *-l-*suffix van *Mosa* (reeds bij Tacitus), was de periode van deze klankverandering alweer voorbij⁶.

Lit. ¹Vander Maelen 1835 61, ²GHAN 4 116, ³Kuyper Geulle, ⁴LAN 2, ⁵Künzel e.a. 1989 235, ⁶Schönfeld 1955 72, Krahe 1964 96v.

Aan de Rijksweg (Roermond, Lb)

Limburgs *Ane Riëkswaeg*. Naar de ligging aan de Rijksweg Sittard - Roermond. Vergelijkbaar is de

oude benaming *Agger publicus* (lat. 'de rijksweg', ca. 575 kopie 7e eeuw *iuxta ... agerem publicum*¹), een gedeelte van de Romeinse weg in het centrum van Maastricht, in de 11e eeuw ook gebruikt als aanduiding van de locatie waar de Sint Servaaskerk is gebouwd: *in loco ... dicto Aggere Publico*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 58.

Aan de Vaart (Noordenveld, D)

Naar de gelijknamige weg parallel gelegen aan de Rodervaart, gegraven tussen 1890 en 1892 van Roden naar het Leekstermeer.

Aan de Zuwe (De Ronde Venen, U)

1936 *Aan-de-Zuwe*¹; Buurschap aan de Willenser Zuwe, de binnendijk van Wilnis naar Woerdense Verlaat. Het woord *zuwe* is een samentrekking van *→zijdwind* 'zijwaarts lopende dijk, dwarsdijk, achterkade'. Een schijnbaar met *Aan de Zuwe* vergelijkbare plaatsaanduiding komt al voor in 1156: (*ab*) *annen siduwinde* (ligging onbekend, bij Nederhorst den Berg), waarin *annen* echter niet een samentrekking is van *aan den*, maar de genitief van de persoonsnaam *Anne*², naar de persoon die de dijk heeft gelegd.

Lit. ¹LAN 2, ²Künzel e.a. 1989 68.

Aan Reijans (Echt-Susteren, Lb)

1936 *Aanreijans*¹; Naar de ligging bij het bezit van de familie *Reijans*. Van de dragers van deze Limburgse familienaam woonde in 1947 bijna tachtig procent in Echt². Vergelijkbaar gevormde namen (voorzetselbepalingen) ter plaatse zijn *Aan de Popelaar*, *Aan de School* en *Aan de Berg*.

Lit. ¹LAN 2, ²NRF 14.

Aanscot (Eindhoven, NB)

1312 *Anscot*¹, ca. 1363 *van den Aenscoet*², 1440 *Aenscot*³, 1478 *Aenscot*⁴, 1838-1857 *Aanscot*⁵; Mnl. *aenscot* 'aangrenzende gronden voor algemeen gebruik', bij *→schot* 'afgeschoten ruimte, omheind terrein'. De verklaring als 'aangewassen grond'⁶ past niet bij de plaatselijke terreingesteldheid. Vergelijk ook *→Overscot* en *→Vrijschot*.

Lit. ¹OBNB 871, 877, ²ARB Rolrekening 2997, ³Van Rooij 1963 II 246, ⁴Idem 399, ⁵GHAN 4 60, ⁶Schönfeld 1950 30.

Aanwas (Woensdrecht, NB)

1603 *aenwas*¹, 1787 *Den Aenwas*¹; *aanwas* 'langzame uitbreiding van land ten gevolge van aanslibbing', te onderscheiden van *opwas* 'in het water opgeslibde grond die geheel door water omringd is'. Het onderscheid in *aanwas* en *opwas* was van belang voor de eigendomsaanspraken die erop gemaakt konden worden: een *opwas* viel toe aan de overheid, een *aanwas* aan de aangelanden.

Lit. ¹Buiks e.a. 1993v 1 477.

Ter Aar (Nieuwkoop, ZH)

1280-1287 *van der are*¹, 1306 *van der Are*², 1316 *van der Aere*³, 1348 *vander kerke ter Aren*⁴, 1351-1356 *Are*⁵, 1364 *ter Are*⁶; Naar de ligging aan de veenrivier de Aar, die bij Alphen in de Oude Rijn valt. De oudste vermelding van de Aar dateert van

1214, in de plaatsnaam *Arlederevene* (*→Aarlander-veen*). De waternaam *Aar* gaat terug op Indo-Europees **er*, **or* 'in beweging zetten, opwekken', waarmee een groot aantal riviernamen in Europa is gevormd: *Ara* (Noord-Spanje), *Ahr*, linker zijtak van de Rijn bij Remagen (Dld), 975 *Ara*, *Ahre*, rechter zijtak van de Nuhne bij Brilon (Dld) en *Aare*, linker zijtak van de Rijn in Zwitserland, 788 *Araris*, met *-r-* suffix. De etymologie en de geografische verspreiding van deze waternamen hebben ertoe geleid dat men *Aar* als een oeroude naam opvatte, behorend tot de zogenaamde Oudeuropese hydronymie. Toch is de naam van de Aar waarschijnlijk niet zo oud. Er zijn aanwijzingen dat de soortnaam *aar* ook in het Nederlands nog lang heeft voortgeleefd (getuige Westvlaams *aar*, *are* 'beek, kleine waterloop die in een rivier of vaart uitkomt', indien niet ontstaan uit *ader*⁷) en dat met deze soortnaam op ieder moment waternamen konden worden gevormd. In Noord-Italië en in het Sauerland (*Aar-Bach* en *Ahre*) is een jongere ontwikkeling uit een soortnaam *aan-nemelijk*⁸. Naast Ter Aar en Aarlanderveen dragen ook de dorpen *→Langeraar*, *→Korteraar* en de voormalige buurschap Aardam in hun naam de herinnering aan deze veenrivier.

Lit. ¹Corpus Gysseling I 496, ²Van Mieris II 62, ³Idem II 179, ⁴BMHG 22 (1901) 237, ⁵Blok 1910 318, ⁶Van Mieris III 172, ⁷Förstemann 1916 II 1 175, De Bo Westvlaamsch Idioticon 14, 23, ⁸Greule 1973 25.

aard 'beploegde of bebouwde grond, bouwland'

Mnl. *aert* 'beploegde of bebouwde grond, bouwland', ohd. *art* 'het ploegen', oe. *earð* 'het ploegen, veldvruchten', een afleiding bij germ. **arjan* 'ploegen' (got. *arjan*, oe. *erian*, mnl. *erien*, *eren*). Niet verwant met nnl. *aarde* 'aardbol, aardoppervlak'. Een alternatieve etymologie voert zndl. *aard* 'begrasde oever, weiland' terug op onl. *arda*, met als betekenis 'bodempverheffing aan een waterloop, hoge oever' onder verwijzing naar lat. *arduus* 'hoog, steil'¹.

Lit. ¹Naamkunde 28 (1996) 100.

Ter Aard (Tynaarlo, D)

Uitspraak: *ter aord*, *traord*. 1335 *in Arth*¹, 1436 *ter Aert*¹, 1459 *ter Aert*¹, 1792 *ten Aarth*²; Mnl. *aert*, *art*, *→aard* 'beploegde of bebouwde grond, bouwland'. *Ter* is een samensmelting van het voorzetsel *te* en een verbogen vorm (datief) van het lidwoord *de*. De plaatsnaam als geheel betekent 'bij/op het bouwland'. De zogenaamde celtic fields (prehistorisch bouwland) die hier zijn aangetroffen, wijzen op een lange landbouwtraditie. Vergelijk *→†Aarde*, *→Aerd* en *→Eerde*¹.

Lit. ¹NGN 5 (1901) 8, ²krt Tegenwoordige Staat Drenthe.

†Aarde (Voorst, Gl)

Begin 13e eeuw *in Arthe*¹, 1257 *Arde*¹, 1409 *Aerde*¹, 1502 *van Aerden*¹; *→aard* 'beploegde of bebouwde grond, bouwland'. Oorspronkelijk een marke, midden 19e eeuw verdwenen.

Lit. ¹NGN 3 (1893) 13.

Aardenburg¹ (Sluis, ZI)

Uitspraak: *erdenburg*. 966 *Rodenburgh*¹, 1019-1030 *Rodenburg*¹, 1069 *Rodanburg*¹, 1089 *Redenburg*, *Redanburg*¹, 1127 kopie 12e eeuw *Reddenburg*, *Erdenburg*², 1178 *Erdenburg*², 1187 *Ardenburg*², 1200-1201 *Ardenburg*, *Ardenborg*³, 1573 *Ardenborch*⁴, 1664 kopie 1679 *Aerdenburg*⁵, 1773 *Aardenburg*⁶; Wel verklaard als een samenstelling van *→burg* 'versterkte plaats, burcht' met de Keltische waternaam **Rodana*, te vergelijken met *Rhône* uit *Rhodanus*. De nederzetting ontstond ter plaatse van een Romeins castellum en sommigen zien in de naam een voortzetting van een Romeinse naam *pagus Rodanis*, uitgebreid met *burg*⁸. Anderen gaan uit van *Rodenburg* 'rode burcht', onder verwijzing naar parallellen als *→Roomburg*, *Rotenburg* aan de Fulda (Dld), 1170 *Rodenberg*, en *Rodborough* in Gloucestershire (GB), 8e eeuw *Roddanbeorg*⁷. De variant *Aardenburg* is ontstaan uit *Redenburg* door middel van metathesis en reïnterpretatie van het eerste deel als *aarde*⁹. Stadsrechten vóór 1187 van Filips van de Elzas (1142-1191), graaf van Vlaanderen.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 53, ²Idem 54, ³Idem 55, ⁴krt Sgroten, ⁵NIK 91, ⁶krt Sepp 1, ⁷Schönfeld 1959 20, ⁸Van Loon 2000 46, ⁹Van Loey-Schönfeld 1970 70.

Aardenburg² (Utrechtse Heuvelrug, U)

Gebouwd in 1865 door de familie Van Eeghen¹, die in de 17e eeuw enige tijd woonachtig was in *→Aardenburg*¹.

Lit. ¹Rentenaar 1984 395.

Aarderbroek (Voorst, Gl)

1432 *Aerderbrueck*¹, 1448 *Arderbroek*¹, 1648 *Aerderbroeck*², 1839 *AARDENBROEK*³, 1843 *Aardebroek*⁴, land: 1936 *Aardenbroek*⁵; *→broek* 'moerasig, drassig land' bij *→†Aarde*.

Lit. ¹NGN 3 (1893) 13, ²Otten 1987 29v, ³Van der Aa 1 21, ⁴krt Kuyk, ⁵LAN 2.

Aardscheveld (Assen, D)

Gebied: 1851-1855 sic: *Aaars Veld*¹, 1866 *Aardscheveld*², 1899 *Aardscheveld*³; Oorspronkelijk een veldnaam, een samenstelling van *→veld* 'open vlakte, heide' en *→aard* 'beploegde of bebouwde grond, bouwland'. Het eerste deel verwijst niet naar *→Ter Aard*, dat ligt aan de andere kant van Assen. De nederzetting is ontstaan in de 19e eeuw als plaggenhuttenkolonie.

Lit. ¹GHAN 2 69, ²Kuyper Assen, ³Pott 2.

Aarlanderveen (Alphen aan den Rijn, ZH)

Uitspraak: *aarleeven*. 1214 *Arledeuene*¹, 1280-1287 *darlenderwene*, *te arlender vene*, *arlenderuene*, *in arnelder vene*², 1306 *In Alendervene*³, 1321 *van Arlendervene*⁴, 1323 *tote Aerlander-vene*⁵, 1344 *dat Aerderveen*⁶, 1366 *Aardekeveen*⁷, 1371 *Arlanderveen*⁸, 1384 *Arleveen*⁹, 1395-1396 *Arleveen*¹⁰, 1514 *Aerlyveen*¹¹; Samenstelling van *→veen* 'veengebied' en de bijvoeglijke vorm van **Arlede*, een samenstelling van de waternaam *Aar*

(zie *→Ter Aar*) en *→lede* 'gegraven of vergraven waterloop, speciaal voor veenontwatering', later gereïnterpreteerd als *→land* 'gebied'.

Lit. ¹Gyseling 1960 33, ²Corpus Gyseling I 497, 499, 512 en 514, ³Van Mieris II 62, ⁴Idem II 264, ⁵Idem II 303, ⁶MVN 30 (1954) 49, ⁷Van Mieris III 197, ⁸Idem III 264, ⁹Idem III 412, ¹⁰Tenhaeff 1946 15, ¹¹Meilink 1951 R 1399.

Aarle¹ (Best, NB)

Uitspraak: *oazel*. 1496 *'tgoet tot Aerle*¹, 1839 *AARLE*²; Samenstelling van *→lo* 'licht, open bos' met een oude boomnaam **are* 'ahorn', vergelijk *→Aarle*².

Lit. ¹NGN 9 (1934) 107, ²Van der Aa 1 32.

Aarle² (Laarbeek, NB)

Uitspraak: *aole*. 1249 *Arleh*¹, 1256 *Arle*², 1312-1350 *Arle*³, 1773 *Aarle*⁴, 1839 *Aarle*, of zoo als de *Meijerijenaars* zeggen, *Aale* genoemd⁵; Samenstelling van *→lo* 'licht, open bos' met een oude boomnaam **are* 'ahorn', zoals recentelijk ook *→Taarlo*, *→Tynaarlo* en *→Ten Arlo* worden geduid. Oudere verklaringen voor het eerste deel waren: 1. *aar* uit *aver*, dialectisch voor *over* 'aan de andere kant', 2. germ. **ahwô-*, *→aa* 'water, rivier', in combinatie met **-warja-*, met als betekenis 'bos toebehorend aan de bewoners langs het water de Aa' en tenslotte 3. *ar(n)u* 'arend' en aldus 'bos waarin arenden huizen'.

Lit. ¹OBNB 232, ²Idem 263, ³Galesloot 1865 154, ⁴krt Sepp 7, ⁵Van der Aa 1 31.

Aartswoud (Opmeer, NH)

Uitspraak: *aarswoud*, *ierswoud*. Ca. 1312 *Nedarts-woude*¹, ca. 1338 *Ederswoude*², 1342 *Edaerts-woude*³, 1344 *Edairtswoude*⁴, 1404-1405 *Eerts-woude*⁵, 1450 *Aertswout*⁶, 1573 *Aertswoude*⁷, 1680 herdruk 1745 *Eertswoude*⁸, 1683 *Eerts-woude*⁹; *woud*, *→wold* 'moerasbos, zompig bos' van de persoon *Edaert*.

Lit. ¹Smit 1924v VII 6, ²Van Mieris II 607, ³Hamaker 1875v II 246, ⁴Idem II 348, ⁵Van Mieris IV 11, ⁶Karsten 1951 56, ⁷krt Sgroten, ⁸krt Dou 10, ⁹Karsten 1951 56.

Aast (Horst aan de Maas, Lb)

1838-1857 *Aast*¹, 1913 *Aast*², 1936 *Aast*³; Limburgs *aost* 'tak, kwast', ook 'esdoorn'⁴.

Lit. ¹GHAN 4 64, ²Pott 3, ³LAN 3, ⁴Van Loon 2011 241.

Aasterberg (Echt-Susteren, Lb)

Limburgs *D'n Aosterberg*. 1395 *Aeserberch*¹, 1803-1820 *Asterberg*², 1826 *Aasterberg*, *Asterberg*, *Aatserberg*³, 1839 *Asterberg of Aatserberg*⁴, 1867 *Aesterberg*⁵, 1936 *Aasterberg*⁶; De oudere vormen wijzen niet op een betekenis 'oostelijk gelegen berg', maar eerder op *→berg* 'terreinverheffing, heuvel' bij een locatie **Aast*, waarin mogelijk Limburgs *aost* 'tak, kwast', ook 'esdoorn'⁷. Men ziet verband met een naburige veldnaam *Aosder*⁸.

Lit. ¹Kaldenhoven 2007 8, ²krt Tranchot, ³Gosselin 3, 17, ⁴Van der Aa 1 377, ⁵Kuyper Echt, ⁶LAN 3, ⁷Van Loon 2011 241, ⁸Schrijnemakers 2014 608.

Aawijk ('s-Hertogenbosch, NB)

1994 *Aa Wijk*¹; *→wijk*¹ 'stadsdeel', dankt zijn naam aan de rivier de Aa, 1203-1233 *A²*, waarvoor zie

→*aa* 'water, rivier'. De Aawijk dateert uit de jaren 1960 en wordt onderscheiden in Aawijk Noord en Aawijk Zuid, gelegen aan weerszijden van de rivier.

Lit. ¹Vuga 1994 9, ²Gysseling 1960 31.

Abbega (Súdwest-Fryslân, Fr)

Fries *Abbegea*. 1250-1275 *Abbahem*¹, 1399 in *Abbaga*², 1452 kopie 1576 in *Abbega*³, 1505 *Abbegaë*⁴, 1936 *Abbega*⁵; →*heem* 'woonplaats, woning' in de oudste vorm is vervangen door →*ga* 'dorp, dorpsgebied', van de persoon *Abbe*.

Lit. ¹Fryske Plaknammen 14 (1965) 4, ²NGN 4 (1899) 194, ³OFO 4 15, ⁴NGN 4 (1899) 145, 194, ⁵LAN 3.

Abbegaasterketting (Súdwest-Fryslân, Fr)

Fries *Abbegeaster Ketting*. 1718 *Abbegaster Ketting Huys*¹, 1851-1855 *Abbegatsterketting*², 1899 *Abbegaaster-ketting*³, 1936 *Abbegaaster-ketting*⁴; Een verhaal, waar de tol werd ingevorderd door middel van een over de vaart gespannen *ketting*, behorend bij →*Abbega*⁵.

Lit. ¹krt Schotanus, ²GHAN 2 62, ³Pott 3, ⁴LAN 3, ⁵EF 405.

Abbegaasterrige (Súdwest-Fryslân, Fr)

Fries *Abbegeaster Rige*. 1853 *Abbegatster Rije*¹, 1936 *Abbegaasterrige*²; Fries *rige*, →*rijge* 'rij, een rij huizen, kade', behorend bij →*Abbega*³. Heet plaatselijk *De Rige*.

Lit. ¹Gildemacher 2007 22, ²LAN 3, ³Gildemacher 2007 22.

Abbekerk (Medemblik, NH)

Ca. 1312 *Abbenkerke*¹, ca. 1338 *Abbenkerke*², 1414 *Abbenkerck*³, 1429 *Abbekerck*⁴, 1665 *Abbekerck*⁵; Samenstelling van →*kerk* 'eigenkerk' en de persoonsnaam *Abbe*. Graaf Willem VI (1365-1417) verleende in 1414 stadsrechten aan Abbekerk, samen met Twisk, Midwoud en Lambertschaag.

Lit. ¹Smit 1924v VII 5, ²Van Mieris II 607, ³Idem IV 296, ⁴Idem IV 959, ⁵krt Blaeu.

Abbekinderen (Goes, Zl)

1571 *Abbekinderen*¹, ca. 1750 *Apekinderen*², 1838-1857 *Abb(e)kinderen*³; '(onverdeeld erfgoed) van de kinderen van de persoon *Abbe*'. Vergelijk →*s*-Heer Hendrikskinderen en →*Waans*kinderen.

Lit. ¹Dekker 1971 360, ²krt Hattinga, ³GHAN 4 49.

Abbenbroek (Nissewaard, ZH)

1206 *Appenbruech*¹, 1312 van *Abbenbroucke*², 1333 *Abbenbroec*³, 1334 *Abbenbroeke*⁴, 1395-1396 *Abbenbroec*⁵, 1421 tot *Abbenbroeck*⁶, 1573 *Abbenbrouk*⁷, 1773 *Abbenbroek*⁸; →*broek* 'moeras-sig, drassig land' van de persoon *Abbe*⁹.

Lit. ¹Gysseling 1960 34, ²Van Mieris II 123, ³Meilink 1951 R 228, ⁴Hamaker 1875v III 390, ⁵Tenhaff 1946 13, ⁶Van Mieris IV 595, ⁷krt Sgroten, ⁸krt Sepp 15, ⁹Gysseling 1960 34.

Abbenes (Haarlemmermeer, NH)

Gebied: 1867 *Abbenes*¹, 1874 *Abbenes*²; Recente vernoeming naar het verdwenen eiland Abbenes (1342 *Abnesse*³, 1344 *Abnesse*⁴, 1615 *Abnes*⁵, 1843 *Abbenes*⁶), dat eens de afscheiding vormde tussen het Kagermeer en het Leidsche Meer. Een samenstelling van →*nes* 'in water uitstekende punt land, landtong' en de persoonsnaam *Abe*. In 1851

schreef Van der Aa: "ABBENES is thans binnen de bedijking van het Haarlemmermeer begrepen"⁷.

Lit. ¹Kuyper Haarlemmermeer, ²Gille Heringa 2, ³Hamaker 1875v II 19, ⁴Smit 1924v VIII 167, ⁵krt Rijnland, ⁶De Boer e.a. 1997 I 109, ⁷Van der Aa 13 509.

Abbestede (Schagen, NH)

Ca. 1563 *Abstee*¹, 1573 *Abbestede*², 1613 *Abbestede*³, 1665 *Abbestede*⁴, 1680 herdruk 1745 *Abbe-stee*⁵; *stede* 'plaats' van de persoon *Abbe*. Zie ook →*Abstede*.

Lit. ¹Schoorl 1979 86, ²krt Sgroten, ³Schoorl 1979 337, ⁴krt Blaeu, ⁵krt Dou 13.

Abbebeer (Winsum, Gr)

1471 kopie *opp Abba weru medum*¹, 1781 *Abbe weer*²; →*weer* 'werf, opgeworpen hoogte voor bewoning' van de persoon *Abbe*, vergelijk →*Jewier*.

Lit. ¹Cartago kla0535, ²krt Beckerlingh.

Abcoude (De Ronde Venen, U)

Uitspraak: *abkou*. 1085 vervalst ca. 1200 *Abbecen-uualde*¹, 1186 *Abbenkewolde*¹, 1217 kopie *Abbeke-woldt*, *Abbekewolde*², ca. 1220 *Abekenwalde*³, 1293 *abcoude*⁴, 1307 *Sueder van Abicoude*⁵, 1388 *Apcoude*⁶, 1632 *Abcou*⁷, 1665 *Abcoude*⁸; *woud*, →*wold* 'moerasbos, zompig bos' van de persoon *Abbeke*, verkleinvorm van *Abbe*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 56, ²OSU 646, 651, ³Gysseling 1960 35, ⁴Corpus Gysseling I 1861, ⁵Immink e.a. 1969 51, ⁶RRU 706, ⁷krt Balthasar Florisz., ⁸krt Blaeu.

Abcoven (Goirle, NB)

1380 *Aleydis de Abbichoven*¹, 1418-1460 *Abbichoven*, *Abbekoven*, *Apcoven*¹, 1433 *aen dabkoven*², 1839 *Abkove*³, 1851 *ABKOVEN*⁴; Samenstelling van *hoven*, datief meervoud van →*hof* 'boerenerf, hofstede', en *Abbinga*, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Abbe* met als betekenis 'van de lieden van *Abbe*'.

Lit. ¹Brabants Heem 2 (1950) 102, ²De Lindeboom II (1978) 195, ³Idem 160, ⁴Van der Aa 13 510.

Abdissenbosch (Landgraaf, Lb)

Limburgs *D'r Busj*. 1425 in *der Ebdissenbusch*¹, 1457 in *der Abdissenbosch*¹, 1542 *ut dem abdys-senbusch*¹, 1639 *sylva quae vocatur abbatissae*¹, 1640 *busch der Abtissinnen Stock genannt*², 1803-1820 *Abdissen Bosch*, *Opdiesen-bosch*³, 1936 *Abdissenbosch*⁴; →*bos* 'hoog hout, geboomte' van de abdis van het vrouwenklooster van Thorn, die eigenaresse was van Ubach⁵.

Lit. ¹Veldeke 56 (1981) 28, ²Schrijnemakers 2014 288, ³krt Tranchot, ⁴LAN 3, ⁵Renes 1988 102.

Abeltjeshuis (Westerwolde, Gr)

1794 *Abeldjes huis*¹, 1851 *ABELTJESHUIS*, in *de wandeling ook Abeltjesmoeishuis genaamd*², 1877 *Abeltjeshuis*³; Persoonsnaam *Abeltje* en →*huis* 'woning'. Oude boerderij en herberg bij het retranchement De Linie (1796) ten oosten van Bourtange.

Lit. ¹krt Hottinger 5, ²Van der Aa 13 509, ³Witkamp 9.

Absdale (Hulst, Zl)

Ca. 1315 *te Absdale*¹, 1484 in *Absdale*¹, ca. 1750 *Absdale*², 1839 *ABSDALE of Abtsdaal*³, 1867 *Abs-*

*dale*⁴; Betekent 'dal van de abt', een ontginning van de abdij van Ter Duinen. De naam komt als *Abtsdael* voor in het Middelnederlandse dierenepos Van den vos Reynaerde⁵.

Lit. ¹Naamkunde 4 (1972) 215, ²krt Hattinga, ³Van der Aa 1 42, ⁴Kuyper St Jan Steen, ⁵Naamkunde 4 (1972) 215.

Abshoven (Sittard-Geleen, Lb)

Limburgs *Abshaove*. 1253-1254 *Abshoven*¹, 1259 *Absoven*¹, 1265 *Abshovene*, *Abshoven*¹, 1275 *Ababshoven*², 1299 *Abeshoven*³, 17e eeuw *Aps-hoven*⁴, 1839 *Abshoven*⁵, 1936 *Abshoven*⁶; Samenstelling van *hoven*, datief meervoud van →*hof* 'boeren erf, hofstede', en *abs* 'van de abt'. Waarschijnlijk gaat het om de abt van het klooster van Sint-Vaast te Atrecht, dat bezittingen had in Munstergeleen⁷.

Lit. ¹Veldeke 56 (1981) 28, ²Schrijnemakers 2014 424, ³Veldeke 56 (1981) 28, ⁴Schrijnemakers 2014 425, ⁵Van der Aa 1 42, ⁶LAN 3, ⁷Schrijnemakers 2014 425.

Abstede (Utrecht, U)

Ca. 1180 *Abbenstade*¹, 1241 *Abstede*², 1381-1383 *Absteder weyde*³; Samenstelling van de persoonsnaam *Abbe* en *stade* uit germ. **stapa* 'oever, aanlegplaats', later samengevallen met *stede*, →*stad* 'plaats'⁴. Ook heeft men wel gedacht aan ofri. *abba* 'abt'⁵, soms onder verwijzing naar het Sint Servaasklooster⁶, maar de naam bestond al vóór het ontstaan van het klooster (ca. 1219). Ter plaatse werd in 1133 Floris de Zwarte, broer van graaf Dirk VI, gedood.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 56, ²OSU 962, ³RRU 662, ⁴Gysseling 1960 36, Künzel e.a. 1989 56, ⁵Künzel e.a. 1989 56, ⁶De Vries 1962b 16.

Abtswoude (Delft, ZH)

Uitspraak: *papsouw*. 1206-1215 in *Poptesuuolde*¹, 1251 kopie ca. 1420 *Popswoude*², 1317 *Popswoude*³, 1330 in *Poepswoude*⁴, 1333 in *Papswoude*⁵, 1336 *des Abts landsaten van Egghemonde, die wonen op die neghendalf hoeve in Popswoude*⁶, 1351-1356 *Des abts recht*⁷, 1364 in *des Abtsrecht van Egmonde*⁸, 1518 *Absrecht*⁹, 1742 *Papsouw*¹⁰; Van der Aa zegt dat *Paapsou* of *Papsou* de naam is die landlieden veelal geven aan de buurschap Abtswoude bij Delft¹¹. Oorspronkelijk heette deze plaats Popteswolde, een samenstelling van de oude, in onbruik geraakte persoonsnaam *Popt* en →*wold* 'moerasbos, zompig bos'. De abdij van Egmond maakte aanspraak op deze plaats. In een grafelijke akte van rond 1212 wordt gesproken over grond van de abdij te Popteswolde: *super terram sancti Adalberti in Poptesuuolde*¹². Graaf Willem I stelde de lieden van Egmond ten aanzien van de belastingen gelijk met die van Delft. Een latere graaf trok de aanspraken van het klooster echter in twijfel. Vanaf de tweede helft van de 14e eeuw wordt gesproken over *des abts recht*, de basis voor de relatief late naamsverandering van *Popswoude* naar *Abtswoude*. In het dialect bleef de herinnering aan de oorspronkelijke naam nog lang bewaard. Het woord *paap* 'geestelijke' kan een rol gespeeld

hebben in de vormen met -a-, mogelijk naar analogie van *abt* in *Abtswoude*.

Lit. ¹OBHZ 355, ²Idem 893, ³Hamaker 1875v I 37, ⁴Van Mieris II 500, ⁵Idem II 554, ⁶Idem II 586, ⁷Blok 1910 318, ⁸Van Mieris III 162, ⁹Enqueste 273, ¹⁰OV 27 (1972) 8, ¹¹Van der Aa 1 43, ¹²OBHZ 355.

Achlum (Waadhoeke, Fr)

1319 *Echtlum*¹, 1400 *Achlim*¹, 1418 *Achtlum*¹, 1936 *Achlum*²; Etymologie onzeker. Misschien →*heem* 'woonplaats, woning' van de persoon *Achtele*.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 214, ²LAN 3.

Acht (Eindhoven, NB)

Uitspraak: *opacht*. 1307 *dat bosch dat men heet Achte*¹, 1361 *Acht*², 1665 *Op Acht*³, 1740 *Opacht*⁴, 1794 *Agt*⁴, 1849 *Acht op Op-Acht*⁵; Mnl. *achte* 'gereserveerd bos, hofhorig goed, rechtsdistrict' was de benaming voor een bos waarvan het gebruik was voorbehouden aan de heer en dat geen deel uitmaakte van de gemeenschappelijke gronden. Zie ook →*Achterveld*, →*Achtmaal* en →*Echt*.

Lit. ¹OBNB 752, ²NGN 9 (1934) 114, ³krt Blaeu, ⁴NGN 9 (1934) 114, ⁵Van der Aa 12 536.

Achtegaal (Venlo, Lb)

1899 *Achtegaal*¹; Oorspronkelijk de naam van een boerderij, dialectvariant van de vogelnaam *nachtegaal* 'Luscinia megarhynchos'.

Lit. ¹Pott 3.

Achter de Molen (Etten-Leur, NB)

Naar de gelijknamige straat, gelegen achter de Bisschopsmolen (reeds 1292), in 1744 in steen herbouwd¹.

Lit. ¹Molendatabase 4659 en 518.

Achter het Klooster (Leudal, Lb)

1978 *Achter het Klooster*¹; Gelegen *achter* (gezien vanuit Heythuysen) het ursuliner klooster de Roos.

Lit. ¹GTAN 4 103.

Achter Lindt (Zwijndrecht, ZH)

1851 *Achter-Lindt*¹, 1899 *Lind (Voor en Achter)*², 1913 *Achter Lindt*³; Samenstelling van *achter* 'achterwaarts gelegen' en de plaatsnaam Lindt, waarvoor zie →*Groote Lindt*. Ter onderscheiding van Voor Lindt.

Lit. ¹Van der Aa 13 983, ²Pott 210, ³Pott 6.

Achter 't Hout (Aa en Hunze, D)

Boerderij: ca. 1900 *achter 't Holt*, 1913 *Weg achter 't hout*¹, landen: 1936 *Achter het Hout*²; Weg- en boerderijnaam, naar de ligging achter een *hout*, →*holt* 'hoogopgaand loofbos'. Bij Amen ligt achter de *Hout Esch* een gebied genaamd 1851-1855 *Veldje achter 't Hout*³.

Lit. ¹ansichtkaart, ²LAN 4, ³GHAN 2 69.

Achterberg (Rhenen, U)

1417 kopie 1608 *Achterbergh*¹, 15e eeuw *Af-terberch*², 1598 *Achterberch buyten Renen*³, 1599 *Achterbergh*⁴, 1603 *t' Achterberch*; Samenstelling van *achter* 'achterwaarts gelegen' en →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'.

Lit. ¹Jaarboek Oud-Utrecht 1956 70, ²Oud Rhenen 1994 115, ³krt Marcelis van Oort, ⁴krt Hornhövius.

Achterbos (De Ronde Venen, U)

1575 *Den afterbos*¹, 1639 *Achter Bosch*², 1665 *Achter bosch*³, 1847 *het Achterbosch*⁴; Samenstelling van *achter* 'achterwaarts gelegen' en *→bos* 'hoog hout, geboomte'. Ter onderscheiding van het nu verdwenen Voorbos (1743 *Voorsten Bos*⁵). De naam dateert van vóór de veenaftgravingen.

Lit. ¹krt Beeldsnijder, ²krt Colom, ³krt Blaeu, ⁴Van der Aa 9 756, ⁵krt De Roij.

Achterbosch¹ (Asten, NB)

Hoeve: 1669 *het Achterbosch*¹, 1838-1857 *Achterbosch*², 1851 *ACHTERBOSCH*³; Het 'achterwaarts gelegen bos', gezien vanuit Asten. Vergelijk nnl. *achterbosch* 'het achterste gedeelte van een bos, dat het verst van de ingang verwijderd en dus afgelegen is'.

Lit. ¹BHIC 178.213, ²GHAN 4 84, ³Van der Aa 13 512.

Achterbosch² (Laarbeek, NB)

1838-1857 *Achterbosch*¹, 1839 *ACHTERBOSCH*²; Zie *→Achterbosch*¹.

Lit. ¹GHAN 4 60, ²Van der Aa 1 46.

Achterbroek¹ (Krimpenerwaard, ZH)

1370 *op Gouderakervelt an den afterbroec*¹, 1639 *Achter Broeck*², 1839 *ACHTERBROEK*³; Samenstelling van mnl. *after*, *achter* 'achterwaarts gelegen' en *→broek* 'moerassig, drassig land'.

Lit. ¹Van Mieris III 247, ²krt Colom, ³Van der Aa 1 46.

Achterbroek² (Someren, NB)

1395 *Achterbroek*¹, 1554 't *goet 't Achterbroeck*², 1559 *aent Achterbroeck*³, 1650 *ter stede geheten aen Gheen Achterbroeck*⁴, 1838-1857 *Achterbroek*⁵, 1839 *ACHTERBROEK*⁶; Samenstelling van *achter* 'achterwaarts gelegen' en *→broek* 'moerassig, drassig land'.

Lit. ¹Beijers e.a. 1996a 55, ²RHCE 3808, ³Idem 3809, ⁴Idem 3843, ⁵GHAN 4 83, ⁶Van der Aa 1 46.

Achterdiep¹ (Emmen, D)

1899 *Achterdiep*¹; Naam voor een ontsluitingswijk in diverse veenkoloniën. Bij een kolonie van het achterdiep-type liep het *achterdiep* evenwijdig aan de hoofdvaart ofwel het *voordiep*. Aan de hoofdvaart vestigden zich de neringdoenden en aan het achterdiep werden de boerderijen gebouwd, die van daar uit in het veen opstrekten.

Lit. ¹Pott 4.

Achterdiep² (Midden-Groningen, Gr)

1781 't *Agter diep*¹, 1867 *Achterdiep*², 1936 *Achterdiep*³; Gelegen aan het Achterdiep, dat evenwijdig loopt aan het Winschoterdiep. Zie *→Achterdiep*¹.

Lit. ¹krt Beckeringh, ²Kuyper Sappemeer, ³LAN 4.

Achterdijk¹ (Moerdijk, NB)

1899 *Achterdijk*¹; Reeds mnl. *achterdijc* 'dijk die achter een andere gelegen is, binnendijk'. Het betreft een waterkering die een land of streek aan de achterzijde tegen het water beschermde, in tegenstelling tot de dijk aan de voorzijde langs het

grote buitenwater. Zie ook *→Voordijk*¹.

Lit. ¹Pott 4.

Achterdijk² (De Wolden, D)

1899 *Achterdijk*¹, 1936 *Achterdijk*²; Zie *→Achterdijk*¹.

Lit. ¹Pott 4, ²LAN 4.

Achterdijk³ (Zederik, ZH)

Dijk: 1869 *Achter-Dijk*¹, 1874 *Achterdijk*²; Naar de ligging aan de *achterdijk* van de Oosterwijksche polder. Zie *→Achterdijk*¹.

Lit. ¹Kuyper Kedichem, ²Gille Heringa 3.

Achterdrempt (Bronckhorst, Gl)

1977 *Achterdrempt*¹; *achter* 'achterwaarts gelegen' ten opzichte van *→Drempt*, dat ter onderscheiding ook wel *Voor-Drempt* wordt genoemd.

Lit. ¹GTAN 3 100.

Achtereind (Waalre, NB)

1646 *d'achtereinde*¹, 1839 *ACHTEREIND*², 1934 *Het Achtereind*³; Samenstelling van *achter* 'achterwaarts gelegen' en *→eind* 'rand, uiteinde, plaats waar iets ophoudt'.

Lit. ¹NGN 9 (1934) 101, ²Van der Aa 1 46, ³NGN 9 (1934) 101.

Achterenk (Epe, Gl)

1830-1855 *Achter Enk*¹, 1843 *Achter-Enk*², 1866 *Achter Enk*³, 1936 *Achterenk*⁴; Naar de ligging *achter* de Emster Enk, *→eng* 'bijeengelegen bouwland van een dorp'.

Lit. ¹GHAN 3 59, ²Van der Aa 4 238, ³Kuyper Epe 1, ⁴LAN 4.

Achterhoek¹ (Hof van Twente, O)

1867 *Achterhoek*¹, 1936 *Achterhoek*²; *achter* 'achterwaarts gelegen' en *→hoek* '(afgelegen) plaats, gebiedsdeel', ten opzichte van Hengelo gelegen achter de Hengelosche Esch.

Lit. ¹Kuyper Hengelo, ²LAN 4.

Achterhoek² (Nijkerk, Gl)

1608 *in den Achterhoek*¹, 1643 *tot Niekerck in den Achterhoick*¹, 1752 *in den Agterhoek*¹, 1839 *Achterhoek*², 1936 *Achterhoek*³; *achter* 'achterwaarts gelegen' en *→hoek* '(afgelegen) plaats', ten opzichte van Nijkerk. Oorspronkelijk een gebiedsnaam ter aanduiding van het zuidwestelijk deel van de polder Arkemheen.

Lit. ¹Hagoort 2006 220, ²Van der Aa 1 46, ³LAN 4.

Achterhoek³ (Rucphen, NB)

1899 *Achterhoek*¹; *achter* 'achterwaarts gelegen' en *→hoek* '(afgelegen) plaats, gebiedsdeel'.

Lit. ¹Pott 4.

Achterholte (Stadskanaal, Gr)

1867 *Achterholte*¹; *achter* 'achterwaarts gelegen' ten opzichte van *→Holte*.

Lit. ¹Kuyper Onstwedde.

Achterhout (Oldambt, Gr)

1874 *Achterhout is Vitusholt*¹, 1899 *Achterhout of Vitusholt*², 1913 *Achterholt of St. Vitusholt*³; Samenstelling van *achter* 'achterwaarts gelegen' en *hout*, *→holt* 'hoogopgaand loofbos', gelegen achter 't *Mantjebos*. Zie *→Sint Vitusholt*.

Lit. ¹Gille Heringa 8, ²Pott 4, ³Pott 5.

Achterkamp (Coevorden, D)

1851-1855 *De Achterkamp*¹, 1867 *Achterkamp*², 1913 *Achterkamp*³; *achter* 'achterwaarts gelegen' en *→kamp* 'afgeperkt stuk land', ter onderscheiding van 1851-1855 *De Voorkamp*, gezien vanuit Dalen.

Lit. ¹GHAN 2 96, ²Kuyper Dalen, ³Pott 5.

Achterland (Molenwaard, ZH)

1365 in 't *Westeynde van den achter-lande, opgaende in Graeflandt*¹, 1874 *Achterland*², 1936 *Achterland*³; Mnl. *achterland* 'land dat achter ander land ligt', naar de ligging in de Achterlandsche Polder.

Lit. ¹Van Mieris III 181, ²Gille Heringa 3, ³LAN 5.

Achterom (Hoogeveen, D)

1851-1855 *Agteromsch Opgaande, Agteromsche Dijk*¹, 1899 *Achterom*², 1936 *Achterom*³; *Achterom* betekent 'een straat, steeg of weg die achter om iets, bij voorbeeld om een groot gebouw of om een stad, heen loopt'. De wijk en de parallel gelegen dijk liepen achter langs de veenontginningen die zich opstrekten vanuit de Noordsche Opgaande.

Lit. ¹GHAN 2 94v, ²Pott 4, ³LAN 5.

Achtersloot (IJsselstein, U)

1267 *de aqueductu in Aftersloten*¹, 1388 in *den Aftersloet*², water: 1665 *Achter sloot*³; Overdrachtelijk gebruik van een waternaam, een samenstelling van mnl. *after* 'achter, achterwaarts gelegen' en *→sloot* 'gegraven lang en smal water dat tot afscheiding of voor afwatering dient', als benaming voor een waterloop die langs de achterkant van de percelen liep⁴.

Lit. ¹OSU 1708, ²RRU 701, ³krt Blaeu, ⁴MVN 28 (1952) 16.

Achtersluispolder (Zaanstad, NH)

1680 herdruk 1745 *After Sluys Polder*¹; Naar de ligging in de gelijknamige polder, achter de voormalige *Barndegatssluys*.

Lit. ¹krt Dou 12.

Achterste Brug (Valkenswaard, NB)

1838-1857 *De Achterste Brug*¹, 1865 *Achterste Brug*²; Naar de achterste (gezien vanuit Valkenswaard) van twee over de Dommel gelegen bruggen, ter onderscheiding van *→Voorste Brug*.

Lit. ¹GHAN 4 99, ²Kuyper Borkel en Schaft.

Achterste Diesdonk (Asten, NB)

1440 *opt diesdonck*¹, 1642 *op de Diesdonck*², 1838-1857 *Achterste Diesdonk*³, 1865 *Achterste-Diesdonk*⁴; Samenstelling van *→donk* 'zandige opduiking in moerassig terrein' en een moeilijk te duiden eerste deel, door sommigen opgevat als een waternaam onder verwijzing naar *→Diessen*. Misschien te verbinden met *dies*, *dij*s 'mist, nevel'. Met de toevoeging *achterste* 'meest achterwaarts gelegen', gezien vanuit Asten, ter onderscheiding van *→Voorste Diesdonk*.

Lit. ¹RHCE 3792, ²Idem 3842, ³GHAN 4 83, ⁴Kuyper Asten.

Achterste Erm (Coevorden, D)

Uitspraak: *achtste erm*. 1936 *Achterste-Erm*¹; Het

meest naar achteren gelegen gedeelte van *→Erm*, aan de overzijde van de Grootte Ermer esch.

Lit. ¹LAN 5.

Achterste Hees (Horst aan de Maas, Lb)

1826 *Achterste-Hees*¹, 1835 *Achterste-Hees*², 1867 *Achterste-Hees*³, 1936 *Achterste-Hees*⁴; *achterste* 'meest achterwaarts gelegen' gedeelte van de locatie *→De Hees*³, *→hees* 'struikgewas, kreupelhout'. Vanuit Sevenum gezien komt eerst Voorste Hees, meer naar het noordwesten Achterste Hees.

Lit. ¹Gosselin 4, ²Vander Maelen 1835 1, ³Kuyper Sevenum, ⁴LAN 5.

Achterste Heide (Oss, NB)

Gebied: 1865 *Heide van Oss*¹, 1936 *Achterste-Heide*²; Samenstelling van *achterste* 'meest achterwaarts gelegen' en *→heide* 'onontgonnen veld, vlakte'. Ter onderscheiding van het gebied de Voorste Heide, gezien vanuit Oss.

Lit. ¹Kuyper Berchem, ²LAN 5.

Achterste Heikant (Reusel-De Mierden, NB)

1894 *Achterste Heikant*¹; Nnl. *heikant* 'rand, zoom van de heide' is een jong toponiem gebruikt voor vestigingen aan de rand van de woeste grond. Met de toevoeging *achterste* ter onderscheiding van *→Voorste Heikant*, komende vanaf de weg van Reusel naar Postel.

Lit. ¹krt Bonne.

Achterste Hermalen (Meierijstad, NB)

1654 *d'Achterste Herremaelen*¹, 1757 *Agterste Hermalen*¹, 1895 *Achterste Hermaal*²; Samenstelling van *achterste* 'meest achterwaarts gelegen' en de plaatsnaam *→Hermalen*.

Lit. ¹Beijers 2003 93, ²krt Bonne.

Achterste Rith (Breda, NB)

1980 *Achterste Rith*¹; Samenstelling van *achterste* 'meest achterwaarts gelegen', gezien vanuit Princenhage, en de plaatsnaam *→Rith*.

Lit. ¹GTAN 4 54.

Achterste Steeg (Horst aan de Maas, Lb)

1803-1820 *Agterstesteg*¹, 1825 *Achtersteeg*², 1835 *Achterste-Steeg*³, 1867 *Achterste-Steeg*⁴; Gelegen aan de weg genaamd *Steeg*, *→steeg* 'pad, smalle weg'. Vanuit Sevenum gezien komt eerst Voorste Steeg, meer naar het zuidwesten ligt Achterste Steeg en westelijk daarvan de Steegberg. De naam zou kunnen wijzen op een veedrift⁵.

Lit. ¹krt Tranchot, ²Gosselin 4, ³Vander Maelen 1835 1, ⁴Kuyper Sevenum, ⁵Renes 1999 233.

Achterstehoek (Duiven, Gl)

1913 *Achterste Hoek*¹, 1936 *Achterste-Hoek*²; *achterste* 'meest achterwaarts gelegen' *→hoek* '(afgelegen) plaats', vergelijk Achterhoek.

Lit. ¹Pott 6, ²LAN 5.

Achter-Thesinge (Ten Boer, Gr)

1840 *Achter-Thesing*¹, 1867 *Achter Thesinge*², 1899 *Achter Thesing*³, 1936 *Achter-Tezinge*⁴; Naar de ligging *achter* *→Thesinge*.

Lit. ¹plaatsengids.nl, ²Kuyper Ten Boer, ³Pott 5, ⁴LAN 6.

Achterveld² (Leusden, U)

1309 *Achtevelde*¹, 1381-1383 *Achteveld*², 1681 *Achtevelt*³, 1839 *ACHTERVELD, gemeenlijk Agteveld geschreven*⁴; Mnl. *achte* 'gereserveerd bos, hofhorig goed, rechtsdistrict' en →*veld* 'open vlakke'. De naam komt vaker voor, vergelijk Achteveld bij Barneveld (1534 *Echtenvelde*, 1741 *Achteveld*⁵) en Achteveld bij Tonden (1564 *Achtevelt*⁶). De verklaring 'bouwland van de per-soon *Achte*' is wegens het ontbreken van een genitiefvorm van de persoonsnaam niet aannemelijk.

Lit. ¹Immink e.a. 1969 73, ²RRU 692, ³krt De Wit, ⁴Van der Aa 1 47, ⁵NGN 3 (1893) 15, ⁶NGN 3 (1893) 15.

Achterwetering (De Bilt, U)

1696 *De Achter Weteringe*, 1866 *Achter Wetering*¹; Naar de ligging aan het gelijknamige water, een dwars gelegen waterloop langs de achterkant van de polderpercelen. Het is een samenstelling van *achter* 'achterwaarts gelegen' en →*wetering* 'waterloop voor de afwatering van een bepaald gebied'. In waterstaatkundige zin is *achterwetering* de aanduiding voor de benedenloop van een wetering naar een molen of gemaal, ter onderscheiding van de bovenloop, die *voorwetering* heet. In deze betekenis is het een veel voorkomende waternaam in de Zuid-Hollands-Utrechtse poldergebieden.

Lit. ¹Kuyper Maartensdijk.

Achthoeven (Tilburg, NB)

1571 *In de Achthoeven*¹, 1894 *Achthoeven*²; Samenstelling van het telwoord *acht* en meervoud van →*hoeve* 'stuk land van een bepaalde grootte', naar het aantal *hoeven* dat ten grondslag lag aan de ontginning. Als tegenhanger van →*Zeshoeven*, oude ontginningen van de abdij Tongerlo (begin van de 13e eeuw).

Lit. ¹De Kleine Meijerij 14 (1961) 9v, ²krt Bonne.

Achthoven¹ (Montfoort, U)

1306 *van dien achtehoeven*¹, ca. 1307 *Achtehoeven*², 1375 *binnen den Gherecht van Achthoeven in den lande van Montforde*³, 1381-1383 *to Achte-hoeven-lants*⁴, 1394 *Achthoeven*⁵, 1523 *Achthoven*⁶, 1665 *Achthoven*⁷; Samenstelling van het telwoord mnl. *achte* 'acht' en meervoud van →*hoeve* 'stuk land van een bepaalde grootte', naar het aantal *hoeven* dat ten grondslag lag aan de ontginning.

Lit. ¹Van Mieris II 61, ²Immink e.a. 1969 167, 169, ³Van Mieris III 301, ⁴RRU 681, ⁵Maris 1956 200, ⁶Fruin 1892v 2 425, ⁷krt Blaeu.

Achthoven² (Zederik, ZH)

Midden 14e eeuw *Cortachoven*¹, 1391 *Achthoven*², 1392 *Kort Achthoven, Lang Achthoven*³, 1639 *Achthoven*⁴, 1665 *Achthoven*⁵; Samenstelling van het telwoord mnl. *achte* 'acht' en meervoud van →*hoeve* 'stuk land van een bepaalde grootte', naar de oorspronkelijke omvang van een van de tiendblokken die de Utrechtse kapittels van de dom en Oudmunster hier bezaten. De huidige omvang is veel groter dan acht hoeven.

Lit. ¹Berns e.a. 1990 295, ²Idem 292, ³Idem 295, ⁴krt Colom, ⁵krt

Blaeu.

Achthuizen (Goeree-Overflakkee, ZH)

Ca. 1750 *De Agthuisen*¹, 1851 *ACHTHUIZEN*²; Betekent 'nederzetting bestaande uit acht woningen'.

Lit. ¹krt Hattinga, ²Van der Aa 13 1263.

Achtmaal (Zundert, NB)

Uitspraak: *achmaol*. 1294 *Gilberti de Achtmale*¹, 1440 kopie 15e eeuw *Achtmale*², 1474 *Achtmale*³; Samenstelling van mnl. *achte* 'gereserveerd bos, hofhorig goed, rechtsdistrict' en *maal* 'gerechtsplaats'.

Lit. ¹OBNB 1337, ²Cerutti 2 221, ³Idem 2 604.

Achtse Barrier (Eindhoven, NB)

1866 *Tol*¹; Nnl. *barrier*, uit nfra. *barrière* 'slagboom, tolhek', behorend bij de plaats →*Acht*. Naar het in 1956 afgebroken tolhuis aan de Boschdijk, de weg van 's-Hertogenbosch naar Eindhoven.

Lit. ¹Kuyper Woensel.

Achtse Molen (Eindhoven, NB)

molen 'maalwerktuig', behorend bij de plaats →*Acht*. Naar de beltmolen, gebouwd in 1891 als korenmolen, nu buiten gebruik, die sinds 1980 *Annemie* wordt genoemd.

Achttienhoven¹ (De Bilt, U)

1287 *Achttienhove*¹, 1318 *Achttienhoeven*²; Samenstelling van het telwoord *achttien* en meervoud van →*hoeve* 'stuk land van een bepaalde grootte'. Vergelijk →*Achttienhoven*².

Lit. ¹OSU 2295, ²Berns e.a. 1990 292.

Achttienhoven² (Nieuwkoop, ZH)

1280-1287 *achtienhoeven*¹, 1316 *Achttienhoeven*², 1461 *Euerekestorpe que hodie Achttienhuuen vocatur*³, 1524 *Achttienhoven*⁴; Samenstelling van het telwoord *achttien* en meervoud van →*hoeve* 'stuk land van een bepaalde grootte', naar het aantal *hoeven* dat ten grondslag lag aan de ontginning. De nederzetting wordt rond 1200 vermeld als *Euerekestorpe*, een samenstelling van onl. *thorpe*, →*dorp* 'hoeve, (dochter)nederzetting' en de persoonsnaam *Everik*⁵. De ontginning *Achttienhoven* was eigendom van het kapittel van Sint Jan te Utrecht.

Lit. ¹Corpus Gysseling I 499, ²Hamaker 1875v I 20, ³Künzel e.a. 1989 135, ⁴Fockema Andreae 1951 287, ⁵Künzel e.a. 1989 135.

Ackersdijk (Delft, ZH)

1611 *Ackers Dyck*¹; Naar de Akkersdijksche Polder. Deze polder vormde tot 1855 de zelfstandige gemeente Ackersdijk-en-Vrouwenregt².

Lit. ¹krt Delfland, ²Van der Krogt 2000 19.

Acquoy (Geldermalsen, Gl)

Uitspraak: *akkooi*. 1305 *in den lande van Accoy*¹, 1329 *an de side van Eckoy*², 1340 *Ackoye*³, 1379 *in den gherichte van Eckoye*⁴, 1386 *tot Akoeyen*⁵, ca. 1405 ad 1287 *vanden goede van Akoyen*⁶, 1419 *Acoye, Acoeye*⁷, 1425 *Ackoy*⁷, 1427 *Acquoy*⁷, 1936 *Akkooi*⁸; →*ooi* 'land aan een waterloop' met onbekend eerste deel. Vroeger werd ten onrechte

gedacht aan een persoonsnaam *Akke*⁹. Het eerste deel kan niet uit het Germaans worden verklaard¹⁰. Misschien -als kasteelnaam- een vernoeming naar *Akko* in Israël met toegevoegd *ooi*? Volgens Van der Aa¹¹ werd *Acquoy* in 1140 door Jan VIII, Heer van Arkel, gebouwd, nadat hij van zijn kruistocht naar het Heilig Land was teruggekeerd. Sommigen spreken de van deze plaatsnaam afgeleide familienaam *Van Acquoy* uit als een Franse naam.

Lit. ¹Van Mieris II 51, ²Idem II 487, ³NGN 3 (1893) 16, ⁴Van Mieris III 357, ⁵Idem III 445, ⁶OBHZ 2332, ⁷NGN 3 (1893) 16, ⁸LAN 9, ⁹NGN 10 (1936) 21, ¹⁰Naamkunde 5 (1973) 235, ¹¹Van der Aa 1 50.

-acum (suffix)

In Romeinse tijd wordt in Gallië het suffix *-acum* (uit kelt. *-âkô*), dat afleidingen vormt van persoonsnamen waarmee een bezitsrecht werd uitgedrukt, zeer productief. Het wordt dan veelal gehecht aan Latijnse persoonsnamen die doorgaans eindigen op *-ius* of *-inius*, waardoor het suffix zich ontwikkelt tot *-iacum*. Met de Romeinen bereikt het suffix ook Nederland. Voorbeelden zijn *→Blerick*, *→Maurik* en misschien *→Cuijk*, *→Mook* en *→Varik*. De namen op *-iacum* geven een beeld van de romanisatie van Noord- en Centraal-Gallië. Het suffix blijft productief in de Merovingisch-Karolingische tijd (5e-9e eeuw), maar de Latijnse persoonsnamen zijn vervangen door Germaanse. In Noord-Gallië vertonen de nederzettingen namen niet langer de enkelvoudsvorm, maar die van het meervoud *-iacas*, waarvoor zie *→-enaken*.

Adegeest (Voorschoten, ZH)

1647 *Noort-Hofflants off Adegeester polder*¹, 1839 *ADEGEEST*², hofstede: 1959 *Adegeest of Ageest*³; Naar een voormalig adellijk huis, dat wel in verband wordt gebracht met de oude hof te Voorschoten⁴. Het eerste deel is verklaard als een persoonsnaam, maar ook als de waternaam *Ade*, *→aa* 'water, rivier', met hypercorrecte *-d*⁵. Het tweede deel is *→geest* '(ontginning op) hoger gelegen zandgrond'. Nieuwbouwwijk uit de jaren 1960.

Lit. ¹krt Rijnland, ²Van der Aa 1 52, ³Blok 1959 16, ⁴Fockema Andreae e.a. 1952 67, ⁵Blok 1959 16.

Adorp (Winsum, Gr)

Uitspraak: *oadörp*. 1371 in *Artharpe*¹, 1398 van *Ardorpe*¹, 1407 tot *Ardorpe*², 1428 kopie *toe Adorp*³, 1453 kopie *to Adorpp*⁴, 1466 *Adorp*⁵, 1611 *Aerdorp*⁶, ca. 1660 *Adorp*⁷, 1781 *Adorp*⁸, 1936 *Adorp*⁹; Etymologie onbekend. De vorm met *Ar-* is oorspronkelijk, maar de betekenis hiervan is onduidelijk. Bij de dissimiliatie van *Ardorp* tot *Adorp* speelde volgens sommigen reïnterpretatie als *→dorp* 'nederzetting' aan het water de *A* (hier een oude loop van het Reitdiep) een rol. De uitspraak van *A*, *→aa* 'water, rivier', is in dit gebied echter vanouds *Ee*, *Eei*. Een persoonsnaam *Ari* voor het eerste deel is niet waarschijnlijk. Verder zijn voorgesteld **Arth-tharpe* 'terp in het bouw-

land'¹⁰ en **Arntharp* 'arendsterp', onder verwijzing naar het nabij gelegen *→Arwerd*¹¹.

Lit. ¹NGN 9 (1934) 46, ²Cartago haf026, ³Idem kla0129, ⁴Idem kla0302, ⁵NGN 9 (1934) 47, ⁶Idem 46v, ⁷krt De Wit, ⁸krt Beckeringh, ⁹LAN 8, ¹⁰De Vries 1962b 17, ¹¹De Vries 1946 1.

Adriaan (Woerden, U)

1873 *DE ADRIAAN*¹; Naar het stoomgemaal *De Adriaan*, vernoemd naar de dijk- en watergraaf Adriaan de Joncheere van Harmelen (1829-1913). In 1873 verving het gemaal de molen-driegang.

Lit. ¹Inscriptie gemaal.

Aduard (Westerkwartier, Gr)

Uitspraak: *auwerd*. 1252 kopie 13e eeuw *Adawerth*¹, 1276 *Adward*¹, 1281 *Aduwart*, *Aduwert*¹, 13e eeuw [1283] *Aedwert*², 1335 *Adawartt*, *Adawert*³, 1579 *Groot Auwert*⁴, ca. 1660 *Groot Adewert*⁵, 1677-1678 *Adewert*⁶, 1781 *Aduard*⁷, 1936 *Adeward*⁸; Ofri. *werth*, *→werd* 'terp, bewoonde hoogte' van de persoon *Ada*, *Ade*. Aduard zou niet op een terp liggen, daarom achtte men⁹ deze verklaring problematisch, maar de terpenatlas geeft aan dat hier wel een terp ligt.

Aduard is ontstaan rond het in 1192 vanuit Klaarkamp in Friesland gestichte cisterciënzer klooster Sint Bernard. De aanduiding *Groot Adewert* geldt ter onderscheiding van *Lutke* of *klein Aetwer*, een andere naam voor het dochterklooster *→Sint Annen*. De abdij was tot de verwoesting in 1580 het grootste klooster in Groningen.

Lit. ¹NGN 9 (1934) 48, ²Janssen e.a. 1991 458, ³OBGD 1231, ⁴krt Sibrandus Leo, ⁵krt De Wit, ⁶krt Coenders, ⁷krt Beckeringh, ⁸LAN 6, ⁹De Vries 1946 1.

Aduarder Voorwerk (Westerkwartier, Gr)

1389 *van den convente of van den vorwarken van Adewart*¹, 1781 't *Oude Voorwerk*², 1851-1855 *Aduardervoorwerk*³, 1936 *Adewardervoorwerk*⁴; *voorwerk* 'kloosteruithof', behorend bij het klooster *→Aduard*. Met *oude* ter onderscheiding van het meer westelijk gelegen 1781 't *Nye Voorwerk*⁵. Zie ook *→Fransumer-Voorwerk*. De oudste vorm is een algemene aanduiding van meerdere voorwerken van het klooster en betreft niet specifiek deze plaats.

Lit. ¹OBGD 793, ²krt Beckeringh, ³GHAN 2 40, ⁴LAN 6, ⁵krt Beckeringh.

Aduarderzijl (Winsum, Gr)

1382 *van den zyle, de Adewerder ziil gheheten is*¹, 1610 *Auwerdersyil*², 1625 *Aedwerder Syllen*³, 1663 *Aduarder Zylen*⁴, 1677-1678 *Awerder zylen*⁵, 1781 *Aduarder Zijl*⁶, 1936 *Adewarderzijl*⁷; *→zijl* 'uitwateringssluys' behorend bij *→Aduard*, gelegen in het Aduarderdiep lozend op het Reitdiep. De 13e-eeuwse Zwaagsluys werd begin 14e eeuw verplaatst naar een sluis vlak bij het klooster Aduard. Vóór 1382 bouwde men een nieuwe sluis in de Kliefsloot bij de boerderij Arbere (1313 kopie *in de steede, dhe heet de Arbere*⁸, bij ofri. **adebara* 'oievaar'). Deze sluis werd gehinderd door opslibbing en na het graven van het Aduarderdiep

(vóór 1407) werd zij vervangen door het *Aduarder blockzijl* bij het tegenwoordige gehucht Aduarder-zijl.

Lit. ¹OBGD 704, ²Pathuis 1977 1178, ³Idem 1164, ⁴Idem 1179, ⁵krt Coenders, ⁶krt Beckeringh, ⁷LAN 6, ⁸OBGD 241.

Aekinga (Ooststellingwerf, Fr)

Fries *Aekinga*. 17e eeuw *Aeckinga*¹, 1861 *Aekinga*², 1877 *Akinga*³; Is de geslachtsnaam *Aekinga*, een afleiding met het suffix *-ing-* van de persoonsnaam *Aeke* met als betekenis 'de lieden van *Aeke*'.

Lit. ¹Gildemacher 2007 23, ²Kuyper Oost-Stellingwerf, ³Witkamp 17.

Aelbrechtsberg (Bloemendaal, NH)

1299 tot *Albrechtsberghe*¹, 1306 tot *Alebrechtsberghe*², 1417 en 1418 *Ailbrachtsberge*³, 1639 *tHuys Aelbersberch*⁴, 1687 *t Huys Bloemendael*⁵; *-berg* 'terreinverheffing, heuvel', geïdentificeerd als de duintop *het Kopje*, en de persoonsnaam *Aelbrecht*, refererend aan de heilige Adalbert, waarvoor zie *→Egmond-Binnen*. In de late middeleeuwen was Aelbrechtsberg langere tijd een bestuurscentrum van de graven van Holland. Zie ook *→Bloemendaal*¹.

Lit. ¹Van Mieris II 10, ²Idem II 54, ³Idem IV 448, ⁴krt Colom, ⁵krt Dou.

Aerdenburg (Zevenaar, Gl)

1830-1855 *Aerdenburg*¹, 1867 *Aerdenburg*², 1913 *Aardenburg*³; *-burg* 'statig huis met de bijgedachte aan een burcht' en *Aerden-*, dat betrekking heeft op het nabijgelegen *→Aerd*t.

Lit. ¹GHAN 3 114, ²Kuyper Herwen en Aerd, ³Pott 3.

Aerdenhout (Bloemendaal, NH)

1517-1524 *Aerden-hout*¹, 1615 *Aerdenhout*², 1639 *Aerden-hout*³, bos: 1846 *den Aerdenhout*⁴; Wel verklaard als een vanuit Haarlem gegeven naam **aenderen Hout* 'het andere bos', ter onderscheiding van de eigen Haarlemmerhout (reeds 1273 *nemus de Herlem*)⁵. Er zijn echter geen oude vormen bekend die deze verklaring ondersteunen.

Lit. ¹Merula, Placaten (1605) 56, ²krt Rijnland, ³krt Colom, ⁴Van der Aa 7 672, ⁵Van der Aa 1 27.

Aerd (Zevenaar, Gl)

1294-1295 *Arde*¹, 1340 *Aerde*², 1419 *Aerd*², 1665 *Aert*³, 1936 *Aard*⁴; Mnl. *aert*, *art*, *→aard* 'beploegde of bebouwde grond, bouwland'. Vergelijk *→Ter Aard*.

Lit. ¹Meihuizen 1953 84, ²NGN 3 (1893) 14, ³krt Blaeu, ⁴LAN 2.

Aerwinkel (Roerdalen, Lb)

1343 *Matthias Mathys van Aerwinkel*¹, 1356 *Aerwinckel*², 1474 *den hoff geheiten den Arwinckel*², 1803-1820 *Arwinckel*³; *→winkel* 'hoek, ingesloten stuk land' en een moeilijk te duiden eerste deel, wel verklaard als *ar*, *aer* 'natuurlijke waterloop'⁴.

Lit. ¹RGIV, ²Renes 1999 267, ³krt Tranchot, ⁴Schrijnemakers 2014 608.

Afferden¹ (Bergen, Lb)

Limburgs *Offere*. 1293 *Afordia*¹, 1294 *Aferde*², 1376 *Aferden*³, 1460-1461 *Aefferden*³, 1665 *Afferden*⁴, 1773 *Afferden*⁵, 1936 *Afferden*⁶; Etymologie onbekend. De gelatiniseerde vorm *Afordia* is

te verklaren als een samenstelling van *→aa* 'water, rivier' en *→voorde* 'doorwaadbare plaats', maar dit berust waarschijnlijk op reïnterpretatie. Voorgesteld is verder een samenstelling van *→aa* 'water, rivier' en *vrede* 'omheining, omheinde plaats', maar ook deze verklaring is twijfelachtig. Zie ook *→Afferden*². Afferden was lange tijd een afzonderlijke heerlijkheid, een van de Vijf Heerlijkheden, zoals men de strook tussen Mook en Arcen wel noemt.

Lit. ¹OBGZ 1293.09.17 2, ²Idem 1294.10.13 1, ³Veldeke 56 (1981) 30, ⁴krt Blaeu, ⁵krt Sepp 7, ⁶LAN 8.

Afferden² (Druten, Gl)

11e-12e eeuw *Afrithon*¹, 1165 *de Afreden*¹, 1176 *Aferden*¹, 1567 *Afferden*², 1665 *Offerden*³, 1936 *Afferden*⁴; Etymologie onbekend⁵, mogelijk geen Germaans⁶. Een poging tot verklaring herleidt *Afrithon* tot een afleiding van een oude waternaam **Abara* met het verzamel suffix *-ipum* in datief meervoud⁷. Een vergelijkbare verklaring is gegeven voor *→Deuverden* en *Asperden* (Dld). Een andere verklaring gaat uit van Indo-Europees **Abharitōs*, eveneens een prehistorische waternaam, bij de wortel **abh-*, **ap-* 'uitbuigen, schitteren', naar de ligging aan de monding van een gebogen beek⁸. De oudste vormen weerspreken de verklaring als een samenstelling van *→aa* 'water, rivier' en *→voorde* 'doorwaadbare plaats'.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 57, ²MVN 40 (1964) 192, ³krt Blaeu, ⁴LAN 8, ⁵Gysseling 1960 38, ⁶Naamkunde 5 (1973) 236, ⁷MVN 41 (1965) 91, ⁸HCTD 56 (1982) 36.

Afrikaanderwijk (Rotterdam, ZH)

1981 *Afrikaanderbuurt*¹, 1992 *Afrikaanderwijk*²; Naar de naamgeving van de in deze *→wijk*¹ 'stadsdeel' gelegen straten, die de herinnering aan de Zuidafrikaanse Boerenoorlog tegen Engeland (1899-1902) levendig moesten houden³. Ontstaan in 1900 ter huisvesting van havenarbeiders.

Lit. ¹GTAN 1 81, ²Okkema 1992 33, ³Okkema 1992 33.

Afsched (Zwartewaterland, O)

1302 *Ascet*¹, 1308 *Ascheit*², 1415 *Assched*³, 1839 *AFSCHED of Asched, ook wel Afzet*⁴; De oudste vormen -indien de identificatie correct is- wijzen op onl. *askethe* 'plaats waar essen staan, essenbos', vergelijk *→Eschede*. *Afsched* 'afscheiding' berust dan op reïnterpretatie. In de 19e eeuw kende men dit gehucht in de omtrek alleen onder de namen *Aan de Zeedijk* of *Bij de Venerijterzijl*⁵.

Lit. ¹NGN 7 (1930) 41, ²Slicher van Bath 1944 II 250, ³NGN 1 (1884) 79, ⁴Van der Aa 1 60, ⁵Van der Aa 1 60.

Agelo (Dinkelland, O)

Uitspraak: *oagel*. Zie *→Groot-Agelo* en *→Klein-Agelo*.

†Agger (NB)

Gebied: 1187 kopie 1277 *de Aggara*¹, ca. 1190 kopie 1264 *Aghere*¹, gebied: 1276 *de thelonio sive conducto de Agger*², 1493 *Gendsche Polder mitten Aggre*³, 1773 *Agger*⁴; Oorspronkelijk een waternaam, te vergelijken met nnl. *agger*, nfri. *agger*

'navloed, kortstondige rijzing van het water onder het ebgetij, veroorzaakt door lokale omstandigheden als het samentreffen van stromen', ca. 1578 *aggeren* 'wervelen van het water'⁵. Volgens het WNT is het woord mogelijk een samenstelling uit *â* 'water' en *gêr* 'speer' en betekent aldus 'waterboor'⁶; een plastisch beeld, maar onjuist. Het is een van de parallellen tussen het Engels en het Kustnederlands⁷. Een enkeling gaat zelfs zo ver dat Zuid-Hollands-Zeeuws *agger* uit de streek rond de Humber zou zijn ontleend⁸. Fries *aggar* staat deze verklaring in de weg. Ne. *eagre*, oe. *éagor* 'vloed, zee' wordt wel verbonden met de Oudnoordse godennaam *Ægir*⁹. Een ander schaat de Duitse waternaam Agger (1071 *Achera*), bijrivier van de Sieg, onder Indo-Europees **ak-*, **agh-* 'uitbui-gend, schitterend' (vgl. Grieks *akis* 'spits', lat. *acer* 'scherp')¹⁰. Daarentegen verklaart men de in Duitsland voorkomende waternamen Eger, linker zijrivier van de Elbe, 1260 *Egra* en de Oostenrijkse Ager, linker zijrivier van de Traun, 810 *Agira* en Eger, rechter zijrivier van de Wörntiz, 760 *Agira*, als Oudeuropese afleidingen van Indo-Europees **ag-* 'treiben, führen' met het suffix *-ara*, *-ira*¹¹. De geul genaamd *Agger*, die de oude Scheldeloop met de Westerschelde verbond, is in 1686 afgesloten door de bedijking van de Oud-Hinkelenoordpolder¹². Het noordelijke deel van de oude Agger heet in de volksmond de *Kreek*, het zuidelijke *Sjammer*¹³. In de 12e en 13e eeuw ook de aanduiding van een gebied en dorp in de omgeving van Rilland, eind 13e eeuw verdronken, in de 15e eeuw opnieuw bedijkt en tenslotte in de 16e eeuw weer verdronken¹⁴.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 58, ²Schönfeld 1955 229, ³NGN 1 (1884) 12, ⁴krt Sepp 3, ⁵Vierlingh 1, ⁶WNT Supp. sv Agger, ⁷EWN I 111, ⁸Heeroma, TNTL 70 (1952) 271v, ⁹Holthausen 1934 83, ¹⁰HCTD 56 (1982) 45, ¹¹Berger 1999 93, Schönfeld 1955 229, ¹²Beekman 1948 99, ¹³Van Loon 1965 18, ¹⁴Künzel e.a. 1989 58.

Agnetaapark (Delft, ZH)

1942 *Agnetaapark, Het*¹; Als fabrieksdorp gebouwd in de jaren 1880 en genoemd naar Agneta Matthes (1847-1909), echtgenote van Jacob Cornelis van Marken, directeur van de Koninklijke Nederlandse Gist- en Spiritusfabriek².

Lit. ¹Ter Laan 1942 7, ²Reinsma 2009 91.

Agnetenadal (Valkenswaard, NB)

1570 *S. Agneeten daele*¹, ca. 1680 *St. Agneten-daal*², 1709? *S. Agnetendale*³, 1832 *Agneten-dal*⁴; Samenstelling van de heiligen-naam *Agnes* (in genitief) en het voor kloosternamen kenmerkende *-dal* 'laagte, vallei', naar het voormalige franciscaner nonnenklooster (1442-1716) te Dommelen, gesticht vanuit het in ca. 1432 ontstane klooster te Achel, dat *Catharinadal* heette.

Lit. ¹BIKP 18, ²Idem 144, ³Idem 139, ⁴krt Kadaster.

Agniesebuurt (Rotterdam, ZH)

-buurt 'stadswijk', naar de centraal gelegen Agniesestraat, vernoemd naar *Agniese Bokel* (†ca.

1352), vrouwe van Bokelsambacht en Bleiswijk, dochter van Dieric Bokel (†ca. 1335). Zij verwierf in 1327 het recht om haar vader op te volgen, behalve in de rechten op Rotterdam¹. Zij huwde na 1336 Simon van Benthem, die in 1345 met graaf Willem IV sneuvelde bij Stavoren, waarna Agniese hertrouwde met Gerrit van Herlaer, heer van Amersoye (†vóór 1354).

Lit. ¹Unger 1907 110.

Agodorp (Westerwolde, Gr)

1968 *Agodorp*¹; Na 1921 ontstaan uit woningbouw voor werknemers van de AGO, Maatschappij voor het drogen, veredelen en verwerken van hout. Zou oorspronkelijk een drogerij en conservenfabriek zijn geweest voor Aard-appelen, Groenten en Ooft, waaraan het acroniem AGO is ontleend.

Lit. ¹Ter Laan 1968 15.

Agterpoort (Krimpenerwaard, ZH)

1839 *ACHTERPOORT*¹, 1856 *van den polder Achterpoort*²; Naar de gelijknamige polder (ca. 1450).

Lit. ¹Van der Aa 1 47, ²Schetskaart 4.ZHPB2 16.

Aijen (Bergen, Lb)

Limburgs *Äöje*. 1336 *Oyen*¹, 1406 *Ayen*, *Aien*², 1635 *Aegen*³, 1662 *Oyen*⁴, 1665 *Aeyen*⁵, 1838-1857 *Aijen*⁶, 1936 *Aaien*⁷; Datief meervoud van *-ooi* 'land aan een waterloop'.

Lit. ¹Veldeke 57 (1982) 21, ²Huisman 1965 317, ³LIKP 36, ⁴Idem 32, ⁵krt Blaeu, ⁶GHAN 4 64, ⁷LAN 1.

Akendam (Haarlem, NH)

1422 *Adickedam*¹, 1426 *Akendamme*², 1551 *Aec-kendam*³, 1680 herdruk 1745 *Noord Akendam*, *Zuijt Akendam*⁴, 1865 *Begraafplaats Huis Akendam*⁵; Samenstelling van *dam* 'waterkering dwars door een waterloop' en een onduidelijk eerste deel, verklaard als **a-dijk* 'dijk langs de Aa', als een *-k*-afleiding van de waternaam *Ade* en dan 'kleine Aa', of als mnl. *adic*, *adec* 'wilde vlier'.

Lit. ¹Van Mieris IV 627, ²Idem IV 849, ³BMHG 42 (1921) 141, ⁴krt Dou 16, ⁵Kuyper Haarlem.

De Aker (Amsterdam, NH)

Water: 1306 *bi den akene*¹, 1615 *Nacker Waterrijng*, *Naeker Wech*², 1680 herdruk 1745 *De Aecker waterrijng*³, polder: 1846 *Middelveltsche-Akerpolder*⁴, 1899 *Akerpolder*⁵; Naar de ligging in de eind 19e eeuw verveende Middelveltsche Akerpolder. Mogelijk te verbinden met de uit Friesland bekende waternaam *Ake*⁶ uit *ake* 'visdam'⁷. De wijk is rond 1980 gebouwd.

Lit. ¹Van Mieris II 63, ²krt Rijnland, ³krt Dou 12, ⁴Van der Aa 7 1133, ⁵Pott 6, ⁶Gildemacher 1993 576, ⁷Gildemacher 2007 24.

Akersloot (Castricum, NH)

1083 vervalst 1125-ca. 1150 *in Ekerslato*¹, 1105-1120 kopie ca. 1420 *in Ekerslate*¹, 1105-1120 kopie ca. 1420 *Evo de Ekkerslato*¹, 1125-1130 kopie ca. 1420 *in Ekerslote*¹, 1174 kopie ca. 1420 *Hugo de Eckersloot*¹, 1175 *de Eckersslote*¹, 1325 *Akersloot*², 1357 *Aeckerssloot*³, 1359 *Akersloet*⁴, 1573 *Ackersloot*⁵; Samenstelling van ofri. *slato*, *slate*, *-sloot* 'gegraven lang en smal water dat tot

afscheiding of voor afwatering dient' en een onduidelijk eerste deel. Wel verklaard als ofri. *ekker* 'akker, ploegland', dat later zou zijn aangeleund aan mnl. *aker* 'emmer'⁶. Een recente verklaring gaat uit van germ. **akra-* 'akker', waarbij de verdubbeling van de *-k-* voor de *-r-* zich niet heeft doorgezet, met als resultaat onl. **aker*, ofri. *eker*, vergelijk ne. *acre*⁷. Naast →*akker* komt als dialect-variant *aker* voor. Een persoonsnaam *Ekker* < *Aggihari*⁸ of *aker* 'eikel' als eerste deel zijn niet waarschijnlijk.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 59, ²Van Mieris II 364, ³Idem III 30, ⁴Idem III 112, ⁵krt Sgroten, ⁶Karsten, It Beaken (1941) 140, ⁷EWN I 116, ⁸Gysseling 1960 43.

Akert (Geldrop-Mierlo, NB)

1963 *bouwplan Akert*¹, 1986 *Akert*²; Vroeger een weilandstrook langs de Dommel. Men vermoedt hierin een waternaam³, maar *Akert* kan ook een variant zijn van *aker*, →*akker* 'ploegland, bouwland', met woordverzwarende *-t*.

Lit. ¹RHCE 12232 450, ²GTAN 4 82, ³De Bont 1969 131.

akker 'ploegland, bouwland'

Onl. *ackar*, *accar*, *akre*, mnl. *acker* 'ploegland, bouwland', ofri. *ekker*, os. ohd. *ackar*, oe. *æcer*, met verwanten in het Latijn, Grieks en Sanskriet. De West-Germaanse vormen kregen in bepaalde naamvallen verdubbeling van de *-k-* voor de *-r-*. De niet verdubbelde vorm verschijnt nog in →*Akersloot* en ne. *acre*.

Oudste attestaties in plaatsnamen: 1138-1139 *agro (...)* *qui uocatur Smithacker* (terrein in de omgeving van Gendringen)¹, 1085 vervalst ca. 1200 *Fronakre* (→*Franeker*)², 1139-1150 vervalst? kopie 1670 *Conradus de Vieracker* (→*Vieraker*)³, ca. 1200? *de Bersackere* lees: *Bergackere*⁴, *de agro dicitur Hubsaker*⁵ en *Sewinaker*⁶, diverse terreinen in de omgeving van Gendt.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 327, ²Idem 140, ³Idem 368, ⁴Idem 86, ⁵Idem 191, ⁶Idem 323.

Akker (Roosendaal, NB)

1295 *Ouer den Akker*¹, 1315 *te ackerwaert*², 1838-1857 met pold: *Akker*³, 1874 *Akker*⁴; →*akker* 'ploegland, bouwland'.

Lit. ¹OB NB 1347, ²Buiks e.a. 1993v 1 798, ³GHAN 4 52, ⁴Gille Heringa 4.

Den Akker (Neder-Betuwe, GI)

1986 *Den Akker*¹; Het verbogen lidwoord *den* is datief enkelvoud, de naam betekent dus 'bij de akker'.

Lit. ¹GTAN 3 110.

Akkereind (Veldhoven, NB)

Uitspraak: *äkkeränd*. 1867 *Akkereind*¹; Samenstelling van →*akker* 'ploegland, bouwland' en →*eind* 'rand, uiteinde, plaats waar iets ophoudt'.

Lit. ¹Kuyper Zeelst.

Akkerput (Sluis, ZI)

1899 *Akkerput*¹, 1936 *Akkerput*²; In combinatie met →*akker* 'ploegland, bouwland' heeft →*put* doorgaans de betekenis 'kuil waarin aardappelen

en knolvruchten met stro en klei bedekt gedurende de winter bewaard worden', maar zie →*Marolleput*.

Lit. ¹Pott 6, ²LAN 9.

Akkrum (Heerenveen, Fr)

1315 *Ackrom*¹, 1447 *Ackerem*², 1450 *Ackrim*³, 1579 *Ackrum*⁴, 1936 *Akkrum*⁵; Etymologie onbekend. Oudere verklaringen zijn →*heem* 'woonplaats, woning' van de persoon *Akker* uit **Agihar* (geen Friese persoonsnaam!), een datief meervoud met als betekenis 'op de akkers' en 'heem bij de akker' (*akker* zou in het Fries *ekker*, *eker* moeten luiden). Ten slotte is de naam ook geduid als **Ak-wera-hêm* 'woonplaats van degenen die aan het water de *Ake* wonen'⁶. Mogelijk schuilt hierin *ake* 'visdam'⁷. Akkrum is ontstaan op een hoogte aan de zuidzijde van de Boarn. De ligging aan een bocht gaf volgens de volksmond de naam: "A, krom!" klaagde de reus, die de Boorn groef.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 53, ²Naamkunde 15 (1983) 109, ³NGN 4 (1899) 52, ⁴krt Sibrandus Leo, ⁵LAN 9, ⁶FN4 7, Naamkunde 15 (1983) 110v, ⁷Gildemacher 2007 24.

Akmarijp (De Fryske Marren, Fr)

Fries *Eagmaryp*. 1315 *Ackrommariip*¹, 1335 *in Accomaripe*², 1389 *in Achmaripe*², 1489 *in Ackmaryp*², 1936 *Akmarijp*³; Ofri. *ripe*, →*rijp* 'rand, oever', van die van →*Akkrum*.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 53, ²Idem 63, ³LAN 9.

Albano (Halderberge, NB)

1911 *Albano*¹; Oorspronkelijk de naam van een boerderij van de broeders van Saint Louis, vernoemd naar het Italiaanse stadje aan het Albano-meer¹. Hier waren de zogenaamde zouaven gelegerd, deels bestaande uit Nederlandse vrijwilligers, die tussen 1861 en 1870 paus Pius IX hielpen met de verdediging van het wereldlijk gebied rondom Rome². Oudenbosch was het verzamelcentrum van de vrijwilligers in Nederland. Zie ook →*Velletri*.

Lit. ¹Rentenaar 1984 337, ²Van den Hoven 2001 372v.

Albergen (Tubbergen, O)

Uitspraak: *albearg*, *albearge*, *albeargn*. Laat in 10e eeuw *in Alberge*¹, midden 12e eeuw *de Alfberga*¹, 1385 *apud Alberghe*², 1531 *te Talberch*³, 1548 *Alberghe*³, 1665 *Albergen*⁴, 1936 *Albergen*⁵; Op grond van de vorm *Alfberga* moet de betekenis zoets als 'elvenberg' zijn, waarin onl. *alf* 'boven-aards wezen, elf'⁶. Wordt *alf* echter opgevat als een onverbogen bijvoeglijk naamwoord, dan betekent het 'wit' en duidt de plaatsnaam op een 'witte berg'. De verklaring uit ofra. *alberge* 'herberg'⁷ berust slechts op vormgelijkheid en is geografisch misplaatst.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 60, ²RRU 588, ³NGN 1 (1884) 76, ⁴krt Blaeu, ⁵LAN 9, ⁶Gysseling 1960 43, Künzel e.a. 1989 60, ⁷NGN 1 (1884) 77.

Alblasserdam (Alblasserdam, ZH)

Dam: 1320 *van den Vulen-damme tote Alblaserdamme*¹, 1324 *Alblaser-damme*², 1328 *Alblaserdamme*³, 1395-1396 *Alblaserdam*⁴, 1514 *Alblasserdam*⁵; →*dam* 'waterkering dwars door een water-

loop' van de *Alblas*, waarvoor zie →Oud-Alblas.

Lit. ¹Van Mieris II 244, ²Blok e.a. 1998 374, ³RRU 534, ⁴Tenhaeff 1946 4, ⁵Informacie 508.

Alde Miede (Tytsjerksteradiel, Fr)

Ndl. *Oude Miede*. Gebied: 1543 *Oldemeeden*¹, land: 1936 *Oude Mieden*²; Fries *ald* 'oud' en *miede*, →*made* 'hooiland'.

Lit. ¹Gildemacher 2007 24, ²LAN 323.

Aldeboarn (Heerenveen, Fr)

Ndl. *Oldeboorn*. 1243 *jn Bornde*¹, 1281 *de Bornde*¹, 1350 *in Borne*¹, 1467 *van Boern*¹, 1492 *Alda Boern*², 1502 *Auwenborn*², 1573 *Oldenborn*³, 1579 *Aldeboren*⁴, 1840 *Oudeboorn*⁵, 1936 *Oldeboorn*⁶; Gelegen aan het water de Boorne, 1e helft 8e eeuw kopie ca. 900 *super Bordine* uit germ. **Burdana*, waarin *burd* 'rand, oever'⁷. Met *old*, *ald* 'oud', mogelijk ter onderscheiding van →Oosterboorn.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 114, ²Gildemacher 2007 24, ³krt Sgroten, ⁴krt Sibrandus Leo, ⁵Gildemacher 2007 24, ⁶LAN 304, ⁷Künzel e.a. 1989 94.

Aldengoor (Leudal, Lb)

1222 *Theodericus dominus de Ghore*¹, 1428 *den hoff ... geheischen den Alden-Ghoere*², 1803-1820 *Aldenghoor*³; →*goor* 'moerassige bosgrond' met *ald* 'oud' ter onderscheiding van een later gebouwd kasteel, nu de hoeve *Neyenghoor*.

Lit. ¹OBNN 122, ²Keizer, Schets van Aldenghoor's geschiedenis 1947 27, ³krt Tranchot.

Aldenhof (Nijmegen, Gl)

1978 *Aldenhof*¹; Samenstelling van *ald* 'oud' en →*hof* 'boerenerf, hofstede'. Eerste wijk in het stadsdeel Dukenburg van midden jaren 1960, genoemd naar een vroeger aldaar gelegen boerderij².

Lit. ¹GTAN 3 128, ²Essers Stratenlijst.

Aldlân (Leeuwarden, Fr)

1994 *Aldlân-Oost*, *Aldlân-West*¹; 'het oude land'. Ter onderscheiding van →Nijlân.

Lit. ¹Vuga 1994 11.

Aldskou (Heerenveen, Fr)

Ndl. *Oude Schouw*. 1840 *de Oude-Schouw*¹; *schouw* 'overzetveer, pont' over de Wetering op de weg van Akkrum naar Jirnsum. In 1839 is de pontveer door een brug vervangen. In 1840 was het de naam van een herberg. *Ald* 'oud' ter onderscheiding van Nijeskou, 1849 *Nieuweschouw*², benaming van het pontveer over het Prinses Margrietkanaal op de weg van Joure naar Akkrum.

Lit. ¹Van der Aa 2 586, ²krt Eekhoff.

Aldtsjerk (Tytsjerksteradiel, Fr)

Ndl. *Oudkerk*. 1421 *to Aldakerka*¹, 1486-1487 *to auldatzercka*², 1511 *Aldtzercka*, *Audtzerka*, *Auldetzierke*³, 1579 *Altzierck*⁴, 1936 *Oudkerk*⁵; Samenstelling van ofri. *alda* 'oud' en ofri. *tzercka*, →*kerk* 'bedehuis'. Zie voor andere *kerk*-namen in de omgeving →Gytsjerk, →Oentsjerk, →Ryptsjerk en →Tytsjerk.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 31, 86, 87, ²OFO 4 70, ³Gildemacher 2007 25, ⁴krt Sibrandus Leo, ⁵LAN 329.

Alem (Maasdriel, Gl)

1107 kopie 13e eeuw *Aleym*¹, 1161 *Aleym*², ca. 1200 *de Aleheim*³, 1286 *tAlem*⁴, 1356 *Alem*⁵, 1936 *Alem*⁶; Samenstelling met →*heem* 'woonplaats, woning en een onduidelijk eerste deel, wel verklaard als germ. **alha-* 'woning, boerderij' of 'tempel, heiligdom'⁷, maar dat is in twijfel getrokken⁸. Anderen gaan uit van *ale* uit germ. **ala-* 'geheel, groot'⁹.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 60, ²Idem 60v, ³Idem 61, ⁴StR Dordrecht 73, 74, ⁵Van Rooij 1963 II 19, ⁶LAN 9, ⁷Gysseling 1960 45, ⁸De Vries 1962b 17, ⁹Künzel e.a. 1989 61.

Alendorp (Utrecht, U)

1238 *Alendhorp*¹, 1381-1383 *Jan van Alendorp*², 1415 *Willam van Alendorp*³, 1498 *Alenderp*⁴, ca. 1696 *Allen Dorp*⁵, 1839 *ALENDORP*, *Allendorp of Allerdorf*⁶; →*dorp* 'hoeve, (dochter)nederzetting' van de persoon *Ale*.

Lit. ¹OSU 915, ²RRU 689, ³Van Mieris IV 348, ⁴Van Iterson I CXXXIII, ⁵krt de Roij/Visscher, ⁶Van der Aa 1 81, 412.

Algeraburen (Súdwest-Fryslân, Fr)

Fries *Algeraburren*. 1468 *Algera bura*¹, 1899 *Algeraburen*², water: 1936 *Algeraburenvaart*³; Ofri. *bura*, →*buur* 'woning, klein huis', van de familie *Algera*⁴.

Lit. ¹Gildemacher 2007 26, ²Pott 7, ³LAN 10, ⁴Gildemacher 2007 26.

Alinghuizen (Winsum, Gr)

Uitspraak: *oalnhoezn*. 1410 *Aldynghehusen*¹, 1470 *dat alingehues*², 1539 kopie *Alingehusen*³, 1595 *Alingehuys*, *Aelingehuyzen*⁴, 1781 *Alinge huizen*⁵, 1839 *ALINGAHUIZEN*, *Allingahuizen of Alinghuizen*, *oudtijds Aldingehuizen*⁶, 1936 *Alinghuizen*⁷; Oorspronkelijk →*huis* 'woning' van *Aldinge*, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Ale* met als betekenis 'de lieden van *Alde*'. De meervoudsvorm *huizen* 'nederzetting' wisselde af met *huis*. Gelegen ten oosten van het Reitdiep, vroeger ten westen.

Lit. ¹Cartago zdd009, ²Idem kfh151, ³Idem sar1814ai, ⁴NGN 10 (1936) 143, ⁵krt Beckeringh, ⁶Van der Aa 1 83, ⁷LAN 10.

Alkemade (Kaag en Braassem, ZH)

1182-1206 kopie ca. 1420 *Theoderico de Alkmade*¹, 1280-1287 *theodericus de alcmade*², 1293 *henric van alcmade*³, 1384 *Alkemade*⁴, 1518 *Alckemade*⁵, 1570 *Alckemade*⁶, 1573 *Alckemaede*, *Alcmade*⁷; Onl. **alke* 'modder' of *alk* 'kraaiachtige vogel' en →*made* 'hooiland'⁸. Het gebied van de voormalige gemeente Alkemade werd in de 14e eeuw vernoemd naar de familie *Van Alkemade*, woonachtig op de *Hofstad van Poelgeest genaamd Alkemade*⁹. Het stamhuis van het geslacht, Oud-Alkemade, lag te Warmond¹⁰.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 283, ²Corpus Gysseling I 512, ³Idem 1 1959, ⁴Van Mieris III 412, ⁵Enqueste 272, ⁶krt Mercator, ⁷krt Sgroten, ⁸Künzel e.a. 1989 283, ⁹Van der Aa 9 213, ¹⁰Fockema Andreae e.a. 1952 67.

Alkmaar (Alkmaar, NH)

1e helft 11e eeuw *Almere*¹, 1063 kopie 12e eeuw *Alcmere*¹, ws. eind 11e eeuw kopie ca. 1420 *Allecmere*¹, 1105-1120 kopie ca. 1420 *Alnoth de*

*Alkmer*¹, 1120-1161 kopie ca. 1420 *Alcmare*¹, 1248 *Alcmar*², 1317 *Alcmaer*², 1354 *Alcmair*²; Samenstelling van onl. *mere* 'meer, waterplas' of onl. *mare* 'waterloop' en een onduidelijk eerste deel, misschien *alk* 'kraaiachtige vogel', vergelijk fri. *alk* 'kauw' (niet te verwarren met de aan het Noors ontleende vogelnaam *alk*). Ook is gedacht aan **alke* 'modder'³ (vergelijk nld. *alken* 'in de modder lopen'), wat zou kunnen duiden op een tegenstelling met het nabijgelegen *Scirmere* (Schermer) 'het heldere water'. Anderen⁴ verbinden het eerste deel met germ. **alha-* 'eland', dan wel **alha* 'tempel', wat niet waarschijnlijk is, omdat in het Nederlands de *-h-* al vroeg verdwijnt in deze combinatie. Enig verband met lat. *altec* 'vissaus' bestaat niet. Alkmaar werd al in de 12e eeuw aangeduid als een stad. In 1254 schonk graaf Willem II van Holland stadsrechten als beloning voor de steun in de strijd tegen de West-Friezen.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 62, ²OBHZ 786, ³Künzel e.a. 1989 62, met vraagteken, ⁴Gysseling 1960 47.

Allardsoog (Opsterland, Fr)

Fries *Allardseach*. 1851 *Allartsoog*¹, 1877 *Allerts-oog*², 1936 *Allardsoog*³, 1948 *Aldertseach*⁴; Genoemd naar een gevelsteen in de voormalige herberg, met de afbeelding van een oog en daaronder de tekst *allards oog 1785*⁵. Volgens Van der Aa is deze naam vermoedelijk afkomstig van de heer Allart Scheltinga uit Arum, die in deze venen vele eigendommen bezat⁶.

Lit. ¹Van der Aa 13 1264, ²Witkamp 22, ³LAN 10, ⁴EF 144, ⁵EF 144, ⁶Van der Aa 13 525.

Allersma (Winsum, Gr)

1504 kopie *Duert Allersma als een rechter toe Edsing*¹, 1781 *Aldersma*², 1936 *Allersma*³; Huize Allersma is een geheel omgracht 18e-eeuws landhuis. Het landgoed was tot 1588 eigendom van de familie Allersma. Deze geslachtsnaam betekent 'de afstammelingen van de persoon Allard', verkort uit *Adelhard* 'sterk door adel'.

Lit. ¹Cartago kla0922, ²krt Beckeringh, ³LAN 10.

Allingawier (Súdwest-Fryslân, Fr)

Ca. 1275 *Alingwere*¹, 1379 *Alingwere*², 1505 *Allingwyer*², 1511 *Allingewer*³, 1936 *Allingawier*⁴; *wier*, →*weer* 'werf, opgeworpen hoogte voor bewoning' van *Alinge*, een afleiding met het suffix →*ing-* van de persoonsnaam *Ale* met als betekenis 'de lieden van Ale'.

Lit. ¹Gildemacher 2007 26, ²NGN 4 (1899) 125, 137, ³Idem 137, ⁴LAN 10.

Almelo (Almelo, O)

1157 kopie 17e eeuw *Everhardus de Almelo*¹, 1165 kopie 1247 *Euerardo de Almelo*¹, 1169 kopie 1351-1353 *Everardo de Almelo*¹, 1387 *Almelo*², 1665 *Almelo*², 1936 *Almeloo*³; Samenstelling van de boomnaam germ. **alma-* 'olm (Ulmus)' en →*lo* 'licht, open bos', dus 'olmenbos'⁴. In de 13e eeuw vormde Almelo met zijn omgeving een heerlijkheid, die heeft bestaan tot 1798. Het dorp bij het Huis

van de Heren van Almelo heeft in 1420 stadsrechten verkregen, nadat al in 1346 verlof tot het instellen van een markt was verleend. Dit gebied heette Stad-Almelo, ter onderscheiding van het overige gebied van de Heren van Almelo, dat sedert 1818 *Ambt-Almelo* werd genoemd.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 63, ²NGN 1 (1884) 77, ³LAN 10, ⁴Gysseling 1960 48, Künzel e.a. 1989 63.

Almen (Lochem, Gl)

Uitspraak: *alm'n*. 1188 ingevoegd eind 13e eeuw *Almen*¹, 1272 *Almen*², 1381-1383 *Almen*³, 1665 *Almen*⁴, 1936 *Almen*⁵; Wordt, evenals →Almelo, geplaatst bij de boomnaam *olm* (Ulmus), dus '(nederzetting) bij de olmen'.

Lit. ¹Gysseling 1960 48, ²NGN 3 (1893) 17, ³RRU 711, ⁴krt Blaeu, ⁵LAN 10.

Almenum (Harlingen, Fr)

1442 *Almenum*¹, 1664 *Almenum*², 1936 *Almenum*³; Etymologie onbekend. De verklaring uit **Al(g)-mên-hêm* 'woning van de gemeenschap bij de tempel' moet naar het land der fabelen worden verwezen. Ook *almêne* 'gemeenschappelijk bezit'⁴ en →*heem* 'woonplaats' van de persoon *Alman*⁵ of **Adelman*⁶ overtuigen niet.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 157, ²krt Schotanus, ³LAN 10, ⁴De Vries 1962b 18, met vraagteken, ⁵EF 144, ⁶Gildemacher 2007 26.

Almere¹ (Almere, Fl)

1973 *de toekomstige stad Almere*¹; De huidige plaats- en gemeentenaam zijn recente vernieuwingen naar het water de →Almere².

Lit. ¹Polygoon.

†Almere² (water, Fl)

755-768 kopie 9e eeuw *Aelmere*¹, na 786 kopie 16e eeuw *Almari*¹, 918-948 kopie 11e eeuw *Almeri*¹, 10e eeuw *Almeri*¹, na 953 ingevoegd in 918-948 kopie 11e eeuw *Almere*¹, 10e-begin 11e eeuw kopie *Almere*¹, 1171 kopie 13e eeuw *in Almere*²; Oorspronkelijk de naam van een water, in de Romeinse tijd een grote binnenzee en de voorloper van de latere Zuiderzee (na ca. 1150). Het tweede deel is onl. *mere* 'meer, waterplas', het eerste deel *al-* kan slaan op de palingsoort *aal*³. Een andere verklaring gaat uit van het prefix germ. **ala-*, dat 'geheel en al' betekende en een betekenis 'zeer groot, reusachtig' zou hebben ontwikkeld⁴, hetgeen echter niet algemeen aanvaard is⁵. Zie ook →Aalburg en →Alem.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 63, ²Idem 64, ³Künzel e.a. 1989 64, ⁴Gysseling 1960 48, ⁵Künzel e.a. 1989 52.

Almere Buiten (Almere, Fl)

1986 *Almere-Buiten*¹; De bouw van dit stadsdeel startte begin jaren 1980. Oorspronkelijk opgezet als een losse woonkern in het buitengebied.

Lit. ¹ANWB Atlas van Nederland 5111.

Almere Haven (Almere, Fl)

1976 *Almerehaven*, 1984 *Almere Haven*; Met de bouw van dit oudste stadsdeel van Almere werd midden jaren 1970 begonnen. *Haven* refereert aan de kleine aanlegplaats voor schepen aan het

Gooimeer.

Almere Hout (Almere, FI)

Met de bouw van dit stadsdeel werd eind jaren negentig begonnen. *Hout*, →*holt* 'hoogopgaand loofbos', heeft betrekking op de boswachterij Almeerderhout.

Almere Pampus (Almere, FI)

Met de bouw van dit stadsdeel werd in 2007 begonnen. *Pampus* verwijst naar de naam van een ondiepte voor het IJ, →*Pampus*.

Almere Poort (Almere, FI)

Met de bouw van woningen in dit stadsdeel werd in 2007 begonnen. Het tweede deel van de naam verwijst naar de →*poort* 'in- of toegang' tot Almere, gezien vanuit Amsterdam, vergelijk →*Maaspoort*².

Almere Stad (Almere, FI)

1986 *Almere-Stad*¹; De bouw van dit stadsdeel startte eind jaren 1970. Het is het stedelijk centrum van Almere, waarnaar →*stad* verwijst.

Lit. ¹ANWB Atlas van Nederland 51H2.

Almkerk (Woudrichem, NB)

Uitspraak: *almkérk*. 1292 kopie 1347 *Almekercke*¹, 1327 *van Almkercke*², 1334 *Almkerke*³, 1370 *Almekerke*⁴, 1372 *Almkerc*⁴, 1417 en 1418 *Almkerck*⁵; →*kerk* 'bedehuis' aan het water de *Alm* (1258 kopie 13e eeuw *Alme*⁶).

De Alm was een Maasarm die als zodanig nog tot ca. 1100 actief was. De bovenmond van de Alm werd reeds vóór 1230 bij Giessen afgedamd. De doorbraak van de Maas in noordelijke richting naar Woudrichem liet de Alm en de Dussen in omvang afnemen en de **Gander* (→*Genderen*) volledig verdwijnen⁷. Na de Sint Elisabethsvloed van 1421 lag de benedenloop van de Alm in het overstroomde gebied van de Zuid-Hollandsche Waard. Over de voormalige loop van de Alm verklaart ene Willem Janssen in 1521 het volgende: "seijt dat die Alm plach te loopen van Almkerck ande zijtzijde in de Maze tusschen Eemkerck ende Almsvoet aan de zijtzijde van Almsteyn henen. Seijt voerts dat upte Alm plagen te leggen dese dorpen: eerst Almkerck, noertwerps de Upalm ende lach aen de noortzijde vanden Alm daer beneden die Nederalm, daer noch een groeten rugge van stenen leijt ende is genoempt Almsteijn. Daeran compt Eemkerck ende comt ten halver wegen nae Almsvoet inde Maze"⁸.

Lit. ¹Korteweg 1948 15, ²Van Mieris II 432, ³Smit 1924v VII 50, ⁴NGN 2 (1892) 99, ⁵Van Mieris II 462, ⁶OSU 1448, ⁷Blok 1965 215, ⁸Wikaart e.a. 2009 144, ook NGN 2 (1892) 101.

†Almsvoet (NB)

1105 *Engelfridus de Almisuthe*¹, 1373 *tAlmsvoete, tolhuus tot Almsuoete*², 1521 *Almsvoet*³; *Almisuthe* wordt gelezen als **Almisuthe*, een samenstelling van onl. *fôt* 'voet, onderste deel', ter aanduiding van een plaats aan de monding van een water⁴, en de waternaam *Alm*, waarvoor zie →*Almkerk*. Met -

s- als in →*Amersfoort* en →*Lexmond*. Verdrongen in 1421. Een straatnaam in Werkendam herinnert nog aan deze plaats.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 64, ²Blok e.a. 1998 42, ³Wikaart e.a. 2009 144, ⁴Tinneveld e.a. 1973 153.

Alphen¹ (Alphen-Chaam, NB)

Uitspraak: *alfe*. 709 kopie 1191 *Alfheim*¹, 12e eeuw *Alphem*¹, 1175 *Alfeim*¹, 1186 *Alphem*¹, eind 12e eeuw *Alpheym*¹, 1204 en 1212 *Alfem*², 1233 kopie 14e eeuw *Alphem*³, 1298 *Alpheem*⁴; Samenstelling van →*heem* 'woonplaats, woning' en een onduidelijk eerste deel, dat wel is verklaard in relatie met mnl. *alf* 'aardman, boze geest, elf', bij pregerm. **alba-* 'met een witte, lichte kleur'⁵. Anderen denken aan een persoonsnaam *Alf*⁶. Bij opgravingen zijn sporen van bewoning uit de IJzertijd en de Merovingische tijd aangetroffen.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 61, ²Gysseling 1960 45, ³OBNB 164, ⁴Idem 567, ⁵Gysseling 1960 45, Künzel e.a. 1989 61, ⁶De Vries 1962b 18.

Alphen² (West Maas en Waal, GI)

1144 *Alfene*¹, 1179 kopie vervalsing ca. 1231 kopie 1262 *Hermannus de Alfen*¹, 1203 *Alfen*², 1294-1295 *Alphen*³, 1381-1383 *tot Alfem*⁴, 1418 *Alphen*⁵, 1665 *Alfen*⁶, 1936 *Alfen*⁷; Misschien geen Germaans⁸. Men denkt aan een oude waternaam **Albanô-* 'de witte'⁹. Heet ook wel *Alphen aan de Maas*, ter onderscheiding van →*Alphen aan den Rijn*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 61, ²Gysseling 1960 46, ³Meihuizen 1953 103, ⁴RRU 664, ⁵NGN 3 (1893) 16, ⁶krt Blaeu, ⁷LAN 9, ⁸Nk, 5 236, ⁹Gysseling 1960 46, HCTD 56 (1982) 55.

Alphen aan den Rijn (Alphen aan den Rijn, ZH)

Ca. 300 kopie 7e eeuw *Albanianis*¹, ca. 365 kopie 13e eeuw *Albanianis*¹, 918-948 kopie 11e eeuw *Alfna*¹, 1264 kopie 1340 *Alphen*², 1351-1356 *Alfen*³; Wordt in verband gebracht met een water-naam **Albanô* 'de witte', die op dezelfde wortel **alb-* 'wit' teruggaat als de Duitse riviernaam Elbe. De vorm *Albanianis* wordt gezien als een transpositie in het Latijn naar namen als *Valentianis*⁴. Het Romeinse castellum *Albanianis* lag tegenover de monding van de Aar in de Rijn. Archeologische vondsten dateren uit de Laat-Romeinse tijd.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 61, ²OBHZ 1370, ³Blok 1910 318, ⁴Gysseling 1959 4.

Alphen-Boshoven (Alphen-Chaam, NB)

Ca. 1189 *Boschoue*¹, 1312-1350 *Boschoven*², 1312 *Iohannes de Boshoven*³, 1699 *tot Bosschoven onder Alphen*⁴, 1838-1857 *Alphen Bosschoven*⁵; Het onder →*Alphen*¹ behorende *Boshoven*, waarvoor zie →*Boschhoven*¹. De identificatie van de oudste vorm is onzeker.

Lit. ¹Gysseling 1960 168, ²Galesloot 1865 123, ³OBNB 1535, ⁴Naamkunde 10 (1978) 196, ⁵GHAN 4 78.

Alphen-Oosterwijk (Alphen-Chaam, NB)

1540 *tAlfen Oosterwyck*¹, 1838-1857 *Alphen Oosterwyck*², 1865 *Alphen Oosterwijk*³, 1936 *Alfen-Oosterwijk*⁴; Het bij →*Alphen*¹ gelegen Oosterwijk, ter onderscheiding van het aan de andere kant van

Tilburg gelegen →Oisterwijk, een samenstelling van *ooster* 'oostelijk gelegen' en →*wijk*¹ 'hoeve, nederzetting, dorp'.

Lit. ¹Buiks e.a. 1993v 1 8, ²GHAN 4 56, ³Kuyper Alphen en Riel, ⁴LAN 10.

Altena (Noordenveld, D)

1851-1855 *Altenasche Boschen*¹, land: 1936 *Altena*²; Land ten zuidoosten van het Klundersveen. De meest gangbare verklaring is 'al te nabij', hier ter onderscheiding van →Alteveer². Altena heet in de volksmond ook wel *Lieverseweg*, naar de ligging aan de weg naar Lieveren. Met Altena vergelijkbare namen zijn →Matena, →Nauerna, →Nergena en een huisnaam als Welna.

Lit. ¹GHAN 2 54, ²LAN 10.

Alteveer¹ (Arnhem, Gl)

1874 *Alteveer*¹, 1986 *Alteveer*²; Betekent 'al te ver'.

Lit. ¹Gille Heringa 6, ²GTAN 3 99.

Alteveer² (Noordenveld, D)

1851-1855 *Alteveer*¹, 1936 *Alteveer*²; Betekent 'al te ver'. Ter onderscheiding van →Altena.

Lit. ¹GHAN 2 54, ²LAN 10.

Alteveer³ (Stadskanaal, Gr)

Uitspraak: (t) *alteveer*. 1899 *Alteveer*¹, 1936 *Alteveer*²; Betekent 'al te ver'. 19e-eeuwse veenkolonie langs het Alteveerkanaal gelegen aan het uiteinde van het wijkenstelsel vanaf de Pekel-Aa. Het Alteveer Veen ligt een paar kilometer ten zuiden van deze plaats.

Lit. ¹Pott 8, ²LAN 10.

Alteveer⁴ (De Wolden, D)

1656 *Alteveer*¹, 1846 *Alteveer*², 1851-1855 *Hoogten van Alteveer*³, 1867 *Alteveer*⁴, 1936 *Alteveer*⁵; Betekent 'al te ver' en wijst enerzijds op de slechte verbindingen in vroeger tijd, anderzijds op de geïsoleerde ligging. De Hoogten van Alteveer zijn een viertal heuveltjes.

Lit. ¹EDO, ²krt Van der Scheer, ³GHAN 2 106, ⁴Kuyper Zuidwolde, ⁵LAN 10.

Altforst (West Maas en Waal, Gl)

Uitspraak: *oudvorst*, *oudforst*. 1134 *Altforse*¹, 1e kwart 13e eeuw in *Altforse*², 1250-1290 *Altforst*³, 1296 *Altforse*⁴, 1322 *Altforst*⁵, 1367 *Audforst*⁶, 1600 en later *Altforst*⁶, 1700 *Alforst*, *Outforts*⁷, 1741 *Altforst of Oud-Voorst*⁷, 1936 *Altforst*⁸; *furse* verbindt men met oe. *furs*, ne. *furse* 'gaspeldoorn'⁹, vergelijk →Lage-Vuursche. De jongere vormen zijn gereïnterpreteerd als →*vorst* 'niet omheind bos, banwoud'. Het eerste deel *alt-* is onl. *ald* 'oud'.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 65, ²OBNB 133, ³Moerman 1956 255, ⁴OBGZ 1296.03.29 2, ⁵NGN 3 (1893) 17, ⁶NGN 2 (1892) 102, ⁷NGN 3 (1893) 18, ⁸LAN 11, ⁹Künzel e.a. 1989 65, met vraagteken.

Alting (Midden-Drenthe, D)

1284 *Altinghen*¹, 1372 *tot Altynghe*², 1377 *tot Altinghe*², 1781 *Alting*³, 1936 *Alting*⁴; Afleiding met het suffix →*ingi* van de persoonsnaam *Alte*, betekent 'bij de lieden van *Alte*'⁵.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 283, ²NGN 5 (1901) 10, ³krt Beckeringh, ⁴LAN 11, ⁵De Vries 1945 53.

Altrade (Nijmegen, Gl)

1285 *Alderadeland*¹, 1986 *Altrade*²; Samenstelling van *alt*, *alde* 'oud' en *rade*, →*rode* 'rooïing van bos, ontginning'.

Lit. ¹NGN 2 (1892) 51, ²GTAN 3 112.

Altweert (Weert, Lb)

Limburgs *Aovert*. 16e eeuw *Aldt Weert*¹, 1777-1831 *Alt Weert*², 1790 *Alt Weerdt*³, 1835 *Altweert*⁴, 1936 *Altweert*⁵; Met *alt* 'oud' ter onderscheiding van →Weert². De uitspraakvariant *Aovert* is ten onrechte geïnterpreteerd als een samenstelling van →*aa* 'water, rivier' en →*voorde* 'doorwaadbare plaats'.

Lit. ¹Schrijnemakers 2014 610, ²krt Van der Maelen, ³LIKP 29, ⁴Vander Maelen 1835 2, ⁵LAN 11.

Altweeterheide (Weert, Lb)

Limburgs *Altwieërthej*. Heide: 1936 *Altweertsche Heide*¹; →*heide* 'onontgonnen veld, vlakte' van →Altweert.

Lit. ¹LAN 11.

Alverna (Wijchen, Gl)

1887 *Alverna*¹, 1936 *Alverna*²; De nederzetting ontwikkelde zich bij het minderbroedersklooster (1887), dat vernoemd is naar de berg *Alverna* in Toscane, waar de stichter van de orde, Franciscus van Assisi, vaak verbleef³.

Lit. ¹MVN 43 (1967) 100, ²LAN 11, ³Rentenaar 1984 337.

Alvershool (Nuenen c.a., NB)

1455 *alvenshoel*, *ten alvensoele*¹, 15e eeuw *dalvenshoele*¹, 1522 *dalvershoeft*¹, 1785 in 't *alvershool*¹, 1936 *Alvershool*²; Samenstelling van →*hool* 'laaggelegen, moerassige plaats' en *alver* 'vorentje'.

Lit. ¹Cornelissen e.a. 1987 56, ²LAN 11.

Amaliapark (Baarn, U)

1873 *Amalia-park*¹; Naar het in 1873 op initiatief van Prins Hendrik de Zeevaarder (1820-1879) aangelegde plantsoen, ter nagedachtenis vernoemd naar zijn echtgenote Amalia van Saksen-Weimar (1830-1872).

Lit. ¹toegangspoort.

Amaliastein (Vianen, U)

1725 *Ameliastein*, *gemeenlyk het huis in 't Viaensche Bosch geheten*¹, 1839 *AMALIESTEIN of Amelestein*²; Naam van het voormalige kasteeltje dat ca. 1560 door Hendrik van Brederode (1531-1568), heer van Vianen, voor zijn vrouw Amalia von Neuenahr (1540-1602) werd gebouwd³. Begin 18e eeuw gesloopt⁴.

Lit. ¹Rademaker 1725 256, ²Van der Aa 1119, ³Gorissen 1972 65, ⁴Van der Aa 1 119.

ambacht 'rechtsdistrict'

Overdrachtelijk gebruik van *ambacht* 'ambt, dienst, werkkring', een vroege ontlening aan het Keltisch. Caesar vermeldt in zijn *De Bello Gallico* reeds Gallo-Romaans *ambactus* 'horige, dienstman'. Als toponymisch grondwoord beperkt tot Holland (met

name Zuid-Holland) en Zeeland¹. Een *ambacht* is een 'rechtsdistrict', een landelijk district met een eigen bestuur en een eigen lagere rechtsbediening, uitgeoefend door een schout namens de graaf. Bij de uitbreiding van het leenstelsel werd ook de rechterlijke bediening in leen gegeven en ontwikkelde het ambacht zich tot een plattelandsheerlijkheid, waarbij het overheidsgezag en het gebied waarover zich dit uitstrekke in erfelijk eigendom kwamen van een ambachtsheer. Door wijzigingen in de staatsinstellingen verloren de ambachten uiteindelijk hun functie. Ook wel gebruikt ter aanduiding van een waterschap.

Oudste attestaties: 772 of 776 kopie 1183-1195 in *Engilbrehtes ambehte* en in *Helicriches ambahte* (beide ligging onbekend, in Holland), 776 kopie 1183-1185 in *uilla Wudacres ambachte* (ligging onbekend, in Zeeland)². Zie →Bergambacht, →Heer Oudelands Ambacht, →Hendrik-Ido-Ambacht en →Kort Ambacht.

Lit. ¹vgl. Dekker 1983 411, ²Künzel e.a. 1989 131, 172 en 408.

Amby (Maastricht, Lb)

Limburgs *Amie*. 1145, 1154 en 1165 *de Ambe*¹, 1157 en 1186 in *Ambeia*¹, 1190 *Godescalculus de Ambey*¹, 1322 *Ambey*², 1349 *Ambeyde*², 1387 *Ambey*², 16e eeuw *Ammij*³, ca. 1700 *Ammi*⁴, 1936 *Ambie*⁵; Vermoedelijk ontstaan uit Gallo-Romaans **Ambiaca* 'toebehorend aan de persoon *Ambios* (Keltisch) of *Ambo* (Germaans)', een afleiding met het suffix →*-acum* met Romaanse klankontwikkeling⁶. De verklaring met als grondwoord kelt. *ambi* 'omheining'⁷ wordt niet waarschijnlijk geacht, omdat de vormingswijze **Ambiaca* (*villa*) te dateren zou zijn in de eeuwen na de Frankische invallen (5e-6e eeuw), dus na het uitsterven van het Keltisch⁸. De verklaring die uitgaat van een Indo-Europese waternaam **Ambheia* 'schitterend'⁹ lijkt vergezocht.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 65, ²Veldeke 56 (1981) 3, ³krt Van Deventer, ⁴LIP 14, ⁵LAN 11, ⁶Künzel e.a. 1989 65, ⁷De Vries 1962b 18, ⁸Tummers 1962 31, ⁹HCTD 56 (1982) 37.

Ameide (Zederik, ZH)

Uitspraak: *ter mey*. 1266 *Ameyde*¹, 1277 kopie 15e eeuw *Ameyde*², 1286 *tot der ameyde van din waterganc jn den seric*³, 1314 *Ameide*⁴, 1400 *Ameyda*⁵, 1426 en 1427 *van der Ameyde*⁶, 1665 *Ameijde*⁷; Mnl. *ameide*, *hameide* 'zware slagboom, draaibaar hekwerk, hamei'. Ontleend aan ofra. *hamede*, *hameide* > nfra. *hamée* (vooral in het Noorden van Frankrijk bekend), dat wel teruggaat op onl. **hamipa* 'omheining, afsluiting', een afleiding van →*ham* 'hoek aangeslibd land in de bocht van een waterloop'. In Vlaanderen en Brabant komt het toponiem regelmatig voor, meestal als benaming voor hofsteden die met een *hamei* waren afgesloten. Stadsrechten van de heer van Herlaer rond 1300.

Lit. ¹OBZH 1418, ²OBHZ 1778, ³Corpus Gysseling I 701, ⁴Immink e.a. 1969 119, ⁵Maris 1956 4, ⁶Van Mieris IV 886, ⁷krt Blaeu.

Ameland (Ameland, Fr)

Fries *It Amelân*. Ws. 819-ca. 825 kopie 1150-1158 *Ambla*¹, ws. 825-842 kopie 1150-1158 in *Amblum*¹, 1e helft 11e eeuw in *Ambulon*¹, 1307 *Ammeland*², 1396 *Aemlant*², 1404 *Amelant*², 1936 *Ameland*³; Afleiding met →*-l* suffix van de waternaam **amba* (vergelijk kelt. *ambe* 'water, rivier', germ. **ama*- 'natuurlijke waterloop'). De vormen *Ambla* en *Amblum* (nominatief naast datief meervoud)⁴ verklaart men analoog aan het naast elkaar voorkomen van *husa* en *huson*. De variant *Ambulon* is een stap in de ontwikkeling tot *Ammeland*, met reïnterpretatie tot →*land* 'land als tegengesteld aan water'.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 65, ²NGN 4 (1899) 118, ³LAN 11, ⁴ABäG 28 (1989) 55.

Amelink (Enschede, O)

1385 *Amelinchoff*¹, 1545 *Amelinck*², 1867 *Ame-link*³; Een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Amel* met als betekenis 'de lieden van *Amel*', verkorte vorm van namen als *Amelrik*.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 213, ²Hekket 1975 27, ³Kuyper Lonneker.

Amelisseweerd (Bunnik, U)

1224 *Amilius de Insula*¹, 1224 *Amelium uten Werde*², 1245 *prope insulam Amilii militis*³, 1395 *van Heren Melysweert*⁴, 1599 *H. Melisweert*⁵, 1665 *Heer Melis waert*⁶; →*weerd* 'land aan water, riviereiland, door waterlopen omsloten poldergebied' van de persoon *Amelis* respectievelijk *Melis*.

Lit. ¹OSU 730, ²Idem 721, ³Idem 1060, ⁴Dekker 1983 434, ⁵Naamkunde 11 (1979) 204, ⁶krt Blaeu.

†Amelte (Assen, D)

1470 of 1479 kopie 1571 *jn Amelden kampe*¹, 1518 *thoe Amelde*², 1527 *toe Amelte*³, 1563 *toe Amelde*⁴, ca. 1660 *Amelte*⁵, 1781 *Amelte*⁶, 1899 *Amelte*⁷, gebied: 1984 *Amelte*⁸; Men vermoedde in deze plaatsnaam de vrouwelijke persoonsnaam 1414 *Amelt* of *Amelde*⁹. Ook verklaard als een samenstelling van de waternaam *Aam* (zie →*Amen*), volgens sommigen met →*lede* 'gegraven of vergraven waterloop, speciaal voor veenontwatering', volgens anderen eerder met *helde* 'helling, laag land'¹⁰.

Lit. ¹De Vries 1945 7, ²Hofstra 1973 5, ³NGN 5 (1901) 11, ⁴Hofstra 1973 5, ⁵krt De Wit, ⁶krt Beckeringh, ⁷Pott 9, ⁸GTAN 2 69, ⁹De Vries 1945 7, NGN 5 (1901) 11, ¹⁰Blok 1968 18.

Amelterhout (Assen, D)

hout, →*holt* 'hoogopgaand loofbos' behorend bij →†*Amelte*¹. De buurt is ontstaan in de jaren 1970.

Lit. ¹buurt van Assen-Oost.

Amen (Aa en Hunze, D)

Uitspraak: *aomen*. 1403 *van Ame*¹, 1473 *Ame*², 1519 *Amen*², 1564 *Namen*³, ca. 1660 *Amen*⁴, 1781 *Amen*⁵, 1936 *Amen*⁶; Aan hetzelfde water vinden we →†*Amelte*. Dit wijst erop dat deze beek *Aam* < germ. **ama*- 'natuurlijke waterloop' heette. Amen is of een datief meervoud met de betekenis 'nederzetting aan de *Aam*'⁷, of aangepast aan de andere

namen in de omgeving die eindigen op *-en*.

Lit. ¹Keverling Buisman 1987v 411, ²Hofstra 1973 9, ³Blok 1968 17, ⁴krt De Wit, ⁵krt Beckerlingh, ⁶LAN 11, ⁷Blok 1968 17.

America (Horst aan de Maas, Lb)

Limburgs *Amerika*. 1838-1857 *Amerika*¹, 1936 *Amerika*²; Oorspronkelijk een kolonie in de Peel en mede in verband met de afgelegen ligging vernoemd naar het werelddeel Amerika. Ontstaan nadat de gemeente Horst in 1819 toestemming had gekregen gronden in ontginning te nemen³. De veelgehoorde verklaring die uitgaat van nhd. **Am Erika* 'op de heide' is onder meer niet juist omdat Duitsers *An der Erika* zouden zeggen.

Lit. ¹GHAN 4 85, ²LAN 11, ³Rentenaar 1984 293.

Amerika (Noordenveld, D)

1909 *Nieuw Amerika*¹; Gehucht bij Een, ontstaan na 1909 en vernoemd naar het werelddeel van die naam.

Lit. ¹Rentenaar 1984 291.

Amerikabuurt (Hillegom, ZH)

Landgoed: 1851 *AMERICA*¹, gebouw: 1874 *America*²; →*buurt* 'stadswijk', naar het landgoed *America*, dat vernoemd is naar het werelddeel van die naam.

Lit. ¹Van der Aa 13 545, ²Gille Heringa 6.

Amerongen (Utrechtse Heuvelrug, U)

1126 vervalst? 12e eeuw kopie *Amerungon*¹, 1166 vervalst? kopie 14e eeuw *Amerunga*¹, 1178 vervalst? *Amerungen*¹, ca. 1200? kopie 14e eeuw *Amerunghe*¹, 1215 *Ameronge*², 1216, 1225 *Amerunge*², 1217 *Amerhunge*², 1599 *Amerongen*³, 1665 *Ameronge*⁴; Datief meervoud met plaatsaanduidende functie van een met het zeldzame verzamelsuffix *-ung-* (variant van →*-ing-*) in datief meervoud gevormde afleiding bij de waternaam *Amer* in de betekenis '(nederzetting) aan de *Amer*'⁵. Zie ook →*Amersfoort*. Andere plaatsnamen met het verzamelsuffix *-ung-* zijn →*Hezingen*, →*Wageningen* en →*Wognum*. Buiten Nederland zijn de namen op *-ung-* dikwijls van waternamen afgeleid⁶. Ter plaatse is Karolingisch aardewerk gevonden.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 66, ²Gysseling 1960 53, ³krt Hornhövius, ⁴krt Blaeu, ⁵Künzel e.a. 1989 66, ⁶TNTL 79 (1963) 146.

Amersfoort (Amersfoort, U)

Uitspraak: *aomersfoort*. 1028 kopie ca. 1530 *Amersfoirde*¹, 1225 *Amersforden*², 1319 *Amervoirde*³, 1502 *Amersfordia*, 1573 *Amersfort*⁴, 1599 *Amersfoort*⁵, 1665 *Amersfoort*⁶; →*voorde* 'doorwaadbare plaats' in de rivier de *Amer*. De *-s-* zou het restant zijn van een oude genitiefvorm op *-ô*s (> *-as*), die ook voorkomt in de met waternamen gevormde plaatsnamen →*Almsvoet*, →*Ammerzoden*, →*Lexmond* en →*Rijnsburg*⁷. Anderen vatten de *-s-* op als een toevoeging ter vergemakkelijking van de uitspraak⁸. De *Tegenwoordige Staat* van 1772 vermeldt dat "de gemeene weg, op de plaats, daar nu de Vischmarkt is, door de Eem liep, eer

Amersfoort nog ene Stad was". Men beschouwt *Amer* als een afleiding van *Eem* (zie →*Eembrugge*) met middenvocaal plus *-r-* suffix. Een dergelijke afleiding is echter in het Germaans niet gangbaar en daarom neemt men aan dat *Eem* en *Amer* Pregermaans zijn⁹. Men vermoedt verder dat van de twee beken waaruit de Eem ontstond, de Luntersche Beek *Eem* en de Barneveldsche Beek *Amer* heette. Zie ook →*Amerongen*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 66, ²Gysseling 1960 53, ³Van Mieris II 208, ⁴krt Sgroten, ⁵krt Hornhövius, ⁶krt Blaeu, ⁷MVN 35 (1959) 67v, Künzel e.a. 1989 66, ⁸VBBS 27, ⁹Beiträge zur Namenforschung 2 (1967) 18.

Ammerstol (Krimpenerwaard, ZH)

Uitspraak: *klein-ammers*. 1221 kopie 1320 *in theloneo de Ambers*¹, 1233 *in theloneo suo de Ammers*², 1249 *in thelonio nostro Ambers*³, 1321 't *Dorp tote Ammers, daer onse tollen leghet*⁴, 1330 *in die tolne van Ammers*⁵, 1373 *tolhuus tAmmers*⁶, 1773 *Ammers Tol*⁷; Samenstelling van *tol* (mlat. *theloneo*) 'tolhuis, plaats van tolheffing' en de waternaam *Ammers*. Aan deze waternaam herinnert ook de plaatsnaam →*Groot-Ammers*, met *groot* ter onderscheiding van *Klein-Ammers*, zoals *Ammerstol* in de volksmond wordt genoemd. Een waternaam *Ammers*, met *-s-*, is echter merkwaardig. Men veronderstelde aanvankelijk dat de waternaam **Ammer* luidde en dat de *-s-* een verder onbekend plaatsnaamvormend afleidingsuffix zou zijn. Een jongere verklaring gaat uit van een etymon **Ambarussa*, een afleiding van **amb-* 'water' (gesteund door attestaties van de plaatsnamen met *-mb-*) met *-r-* suffix en een verkleinsuffix *-issa*, *-ussa*⁸. Stadsrechten verleend in 1322 door Graaf Willem III van Holland, maar de stedelijke ontwikkeling stagneerde.

Lit. ¹OBHZ 413, ²Idem 551, ³Idem 819, ⁴Van Mieris II 265, ⁵MNW sv Selle, ⁶Blok e.a. 1998 44, ⁷krt Sepp 26, ⁸MVN 37 (1961) 63v.

Ammerzoden (Maasdriel, Gl)

Uitspraak: *amelroi*, *ammelroien*. 1026-1044 vervalst 12e eeuw *de Ambersoi*¹, 1196 *Ambershoye*², 1205-1233 *Ambersoye*², 1294-1295 *Everardi de Ambersoye*³, 14e eeuw *Amersoyen*⁴, 1481 *Amelroyen*, *rooy*⁵, 1618 *Ammersoyde*⁶, 1665 *Amelroy*⁷, 1936 *Ammersooien*⁸; Samenstelling van een waternaam *Amer* < **Ambarô-*, verwant met **ambra-* 'nevel, water, rivier', met →*ooi* 'land aan een waterloop'⁹. De uitgang op *-en* is later ontstaan¹⁰ en de *-d-* is het resultaat van hypercorrectie¹¹.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 66, ²Gysseling 1960 54, ³Meihuizen 1953 89, ⁴Naamkunde 5 (1973) 235, ⁵NGN 3 (1893) 18, ⁶NGN 9 (1934) 20, ⁷krt Blaeu, ⁸LAN 11, ⁹Gysseling 1960 54, Künzel e.a. 1989 66, ¹⁰Naamkunde 5 (1973) 235, ¹¹Van Loey-Schönfeld 1970 40.

Ampsen (Lochem, Gl)

1105 vervalst ca. 1180-1190 kopie 14e eeuw *de Amsene*¹, 1118-1127 vervalst ca. 1180-1190 kopie 14e eeuw *de Amsnon*¹, 1302 *de Ampsen*², 1358 *Ampsem*³, 1379 *Ampsen*⁴, 1389 *Amsen*⁴, 1665 *ten Olden en Nieuwen Ampsum*⁴, 1665 *Amssen*⁵; Op basis van de jonge vorm *Ampsem* heeft men deze

naam als →*heem* 'woonplaats, woning' van een persoon *Ammo* < *Adamâr* verklaard⁶. Dit is onjuist, de oudere vormen wijzen niet op *heem*, maar op een -n- suffix. De etymologie van het grondwoord is nog niet opgehelderd. Misschien een oude waternaam **Amsanô* voor de Tenkhorster beek.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 66, ²OBGZ 1302.01.14, ³NGN 3 (1893) 18, ⁴Idem 19, ⁵krt Blaau, ⁶De Vries 1962b 19.

Amsteleind (Oss, NB)

1388 *iuxta locum dictum Amstel*¹, 1389 *op Amstel*¹, 1465 *van Amstel*², 1497 *op Amstel*³, 1518 *het Ampsteleinde*⁴, 1664 *op d' amsteleijndt*⁵, 1839 *AMSTELEIND*⁶; Naar de nazaten van Jan van Amstel (ca. 1270-1345), zoon van Gijsbrecht, die in 1304 als gevolg van de verwickelingen na de moord op Floris V naar Brabant vluchtte, waar hij hulp zocht bij zijn familie, de invloedrijke heren van Cuyk. Later uitgebreid met →*eind* 'rand, uiteinde, plaats waar iets ophoudt'.

Lit. ¹Bosch protocol 1178, ²Van Rooij 1963 II 353, ³Idem 482, ⁴Van Rooij 1963 I 230, ⁵BHIC 7365.71, ⁶Van der Aa 1 164.

Amstelhoek (De Ronde Venen, U)

1936 *Amstelhoek*¹; →*hoek* 'bocht' in de rivier de *Amstel*. Het dorp is voortgekomen uit het fort Amstelhoek bij Uithoorn, onderdeel van de Stelling van Amsterdam, een tussen 1881 en 1914 rond de hoofdstad aangelegde verdedigingslinie.

Lit. ¹LAN 12.

Amstelkade (De Ronde Venen, U)

1899 *Amstelkade of Kaai*¹; →*kade* 'oeverwal, lage, smalle, aarden dijk' en de riviernaam *Amstel*. Naar de gelijknamige dijk met aanliggende bebouwing.

Lit. ¹Pott 9.

Amstelkwartier (Amsterdam, NH)

2007 *stedenbouwkundig plan Amstelkwartier*¹, 2008 *Amstelkwartier Binnendijks, Amstelkwartier Buitendijks*¹; →*kwartier* 'onderdeel van een stad, wijk, buurt' aan de *Amstel*, waarvoor zie →*Amsterdam*. Nieuwbouwwijk (gestart in 2011) tussen de rivier de *Amstel* en de Spaklerweg.

Lit. ¹Bestemmingsplan.

Amstelveen (Amstelveen, NH)

1308 *Amstelrevenge*¹, 1386 *Aemstelrevenge*², 1399 *Amsterveen, Aemsterveen*³, 1480-1481 *Amsterveen*⁴, 1514 *tAmsterveen*⁵, 1573 *Amsterveen*⁶, 1820 *Amstelveen of Nieuwer-Amstel*⁷; Samenstelling van →*veen* 'veengebied' en de bijvoeglijke vorm van de gouwnaam *Amstel*. De gemeentenaam *Nieuwer-Amstel* (1387-1388 *tot Nieuwer Amstel*) werd in 1964 officieel vervangen door *Amstelveen*.

Lit. ¹Hamaker 1875v I 4, ²Van Mieris III 446, ³Idem III 697, 699, ⁴Jappe Alberts 1969 25, ⁵Informacie 57, ⁶krt Sgroten, ⁷krt Krayenhoff.

Amstenrade (Schinnen, Lb)

Limburgs *Awstroa*. 1274 *Anstenroden*¹, 1298, 1366 en 1384 *Anstenrode*¹, 1369 *Ansteroid*², 1374 *Anxelroede*², 1380 *Amstenrode*³, 1441 *Astenrade*³, 1558 *Aestenrode*³, 1603 *Amsenrat*⁴, 1635 *Anse-*

*nrat*⁵, 1803-1820 *Amstenraedt*⁶; Samenstelling van →*rode* 'rooiing van bos, ontginning' en de persoonsnaam *Ansto*. De identificatie van 1223 *Osterode*⁷ met *Amstenrade* wordt betwijfeld. Het is misschien *Osterode am Harz* (Dld)⁸.

Lit. ¹Veldeke 56 (1981) 5, ²Schrijnemakers 2014 288, ³Veldeke 56 (1981) 5, ⁴LIKP 10, ⁵Idem 34, ⁶krt Tranchot, ⁷Gysseling 1960 55, ⁸MVN 43 (1967) 49.

Amstenraderveld (Brunssum, Lb)

→*veld* 'open vlakte, bouwland' behorend bij →*Amstenrade*.

Amstenrood (Valkenburg aan de Geul, Lb)

Ca. 1550 *den Amstenroot*¹, 1777 *het Amstenrooth*¹, gebied: ca. 1840 *Amstenrood*²; Op basis van het gebruik van het lidwoord, kenmerkend voor microtoponiemen, denkt men aan vernoeming naar →*Amstenrade*, mogelijk indirect via een van die plaatsnaam afgeleide familienaam³. Het onzijdige geslacht van het lidwoord is vreemd voor een *rode*-naam.

Lit. ¹MVN 43 (1967) 49, ²KG Houthem, sectie A-1, ³MVN 43 (1967) 49.

Amsterdam (Amsterdam, NH)

1275 *Amestelledamme*¹, 1282 *in Amestelledamme*², 1282 *Amestelledam*³, 1280-1287 *Amestelledamme*⁴, 1413 *Aemstelledamme*⁵; De oudste vermelding is een samenstelling van →*dam* 'waterkering dwars door een waterloop' en de waternaam *Amstel*. Ook heeft men op basis van de jongere vormen gedacht aan een bijvoeglijke vorm bij de gouwnaam *Amstel* of de plaatsnaam *Ouder-Amstel*. De oudste attestaties (b.v. 1105 *Wolfgerus scultetus de Amestello*⁶) hebben betrekking op de gouw, ruwweg het gebied tussen de samenloop van de rivieren *Amstel* en *Bullewijk* en het IJ. De naam werd verklaard als een samenstelling van **Aam* 'een waternaam' en *stelle* 'vaste, hoge en droge grond'⁷ en de rivier de *Amstel* zou naar de gouw zijn genoemd. Tegen deze etymologie is ingebracht dat *stelle* in deze betekenis wel in de Zeeuws-Westbrabantse, maar niet in de Hollandse toponymie bekend is⁸ en dat de gouwnaam "waarschijnlijk een archaische waternaam" is⁹.

In 1275 schenkt Floris V aan de lieden *apud Amestelledamme* tolvrijheid in het graafschap Holland. De dam is waarschijnlijk kort daarvoor gelegd. Het *Damrak* (met als tweede deel →*rak* 'recht gedeelte van een waterloop tussen twee bochten') vormde de oudste haven van de stad.

Lit. ¹OBHZ 1701, ²OSU 2127, ³OBHZ 2048, ⁴Corpus Gysseling I 496, ⁵OBHZ 1701, ⁶Künzel e.a. 1989 6, ⁷NGN 9 (1934) 155, instemmend Schönfeld 1955 27, ⁸Blok 1965 216, ⁹Künzel e.a. 1989 67.

Amsterdamscheveld (Emmen, D)

Gebied: 1851-1855 *Het Amsterdamsche Veld*¹, 1867 *t Amsterdamsche Veld*², gebied: 1899 *Amsterdamsche veld*³, buurt: 1913 *Amsterdamsche veld*⁴; →*veld* 'open vlakte, heide', met *Amsterdamsche*, naar de groep *Amsterdammers* die in 1851 de veenontginning financieel mogelijk maak-

ten. De ten zuidoosten van →Nieuw-Amsterdam gelegen nederzetting ontstond na 1909 aan het Dommerskanaal bij het bedrijf van de Griendtsveen Turfstrooisel Maatschappij.

Lit. ¹GHAN 2 97, ²Kuyper Emmen, ³Pott 10, ⁴Pott 12.

Amsweer (Delfzijl, Gr)

1447 *Damsweer*¹, 1449 *toe amptesweer*¹, 1456 *amtesweer*¹, 1570 *Amsweer*², 2e helft 16e eeuw *Omptijsweer*³, 1781 *Amsweer*⁴; Gelegen op een terp, dus *weer* is 'werf, opgeworpen hoogte voor bewoning'. *Ampt*- wijst misschien op het Oosterambt van Fivelgo. De aanleiding tot deze naam is niet meer te ontdekken⁵. Anderen geven de voorkeur aan een persoonsnaam *Amze*. De spelling met *ampt* is dan door reïnterpretatie ontstaan⁶. De variant *Omptijsweer* is Fries.

Lit. ¹NGN 10 (1936) 101, ²Pathuis 1977 96, ³NGN 10 (1936) 101, ⁴krt Beckeringh, ⁵De Vries 1946 1, ⁶BMDC 10 21.

Andel (Woudrichem, NB)

Uitspraak: *éél*. Zie →Op-Andel en →Neer-Andel.

Den Andel (Winsum, Gr)

Uitspraak: *naandel*. 1475 *Ondel*¹, 1558 *Inandeel*², 1579 *Inandel*³, 1621 *in den Andeel*⁴, ca. 1660 *Nandel*⁵, 1726 *in den Andel*⁶, 1781 *den Andel*⁷; Het gebruik van het lidwoord bij *Den Andel* wijst op Gronings *andel* 'kweldergras'. Het dorp ligt inderdaad op het veld buiten de eerste bedijking. Vergelijk 1404 *Ondelsdyk*, in *Uthuserahammerk situatum*. Vroeger werd als oudste vorm ws. 820 kopie 1150-1158 *Antlida* vermeld, een samenstelling van *ofri*. *and* 'tegenover, langs' en *ofri*. *lida*, →*lede* 'gegraven of vergraven waterloop'⁸, maar dit is een andere plaats, die mogelijk tussen Garnwerd en Krassum lag⁹.

Lit. ¹NGN 9 (1934) 50, ²krt Ter Laan 1929, ³krt Sibrandus Leo, ⁴Pathuis 1977 157, ⁵krt De Wit, ⁶Pathuis 1977 158, ⁷krt Beckeringh, ⁸Künzel e.a. 1989 67, ⁹Naamkunde 30 (1998) 48.

Andelst (Overbetuwe, Gl)

Uitspraak: *aalst*. 855 kopie ca. 900 *Andassale*¹, 1294-1295 *Anders*², 1327 *Andels*³, 1380 *Andelst*³, 1665 *Aendelst*⁴, 1741 *Andelst of Aalst*⁵, 1877 *Andelst of Aalst*⁶; Samenstelling van onl. *sale*, →*zaal* 'uit één ruimte bestaande woning' en de persoonsnaam *Ando*⁷. De -t is later toegevoegd.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 67, ²Meihuizen 1953 84, ³NGN 3 (1893) 19, ⁴krt Blaeu, ⁵NGN 3 (1893) 19, ⁶Witkamp 46, ⁷Gysseling 1960 56, Künzel e.a. 1989 67.

Andere Wereld (Loppersum, Gr)

1828 *De Andere Wereld*¹, 1841 *DE ANDERE WERELD*², 1851-1855 *De andere Wereld*³, 1899 *Andere Wereld*⁴, 1936 *Anderewereld*⁵; Huisnaam met onbekend benoemingsmotief. In het spraakgebruik refereert *Andere wereld* aan het leven na de dood. De schoolmeester van Middelstum schreef in 1828 over het gelijknamige gebied: "de huizen staan er afgezonderd en daardoor een geheel ander land of wereld genoemd kan worden"⁶. Bestond in 1841 uit een "schone" boerderij en een daglonerswoning⁷. Ook *Anderwereld* geheten.

Lit. ¹De Vries 1946 2, ²Van der Aa 3 197, ³GHAN 2 25, ⁴Pott 10, ⁵LAN 12, ⁶De Vries 1946 2, ⁷Van der Aa 3 197.

Anderen (Aa en Hunze, D)

Uitspraak: *aandern*. 1217 kopie *Anderne*¹, 1381-1383 *Andren*, *Anderen*², 1519, 1542 *to Anderen*³, 1533 *to Anderren*³, 1544 *tAnderen*³, 1867 *Anderen*⁴, 1936 *Anderen*⁵; Etymologie onbekend. Wel verklaard als **Annerhorne* 'hoek of streek behorend bij Annen'⁶. Problematisch hierbij is dat de oudste vormen reeds een -d- vertonen en dat het accent niet op het tweede deel ligt⁷. Alternatieve verklaringen zijn: **and-herne* of **and-haron*, met *and* 'tegenover gelegen' en datief meervoud van **harja*- of →*haar* 'zandige rug', **anud-herne*, -*haron* met *anud* 'eend', de plant-aanduiding *andoorn*⁸, **andero* 'koe, vaars', diverse aansluitingen aan woorden buiten het Germaans en tenslotte *Andra*, *Andara*, een oude stam die vooral in watervallen optreedt. Zeker onjuist is de verklaring uit *aan de ren* 'waterloop'. Een verantwoord keuze is lastig.

Lit. ¹Cartago dik015, ²RRU 772, ³NGN 5 (1901) 12, ⁴Kuyper Anloo, ⁵LAN 12, ⁶De Vries 1945 8, ⁷Blok 1970 30, ⁸Jellinghaus 1923 173.

Andijk (Medemblik, NH)

Uitspraak: *andoik*, *andik*. 1667 *alhier onder de dijk*¹, 1694 *Aandijk*¹, 1750 *Aandyk of Andyk*², 1839 *Andijk of Aandijk*, *oudtijds Aandick*³; Wel verklaard als 'aan de dijk'⁴, naar de ligging aan de Westfriese zeedijk. Tegenwoordig geeft men echter de voorkeur aan de soortnaam *aandijk* (mnl. *aendyck*, *andijck*, 1570 *den andijck oft crabdijck*) 'dijkje, gelegen voor de buitenvoet van de zee- of hoofdijk'⁵. Volgens Van der Aa werd het dorp ook *Noorddijk* genoemd⁶.

Lit. ¹Blok e.a. 1998 363, ²Tegenwoordige Staat 486, ³Van der Aa 1 262, ⁴Moerman 1956 60, ⁵Blok e.a. 1998 363, ⁶Van der Aa 1 262.

Ane (Hardenberg, O)

Uitspraak: *aone*. 1232-1233 *apud Anen*¹, 1292 *Ane*², 1487 *Aen*³, 1665 *Ane*⁴, 1830-1855 *Aane*⁵, 1936 *Ane*⁶; Etymologie onbekend. In 1259 komt *Anewede*⁷ voor, in de omgeving van Ane, dat misschien →*Anevelde* is. Samenhang met een persoonsnaam *Ano*⁸ moet sterk worden betwijfeld. Dat geldt ook voor de verklaring uit Gallisch *anam* 'moeras', dat zo noordelijk onwaarschijnlijk is. In de Slag bij Ane (1227) werd de Utrechtse bisschop Otto II van Lippe door het Drentse landvolk verslagen en gedood.

Lit. ¹Gessler e.a. 1948 190, ²OBGZ 1292.04.02, ³NGN 1 (1884) 77, ⁴krt Blaeu, ⁵GHAN 3 21, ⁶LAN 12, ⁷OBGD 128, ⁸De Vries 1962b 19.

Anerveen (Hardenberg, O)

1846 *Anerveen*¹, 1936 *Anerveen*²; →*veen* 'veengebied' behorend bij of ontgonnen vanuit →*Ane*.

Lit. ¹krt Van der Scheer, ²LAN 12.

Anevelde (Hardenberg, O)

1259 *Anewede*¹, 1328 *Anewede*², 1411 *to Anewede in den kerspille ten Hardenberge*³, 1514 *Aenwede*⁴, 1665 *Anevelt*⁵, 1803 *Anewede*, ook *Anevelde*⁶, 1830-1855 sic: *Aanevelde*⁷, 1843 *Anevelde*⁸, 1936

*Anevelde*⁹; → *veld* 'open vlakte, bouwland' behorend bij → *Ane*. De oudere vormen wijzen op een samenstelling met *wede* 'weide' (niet te verbinden met *Aenewende* 'dat stuk van de akker waar men bij het ploegen keert').

Lit. ¹OBGD 128, ²NGN 1 (1884) 77, ³Cartago coe0775, ⁴NGN 1 (1884) 77, ⁵krt Blaeu, ⁶Tegenwoordige Staat 32 111, ⁷GHAN 3 21, ⁸Van der Aa 4 759, ⁹LAN 12.

Angelslo (Emmen, D)

Ca. 1325 *Angel*¹, 1773 *Angelschelo*², 1839 *Angelschlo*³, 1839 *ANGELSLOO*³, 1851-1855 *Den Angelsloo*⁴, 1867 *Angelsloo*⁵, 1936 *Angelsloo*⁶; Wordt verklaard uit **Angerslô* 'grasland, bosweide' met ingevoegde -s-⁷. Er zijn echter geen oude vormen bekend, die dit kunnen ondersteunen. Op basis van de uitspraak (klemtoon voor) en de vorm *Angel* moet men uitgaan van *Angel*, uitgebreid met →*lo* 'licht, open bos'. Voor de betekenis van *Angel* is geopperd germ. **angula*- 'bocht' of mnl. *angel* 'vishaak, hengel' met →*lo* 'poel', en dan 'hengel-poel'⁸. In het westen van Noord-Brabant komt een perceelsnaam 1490 *Inden angel* voor⁹. Angelslo is nu een stadswijk met bebouwing uit de jaren 1960.

Lit. ¹Hofstra 1973 82, ²krt Hottinger 12, ³Van der Aa 1 265, ⁴GHAN 2 97, ⁵Kuyper Emmen, ⁶LAN 13, ⁷De Vries 1945 9, ⁸Van Osta 2001 29, ⁹WWNZ 102.

Angeren (Lingewaard, Gl)

Begin 9e eeuw kopie 1170-1175 *Angrina*¹, eind 11e eeuw *apud Angram*¹, 1128-1139 *de Angerhem*¹, 1290, 1331 *Angheren*², 1294-1295 *Angere*³, 1301 *de Angerem*⁴, 1665 *Angeren*⁵, 1936 *Angeren*⁶; Onl. *angar* betekent 'grasland, weide'⁷. Vergelijk →*Angerlo*. Indo-Europees **Anghrinâ*, bij ono. *angr* (in plaatsnamen) 'enge bocht'⁸, is formeel correct maar als verklaring vergezocht. Bij Angeren wordt in 1294-1295 *Angeroy* genoemd⁹.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 68, ²NGN 3 (1893) 19, ³Meihuizen 1953 86, ⁴OBGZ 1301.03.27 1, ⁵krt Blaeu, ⁶LAN 13, ⁷Künzel e.a. 1989 68, ⁸HCTD 56 (1982) 45, ⁹Meihuizen 1953 86.

Angerlo (Zevenaar, Gl)

Uitspraak: *angelder*. 1025 kopie 18e eeuw *Angarlo*¹, 1273 *Angerlo*², 1310 *Angherlo*³, 1477 *Angerlo*³, 1741 *Angeler*⁴, 1936 *Angerloo*⁵; →*lo* 'licht, open bos' bij de *angar* 'grasland, weide'⁶. Vergelijk →*Angeren*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 68, ²OBGZ 1273.12.21 1, ³NGN 3 (1893) 20, ⁴Idem 300, ⁵LAN 13, ⁶Künzel e.a. 1989 68.

Anholt (De Wolden, D)

Uitspraak: *nanhòlt*. 1811-1813 *Anhold*¹, 1839 *ANHALT* of *Anholt*², 1851-1855 *Anholt*³, 1899 *Anholt* of *Anholt*⁴, 1936 *Anholt*⁵; Drents *anholt*, Gronings *aanhold* en Twents *anthool* betekenen 'plaats waar men stopt, veilig onderdak, rustige verblijfplaats'. Er staat nog een oud posthuis, dat vroeger deze naam kan hebben gedragen. Langs Anholt liep de postweg naar Groningen.

Lit. ¹EDO, ²Van der Aa 1 268, ³GHAN 2 94, ⁴Pott 10, ⁵LAN 13.

Anjum (Dongeradeel, Fr)

Fries *Eanjum*. 944 kopie 1150-1158 *Anigheim*¹, 13e eeuw *Anengum*², 1389 *Aynghim*³, 1399

Anyghim, *Aninge*, *Aninghen*⁴, 1401 *Aenghum*⁵, 1492 *Aenyom*⁶, 17e eeuw *Aengjum*⁷, 1718 *Aenjum*⁸, 1936 *Anjum*⁹; Ofri. *hem*, →*heem* 'woonplaats, woning' van *Aninge*, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Ane* met als betekenis 'de lieden van *Ane*'¹⁰.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 68, ²NGN 4 (1899) 21, ³Idem 243, ⁴Idem 213, ⁵Idem 243, ⁶OFO 4 96 ⁷Gildemacher 2007 27, ⁸krt Schotanus, ⁹LAN 13, ¹⁰Künzel e.a. 1989 68.

Anjum of Klooster-Anjum (Waadhoeke, Fr)

Fries *Kleaster-Anjum*. 13e eeuw *Aninghum*¹, 1423 *Aninghen*¹, 1478 *Aenyem*¹, 1499 *Anyum*², 1839 *ANJUM*, of *Aanjum*, ook wel *Anyjum* geschreven, van ouds *Aninghem* genoemd³; →*heem* 'woonplaats, woning' van *Aninge*, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Ane* met als betekenis 'de lieden van *Ane*'. In 1839 vermeldt Van der Aa: "Ofschoon het klooster reeds sedert de tijden der Kerkhervorming niet meer bestaat, is de plaats, waar het heeft gestaan, nog onder den naam van Anjum of Klooster Anjum bekend"³. De toevoeging *klooster* is ter onderscheiding van →*Anjum* in Dongeradeel.

Lit. ¹Gildemacher 2007 131, ²OFO I 442, ³Van der Aa 1 270.

Ankeveen (Wijdmeren, NH)

1344 *Tankenveen*¹, 1381-1383 *tAnkeveen*, op *tAnkeveen*², 1394 *Tanckenveen*³, 1556 *ankeveen*⁴, ca. 1696 *Ankeveen*⁵, 1773 *Ankeveen*⁶; Wel verklaard als het →*veen* 'veengebied' van de persoon *Anke*, waarbij men aanneemt dat de *T-* in de oudste vormen teruggaat op het voorzetsel *te*, waardoor de *T-* kon verdwijnen. Het ontbreken van varianten als *te Ankeveen* en de hardnekkigheid van de *T-* in de oudste vormen wijzen echter sterk op een oorspronkelijke persoonsnaam *Tanke*, met latere reïnterpretatie van de *T-* als voorzetsel.

Lit. ¹Hamaker 1875v II 321, ²RRU 665, 671, ³Maris 1956 24, ⁴krt Van Deventer, ⁵krt de Roij/Visscher, ⁶krt Sepp 31.

Anklaar (Apeldoorn, Gl)

1461 *vpp de Ankeler*¹, 17e eeuw *den Anckeler*², 1830-1855 *den Ankeler*³, 1839 *Anklaar*⁴, 1936 *Anklaar*⁵; Samenstelling van →*laar* 'intensief be- nut bos, bosweide' en *ang* 'vochtig weidegebied'.

Lit. ¹NGN 3 (1893) 20, ²NGN 12 (1948) 28, ³GHAN 3 73, ⁴Van der Aa 1 296, ⁵LAN 13.

Ankum (Dalfsen, O)

1381-1383 *to Anken*¹, ca. 1390 *Ancken*², 1457 *Ankem*², 1485 *Ancum*², 1583 *Ancken*², 1665 *Anckum*³, 1803 *Ankum*⁴, 1839 *ANKUM* of *Ancum*⁵, 1936 *Ankum*⁶; Etymologie onbekend. Is geen meervoudsvorm van **ank* in de betekenis →*eng* 'bijeengelegen bouwland van een dorp'. De verklaring →*heem* 'woonplaats, woning' van de persoon *Anko* is op basis van de oudste vormen niet aannemelijk: de uitgangs-*m* is van later datum. *Ank* 'plas, kolk', secundair ontstaan uit *hank* 'doodlopende rivier-arm, wiel, plas', zou in de oudste vormen een *h-* hebben vertoond en komt dus evenmin als verklaring in aanmerking. Verband

met ohd. *anko*, mhd. *anke* 'zalf, vet, boter' is onzeker.

Lit. ¹RRU 727, ²NGN 1 (1884) 78, ³krt Blaeu, ⁴Tegenwoordige Staat 32 70, ⁵Van der Aa 1 272, ⁶LAN 13.

Anloo (Aa en Hunze, D)

Uitspraak: *aanloo*. 1139 kopie 16e eeuw *Anloe*¹, 1148 kopie ca. 1148 *Anlon*¹, 1169 kopie 15e eeuw *in Anlo*¹, 1250 *in Anlo*², 1298-1304 *in parochia Anlo, in Aenlo*², 1359 *tot Anloe*², 1395-1396 *Amloe*³, 1525, 1526 *tot Andloe, tot Andelo*⁴, 1634 *Anlo*⁵, 1936 *Anloo*⁶; Niet waarschijnlijk is de verklaring die in Anloo *→lo* 'licht, open bos', genoemd naar het naburige *Annen* ziet⁷. De naamvorming is te vergelijken met die van Anreep, waarin het voorzetsel *an* 'op, hoger gelegen' betekent, met *→lo* 'licht, open bos'⁸. Anloo was de hoofdplaats van Oostermoer, een van de zes dingspelen van Drenthe. De dingspelen zijn gebaseerd op de oerparochies en zij reiken terug tot in de Karolingische tijd.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 68, ²NGN 5 (1901) 12, ³Tenhaeff 1946 26, ⁴NGN 5 (1901) 13, ⁵krt Hondius, ⁶LAN 13, ⁷Gysseling 1960 59, ⁸Künzel e.a. 1989 68.

Anna Jacobapolder (Tholen, ZI)

Plaats: 1838-1857 *AandenNoordweg*¹, polder: 1838-1857 *Anna Jacobapolder*¹; Dankt zijn naam aan de ligging in de in 1847 bedijkte Anna Jacobapolder, genoemd naar Anna Jacoba van Sonsbeeck (1808-1871), de echtgenote van de bedijker. Heette oorspronkelijk *Aan den Noordweg*.

Lit. ¹GHAN 4 30.

Anna Paulowna (Hollands Kroon, NH)

Polder: 1846 *den Nieuwe-Anna-Paulowna-polder*¹, 1851 *Anna-Paulowna-polder*², 1899 *Anna Paulowna*³; Naar Anna Paulowna (1795-1865), echtgenote van koning Willem II, die haar naam gaf aan de in 1847 gereed gekomen Anna Paulownapolder.

Lit. ¹Van der Aa 8 690, ²Van der Aa 13 785, ³Pott 11.

Anneburen (Súdwest-Fryslân, Fr)

Fries *Annebuorren*. 1718 *Anne Buiren*¹, 1851 *ANNEBUREN*², 1861 *Anneburen*³, 1936 *Annebuiren*⁴; *→buren* 'nederzetting, buurt' van de persoon *Anne*.

Lit. ¹krt Schotanus, ²Van der Aa 13 1265, ³Kuyper Wijmbritseradeel, ⁴LAN 14.

Annen (Aa en Hunze, D)

1309 *Anne, Annen, Annum*¹, 1382 *tot Annen*², 1530 *van Annen*², 1634 *Annen*³, ca. 1660 *Annen*⁴, 1781 *Annen*⁵, 1936 *Annen*⁶; Etymologie onbekend. Een samenstelling met *→heem* 'woonplaats' wordt door de oude vormen niet ondersteund. Een zwak verbogen vorm van de persoonsnaam *Anne* is niet waarschijnlijk. Annen behoort in zijn vorm tot een typisch Drents plaatsnaamtype. Vanaf Groningen liggen op de Hondsrug in een rechte lijn tot aan Emmen de plaatsen Haren, Onnen, Glimmen, de drie Laren, Annen, Gieten, Bonne(n), Drouwen, Buine(n) en Emmen. Een beperkt aantal van deze namen is uit het Germaans te verklaren (Buinen,

Haren, Laren, als datief meervoud), maar het merendeel is moeilijk te duiden en sommige kunnen, in het licht van de bewoningsgeschiedenis, gemakkelijk terugreiken tot in prehistorische tijd. Verder kent Drenthe van dit type nog de moeilijk verklaarbare namen als Ansen, Assen, Beilen, Hijken, Ruinen en Witten, naast eenduidig Germaanse namen als Dalen en Halen (in Hoog- en Laaghalen). De oude vormen bieden nauwelijks extra informatie. De overlevering in Drenthe begint pas laat en dan treden deze plaatsnamen voor het merendeel al op in de ons bekende vorm.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 282, ²NGN 5 (1901) 13, ³krt Hondius, ⁴krt De Wit, ⁵krt Beckerlingh, ⁶LAN 14.

Annendaal (Roerdalen, Lb)

1803-1820 *Annenthal*¹, pachthoeve: 1843 *Annen-daal*², 1867 *Annendaal*³, 1936 *Annendaal*⁴; Genitief enkelvoud van de persoonsnaam *Anna* en *daal*, *→dal* 'laagte, vallei', een productief tweede deel bij namen van buitenplaatsen en kastelen. In 1618 door graaf Hendrik van den Bergh (1573-1638) voor zijn zusters Anna en Charlotte gebouwd kasteel.

Lit. ¹krt Tranchot, ²Van der Aa 4 5, ³Kuyper Echt, ⁴LAN 14.

Annerstreek (Aa en Hunze, D)

1913 *Anner Huttenstreek*¹; Aan de gelijknamige straat, *→streek* 'een rij huizen' behorend bij *→Annen*.

Lit. ¹Pott 14.

Annerveenschekanaal (Aa en Hunze, D)

Uitspraak: *annerveensekenao*. 1792 *Annerveensche Heeren Compagnie*¹, 1839 *ANNERVEENSCHIE COMPAGNIE*², 1851-1855 sic: *Nieuw-Annerveen*³, 1899 *Annerveensche-kanaal*⁴, 1936 *Annerveensch-Kanaal*⁵; Aan het Anner- en Eexterveensche Kanaal, ook wel Grevelinkskanaal genoemd. Omstreeks 1790 werd begonnen met de aanleg van het kanaal door de Annerveensche Compagnie. De werkzaamheden werden stopgezet in het tijdvak 1797-1817 wegens een verbod op de turfafvoer via het Kielsterdiep. In 1800 werd een convenant gesloten met de stad Groningen, dat leidde tot de aanleg -op kosten van de Stad- van het Eexterveensche Kanaal tot aan de marke van Gieten⁶. De kanaalaanleg is in 1817 hervat na bemoeienis van koning Willem I (1772-1843). In 1873 werd het kanaal via het Oosterdiep met het Stadskanaal verbonden⁷. Zie ook *→Oud-Annerveen*.

Lit. ¹Tegenwoordige Staat Drenthe 108, ²Van der Aa 1 284, ³GHAN 2 56, ⁴Pott 11, ⁵LAN 14, ⁶Coert 82, ⁷BPD 22v.

Anneville (Alphen-Chaam, NB)

1838-1857 *Anneville*¹, gebouw: 1899 *Annaville*²; In 1851 door Prosper Cuypers van Veldhoven (1803-1882) gesticht landgoed, vernoemd naar zijn echtgenote Anne Marie Caroline, mogelijk in aanleuning aan de naam van het nabijgelegen Annabos (1570 't *Annabosch, die nieuwe plantagie*), dat vernoemd was naar Anna van

Egmond (1533-1558), de eerste vrouw van Willem van Oranje, Heer van Breda.

Lit. ¹GHAN 4 55, ²Pott 11.

Anninks- en Nijhofshoek (Hengelo, O)

1475 *Anning*¹, erf:1489 *Annyneck*², 1830-1855 *Anninkshoek*, *Nijhofshoek*³, 1867 *Anninkshoek*, *Nijhofshoek*⁴, 1936 *Anninkshoek*, *Nijhofshoek*⁵; *Anning*, een afleiding met het suffix *-ing-* van de persoonsnaam *Ano* met als betekenis 'de lieden van de persoon *Ano*', en *-hoek* '(afgelegen) plaats, gebiedsdeel', een toponymisch grondwoord dat in de directe omgeving van Hengelo zeer productief was in combinatie met oude erfnamen. De marke Groot Driene was opgedeeld in verschillende *hoeken*, vergelijkbaar met de Luttermarke, die in *heurnes* was opgedeeld.

Lit. ¹Hekket 1975 28, ²Slicher van Bath 1944 II 213, ³GHAN 3 65, ⁴Kuyper Lonneker, ⁵LAN 14, 292.

Anreep (Assen, D)

Uitspraak: *anriep*. 1141 vervalst? kopie 15e eeuw *Anrep*¹, 1217 kopie in *Anrepe*², 1302, 1439 *de Anrepe*³, 1534 *Anrepe*³, 1597 *Anriepe*³, 1634 *Anrepe*⁴, ca. 1660 *Anrepe*⁵, 1781 *Anrepe*⁶, 1936 *Anreep*⁷; Voorzetsel *an* met de betekenis 'op, hoger gelegen' en *reep*, *-rijp* 'strook land, waterkant, rand, oever'⁸. Vergelijk *-Anloo*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 68, ²Cartago dik015, ³NGN 5 (1901) 13, ⁴krt Hondius, ⁵krt De Wit, ⁶krt Beckeringh, ⁷LAN 14, ⁸Künzel e.a. 1989 68.

Ansen (De Wolden, D)

Uitspraak: *aansen*. Ca. 1232 kopie 14e eeuw *Anze*, *Enze*¹, 1261 kopie 15e eeuw *Ance*¹, 1262 kopie 15e eeuw *Ancen*¹, 1263 *Rodolfum de Anece*², 1273 *de Ansen*³, 1381-1383 *over Ansen*⁴, 1574 *binnen Anssen*⁴, 1634 *Anse*⁵, 1851-1855 *Ansen*⁶, 1936 *Ansen*⁷; Etymologie onbekend. Samenhang met een verouderde persoonsnaam *Anse*⁸ is onwaarschijnlijk. De verklaring uit *ane sê* 'aanblik, kijk op'⁹ mist elke grond. Hypothetisch blijft **Anudsêo* 'eendenmeer', te vergelijken met *-Ens*¹⁰.

Lit. ¹Naamkunde 3 (1971) 8, ²NGN 5 (1901) 15, ³De Vries 1945 10, ⁴NGN 5 (1901) 14, ⁵krt Hondius, ⁶GHAN 2 93, ⁷LAN 14, ⁸De Vries 1945 10, ⁹Naarding 1962 24, ¹⁰Naamkunde 3 (1971) 10.

*apa 'rivier, stroom'

Water- en plaatsnamen met het toponymisch grondwoord **apa* 'rivier, stroom' vindt men in Nederland, België, Noord-Frankrijk en Duitsland. Buiten het Germaans komen **apa*-namen ook in het Baltische gebied voor. Sommigen gaan uit van een suffix dat uit een Pregermaans substraat is overgenomen en daarna in het Germaans productief werd. Hiervoor zouden ook de (zeldzame) nevenvormen *-ip* en *-up* en het ontbreken van verbuiging van het eerste deel pleiten¹. Anderen veronderstellen dat **apa* een oorspronkelijk Germaanse soortnaam is, verwant met lat. *amnis* 'stroom, brede diepe rivier' en Oudiers *abann* 'rivier', kelt. **abon-*, en dat de namen op *apa* samenstellingen zijn; op een oorspronkelijke soort-

naam wijzen de Nederlandse plaatsnamen *-Epe*, *-Epen* en *-Appen* en de Groningse waternaam *Apt*². Minder waarschijnlijk is de voorgestelde vroege ontlening aan Gallisch *abona*, die met Germaanse klankverschuiving en inkorting zou hebben geresulteerd in **apa*³. De normaal verschoven Germaanse vorm *ap-* staat naast de onverschoven vorm die men terugvindt in o.a. Geliep ($\pm$ 107 kopie 11e eeuw *Gelduba*, naast 904 *Geldapas*) en in de volksnaam *Mandubii* (vergelijk in het noorden de *Menapii*)⁴. De Nederlandse namen hebben in het eerste deel een overwegend Germaans karakter en dit geldt voor 80% van alle **apa*-namen⁵. Zij behoren tot een jongere laag van prehistorische waternamen, productief tot in de volksverhuizingstijd⁶. Een terminus ante quem is dat zij in Duitsland de Hoogduitse klankverschuiving (ca. 5e eeuw) hebben doorgemaakt⁷. De verspreiding tot in Noord-Frankrijk wijst op Frankische migratie. Het merendeel van de waternamen met **apa* is in Nederland plaatsnaam geworden⁸: *-Brunnepe*, *-Gennep*, *-Gulpen*, *-Jisp*, *-Weesp*.

Lit. ¹Westphälische Forschungen 12 (1959), Krahe-Meid 1967 223v, Bach 1981 1 151: assimilatie, ²Dittmaier 1955 passim, ³Van den Eynde e.a. 2016 322, ⁴Gysseling 1969 12, ⁵Dittmaier 1955 93, ⁶Philologia Frisica 5 (1969) 42, ⁷MVN 27 (1951) 4, ⁸Schönfeld 1955 114v, Dittmaier 1955 passim.

Ter Apel (Westerwolde, Gr)

Uitspraak: *troapel*. 1458 kopie *geheden van oldes Apel*¹, 1464 *myn guet Apell geheiten in Westerwolde*, *de stede Apel*², 1466 *Ghemene Convente to Nyenlechte Apell ghenant*, *In den Cloister Apel*³, 1517 *tho Apell*⁴, 1595 *ther Aepell*⁴, 1602 *Draepell*⁴, ca. 1660 *Het Clooster ter Appel*⁵, 1781 *'t Clooster ter Apel*⁶; Etymologie onbekend. Men ziet hierin een samenstelling van *-aa* 'water, rivier' en *pôl* 'poel'⁷. Een andere verklaring gaat uit van ofri. *apal* 'beschoeiingspaal', letterlijk 'waterpaal'. *Apel* is eerder een variant van *appel* 'boomvrucht' en de lange *a* hoeft een verklaring als 'bos met wilde appelbomen'⁸ niet in de weg te staan, vergelijk *-Apeldoorn* en *-Aperloo*, naast *-Appeltern*. De plaatsaanduidende datief *tho der* > *ter* is de algemene vorm geworden. Met de stichting van een kapel in 1216 ontstond hier het klooster Domus Lucis. Na een onderbreking aan het begin van de 15e eeuw kwam er in 1464 een nieuw klooster van de Kruisdragers met de naam Domus novae lucis (*Nyenlechte*), waarnaar men ook het dorp vaak *Klooster Ter Apel* noemde.

Lit. ¹Cartago hafi0047n, ²Idem kta011a, ³Idem kta014c, ⁴De Vries 1946 228, ⁵krt De Wit, ⁶krt Beckeringh, ⁷De Vries 1946 229, ⁸De Vries 1962b 20.

Apeldoorn (Apeldoorn, Gl)

Uitspraak: *apeldoorne*. 790-793 kopie 1170-1175 in *uilla uel marca Appoldro*¹, 1e helft 13e eeuw *Apeldern*², 1228 *Apeldorne*³, 1253 *Apeldoren*³, 1349 *Apeldoern*³, 1395-1396 *Appeldoren*⁴, 1407 *Apeldoorn*⁵, 1665 *Apeldoorn*⁶, 1867 *Apeldoorn*⁷,

1936 *Apeldoorn*⁸; Onl. *apuldra-*, var. *apuldrón* 'appelboom'⁹ of germ. **apuldrum* (datief meervoud van **apuldra-*) '(nederzetting) bij de appelbomen'¹⁰, vergelijk ono. *apaldr*, oe. *apuldr*. os. *apuldra* 'appelboom'. De verklaring die uitgaat van **apa* 'rivier, stroom' is onjuist¹¹.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 69, ²Gysseling 1960 63, ³NGN 3 (1893) 21, ⁴Tenhaff 1946 28, ⁵NGN 3 (1893) 21, ⁶krt Blaeu, ⁷Kuyper Apeldoorn 2, ⁸LAN 14, ⁹Künzel e.a. 1989 69, ¹⁰Gysseling 1960 63, ¹¹Otten 1987 34.

Ter Apelkanaal (Westerwolde, Gr)

Uitspraak: *troapelknoal*. Water: 1867 *Stads ter Apel Kanaal*¹, water: 1877 *ter Apelerkanaal (ter) of Stads-ter-Apelkanaal*², 1899 *Terapelkanaal*³, 1936 *Ter-Apelkanaal*⁴; Aan het gelijknamige kanaal, een voortzetting van het Stadskanaal. In 1858 werd Ter Apel bereikt⁵.

Lit. ¹Kuyper Vlagtwedde, ²Witkamp 52, ³Pott 341, ⁴LAN 401, ⁵BPG 104.

Apenbroek (Maasgouw, Lb)

1378 *Apenbroeck*¹, 1803-1820 *Apenbroek*²; →*broek* 'moerassig, drassig land' van de persoon Ape of Abe.

Lit. ¹Schrijnemakers 2014 610, ²krt Tranchot.

Apenhuizen (Deventer, O)

1461 *Apenhuizen*¹, 1581 *Appenhuizen*², 1839 *APENHUIZEN*³, 1899 *Apenhuizen*⁴, 1936 *Apenhuizen*⁵; *huizen* 'nederzetting' van de persoon Apo, vergelijk Appenheim (Dld), 886 kopie ca. 1103 *Appenheim*, 1158 *Abbenheim* 'woonplaats van Appo' en →Eppenhuisen.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 201, ²NGN 3 (1893) 22, ³Van der Aa 1 298, ⁴Pott 12, ⁵LAN 14.

Aperloo (Elburg, Gl)

1313 *Apelderloe*, *Apeldorenloe*¹, 1327 *Apeldorenloe*¹, 1334-1335 *Apeldorlo*¹, 1521 *Apperloe*, *Aperloe*², 1573 *Apperloo*³, 1665 *Apperloo*⁴, 1936 *Aperloo*⁵; Samenstelling van →*lo* 'licht, open bos' en *apeldore* < germ. **apuldra-* 'appelboom'. Vergelijk ook →Apeldoorn en →Appeltern. Wordt ten onrechte in verband gebracht met →**apa* 'rivier, stroom'⁶.

Lit. ¹Otten 1991 26, ²NGN 3 (1893) 22, ³krt Sgroten, ⁴krt Blaeu, ⁵LAN 14, ⁶Dittmaier 1955 13, Otten 1991 28.

Appel (Nijkerk, Gl)

1146 kopie 14e of 15e eeuw *Appele*¹, 1183 *Appele*¹, ca. 1400 *toe Apel*, *appel*², 1491 *to Appel*³, 1534 *Appel*⁴, 1936 *Appel*⁵; Etymologie onbekend. Meestal opgevat als een samenstelling van *appel* en *lo* in de betekenis 'appelbomenbos', al wordt de naam ook wel geduid als →**apa* 'rivier, stroom' met →*lo* 'licht, open bos' of →*lo* 'poel, water'⁶.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 69, ²NGN 3 (1893) 22, ³Steinmeier 1993 31, ⁴NGN 3 (1893) 22, ⁵LAN 14, ⁶Otten 1989 28.

Appelscha (Ooststellingwerf, Fr)

Fries *Appelskea*. 1247 en 1251 *Appels*¹, sedert 13e eeuw *Appelsche*², 1408 *Appelsgae*³, 1579 *Appelsche*⁴, 1669, 1742 *Appelscha*⁵, 1936 *Appelsga*⁶; Eind 17e eeuw komt de schrijfwijze *Appelscha* op. Het is geen naam met oorspronkelijk →*ga* 'dorp, dorpsgebied'. Men gaat uit van een samenstelling

van *appel* 'vrucht, dennen- of sparrenappel' en **skea* 'bos', vergelijk onl. *scaga* 'bosje', ne. dial. *shaw*, noordfri. *skage*, ono. *skógr*. De oudste vorm *Appels* blijkt deze verklaring echter niet te ondersteunen. Wordt ook wel Nieuw-Appelscha genoemd, ter onderscheiding van het oude dorp dat iets westelijker lag.

Lit. ¹Fryske Nammen 2 (1978) 195, ²Fryske Plaknammen 2 (1949) 195, ³Van Mieris IV 108, ⁴krt Sibrandus Leo, ⁵Joosting e.a. 1906v, ⁶LAN 15.

Appeltern (West Maas en Waal, Gl)

1139 *de Apeltre*¹, ca. 1143 *in Apeldrem*¹, ca. 1188 *in Apelderhem*¹, 1275 *de Apelteren*², 1294-1295 *Theoderico de Apeltern*, *Apeltern*³, 1317 *Apeltern*⁴, 1442 *Appeltern*, *Apeltern*⁵, 1665 *Apelten*⁶, 1936 *Appeltern*⁷; Verklaard als germ. **apuldrum* '(nederzetting) bij de appelbomen', datief meervoud van **apuldra-* 'appelboom'⁸ of onl. *apuldra-*, *apuldrón* 'appelboom', later waarschijnlijk gereïnterpreteerd als een samenstelling met *hem*, →*heem* 'woonplaats, woning'⁹. Uitgaande van *apuldra-* is de -t- in *Apeltre* echter klankwettig problematisch. Eerder een jongere samenstelling van *apel* 'appel' en **tere* 'boom', vergelijk mnl. *appeltere(n)* 'appelboom'. Zie ook →Apeldoorn en →Aperloo.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 69, ²OBGZ 1275.04.19 2, ³Meihuizen 1953 97, 100, ⁴OBGZ 1317.12.21, ⁵NGN 3 (1893) 23, ⁶krt Blaeu, ⁷LAN 15, ⁸Gysseling 1960 63, ⁹Künzel e.a. 1989 69.

Appen (Voorst, Gl)

1299 *Appenses*¹, 1327 *Appen*², 1665 *Appen*³, 1936 *Appen*⁴; Etymologie onbekend. Een afleiding van de waternaam →**apa* 'rivier, stroom'⁵ behoort tot de mogelijkheden.

Lit. ¹OBGZ 1299.11.04 1, ²NGN 3 (1893) 23, ³krt Blaeu, ⁴LAN 15, ⁵Dittmaier 1955 13.

Appingedam (Appingedam, Gr)

Uitspraak: *n daam*. 13e eeuw [1253] *Appengadomme*¹, 1306 *ten Damme*², 1308 *in Damme*, *In Appinge*³, 1326 *in Appinggadamme*³, 1936 *Appingedam*⁴; →*dam* 'waterkering dwars door een waterloop' van de *Appinga* 'de bewoners van de streek langs het water de Appa', een afleiding van →**apa* 'rivier, stroom', later *Apt*, dat bij Appingedam in de Fivel viel. Zie ook →Heekhuizen.

Naast *Appingedam* staat vanouds de vorm *Den Dam*. De bewoners van Appingedam heten nog *Damsters* en de vaart bij deze stad heet het *Damsterdiep* (gegraven 1424-1430, van de stad Groningen tot de Delf, 1479 *damsater deepp*). De dam te Appingedam hield het water in het Damsterdiep op peil. Voor export bestemde goederen moesten te Appingedam (stadsrechten bevestigd in 1327) worden overgeslagen. Appingedam verloor de functie van zeehaven in 1317 toen de sluizen in Delfzijl werden gelegd.

Lit. ¹Janssen e.a. 1991 388, ²Van Mieris II 52, ³NGN 10 (1936) 104, ⁴LAN 15.

Arcen (Venlo, Lb)

Limburgs *Árse*. Ca. 1100 *de Arsnan*¹, 2e helft 13e

eeuw *Arsen*², 1305 *Arsene*³, 1354 *Aersen*³, 1360 *Arssen*³, 1404 *Aerssen*⁴, 1502 *Arcen*, 1678 *Arcen*⁵, 1803-1820 *Aersen*⁶, 1838-1857 *Arcen*⁷, 1936 *Arsen*⁸; Volgens Van der Aa ook wel *Aarcen* of *Aertsen* gespeld⁹ en ook in de oudere vormen komen spellingen met lange -aa- voor. De etymologie is onbekend. Men heeft wel gedacht aan lat. *arx* 'boog'¹⁰, lat. *arsus* 'grond waar de vegetatie door brand verwijderd werd', *aars* 'achterste' en aan oe. *aersc-* 'akkerland (eigenlijk wildpark)'.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 71, ²Huisman 1965 317, ³Veldeke 56 (1981) 23, ⁴Huisman 1965 317, ⁵Veldeke 56 (1981) 23, ⁶krt Tranchot, ⁷GHAN 4 65, ⁸LAN 15, ⁹Van der Aa 1 311, ¹⁰De Vries 1962b 20.

Archem (Ommen, O)

Uitspraak: *arkem*. 947 *Arachem*¹, 1303 *Arkem*², 1394 *Archem*², 1867 *Archem*³, 1936 *Archem*⁴; Betekent mogelijk onl. *hem*, →*heem* 'woonplaats, woning', van de persoon *Arho*⁵. Ook stelt men voor 'minderwaardige woonplaats', een samenstelling van germ. **arga-* 'erg, slecht, waardeloos' en *hem*, →*heem*⁶.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 69, ²NGN 1 (1884) 78, ³Kuyper Ambt Ommen, ⁴LAN 15, ⁵Künzel e.a. 1989 69, ⁶Gysseling 1960 64, Künzel e.a. 1989 69.

Archipel (Lelystad, FI)

1994 *Archipel*¹; Woord van Griekse origine, betekent letterlijk 'voornaamste zee' en was oorspronkelijk een aanduiding voor de Egeïsche Zee met zijn vele eilanden. Kreeg vervolgens de betekenis 'groep eilanden'. Zie ook →*Atolwijk*.

Lit. ¹Vuga 1994 14.

Arendnest (Boekel, NB)

1740 in *de Arentnest*¹, 1762 *Op den Arendnest*², 1838-1857 *De Arendnest*³, 1867 *Arendnest*⁴, 1874 *Arendsnest*⁵; Samenstelling van de vogelnaam *arend* en *nest* 'verblijfplaats van vogels'.

Lit. ¹BHIC 7618.113, ²Idem 7618.198, ³GHAN 4 41, ⁴Kuyper Boekel, ⁵Gille Heringa 9.

Arendsdorp ('s-Gravenhage, ZH)

Vóór 1648 *Dorpenwoning*¹, 1712 *Arentsdorp*², 1867 *Arendsdorp*³; Naar Arend van Dorp (ca. 1530-1600), heer van Teemsche, Maasdam en Middelharnis, die hier in 1586 een hofstede kocht.

Lit. ¹archieven.nl 0172-01 03, ²krt Kruikius, ³Kuyper Wassenaar.

Arendshorst (Ommen, O)

1381-1383 *Aernshorst*¹, 1583 *thuys toe Aernshorst*, *Arnshorst*², 1665 *Arenshorst*³, 1773-1794 *Aerendshorst*⁴, 1867 *Arendshorst*⁵, gebouw: 1913 *Arendshorst*⁶, voormalige havezate: 1936 *Arendshorst*⁷; Vogelnaam *arend* en →*horst* 'nest van een roofvogel'. Vergelijk →*Valkenhorst*.

Lit. ¹RRU 757, ²NGN 1 (1884) 143, ³krt Blaeu, ⁴krt Hottinger, ⁵Kuyper Ambt Ommen, ⁶Pott 15, ⁷LAN 15.

Arensghout (Nuth, Lb)

1381 *dat dorpe 't gene Hoit*¹, 1383 *Gen Holt*², 1387 *dat dorpe tgene Hout*³, 1455 *den Holt*³, 1537 *Gen Hout*³, 1744 *Hout*⁴, 1774 *Aretsgen hout*⁵, 1803-1820 *Arensghout*⁶, 1838-1857 *Arens Genhout*⁷,

1866 *Arens Genhout*⁸, 1936 *Arensghenout*⁹; In 1383 kwam *Gen Holt* aan Arnold, zoon van Francke Struver van Bunde¹⁰. Het eerste deel van deze naam is een dialectvorm van de persoonsnaam *Arnold*. Wordt kortweg ook *Den Hout*, →*holt* 'hoog-opgaand loofbos' genoemd. Ter onderscheiding van →*Klein Genhout*².

Lit. ¹Schrijnemakers 2014 291, ²Veldeke 56 (1981) 16, ³Schrijnemakers 2014 291, ⁴LIKP 45, ⁵RHCL LVO 8169, ⁶krt Tranchot, ⁷GHAN 4 121, ⁸Kuyper Hulsberg, ⁹LAN 15, ¹⁰Veldeke 56 (1981) 16.

†Ark (Nijkerk, GI)

855 kopie ca. 900 in *Arch*¹, midden 12e eeuw in *Erca*¹, midden 12e eeuw in *Herca*¹, 1313 in *Erke*², 1434 *Arck*³, 1630 *inden ampte Nijkerck toe Arck*⁴, 1752 *tot Arck*⁴, 1830-1855 *de Ark*⁵; Verband is gesuggereerd met ohd. *archa* en westgot. *arca*, ontleend aan rom. *arcus* 'boog', die voor de gelegenheid worden vertaald als 'dam' respectievelijk 'grenswal'⁶, maar deze betekenissen zijn niet van elders bekend. Mnl. *arke* betekent 'boog om een waterrad', 'gewelfde oven', of 'kist, offerkist'. Daarnaast komt mnl. *arke*, *grontarke*, voor in de betekenis 'kleine sluis of val- of schuifdeur van de sluis'. Voorbeelden van deze laatste betekenis: in de 13e eeuw wordt een weerd "ghelegen boven den arcke tot Wijck" vermeld. Het betreft de locatie in Wijk bij Duurstede waar de Mazijk of Arkgracht in verbinding stond met de Rijn via een *arke*. In Zuid-Limburg anno 1550: "Voirt syn die van Wilre ende Nijswilre die arck schuldig te batten ende waesen op de gemeynthe te graven oft anderwaer, ende den grave open te doen van den arcken tot aen den grooten bennet, om die baek op den bennet ende wyeren te keeren"⁷.

De oorspronkelijke nederzetting is vóór 1400 verzwolgen door de zee; de naam leeft nog voort in de boerderijnamen Grote Ark en Kleine Ark.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 70, ²Hagoort 2006 221, ³NGN 3 (1893) 24, ⁴Hagoort 2006 221, ⁵GHAN 3 69, ⁶Moerman 1956 150, ⁷WNT sv Ark III.

Arkel (Giessenlanden, ZH)

999 kopie 12e eeuw *Arcl*¹, 10e-11e eeuw in *Arkloa*¹, latere 11e eeuw *Arkalo*¹, ca. 1200? kopie 14e eeuw *Arkele*¹, 1e kwart 13e eeuw *Harkle*², 1284 *Arckel*, *Arkel*, *Arcl*³, 1321 *Arcl*⁴, 1407 *Arckel*⁵, 1419 *Arkel*⁶; Samenstelling met →*lo* 'licht, open bos', met mogelijk de in het rivierengebied optredende betekenisverschuiving naar 'hoogte', en een onduidelijk eerste deel⁷, dat wel in verband wordt gebracht met *arke* in de secundaire betekenis 'kleine sluis of val- of schuifdeur van de sluis', waarvoor zie →*†Ark*. In combinatie met *lo* is dit semantisch merkwaardig, tenzij men voor *lo* de betekenis 'water' aanneemt⁸. *Arkel* was de naam van een van de kwartieren van Antwerpen (B) en is nog steeds die van een buurschap in het noordwestelijk deel van Bentheim (Dld). Deze parallellen maken een verklaring uit *ark* 'sluis' onwaarschijn-

lijk. Een alternatieve verklaring gaat voor het eerste deel uit van germ. **arga-* 'erg, slecht, waardeloos' en hecht aan *Arkel* de betekenis 'minderwaardig bos'. In vergelijking met →Archem denkt men ook aan de persoonsnaam *Arho*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 70, ²OBNB 133, ³NGN 2 (1892) 106, ⁴Van Mieris II 265, ⁵Idem IV 56, ⁶Idem IV 525, ⁷Gysseling 1960 68, ⁸Van Osta 2001 31.

Arkens (Waadhoeke, Fr)

Fries *Erkens*. 1433 *Erdenze* lees: *Erckenze*¹, 1499 *Erkens*², 1718 *Arkens*³, 1936 *Arkens*⁴; Naar de vorm ontstaan uit **Arkingi*, een afleiding met het suffix →*-ingi* (met Friese ontwikkeling tot *-ens*) van de persoonsnaam *Arke* met als betekenis 'bij de lieden van *Arke*'.

Lit. ¹OFO 2 17, ²Idem 4 114, ³krt Schotanus, ⁴LAN 15.

Arkum (Súdwest-Fryslân, Fr)

1664 *Arcum*¹, 1718 *Arkum*¹, 1936 *Arkum*²; Zonder oudere vormen moeilijk te duiden. Naar de huidige vorm misschien →*heem* 'woonplaats, woning' van de persoon *Arke*. Vergelijk echter *Arkum*, verkorte vorm van *Adrichem* (verdwenen, bij Beverwijk) 1102-1105 kopie 12e eeuw *Adrichaim*, met als betekenis *heem* van de persoon *Adrik*. De terp is afgegraven.

Lit. ¹krt Schotanus, ²LAN 15.

Ten Arlo (De Wolden, D)

Land: 1403 *in den Narle*¹, 1634 *Tenarlo*², 1665 *Tenarlo*³, 1851-1855 *Ten Arlo*⁴, 1867 *Ten Arlo*⁵; Samenstelling van **are* 'ahorn', verwant met nde. *ær*, in Duitse dialecten *Are*, en →*lo* 'licht, open bos'⁶. Zie ook →Taarlo. *Narle* is ontstaan uit of verschreven voor *Arle*, onder invloed van het voorafgaande verbogen lidwoord.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 293, ²krt Hondius, ³krt Blaeu, ⁴GHAN 2 106, ⁵Kuyper Zuidwolde, ⁶Van Loon, Kiliaanlezing 2010, Kluge-Seebold 2002 23.

Armhoede (Lochem, Gl)

1839 *ARMHOEDE of Armoede*¹, 1936 *Armhoede*²; Zou oorspronkelijk de naam van een weide zijn, die diende als algemene weide voor de minvermogene veehoeders en volgens Van der Aa is de plaats daarom *armoede* genoemd³.

Lit. ¹Van der Aa 1 321, ²LAN 15, ³Van der Aa 1 321.

Armweide (De Wolden, D)

Uitspraak: *narmweide*. 1407 *Narberingeweide*¹, 1811-1813 *Armenweide*², 1867 *Armweide*³, 1936 *Armweide*⁴; *Armweide* zou over *Narmweide* en *Narbenweide* uit de oudste vorm zijn ontstaan⁵. De oorspronkelijke betekenis is *weide* 'grasland waar vee zich kan voeden' van *Narbering*, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Narbo* met als betekenis 'de lieden van *Narbo* < *Narbert*'.

Lit. ¹Naarding 1962 69, ²EDO, ³Kuyper Ruinen, ⁴LAN 15, ⁵Naarding 1962 69.

Arnemuiden (Middelburg, Zl)

Uitspraak: *erremuu*. 1223 *Arnemuda*¹, 1235 kopie 1324 *Arnemeuden*², 1325 *Aernemuden*³, 1342 *Arnemuden*⁴, 1493 *Arnemuden*⁵, 1527 *Armuden*⁶,

1573 *Armuijden*⁷, 1665 *Armuyen*, *Armuyden*⁸; →*muiden* 'rivierronding' van het water de *Arne* (1217 kopie 1549 *per portum, id est Arnam ... in Erna*). Deze waternaam wordt doorgaans opgevat als een afleiding met *-n-* suffix van *Indo-Europees* **er*, **or* 'in beweging zetten, opwekken'. Het ontbreken van de 12e-eeuwse rekking van korte vocalen voor *-rn-* is echter volgens sommigen een indicatie dat *Arne* rond 1100 via metathesis ontstaan moet zijn uit *Rinne*. Dat er geen vormen zonder metathesis bekend zijn zou dan het gevolg zijn van de late overlevering⁹.

Het oude Arnemuiden verdronk in 1428 en werd herbouwd aan de overzijde van de *Arne*.

Lit. ¹Gysseling 1960 69, ²OBHZ 569, ³Van Mieris II 367, ⁴Smit 1924v VII 198, ⁵NGN 1 (1884) 12, ⁶Schoorl 1979 191, ⁷krt Sgroten, ⁸krt Blaeu, ⁹Van Loon en Wouters 1995 241v.

Arnestein (Middelburg, Zl)

18e eeuw *Arnestein*¹, 1851 *Arnestein*², 1866 *Arnestein*³; Naar het gelijknamige landgoed, een samenstelling van →*stein* 'stenen gebouw, burcht', in vorige eeuwen populair als benaming van voorname herenhuizen en buitenplaatsen, en de waternaam *Arne*, waarvoor zie →Arnemuiden.

Lit. ¹ZA 1956, 15, ²Van der Aa 13 579, ³Kuyper Middelburg.

Arnhem (Arnhem, Gl)

Uitspraak: *arem*. 893 kopie 1222 *in Arneym*¹, 996 kopie 1480 *Arnhem*¹, midden 12e eeuw *Arnheim*², 1190 *Arnem*², 1203 *Arnheim*², 1294-1295 *Arneym*³, 1572 *Arem*, *Aerhem*⁴, 1936 *Arnhem*⁵; Samenstelling van →*heem* 'woonplaats, woning' en de persoonsnaam *Aro*⁶ of *Ar(n)*⁷, die teruggaan op germ. **arnu-* 'arend'⁸. Vergelijk →Arwerd en Arnstadt (Dld, 704 *Arnestati*) 'plaats van *Arn*'. Het eerste deel is ook wel verklaard als *Arn* 'water' (?)⁹. De abdij Prüm (in de Eifel) had hier in 893 enige bezittingen. In 1227 noemde de Gelderse graaf Arnhem *nostrum oppidum*, wat op ommuring duidt. In 1233 stadsrechten naar Zutphens model. Keizer Karel V maakte Arnhem tot hoofdstad van Gelderland.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 71, ²Gysseling 1960 69, ³Meihuizen 1953 55, ⁴NGN 3 (1893) 25, ⁵LAN 15, ⁶Künzel e.a. 1989 71, ⁷Moerman 1956 86, ⁸Gysseling 1960 69, ⁹Otten 1998 25.

Arnoud (Hillegom, ZH)

1936 *Arnoud*¹; Naar de kalkzandsteenfabriek *De Arnoud*, opgericht in 1904.

Lit. ¹LAN 15.

Arriën (Ommen, O)

Uitspraak: *arrie*. 1294-1295 *domus Theoderici de Arien*¹, 1381-1383 *Eryen*, *Erien*², ca. 1390 *Erijen*³, 1456 *Arrigen*³, 1484 *Arien*³, 1497 *Arrigen*³, 1506 *Arrijen*³, 1665 *Arrien*⁴, 1803 *Arrien*⁵, 1936 *Arriën*⁶; De naam is wel verbonden met mnl. *erîën* 'beploegen'.

Lit. ¹Meihuizen 1953 68, ²RRU 728, 729, ³NGN 1 (1884) 78, ⁴krt Blaeu, ⁵Tegenwoordige Staat 32 88, ⁶LAN 15.

Arriërveld (Ommen, O)

Gebied: 1867 *Arriën Veld*¹, 1936 *Arriërveld*², 1975

*Arriërveld*³; → *veld* 'open vlakte, heide' behorend bij → *Arriën*. Ontstaan langs het Ommerkanaal (1866).
Lit. ¹Kuyper Ommen, ²LAN 15, ³GTAN 3 34.

Arum (Súdwest-Fryslân, Fr)

1400 *Aeldrum*¹, 1452 *Altarum*², 1466 *Arum*³, 1482 *Alderum*⁴, 1505 *Althaarum*⁵, 16e eeuw *Alt Arum*⁶, 1595 *Arom*⁶, 1936 *Arum*⁷; Naar de vorm *Aeldrum* zou de betekenis → *heem* 'woonplaats, woning' van de persoon *Alder* kunnen zijn.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 214, ²Us Wurk 3 (1954) 5, ³NGN 4 (1899) 214, ⁴Fryske Plaknammen 15 (1969) 38, ⁵NGN 4 (1899) 215, ⁶Gildemacher 2007 29, ⁷LAN 15.

Arwerd (Delfzijl, Gr)

Uitspraak: *atwrt*. 10e-11e eeuw *de Arnurd*¹, 11e eeuw *in Ernaurd*¹, 13e eeuw [na 1280] kopie 16e-17e eeuw *Arnewerth*², 1325 *Ernewert*³, 1453 *erneweert*³, 1936 *Arwerd*⁴; Men schrijft ook wel *Arnwerd*. Een samenstelling van *ofri. uurd*, → *werd* 'terp, bewoonde hoogte', met een onduidelijk eerste deel, verklaard als *erna* 'van de arenden', vergelijk → *Krewerd*⁵, **arnu-* 'arend'⁶ of de persoonsnaam *Aro*⁷. Vergelijk ook → *Arnhem*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 71, ²Janssen e.a. 1991 496, ³NGN 9 (1934) 47, ⁴LAN 16, ⁵De Vries 1946 4, ⁶Gysseling 1960 72, Künzel e.a. 1989 71, ⁷Künzel e.a. 1989 71.

As (Leudal, Lb)

Begin 17e eeuw *Asch*¹, 1682 *Ass*¹, 1754 *Asch*¹, 1869 *As*²; De boomnaam *asch*, *as* 'es' (*Fraxinus excelsior*).

Lit. ¹Schrijnemakers 2014 610, ²Kuyper Hunsel.

Asbroek (Leudal, Lb)

1838-1857 *Asbroek*¹, 1866 *Asbroek*²; Samenstelling van de boomnaam *as* 'es' (*Fraxinus excelsior*) en → *broek* 'moerassig, drassig land'. In 1381 wordt bij *Deurne op gheen asbroec* vermeld, in 1417 *uppen Asbruke* bij Gendringen en in 1457 een erve *Asbroek* bij Beckum³. Belgische naam-genoten zijn *Assebroek* bij Brugge (1187 *Ascebroc*) en *Asbroek* bij Halle (1245 *Asbruc*)⁴.

Lit. ¹GHAN 4 103, ²Kuyper Roggel, ³Hekket 1975 28, ⁴Schrijnemakers 2014 610.

Asch (Buren, Gl)

889 kopie ca. 1420 *Alke*¹, 889 kopie 13e eeuw *Aske*², 1288 *Aske*³, 1315 *Asche*⁴, 1599 *Ass*⁵, 1645 *Ast*⁶, 1741 *Asch of Ast*⁶, 1936 *Asch*⁷; Hierin schuilt misschien een variant van de boomnaam *es* (*Fraxinus excelsior*) met de betekenis 'bij de es'. Een andere verklaring knoopt aan bij *Asse* (B) 1106-1110 *Ascha*, een oude waternaam⁸. De lokalisering van de oudste vorm *Aske* (een latere kopie heeft *Alke*) is onzeker: het kan ook om een onbekende plaats in de buurt van Heemskerk (NH) gaan.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 72, ²Idem 71, 72, ³NGN 3 (1893) 27, ⁴Idem 301, ⁵krt Hornhövius, ⁶NGN 3 (1893) 27, ⁷LAN 16, ⁸Naamkunde 5 (1973) 239.

Asenray (Roermond, Lb)

Limburgs *Azeraoj*. 1267 *vicum qui dicitur Asenraede*¹, 1272 *Asenrade*², 1294-1295 *Vresuindi de Asenrode*³, 1305 *Asenrade*⁴, 1380 *Azeraide*⁵,

1546 *Asenroid*⁶, 1606 *Asenroye*⁷, 1626 *Asenrad*⁷, 1803-1820 *Asenray*⁸, 1838-1857 *Asenrai*⁹, 1936 *Azenraai*¹⁰; → *rode* 'rooiling van bos, ontginning' van de persoon *Aso*. De overgang van -*d*- tot -*j*- in *rode*, *rade* vindt plaats sedert de 14e-15e eeuw.

Lit. ¹OBGZ 1267.11.30, ²Schrijnemakers 2014 611, ³Meihuizen 1953 7, ⁴OBGZ 1305.01.20 2, ⁵RGIV 422, ⁶Schrijnemakers 2014 611, ⁷Veldeke 56 (1981) 16, ⁸krt Tranchot, ⁹GHAN 4 110, ¹⁰LAN 17.

Asperen (Lingewaal, Gl)

893 kopie 1222 *Asperen*¹, 1026 vervalst kopie 12e eeuw *Aspert*¹, 1076-1081 vervalst? kopie 12e eeuw *Asspera*¹, laat in 11e eeuw *Asporon*¹, 1134 *Aspre*¹, 1139 vervalst? kopie 14e eeuw *Aspere*¹, 1299 *asperen*², 1317 *Asperen*³, 1381-1383 *Asperen*⁴, 1936 *Asperen*⁵; Etymologie onzeker. Omdat *Asperen* aan de Linge ligt, is de naam wel verklaard als een datief meervoud van een waternaam. Deze waternaam zou volgens sommigen een afleiding zijn van *aspa* 'esp, ratelpopulier (*Populus tremula*)' met het suffix -*arô*⁶, maar een boomnaam als basis voor een oude waternaam is niet waarschijnlijk. Een vergelijking met het Duitse *Asperden* (2e helft 11e eeuw *Asporthon*), dat wordt geduid als een afleiding met het suffix -*ipum* bij een waternaam **Aspurô*⁷, leidt voor *Asperen* tot de betekenis 'nederzetting aan de **Aspurô*', een waternaam die men ook vermoedt in de Oost-vlaamse plaatsnaam *Asper* (960 vervalst 990-1055 *Haspra*). Het grondwoord van deze waternaam is misschien *(*h*)*aspa*- 'kromming, buiging, haak' en dan naar de meanderende loop van het water⁸. Stadsrechten in 1313.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 72, ²Corpus Gysseling I 2683, ³OBGZ 1317.06.07 2, ⁴RRU 665, ⁵LAN 16, ⁶De Vries 1962b 21, ⁷Gysseling 1960 1112, ⁸Moerman 1956 30, Naamkunde 4 (1970) 108v.

Aspert (Druten, Gl)

1867 *De Aspert*¹, 1893 *Het Asperd*², 1936 *Aspert*³; Wordt beschouwd als een afleiding van *asp* 'esp, boom'⁴.

Lit. ¹Kuyper Horssen, ²NGN 3 (1893) 27, ³LAN 16, ⁴De Vries 1962b 21.

Asschat (Leusden, U)

1378-1379 *Roelof uten Aschet, in den Aschet*¹, 1498 *Aschat*², 1670 *Asgat*³, ca. 1696 *Asschat*⁴, 1772 *A-schat*⁵; Etymologie onbekend. Is wel verklaard als *af-schede* 'afscheiding', maar er zijn geen oude vormen die dit ondersteunen. Door vergelijking met Vlaamse namen als *Brasschaat* (1267 *Brecsgata*, 1329 *Bregscate*⁶), een samenstelling van de plaatsnaam *Brecht* en mnl. *gate*, → *gat* 'straat, weg', denkt men aan **Asch-gate* 'weg naar een locatie *Asch*', met *Asch* uit **askja*- 'plaats waar essebomen staan'. Vergelijk ook → *Eschede*. Of misschien te verbinden met nnl. *aschgat* 'kuil die dient als verzamelplaats voor as onder een vuurhaard'?

Lit. ¹RBUI 19, 20, ²Van Iterson I CXXXII, ³Rechterlijk Archief Renswoude 1800, ⁴krt du Roy/Visscher, ⁵Tegenwoordige Staat 11 277, ⁶VGN 52.

Assel (Apeldoorn, Gl)

814-815 kopie 1170-1175 in *Hasle*¹, 14e eeuw van *Assel*², 1506 *Astelt*², 1516 *Den Asselschen thienden*², 1573 *Asselt*³, 1839 *Asselt*⁴, 1867 *Assel*⁵, 1936 *Assel*⁶; Men dacht aan een samenstelling van germ. **hasi*- 'hees, kreupelhout' en -*lo* 'licht, open bos'⁷. Een boomnaam *hazel* 'hazelaar' is ook geopperd. Beide verklaringen baseren zich op de oudste vorm. De *H*- van deze oudste vorm is wellicht onjuist, in hetzelfde document staat immers *Hisla* voor IJssel. Bovendien wijzen de latere vormen op het ontbreken van *H*-. Anderen menen daarom in *Assel* de boomnaam *as* 'es' te mogen aannemen⁸. Vergelijk →*Asselt*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 72, ²Otten 1987 36, ³krt Sgroten, ⁴Van der Aa 1 296, ⁵Kuyper Apeldoorn 2, ⁶LAN 16, ⁷Gysseling 1960 74, ⁸Künzel e.a. 1989 72, met vraagtekens, Otten 1987 36.

Asselt (Roermond, Lb)

Limburgs *Assel*. 860 kopie 12e eeuw *Aslao*¹, 881 kopie 11e eeuw *Haslao*¹, 888 kopie 12e eeuw *Aschlo*¹, eind 9e eeuw kopie 11e eeuw *Ascloha*¹, 1225 *Assele*², 1293 *de Assele*³, 1294-1295 *apud Assele*, in *Assel*⁴, 1378 *Assel*⁵, 1381 *Asselt*⁵, 1662 *Asseldt*⁶, 1803-1820 *Asselt*⁷; Samenstelling van onl. *asc* 'es' (Fraxinus excelsior) en -*lo* 'licht, open bos'⁸, later (14e eeuw) uitgebreid met -*t*. Vergelijk ook →*Nederasselt* en →*Overasselt* in Gelderland.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 72, ²Gysseling 1960 75, ³OBGZ 1293.11.12, ⁴Meihuizen 1953 3, 8, ⁵Veldeke 56 (1981) 29, ⁶LIKP 33, ⁷krt Tranchot, ⁸Gysseling 1960 75, Künzel e.a. 1989 73.

Assen (Assen, D)

Uitspraak: *assen*, *azzen*. 1267-1268 *Ascen*¹, 1276 *Assen*², 1287 *Ascen*³, 1294 *Azzen*³, 1303 *Adzen*, *Asdzen*, *Aszen*⁴, 1341 *Assen*, *Asscen*⁴, 1634 *Assen*⁵, 1781 *Assen*⁶, 1936 *Assen*⁷; Etymologie onbekend. Men heeft hierin de persoonsnamen *Asso*, *Asko* en *Hasse* gezien⁸, hetgeen onwaarschijnlijk is. Men dacht verder aan os. *asna*, ofri. *esna* 'pacht, loon', door de kloosterlingen verschuldigd aan de bisschop van Utrecht⁹. Deze verklaring houdt geen rekening met het feit dat de plaats al deze naam droeg voordat het klooster Mariënkamp hier werd gevestigd. De spelling met *sc* en *zc* wijst echter op **ades*-, **apes* of misschien op **ates*-. De voorgestelde relatie met os. *aetsa*, oe. *adesa* 'bijl' in de betekenis 'houthakker' is slechts een gissing¹⁰.

Toen ca. 1259 het klooster Mariënkamp uit de buurt van Coevorden naar Assen werd verplaatst, omschreef men Assen als volgt: "in parrochia Roldensi in solitudine que Hassen antea vocebatur", 'in het kerspel Rolde in een verlaten streek die vroeger Assen genoemd werd'¹¹. Zijn opkomst dankt Assen aan het feit dat bij de ingrijpende bestuurlijke en kerkelijke hervorming die zich omstreeks 1600 in Drenthe heeft voltrokken, het geseculariseerde kloostercomplex de zetel is geworden van het nieuwe College van Gedeputeerden van de Landschap. Assen verwierf pas in 1809

stadsrechten van koning Lodewijk Napoleon (1778-1846).

Lit. ¹Naamkunde 3 (1971) 8, ²NGN 5 (1901) 16, ³Naamkunde 3 (1971) 8, ⁴NGN 5 (1901) 16, ⁵krt Hondius, ⁶krt Beckeringh, ⁷LAN 16, ⁸De Vries 1962b 21, De Vries 1945 12, ⁹Naarding 1962 24, ¹⁰Naamkunde 3 (1971) 9, ¹¹Blok 1985 143.

Assendelft (Zaanstad, NH)

1e helft 11e eeuw *Asmedelf*¹, 1063 kopie 12e eeuw *Ascmannedelf*¹, 1105-1120 kopie ca. 1420 *Eskmadedelf*, *Eskendelf*, *Esknemendelf*¹, 12e eeuw kopie ca. 1530 *Ascendelf*¹, 1156 *Ascammannasdel*¹, 1343 *Assendelf*², 1514 *Assendelft*³, 1680 herdruk 1745 *Assendelft*⁴; Samenstelling van onl. *delf* 'gegraven of vergraven waterloop' en *Askmanna* 'van de Noormannen'⁵. Andere verklaringen gaan uit van een genitief meervoud van de Friese persoonsnaam **Askman* (vergelijk ohd. *Ascman*, oe. *Aescmann*)⁶, of van een geslachtsnaam **Askema*⁷ of *Askmanna* in de betekenis 'lieden uit →*Assum*'. Een voormalige buurschap bij Berlicum (NB) heette Assendelft, mogelijk naar de predikant Philippus van Assendelft⁸.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 73, ²Hamaker 1875v II 240, ³Informacie 62, ⁴krt Dou 12, ⁵Künzel e.a. 1989 73, ⁶W de Vries in Karsten 1951 35, ⁷Karsten 1951 35, ⁸Rentenaar 1984 148.

Assendorp¹ (Heerde, Gl)

1448 *Assendorpermars*¹, 1534 *Assendorp*², 1628 *Assendorp*³, 1936 *Assendorp*⁴; De plaatsnaam Assendorp wordt tegenwoordig niet meer gebruikt. Een samenstelling van de persoonsnaam *Asko* en →*dorp* 'hoeve, (dochter)nederzetting'. Onwaarschijnlijk is de verklaring uit *assen*, meervoud van de boomnaam *es* (Fraxinus excelsior)⁵.

Lit. ¹Otten 1993 17, ²NGN 3 (1893) 28, ³krt Van Geelkercken, ⁴LAN 16, ⁵Otten 1987 38.

Assendorp² (Raalte, O)

1381-1383 *Luttike Ascendorp*¹, 1383 v. *Eschedorpe*², 1457 *lutteke Esschendorpe*³, 1512 *Asseldorp*³; Te vergelijken is Aschendorf in Nedersaksen (Dld), 9e eeuw kopie 11e eeuw *Ascanthorp*⁴, in de 13e-eeuwse kroniek van Emo vermeld als *Eskathorpe*⁵, een samenstelling van de persoonsnaam *Asko* en →*dorp* 'hoeve, (dochter)nederzetting'.

Lit. ¹RRU 735, ²NGN 3 (1893) 29, ³Idem 28, ⁴Gysseling 1960 73, ⁵Janssen e.a. 1991 151.

Assendorp³ (Zwolle, O)

Uitspraak: *assendörp*. Midden 11e eeuw *Aschendorpe* in *pago Isloi*¹, 1403 van *Aschendorpe*¹, 1433 v. *Ascendorp*², 1665 *Assendorp*³, 1839 *ASSEN-DORP*, of *Asschendorp*⁴, 1936 *Assendorp*⁵; De oudste vorm en de identificatie daarvan zijn onzeker. Een samenstelling van de persoonsnaam *Asko* en →*dorp* 'hoeve, (dochter) nederzetting'. De identificatie van 1230 *Ostendorp* en 1309 *Oestendorp* met Assendorp is onjuist. Onderscheiden in Nieuw- en Oud-Assendorp.

Lit. ¹NGN 1 (1884) 78, ²NGN 3 (1893) 29, ³krt Blaeu, ⁴Van der Aa 1 373, ⁵LAN 16.

Assenrade (Hattem, Gl)

1844 *Assenrade*¹; →rode 'rooiing van bos, ontginning' van de persoon *Asko*.

Lit. ¹Van der Aa 5 230.

Assum (Uitgeest, NH)

Veer: 1397 *Assem*¹, 1639 *Assum*², 1839 *ASSUM*, vroeger *Axem of Achem genoemd*³; Waarschijnlijk een samenstelling van →heem 'woonplaats, woning' en *ask*, de boomnaam es (*Fraxinus excelsior*). Anderen trekken een parallel met →Assendelft en verklaren Assum als **Ascman-heim*⁴ 'woonplaats van *Ascman*'. De verklaring van het eerste deel als de Friese persoonsnaam *Ake* is onjuist⁵. Zie ook →Assumburg.

Lit. ¹Boekennoogen II 11, ²krt Colom, ³Van der Aa 1 374, ⁴Schönfeld 1959 20, ⁵Karsten 1951 80.

Assumburg (Heemskerk, NH)

1465 *Assenburg*¹, 1573 *Assumburg*², 1593 *Assum*³, 1665 *Assenburch*⁴, 1725 't *Huys Assumburg*⁵, 1839 *ASSUMBURGH of Asseberg*, vroeger ook wel het *Huis te Assum geheeten*⁶; Naar het gelijknamige kasteel, een samenstelling van de plaatsnaam →Assum en →burg 'versterkte plaats, burcht'.

Lit. ¹Boekennoogen II 11, ²krt Sgroten, ³Groesbeek 1981 121, ⁴krt Blaeu, ⁵Rademaker 1725 46, ⁶Van der Aa 1 374.

Asten (Asten, NB)

Uitspraak: *ááste*. 1202-1212 *Astene*¹, 1212 kopie 13e eeuw *de Astene*², 1221 *de Hastene*, *Hastenen*³, 1e kwart 13e eeuw *Asten*⁴, 1274 *Asten*⁵, 1306 *Asten*⁶; Etymologie onzeker. Men denkt aan germ. **astana* 'nederzetting bij de ovens'. Kiliaan (1599) duidt *ast* als 'oven van een smidse' en men heeft erop gewezen dat in Asten tot in recente tijd ijzeroer is gewonnen. Anderen gaan uit van een afleiding van **asta*- 'tak', maar ook 'esdoorn', dat men wil terugvinden in **Astnide*, de 9e-eeuwse naam van Essen (Dld), op te vatten als een afleiding van **astan* met het verzamelsuffix →*-*ipi* in de betekenis 'plaats waar esdoorns staan'. De verklaring voor de Duitse plaatsnaam knoopt echter aan bij het eerder genoemde *ast* 'oven'⁷.

Lit. ¹OBNB 109, ²Idem 106, ³Gyseling 1960 76, ⁴OBNB 133, ⁵NGN 2 (1892) 22, ⁶OBNB 723, ⁷Berger 1999 103.

De Asterd (Breda, NB)

1844 *aan den Astert*¹, 1847 *Asterd*²; Wel verklaard als *stert*, letterlijk 'staart', hier 'lange, smalle landstrook', gelegen aan de Aa. Vergelijk →Halsteren.

Lit. ¹Van der Aa 5 619, ²Van der Aa 8 467.

Atolwijk (Lelystad, Fl)

1994 *Atol*¹; →wijk¹ 'stadsdeel' en *atol*, een woord afkomstig uit het Maleisisch dat een lang ringvormig koraaleiland aanduidt, dat meestal een binnenwater (lagune) omsluit. De straatnamen in deze wijk hebben betrekking op water- en kusttypen als Baai en Fjord. Zie ook →Archipel.

Lit. ¹Vuga 1994 15.

Attelaken (Etten-Leur, NB)

Uitspraak: *ettelik*. 1312-1350 *Te Attelaken*¹, 1326 *Attelake*², water: 1328 *Attelake*³, 1839 *ATTELA-*

*KEN*⁴, 1866 *Attelaken*⁵, 1936 *Atterlaken*⁶; Etymologie onbekend. Oorspronkelijk een oude water-naam, een samenstelling van →laak 'natuurlijke waterloop', in Brabant ook 'afwateringsgracht, turfvaart', en een eerste deel dat mogelijk in verband staat met de plaatsnaam →Etten¹. Het gehucht wordt ook wel aangeduid met *Pattelaken* en *Plattelaken*⁷.

Lit. ¹Galesloot 1865 43, ²Cerutti 1 123, ³Naamkunde 14 (1982) 224, ⁴Van der Aa 1 380, ⁵Kuyper Etten en Leur, ⁶LAN 2, ⁷Buiks 1997 38.

Atzeburen (Súdwest-Fryslân, Fr)

Fries *Atsebuorren*. 1478 *Aetzabuyren*¹, 1491 *toe aetsebwr*², 1718 *Atze Buiren*³, 1851-1855 *Atseburen*⁴, 1936 *Atseburen*⁵; →buren 'nederzetting, buurt' van de persoon *Atze*.

Lit. ¹OFO 2 86, ²Oosterhout 1960 816, ³krt Schotanus, ⁴GHAN 2 62, ⁵LAN 16.

Augsbuurt (Kollumerland en Nieuwkruisland, Fr)

Fries *Lytsewâld*. 15e eeuw *Aeltsbuur*¹, 1475 *Luckerswalda* lees: *Lutkerswalda*¹, begin 16e eeuw *Alterbuur*¹, 1511 *Lutte wald*², 1558 *Lutwold*³, 17e eeuw *Lutkewold(e)*⁴, 1664 *Ausbuer al. Lutkewolde*⁵, 1718 *Ausbuir off Lutkewoude*⁵, 1786 *Ausbuur anders Lutkewoude*⁶, 1936 *Ausbuur*⁷; Er bestaat onenigheid over de spelling van *Augsbuurt*. Het tweede deel is →buur 'woning, klein huis'. Het eerste deel is verschillend verklaard. De vorm met *Augs-* zou wijzen op een persoonsnaam *Auke*, de spelling *Ausbur* veronderstelt een persoonsnaam *Ause* of *Auwe*, maar de oudste vormen *Aeltsbuur* en *Alterbuur*⁸ gaan terug op een persoonsnaam *Aalt* < *Alder*. Heette door de tijd heen ook wel *Lutjewoude* of *Lutkewolde*, Fries *Lytsewâld*, bij het kleine *woud*, →wold 'moerasbos, zompig bos'.

Lit. ¹Gildemacher 2007 29, ²Idem 30, ³krt Ter Laan 1929, ⁴Gildemacher 2007 29, ⁵krt Schotanus, ⁶Tegenwoordige Staat Friesland II 225, ⁷LAN 17, ⁸Gildemacher 2007 29.

Augustapolder (Bergen op Zoom, NB)

1838-1857 *Augusta Pder*¹; Ontleent zijn naam aan Elisabeth Maria Aloysa Augusta van de Paltz (1721-1794), echtgenote van keurvorst Karel Theodoor van Sulzbach (1729-1795), markgraaf van Bergen op Zoom. De polder is bedijkt in 1787. De Prins Karel Polder ten noorden van Woensdrecht is naar hem vernoemd.

Lit. ¹GHAN 4 73.

Augustinusga (Achtkarspelen, Fr)

Fries *Stynsgea*. Ca. 1240 *parrochia beati Augustini*¹, 1315 *de sancto Augustino*², 1454 *Augustynusgha*³, 1641 *Aukestinusga*⁴, 1786 *Augustinusga*, *Augustynsga*⁵, 1936 *Augustinusga*⁶; Naar de aan de heilige *Augustinus* (334-430) gewijde kerk, met →ga 'dorp, dorpsgebied'.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 270, ²NGN 8 (1932) 98, ³OFO 1 136, ⁴NGN 8 (1932) 98, ⁵Tegenwoordige Staat Friesland II 230, ⁶LAN 17.

Austerlitz (Zeist, U)

1806 *Austerlitz*¹, 1810 *Austerlitz*², 1839-1859 *Austerlitz of de Kamp*³; Bij het in 1805 op de Zeisterheide opgerichte kampement van de troe-

pen van de Franse generaal De Marmont ontwikkelde zich een nederzetting, die *Napoléon* werd genoemd. In 1806 gaf Lodewijk Napoleon (1778-1846) de door hem tot stad verheven nederzetting de naam *Austerlitz*, ter herinnering aan de overwinning die zijn broer Napoleon in 1805 had behaald bij Austerlitz in Moravië⁴. De thans Pyramide van Austerlitz genoemde heuvel was al in 1804 opgeworpen in opdracht van De Marmont en heette aanvankelijk Marmontberg.

Lit. ¹Jaarboek Oud-Utrecht 1970 137, ²krt TAG 1937, ³GHAN 1 61, ⁴Rentenar 1984 353.

Avelingen (Gorinchem, ZH)

Polder: 1843 *GORINCHEMSCHE-AVELINGEN*¹, 1851 *aan de Gorinchemsche Havelingen*²; Nnl. *aveling* 'strook land langs de dijk, die voor de stevigheid van de dijk onaangeroerd moest blijven en niet mocht worden uitgegraven'³. De polder is in 1665 buitengedijkt⁴.

Lit. ¹Van der Aa 4 696, ²Van der Aa 13 385, ³WNT sv Aveling (Supp.), ⁴Van der Aa 4 696.

Avenhorn (Koggenland, NH)

Ca. 1312 *Luttedrecht*¹, 1319 *tote Avenhorne*², 1319 *Avenhorne*², 1338 *Luttedrecht*³, 1395-1396 *Luttedrecht*⁴, 1457 *Auenhorn*, ca. 1500 *Luttedrecht* *alias Auenhorn*⁵, 1514 *Luttedrecht*⁶, 1521 *Avenhoern*⁷, 1573 *AuenHorn*⁸, 1680 herdruk 1745 *Avenhorn*⁹; Samenstelling van →*horn* 'uitspringende bocht, hoek' van een dijk, en de persoonsnaam Ave. De plaats heette in de 14e eeuw ook *Luttedrecht*, met *luttik* 'klein' en →*drecht* 'overtoom, veer, waterloop'.

Lit. ¹Smit 1924v VII 13, ²Van Mieris II 215, ³Idem II 608, ⁴Tenhaeff 1946 18, ⁵Joosting e.a. 1906v, ⁶NGN 6 (1928) 47, ⁷Karsten 1951 36, ⁸krt Sgroten, ⁹krt Dou 7.

Averlo (Deventer, O)

Ca. 1300 *Varendeloe*¹, 1384 *Varendeloe*², 1440 *Varendelo*², 1450 *Verloe*², 1457 *Vernelo*², 1531 *Verneloe*², 1665 *Averloe*³, 1839 *AVERLO*, *Averloo* of *Overloo*, *oudtijds Averloe*⁴, 1936 *Averloo*⁵; Samenstelling van →*lo* 'licht, open bos' met **varende* < germ. **farnôpu-*, een afleiding met een variant van het verzamelsuffix →*-*ibi* met als betekenis 'plaats waar varens staan'. De huidige vorm *Averlo* berust op reïnterpretatie als 'aan de overzijde gelegen bos'.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 208, ²NGN 1 (1884) 79, ³krt Blaeu, ⁴Van der Aa 1 392, ⁵LAN 17.

Avest (Berkelland, GI)

1252 *in Oves*¹, 1298-1304 *Ter Oves*², 1475 *ter Ovest*², 1495 *Avest*², 1899 *Avest*³, 1936 *Avest*⁴; Misschien verwant met got. **awistr*, oe. *eowestre* en ohd. *ewist* 'schaapskooi, schapenstal'.

Lit. ¹OBGZ 1252.06.18 2, ²Hekket 1975 29, ³Pott 14, ⁴LAN 17.

Axel (Terneuzen, ZI)

Uitspraak: *aksel*. 987-994 kopie 11e eeuw *Axla*¹, 1085 vernieuwd midden 12e eeuw *de villa Axala*¹, 1108 kopie 14e eeuw *Axele*¹, 1218 *Acsla*², 1220 *Acselle*², 1318 *van Axellen*³, 1396 *Axel*⁴, 1573

*Axele*⁵, 1664 kopie 1679 *Axel*⁶, 1773 *Axel*⁷; Etymologie onzeker. Is wel verklaard als een samenstelling van →*lo* 'licht, open bos' en germ. **agaza* 'ekster' (vergelijk oe. *agu*, fri. *akka* 'ekster')⁸. Deze duiding wordt niet langer aanvaard⁹. Andere verklaringen, evenmin overtuigend, zijn **ask-lo* 'essenbos' en *lo* 'licht, open bos' van de persoon *Akko*¹⁰. Misschien germ. **aks(a)la* 'verheffing in het terrein', bij de woordgroep van ono. *öxull*, ohd. *ahsala* 'schouder', naar de ligging op een oude zandrug. In 1177 is reeds sprake van een *oppidum de Axla*¹¹ en in 1213 kreeg Axel stadsrechten.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 59, ²Gysseling 1960 43, ³Van Mieris II 200, ⁴Tenhaeff 1946 9, ⁵krt Sgroten, ⁶NIK 90, ⁷krt Sepp 2, ⁸Gysseling 1960 43, ⁹Van Osta 2001 66, ¹⁰De Vries 1962b 17, ¹¹Künzel e.a. 1989 60.

Axelsche Sassing (Terneuzen, ZI)

1841 *Axelsche Sassing*¹; *sassing* 'schutsluis, sluiskolk' die toegang geeft tot de waterweg naar *Axel*, een afleiding van het werkwoord *sassen* 'spuien, schutten' en etymologisch nauw verwant met →*sas* 'schutsluis, schutkolk'.

Lit. ¹Van der Aa 3 91.

Axwijk (Edam-Volendam, NH)

1342 *Havicswijk*¹, 1373 *Hauicswijk*², ca. 1500 *Haecxwijck*³, 1639 *Haxwyck*⁴, 1680 herdruk 1745 *Axwyck*⁵; Samenstelling van →*wijk*¹ 'hoeve, nederzetting, dorp' en de persoonsnaam *Havic*. Andere verklaringen negeerden de oude vormen en gingen ten onrechte uit van een Friese persoonsnaam *Ake*⁶ of van mnl. *aex* 'bijl'⁷.

Lit. ¹Hamaker 1875v II 270, ²Blok e.a. 1998 38, ³Karsten 1951 60, ⁴krt Colom, ⁵krt Dou 7, ⁶Karsten 1951 60, ⁷NGN 13 (1949) 31.

Azelo (Hof van Twente, O)

Uitspraak: *oazel(e)*. 1333 *Aselo*¹, 1381-1383 *to Azele*², 1430 *Azele*³, 1443 *Asele*³, 1512 *Aeszello*³, 1535 *Aeseloe*³, 1537 *Azeloe*³, 1537 *Azeloe*³, 1655 *Aselo*⁴, 1936 *Azeloo*⁵; Vermoedelijk →*lo* 'licht, open bos' van de persoon *Aso*⁶.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 205, ²RRU 783, ³NGN 1 (1884) 79, ⁴krt Blaeu, ⁵LAN 17, ⁶De Vries 1962b 22, Roelvelld 1987 25.

Azewijn (Montferland, GI)

1025 kopie 18e eeuw *Asawon*¹, 1142-1145 kopie 1211 *Asven*², 1200 *In Asewen*², 1308 *iuxta Magnum Asuen*³, eind 14e eeuw *groten aeswyn en lutken Aesswijn broec*⁴, 1665 *Aswyn*⁵, 1839 *Groot-Azewijn*⁶, 1936 *Azewijn*⁷; Etymologie onzeker. Men vermoedt in deze naam →*winne* 'weide', maar gezien de oudste vormen is het tweede deel pas later gereïnterpreteerd als *wijn*, *winne*. Het in 828 genoemde *Asnon* wordt niet langer met Azewijn geïdentificeerd (ligging onbekend, in het zuidoosten van Gelderland⁸). Soms met *groot* onderscheiden van →*Klein-Azewijn*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 72, ²Gysseling 1960 89, ³OBGZ 1308.07.25 1, ⁴NGN 3 (1893) 31, ⁵krt Blaeu, ⁶Van der Aa 1 405, ⁷LAN 17, ⁸Künzel e.a. 1989 71.

B

Baai (Etten-Leur, NB)

1838-1857 *Baai*¹, 1843 *Baai-en-Neerstraat*², 1846 *Baai*³, 1866 *De Baaij*⁴; Vermoedelijk het waterwoord *baai* 'inham van de zee in het land', vergelijk ook →De Keen.

Lit. ¹GHAN 4 54, ²Van der Aa 4 272, ³Van der Aa 7 202, ⁴Kuyper Etten en Leur.

Baaiduinen (Terschelling, Fr)

Fries *Baaidunen*. 1899 *Baaiduinen*¹, 1936 *Baaiduinen*²; *baai* 'inham' en meervoud van →*duin* 'door de wind opgehoopte zandheuvel langs de kust'. Ontstaan in de 19e eeuw.

Lit. ¹Pott 15, ²LAN 17.

Baaium (Waadhoeke, Fr)

Ndl. *Baijum*. 13e eeuw *Baym*¹, 1329 *Bayum*², 1936 *Bajum*³; In 1186 werd hier een priorij van de norbertinessen gesticht. Het klooster werd vanwege de ligging op een terp ook wel *St. Michaelsberg* genoemd, maar was meest bekend onder de naam *Monniken-Bajum*. Het is tijdens de Nederlandse Opstand verwoest. De naam kan zijn ontstaan uit een samenstelling met →*heem* 'woonplaats, woning', met als eerste deel **Badinga*, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Bado* of *Beie*, met als betekenis 'de lieden van *Bado* of *Beie*'.

Lit. ¹Gildemacher 2007 30, ²Naamkunde 8 (1976) 74, ³LAN 18.

Baak (Bronckhorst, Gl)

Uitspraak: *boak*. 1190 *de Baco*¹, 1248 kopie 1363 *de Baech*², 1294-1295 *Bake*³, 1326 *tGoed te Baack*⁴, 1523 *Baick*⁵, 1665 *Baech*⁶, 1936 *Baak*⁷; Onl. **baka-* (naast mnl. *bac*) 'rug'⁸, vergelijk ne. *back*, in plaatsnamen met de betekenis 'welling, heuvelrug, hoogte'.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 75, ²OBGZ 1248.01.14, ³Meihuizen 1953 56, 57, ⁴NGN 3 (1893) 301, ⁵Idem 31, ⁶krt Blaeu, ⁷LAN 17, ⁸Künzel e.a. 1989 75.

Baakhoven (Echt-Susteren, Lb)

Limburgs *Baakhaove*. 1312 en 1358 *Beechoven*¹, 1410 en 1420 *Bakenhoven*¹, ca. 1700 *Backoven*², 1803-1820 *Baekhoven*³, 1835 *Bakhoven*⁴, 1868 *Baakhoven*⁵; Samenstelling van →*beek* 'natuurlijke waterloop' en *hoven*, datief meervoud van →*hof* 'boerenerf, hofstede'. Een persoonsnaam Bako wordt niet ondersteund door de attestaties.

Lit. ¹Veldeke 57 (1982) 19, ²LIKP 14, ³krt Tranchot, ⁴Vander Maelen 1835 4, ⁵Kuyper Susteren.

Baaks (Simpelveld, Lb)

1979 *Baaks*¹; Zou genoemd zijn naar jonker *Baxen*, vroegere eigenaar van het adellijk goed Sweijer.

Lit. ¹GTAN 4 122.

Baakwoning (Westland, ZH)

1839-1859 *Bakwoning*¹, 1867 *Baakwoning*², gebouw: 1899 *Baakwoning*³; De naam zou afkomstig zijn van een vroegere vuurbaak voor schepen⁴. Namen op *woning* 'gebouw bestemd om in te wonen, huis' komen in de omgeving frequent voor. Zo vermeldt de Gemeenteatlas van Kuyper *Bonnen Woning* (in de Bonnen), *Boschwoning* (in de Boschpolder), *Galgewoning* (in het Galgeblok), *Hoenderwoning*, *Leewoning*, *Nieuwe Woning* en *Vlietwoning* (in de Vlietpolder). Dergelijke namen komen ook al voor op de kaart van Kruikius (1712), zoals *Canduyts Woning*, *Dycker Wael* of *Waelwoning*, *Hand Woning*, *Hoek Woning*, *Klooters Woning*, *Kooy Woning*, *Meer Woning*, *de Nieuwe Woning*, *de Veld Woning*, *Vliet Woning* en *Wyn-daelders Woning*.

Lit. ¹GHAN 1 65, ²Kuyper Naaldwijk, ³Pott 15, ⁴StrNam Naaldwijk 4.

Baal (Lingewaard, Gl)

Ca. 850 kopie 1170-1175 *Barla*¹, eind 11e eeuw *apud maiorem Barlam*¹, 1e kwart 13e eeuw *Barle*², weiland: 1350 *Baelremede*³, 1419-1420 *Groot Baer*³, 1936 *Baal*⁴; Samenstelling van *bar* 'bloot, kaal' en →*lo* 'licht, open bos'⁵. Reeds in de 11e eeuw *maior* 'groter' in tegenstelling tot *minor* 'kleiner', waarvoor zie →Klein Baal. Ter aanduiding van een dunbeboste plaats die bij uitstek geschikt is voor snelle rooiing en bewoning. Het betrof veelal een uitgedund, gedegenereerd bos, waar het weidende vee verjonging in de weg stond, terwijl door houtkap de grotere bomen waren verdwenen.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 75, ²Gysseling 1960 90, ³NGN 3 (1893) 33, ⁴LAN 17, ⁵Künzel e.a. 1989 75.

Baalder (Hardenberg, O)

Uitspraak: *boalder*. Ca. 1300 *Bodelar*¹, 1381-1383 *Boddeler*, *Bodelar*², 1385 *Bodelaar*, *Bodeler*³, 1449 *Badeler*³, 1464 *Baedelaer*⁴, 1557 *Boedeler*⁵, 1583 *Baedeler*⁶, 1665 *Baler*⁷, 1783 *Baler*⁸, 1803 *Baalder*⁹, 1936 *Baalder*¹⁰; Samenstelling van →*laar* 'intensief benut bos, bosweide' en de persoonsnaam *Bodo*. Een andere verklaring gaat voor het eerste deel uit van Engels *bud*, Westfaals *but*, Rheinisch *butz* 'kalf' (?)¹¹. De oude vorm *Baler* wijst op syncope van intervocalische *-d-*, waarna invoeging van *d* tussen *l* en *r* optrad, leidend tot *Baalder*.

Lit. ¹NGN 14 (1954) 123, ²Slicher van Bath 1944 II 216, ³NGN 1 (1884) 79, ⁴Idem 80, ⁵Idem 79, ⁶Idem 80, ⁷krt Blaeu, ⁸NGN 1 (1884) 80, ⁹Tegenwoordige Staat 32, ¹⁰LAN 17, ¹¹Dittmaier 1963a 62.

Baalhoek (Hulst, Zl)

1665 *Balhode*¹, ca. 1750 *Balenhoeck*², 1780 *Balenshoek*³, 1840 *Baalhoek of Balhoek*⁴, 1866 *Baalhoek*⁵; Wel verklaard als een samenstelling met *baal* < mnl. *baelje* 'afsluiting, hek, palissade'. Eerder te verbinden met het in 1504-1505 ter plaatse vermelde, kort daarna verdronken middel-eeuwse dorpje *Balle*⁶ en de in de 14e eeuw vermelde waternaam *Ballenvliet*.

Lit. ¹krt Blaeu, ²krt Hattinga, ³plaatsengids.nl, ⁴Van der Aa 2 3, ⁵Kuyper Hontenisse, ⁶Antwerpse kaart.

Baambrugge (De Ronde Venen, U)

1394 *Bambrugge*¹, 1573 *Bambrug*², 1632 *Baembrug*³, 1665 *Bambrugge*⁴, 1725 *Baembrugh*⁵, 1840 *BAAMBRUGGE*, *Bambrug of Baanebrugge, oudtijds Baembrug*⁶; Samenstelling van →*brug* 'verbinding over een water', hier over de Kromme Angstel, en *ban* 'rechtsgebod' als in *banwatering* en *bansloot*, waterlopen die volgens voorschriften van de overheid moesten worden onderhouden. Vergelijk *Bambrugge*, 1117 *Banbrugga*⁷ (Oost-Vlaanderen). De verklaring van het eerste deel uit ofri. *bâm* 'boom' is onjuist.

Lit. ¹Maris 1956 1, ²krt Sgroten, ³krt Balthasar Florisz., ⁴krt Blaeu, ⁵Rademaker 1725 241, ⁶Van der Aa 2 3, ⁷Gysseling 1960 97.

Baambrugse Zuwe (De Ronde Venen, U)

1851 *VINKEVEENSCHÉ-ZUWÉ (DE) ... wordt in dewandeling veelal de Baambrugsche-Zuwe genoemd*¹, 1873 kopie 1903 *De Zuwe*²; Samenstelling van *zuwe*, ontstaan uit →*zijdwind* 'zijwaarts lopende dijk, dwarsdijk, achterkade' en de plaatsnaam →*Baambrugge*.

Lit. ¹Van der Aa 13 1212, ²krt Bonne 386.

Baamsum (Delfzijl, Gr)

Uitspraak: *bomsm*. 1454 *Bompsum*¹, 1487 *to Baemzen*¹, 1781 *Baamsum*², 1936 *Baamsen*³; Naar de vorm →*heem* 'woonplaats, woning' met de persoonsnaam **Bame* < *Badumar*? Volgens anderen ontstaan uit de geslachtsnaam **Bommesma* 'afstammelingen van *Bomme*', maar daarmee wordt de heldere -â- in de vorm van 1487 niet verklaard⁴.

Lit. ¹NGN 10 (1936) 106, ²krt Beckeringh, ³LAN 17, ⁴NGN 10 (1936) 106.

De Baan (Werkendam, NB)

1838-1857 *de Baan*¹, 1865 *de-Baan*²; Nnl. *baan* 'doorgaande weg', gelegen aan de straatweg tussen Dussen en Meeuwen.

Lit. ¹GHAN 4 18, ²Kuyper Meeuwen.

Baanhoek (Sliedrecht, ZH)

1869 *Baanhoek*¹, 1899 *Baanhoek*²; Ter plaatse maakten de *baan* 'doorgaande weg' en de dijk langs de Beneden Merwede een scherpe hoek.

Lit. ¹Kuyper Sliedrecht, ²Pott 15.

Baard (Leeuwarden, Fr)

1325 *Bauwert*¹, 1329, 1370 *Bawerth*², 1433 *Bauwert*³, ca. 1440 *Bawert*, *Bauwert*⁴, 1446 kopie 1484 *bawirth*⁵, 1459 *Braerd*, *oppa Braerd*⁶, 1491 *baerdt*⁷, 1505 *Baerdt*⁸, 1936 *Baard*⁹; Ofri. *werth*, →*werd* 'terp, bewoonde hoogte' van de persoon *Bavo*¹⁰.

Lit. ¹Gildemacher 2007 31, ²NGN 4 (1899) 158, ³OFO 4 10, ⁴Idem 2 26, ⁵Idem 1 156, ⁶Idem 4 88, ⁸NGN 4 (1899) 158, ⁹LAN 18, ¹⁰NGN 4 (1899) 158.

Baardburen (Leeuwarden, Fr)

Fries *Baarderbuorren*. 1435 *Brauwert*¹, 1451, 1501 *Braerd*², 1664 *Baerdb.*³, 18e eeuw *Baardbuiren*⁴; Gaat terug op de plaatsnaam *Brauwert* < **brâda*

wert 'brede wierde', met →*buren* 'nederzetting, buurt'.

Lit. ¹Gildemacher 2007 31, ²OFO 1 124, ³krt Schotanus, ⁴Gildemacher 2007 31.

Baarderburen (Súdwest-Fryslân, Fr)

Fries *Baarderbuorren*. Begin 16e eeuw *Bairdt*, *Baerdt*¹, 1664 *Baerderbuyren*², 1840 *BAARDER-BUIREN of Baardeburen*³, 1936 *Baarderburen*⁴; De plaatsnaam *Baard*, uitgebreid met →*buren* 'nederzetting, buurt', misschien ter onderscheiding van →*Baard* in Littenseradeel.

Lit. ¹Gildemacher 2007 31, ²krt Schotanus, ³Van der Aa 2 9, ⁴LAN 18.

Baardwijk (Waalwijk, NB)

Uitspraak: *borrek*. 1136 kopie 12e eeuw *Barduvich*¹, 1e kwart 13e eeuw *Bardevuihc*², 1312-1350 *Baerdwyc*, *Bardewyc*, *Barduic*³, 1316 en 1332 *Bardwyc*⁴, 1330 kopie 19e eeuw *Bardwike*⁵, 1343 en 1375 *Baerdewic*⁶, 1576 *dorpe van Baerdwyck*⁷; Samenstelling van →*wijk*¹ 'hoeve, nederzetting, dorp' en onl. *barda* 'baard, rand, uiteinde'. Verband met de volksnaam der Langobarden, zoals men deze ook vermoedt in de Duitse plaatsnaam *Bardowik*⁸ is niet waarschijnlijk. Aan een persoonsnaam *Bardo* moet hier evenmin gedacht worden⁹.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 75, ²OBNB 133, ³Galesloot 1865 18, 157, 200, ⁴NGN 2 (1892) 107, ⁵Enklaar 1941 75, ⁶NGN 2 (1892) 107, ⁷BHIC Kapittel van Heusden 1339-1603, ⁸Künzel e.a. 1989 75, ⁹MVN 27 (1951) 59, Moerman 1956 276.

Baarland (Borsele, ZI)

1295 *Bae[r]land*¹, 1308 *Berlant*², 1320 *Berland*³, 1342 *Barland*⁴, 1372 *Bairlant*⁵, 1390 *in den dorpe van Barlant*⁶, 1573 *Barlande*⁷, 1665 *Baerlande*⁸, ca. 1750 *Baarland*⁹; Samenstelling van →*land* 'land als tegengesteld aan water' en mnl. *baer* 'kaal, onbegroeid'.

Lit. ¹Corpus Gysseling I 2220, ²Van Mieris II 77, ³Idem II 233, ⁴Smit 1924v VII 227, ⁵Van Mieris III 270, ⁶Idem III 560, ⁷krt Sgroten, ⁸krt Blaeu, ⁹krt Hattinga.

Baarle-Nassau (Baarle-Nassau, NB)

Uitspraak: *bool*. 1237 *Barle*¹, 1260 *Barle*², 1431 *Baerle onder ... Nassouwe*³, 1668 *tot Baele Nassau*³, 1693 *Baerle*⁴, 1773 *Baerle*⁵; Samenstelling van →*lo* 'licht, open bos' en mnl. *baer* 'kaal, onbegroeid'. De toevoeging *Nassau* hangt samen met het feit dat de hertog van Brabant een deel van Baarle aan de heren van Breda had overgedragen, waarna het later als onderdeel van de Baronie in het bezit van het geslacht Nassau kwam. Aldus onderscheidt de plaats zich van Baarle-Hertog (B). De identificatie van de oudste vorm is onzeker.

Lit. ¹OBNB 184, ²OBHZ 1260, ³Buiks e.a. 1993v 2 13, ⁴NGN 2 (1892) 22, ⁵krt Sepp 4.

Baarlo¹ (Peel en Maas, Lb)

Limburgs *Baolder*. 1219 *Barlo*¹, 1294-1295 *Sigeri de Barle*², 1326 *Baerle*³, 1388 *hyus ende borcht geheiten Baerlo*⁴, 1396 *Baelre*⁵, 1488 *Baerlo*⁵, 1488 *Boirf*⁵, 16e eeuw *Baerle*⁶, 1665 *Baerle*⁷, 1835 *Baerlo*⁸, 1936 *Baarloo*⁹; Samenstelling van →*lo*

'licht, open bos' en *bar* 'bloot, kaal'. Zie ook →Baal. De identificatie van de oudste vorm is onzeker.

Lit. ¹Veldeke 57 (1982) 19, ²Meihuizen 1953 25, ³Schrijnemakers 2014 615, ⁴Renes 1999 249, ⁵Schrijnemakers 2014 615, ⁶krt Van Deventer, ⁷krt Blaeu, ⁸Vander Maelen 1835 4, ⁹LAN 18.

Baarlo² (Steenwijkerland, O)

Uitspraak: *baolder*. 1365 *Baerle*¹, 1579 sic: *Baerde*², 1634 *Baerle*³, 1665 *Baerle*⁴, 1936 *Baarloo*⁵; Samenstelling van →*lo* 'licht, open bos' en *bar* 'bloot, kaal'. Zie ook →Baal.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 218, ²krt Sibrandus Leo, ³krt Hondius, ⁴krt Blaeu, ⁵LAN 18.

Baarn (Baarn, U)

1308 *Barne*¹, 1310 *Beerne*, 1328-1329 *Baerne*², 1388 *Baren*³, 1772 *Het Dorp Baarn, ook wel Baren genoemd*⁴, 1773 *Baren*⁵; Hangt samen met mnl. *bernen* 'branden' (vergelijk →Barneveld) en *berne* 'brandstof' (vergelijk →Brand¹). Een vernoeming naar Verona, residentie van de legendarische koning Diederik van Bern, is bedenkelijk omdat deze Noorditaliaanse plaats in het Middelnederlands steeds *Barnen* genoemd wordt en dergelijke vormen zijn voor Baarn niet bekend. Baarn kreeg in de tweede helft van de 14e eeuw stadsrechten van bisschop Jan IV van Arkel.

Lit. ¹Hamaker 1875v I 5, ²RRU 469, ³Idem 703, ⁴Tegenwoordige Staat 11 259, ⁵krt Sepp 31.

Baars (Steenwijkerland, O)

1340 *Baarsdijc*¹, 1634 *De Baers*², 1665 *Baers*³, 1936 *Baars*⁴; De buurschap Baars ontleent zijn naam aan het erve Baers, dat begin 17e eeuw deel is gaan uitmaken van het landgoed De Bult. *Baars* is wel de naam van de vis.

Lit. ¹Buiter e.a. 1985 5, ²krt Hondius, ³krt Blaeu, ⁴LAN 18.

Baarschot¹ (Deurne, NB)

Uitspraak: *barsend*. 1423 *bi der berscot*¹, 1435 *van der Beerschot*², 1437 *ad locum dictum in die Berscot*³, 1648 *van den Beerschot*⁴; Wel verklaard als een samenstelling van *beer* 'drek, beer, op beer lijkende modder' en →*schot* 'hoek hoger land uitspringend in het terrein', zie →Beerschoten. Ook is geopperd *beer* 'mannelijkszwin, ever' en →*schot* 'afgeschoten ruimte, omheind terrein', synoniem van mnl. *varckenschot*, vergelijk →'t Schot.

Lit. ¹RHCE 3789, ²Buiks e.a. 1993v 1 441, ³Frenken 1956 238, ⁴Buiks e.a. 1993v 1 441.

Baarschot² (Hilvarenbeek, NB)

Uitspraak: *barschot*, *boarschot*. 1301 kopie 14e eeuw *Baescot*¹, 1312 *Bascot*², 14e eeuw *Bascot*³, 1542 *Beschot*⁴, 1794 *Baarschot*⁵, 1840 *BAAR-SCHOT of Baschot*⁶; In vergelijking met →Baarschot¹ is het opvallend dat in de oudste vormen de -r- geheel ontbreekt en dat het vocalisme afwijkt. Het eerste laat zich niet verklaren door te wijzen op het jongere verschijnsel dat in Nederlandse dialecten -r- in de combinatie -rs- kan verdwijnen⁷. Het eerste deel blijft daarmee onduidelijk. In het verleden werd als oudste vorm wel *Babenschot* genoemd (→*schot* 'afgeschoten ruimte, omheind

terrein' van de persoon *Babo*), maar deze attestatie is niet bevestigd. Andere verklaringen: *bag* 'modder, slijk, moeras' (?)⁸ (dan eerder mnl. *bagge* 'big', maar de oude vormen tonen geen sporen van -g-) of mnl. *baes* 'baas, opzichter', oorspronkelijk 'huisvader', eventueel als toenaam.

Lit. ¹OBNB 615, ²Idem 1068, ³De Bont 1969 97, ⁴Cijnsboek Oost- en Middelbeers, ⁵krt Verhees, ⁶Van der Aa 2 23, ⁷Naamkunde 5 (1973) 117, ⁸De Bont 1969 97v.

Baarsdorp (Borsele, Zl)

Uitspraak: *bèèsdurpe*. 1278 *Barsdorp*¹, 1291 kopie *Baersdorp*¹, 1298 *Bardorpe*¹, 1332 *Baersdorp*², 1343 *Barsdorp*³, 1472 *Bairsdorp*⁴, 1573 *Baersdorp*⁵, ca. 1750 *Baarsdorp*⁶; →*dorp* 'hoeve, (dochter)nederzetting' van de persoon *Baer*.

Lit. ¹Archief 1991 15, ²Hamaker 1875v IV 411, ³Smit 1924v VII 299, ⁴ZA 501, 331, ⁵krt Sgroten, ⁶krt Hattinga.

Baarsdorpermeer (Koggenland, NH)

Uitspraak: *baasdûrpermeer*. 1345 *Clais van Barsdorp*¹, water: 1401 *onse visscherye van Baertroxmeer*², polder: 1680 herdruk 1745 *Baers Dorper Meer*³; Genoemd naar het →*meer* 'waterplas', drooggemaakt in 1624⁴, dat zijn naam ontleent aan een plaatsje **Baarsdorp*, een samenstelling van →*dorp* 'hoeve, (dochter)nederzetting' en de persoonsnaam *Baer*.

Lit. ¹Hof 1976 19, ²Van Mieris III 743, ³krt Dou 6, ⁴BPNH 108.

De Baarsjes (Amsterdam, NH)

1743 *Drie Baar[s]jens*¹, 1840 *Baarsdorp, of de Drie Baarsjes*², 1874 *Baarsjes (De 3)*³; Volgens de overlevering genoemd naar het uithangbord van een herberg aan de Kostverloren Vaart waarop drie baarsen stonden afgebeeld. Deze beschrijving lijkt op het wapen van Spaarndam, dat bestaat uit een veld van zilver met drie baarsjes van goud boven elkaar.

Lit. ¹krt du Roy, ²Van der Aa 2 25, ³Gille Heringa 12.

Baarstraat (Maasgouw, Lb)

Limburgs *Baorstraot*. 1803-1820 *Baerstraet*¹, 1826 *Baarstraat*², 1835 *Baerstraet*³, 1877 *Baarstraat*⁴, 1936 *Baarstraat*⁵; →*straat* 'doorgaande weg, verbindingsweg' en *baar* 'sluitboom, slagboom'.

Lit. ¹krt Tranchot, ²Gosselin 23, ³Vander Maelen 1835 4, ⁴Witkamp 74, ⁵LAN 18.

Babberich (Zevenaar, Gl)

Uitspraak: *bebbrig*. 1357-1358 *Babborch*¹, 1400-1401 *Babborch*², 1534 *Babbergen*³, 1741 *Babbrigh*³, 1936 *Babberik*⁴; Wel verklaard als een samenstelling van de persoonsnaam *Babo* en reke 'rij'⁵, maar *Babborch* wijst eerder op een ontstaan uit *borch*, →*burg* 'versterkte plaats, burcht' of →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' en een onduidelijk eerste deel.

Lit. ¹Jappe Alberts 1967 I 159, ²Jappe Alberts 1967 II 371, ³NGN 3 (1893) 34, ⁴LAN 18, ⁵De Vries 1962b 23.

Baburen (Súdwest-Fryslân, Fr)

Fries *Beabuorren*. 1529 to *Baeburen*¹, 1664 *Babuyren*², 1840 *Baburen*³, 1936 *Baburen*⁴; Het eerste deel *Ba-* is nog onvoldoende verklaard. Men

heeft hierin *baat* 'voordeel' willen zien. Verband met *bagger* is niet waarschijnlijk. Ook is een persoonsnaam *Bae* < *Bado* of *Bavo* voorgesteld.

Lit. ¹OFO 2 341, ²krt Schotanus, ³Van der Aa 2 30, ⁴LAN 18.

Babyloniënbroek (Aalburg, NB)

Uitspraak: *broek*. 1131 *Babilonia*¹, 1161 *Babilonia*¹, 1e kwart 13e eeuw *Babylonia*², 1292 kopie 1347 *palude Babiloniae*³, 1347 *Babilonienbroec*⁴, 1381-1383 *Babilonienbroec*⁵, 1636 *Babilonien Broeck*, *Broeck*⁶; Omstreeks 1130 ontstaan als een ontginning van het klooster Sint Truiden. De naam is een vernoeming naar Babylon in Irak, in de middeleeuwen vooral bekend door de bijbelse ballingschap⁷, later uitgebreid met →*broek* 'moerassig, drassig gebied'.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 75, ²OBNB 133, ³Korteweg 1948 15, ⁴Rentenaar 1984 316, ⁵RRU 693, ⁶NGN 2 (1892) 108, ⁷JVNS (1971) 10.

Backenhagen (Hof van Twente, O)

1188 ingevoegd eind 13e eeuw *Rotgherinc*¹, 1696 't *Huijs van Bakenhagen*², 1732 *Bakenhagen*³, 1832 *Backenhage*⁴; In 1611 gesticht door jonkheer Johan de Baecke. De naam is een combinatie van zijn familienaam en die van zijn echtgenote Anna Hagen, waarmee hij in 1581 trouwde. Heette voordien *Rotgerink*, een afleiding met het suffix →*ing-* van de persoonsnaam *Rotger* met als betekenis 'de lieden van *Rotger*'⁵.

Lit. ¹Gysseling 1960 863, ²tekening J. Stellingwerff, ³tekening C. Pronk, ⁴Scholten 2007 3, ⁵NGN 1 (1884) 80.

Bad Nieuweschans (Oldambt, Gr)

Uitspraak: (d) *schanze*, *neie-schans*. Ca. 1630 *Caerte vande Lange Ackeren Schans*¹, 1658 *Langacker Sch.*², ca. 1660 *De Nieuwe ofte Langeacker Sch.*³, 1674 *LANGACKER of NIEVWESCHANS*⁴, 1781 *De Lange Akker of Nieuwe Schans*⁵; Oorspronkelijk de Langakkerschans geheten, naar de *Lange Akkers* die een landtong in de Dollard vormden. De vestingwerken werden onder Ernst Casimir, stadhouder van Groningen en Friesland, in 1628 voltooid door Jacob Slijp, naar een ontwerp van Matthijs van Voort. De vesting was gelegen op een strategische plaats: de enige overgang van de Duits-Nederlandse grensvenen. Al vanaf de 17e eeuw stond de vesting bekend onder de naam *Nieuweschans*. De vesting is in 1780 ontmanteld. Sinds 2009 wordt het plaatsje *Bad Nieuweschans* c.q. *Bad Neuschanz* genoemd, naar het voorbeeld van Duitse plaatsnamen als *Bad Bentheim*, om de functie als kuuroord te benadrukken.

Lit. ¹Krtn met geschiedenis 1550-1800 75, ²krt Jansonius, ³krt De Wit, ⁴Schroor 2003 70, ⁵krt Beckeringh.

Badhoevedorp (Haarlemmermeer, NH)

1866 *Badhoeve*¹, gebouw: 1874 *Badhoeve (De)*², 1936 *Badhoevedorp*³; Naar de in 1854 door Jacob Paulus Amersfoordt (1817-1885) gebouwde modelboerderij *de Badhoeve*, waarvan de naam refereert aan een voormalig badstrand aan het Haarlemmermeer.

Lit. ¹Kuyper Aalsmeer, ²Gille Heringa 13, ³LAN 18.

Baexem (Leudal, Lb)

Limburgs *Baoksem*. 1244 *Baxen*¹, 1273 *Henricus de Baxem*², 1299 *Baex*³, 1314 *Baxhen*³, 1320 *Baxhem*³, 1485 *Baexhem*³, ca. 1550 *Baxen*⁴, 1665 *Bazen*⁵, ca. 1700 *Baxen*⁶, 1835 *Baexem ou Baxem*⁷, 1936 *Baaksem*⁸; Wordt op basis van de vormen *Baxem* en *Baxhem* verklaard als een samenstelling van →*heem* 'woonplaats, woning' en de persoonsnaam *Bako*.

Lit. ¹Veldeke 57 (1982) 21, ²Renes 1999 252, ³Veldeke 57 (1982) 21, ⁴LIKP 21, ⁵krt Blaeu, ⁶LIKP 14, ⁷Vander Maelen 1835 4, ⁸LAN 17.

Baflo (Winsum, Gr)

Uitspraak: *bavveld*. 944 kopie 1150-1158 in *Bestlon* lees: *Beftlon*¹, 10e-11e eeuw in *Bahtlon*¹, 11e eeuw in *Baflon*¹, 1211 *Beftlo*², 1285 *Baftlo*², 1473 to *Bafflo*³, 1506 *Baffelt*⁴, ca. 1660 *Baffelt*⁵, 1781 *Bafflo*⁶, 1936 *Bafloo*⁷; *Beft-* en *Baht-* wijzen op ofri. *befta*, mnl. *bacht(en)* 'achter'. Voor *lon*, datief meervoud van →*lo* 'licht, open bos', zou in eerste instantie gedacht moeten worden aan een moerasbos. Anderen gaan uit van *lo* 'poel' met als betekenis 'achter de poelen'⁸. Men heeft tevens gewezen op de overeenkomst in oude vormen met *Beaulo* (bos bij Saint-Omer, Fra.), ca. 1182 *Belo*, ca. 1183 kopie 1775 *Bethlo*, maar zonder nadere verklaring⁹. Baflo was eertijds hoofdplaats van het Halfambt.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 76, ²NGN 8 (1932) 33, ³Cartago kla0559, ⁴Carsten 1937 75, ⁵krt De Wit, ⁶krt Beckeringh, ⁷LAN 18, ⁸Van Osta 2001 37, ⁹Gysseling 1960 93, 108.

Baggelhuizen (Assen, D)

1866 *Baggelhuizen*¹, 1936 *Baggelhuizen*²; Drents *baggel* is een vierkant, hard baggerturfje³. Een *baggelhuis* is een synoniem voor plaggenhut.

Lit. ¹Kuyper Assen, ²LAN 18, ³Haddingh e.a. 1979 38.

Bagven (Breda, NB)

1292 *iuxta Bagvenne*¹, 1296 *Bagvenne*², 1661 op *Bagven*³, 1838-1857 sic: *Bagben*⁴; Samenstelling van *venne*, →*ven* 'kleine plas in bos- of heidegebied', en een onduidelijk eerste deel, dat wel is verklaard als *bag* 'modder, slijk, weke aarde, moeras' of als *bag* 'das' (< germ. **bagna-* 'das', bij mnl. *bagge* 'big' en ne. *badger* 'das')⁵.

Lit. ¹OBNB 1308, ²Cerutti 1 63, ³Buiks 1992 7, ⁴GHAN 4 54, ⁵Buiks 1992 133.

Bahr (Zevenaar, Gl)

1272 *de Bare*¹, 1280 *de Baren*², 1353-1354 *Baer*³, 1503 *Bahr*⁴, 1936 *Baer*⁵; Misschien *bar*, *baar* 'kaal, onbegroeid' en vandaar 'woest land'⁶. De Duitse streeknaam *Baar*, 1299 in *der Bare*, herleidt men tot ohd. **bâra* 'opbrengst, grondstuk met een bepaalde opbrengst, belastingdistrict', maar dat is waarschijnlijk een regionale ontwikkeling⁷. Plaatsnamen van het type *Baar* in voormalig Keltisch gebied (vooral Frankrijk) kan men verbinden met kelt. **barr-* 'verheffing, heuvel- of bergtop', maar voor Bahr is Keltische oorsprong onwaarschijnlijk, tenzij de naam is geïmporteerd. Bahr is een

voormalige hoge heerlijkheid in het zuidwestelijk deel van het kwartier van Zutphen. In 1735 kwam Bahr, samen met Lathum, onder de Staten van Gelderland.

Lit. ¹OBGZ 1272.02.25 1, ²Idem 1280.03.31 2, ³Jappe Alberts 1967 I 6, ⁴NGN 3 (1893) 32, ⁵LAN 17, ⁶De Vries 1962b 23, ⁷Berger 1999 44.

Bakel (Gemert-Bakel, NB)

Uitspraak: *baokel*. 715 kopie 1191 *Bagoloso*¹, 721 kopie 1191 *Baclaos*¹, 1069 kopie 12e eeuw *Bacle*¹, 1161 *Bacle*¹, 1e kwart 13e eeuw *Bacle*², 1260 *Bakel*³, 1481 *Bakel*⁴, 1486 *Bakele*⁵, 1536 *Baeckel*⁵; Samenstelling van →*lo* 'licht, open bos' en **baka* 'rug, welving, hoogte'⁶. De oudste vormen vertonen een Romaanse meervoudsuitgang →*loso*, →*loas*⁷. De verklaring die aanknoopt bij ne. *back* 'terug, achter' met als betekenis 'achterafliggend bos' wordt niet meer aanvaard. Datzelfde geldt voor *bag* 'das' (< germ. **bagna*- 'das', bij mnl. *bagghe* 'big' en ne. *badger* 'das') en dan 'dassenbos', of germ. **bakon*- (mnl. *bake* 'zijde spek, varken', ne. *bacon* 'zijde spek'), en dan 'zwijnenbos of -poel'.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 76, ²Gysseling 1960 95, ³Beijers e.a. 1996a LVI, ⁴NGN 2 (1892) 92, ⁵NGN 9 (1934) 101, ⁶Künzel e.a. 1989 76, ⁷Naamkunde 5 (1973) 329.

Bakelsebrug (Gemert-Bakel, NB)

1478 *bider bakelse brug*¹, 1838-1857 *Bakelsche Brug*²; →*brug* 'verbinding over een water', hier de Bakelse Aa, behorend bij →Bakel.

Lit. ¹Beijers e.a. 1996a 20, ²GHAN 4 61.

Baken (Schouwen-Duiveland, ZI)

1986 *Baken*¹, 2010 *Het Baken*²; Nnl. *baken* 'vast teken dat het vaarwater aanwijst, navigatiemerk voor schepen'. Anno 1696 beschrijft de Zeeuwse kroniekschrijver Smallegange bakens als volgt: "Hiertoe gebruikt men in de binnenwateren, vast-gestelde rysstaken of boomkens tot middelbare bakenen, Bolbakens, en Tonnen, die veel ontrent en buiten de Zee-gaten, somtijts van verscheiden aert, gelegd worden"³. Een andere Zeeuw, Jacob Cats, rijmt over bakens op het land: "Soo siet hier op de Bakens aen, Die veeltijts aen den oever staen, Haer vier dat in het duyster brant, Geeft wel een glinster aen de strant"⁴. Zie ook →*Vuurbaken*.

Lit. ¹GTAN 4 10, ²Harry's plaatsnamen foto naambord, ³WNT sv Baken, ⁴Idem.

Bakenberg (Arnhem, Gl)

1830-1855 *Bakenberg*¹, landgoed: 1839 *Bakenberg*², 1986 *Bakenberg*³; Vermoedelijk →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' waarop een *baken* 'paal ter afbakening van tuinen' staat. Heette volgens Van der Aa in de 16e-17e eeuw *Everwijnsberg*, naar de eigenaar, en later ook wel *Menthenberg*⁴. De 19e-eeuwse topografische kaart⁵ onderscheidt naast elkaar *Bakenberg* en *Mentenberg*.

Lit. ¹GHAN 3 98, ²Van der Aa 1 328, ³GTAN 3 98, ⁴Van der Aa 2 44, 4 287, ⁵GHAN 3 98.

Bakendorp (Borsele, ZI)

1285-1286 *Badekendorp*¹, 1295 kopie *Badicke*

*dorp*¹, 1312 *Badickendorpe*², 1342 *Badekindorp*³, 1493 *Bakendorp*⁴, 1573 *Bakendorp*⁵, 1599 *Bakendorp*⁶, 1665 *Bakendorp*⁷, ca. 1750 *Bakendorp*⁸; →*dorp* 'hoeve, (dochter)nederzetting' van de persoon *Badeke*.

Lit. ¹Archief 1991 15, ²Van Mieris II 124, ³Smit 1924v VII 227, ⁴Archief 1991 15, ⁵krt Sgroten, ⁶krt Heyns, ⁷krt Blaeu, ⁸krt Hattinga.

Bakertand (Goirle, NB)

1400 *dat Bakartlant*¹, 1436 *aen die Bakertant*¹, 1760 *Bakertant*², 1838-1857 *Bakerland*³, 1899 *Bakertand (of Bakervond)*⁴; Oorspronkelijk een samenstelling van →*land* 'gebied' met een moeilijk te duiden eerste deel, waarvoor men heeft gedacht aan een persoonsnaam **Bakart* (?) of aan een samenstelling met *aert*, →*aard* 'beploegde of bebouwde grond, bouwland'.

Lit. ¹Wijdemans, regionaalarchieftilburg.nl, ²krt Diederik Zynen, ³GHAN 4 57, ⁴Pott 17.

Bakheide (Beesel, Lb)

Limburgs *De Bakhei*, *Bakkei*. 1606 *Joncker Baexensfeldt*¹, 1662 *J[oncker] Baxsen Heije*², gebied: 1774 *Back Heijde*³, 1793 *Baeckheij*⁴; →*heide* 'onontgonnen veld, vlakte' van het geslacht Van Baexen tot Nieuwenbroeck⁵. De Baxhof wordt vermeld in 1461⁶.

Lit. ¹loegiesen.nl, ²Schrijnemakers 2014 617, ³krt Smabers, ⁴Schrijnemakers 2014 617, ⁵Schrijnemakers 2014 617, ⁶Renes 1999 280.

Bakhuysbos (Heerde, Gl)

1730 *erff Baghuijs*¹, 1753 *het Bakhuis*², 1802 *Het Erve en Goed Bakhuis*²; Naar de naam van een kapitale boerderij aan de IJsseldijk in Veessen. Met *bakhuis* duidt men een afzonderlijk gebouwtje aan waar boeren hun brood bakten en het veevoer kookten.

Lit. ¹Otten 1982 17, ²Idem 16.

Bakhuizen (De Fryske Marren, Fr)

Fries *Bakhuzen*. 1412 *Backhuysen*¹, 1486 *to Backhusen*¹, 1505 *Backhuysen*², 1508 *Mirlemsebackhuysen*³, 1579 *Bachusen*⁴, 1936 *Bakhuizen*⁵; Een vorm *Bakke(n)huizen* ontbreekt, dat maakt de verklaring *huizen* 'nederzetting' van de persoon *Bakke* niet waarschijnlijk. Eerder meervoud van *bakhuis* 'bakkerij, bakkeet', waarvoor zie →*Bakhuysbos*.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 182, ²Idem 179, ³Gildemacher 2007 31, ⁴krt Sibrandus Leo, ⁵LAN 19.

Bakkerom (Westerkwartier, Gr)

1913 *Bakkrum*¹, 1985 *Bakkerom*²; Etymologie onbekend. Een jonge naam, misschien een vorming als fri. *Sjoerdom* 'ome Sjoerd', en dan 'ome Bakker'? Vergelijk ook Anum bij Miedum (Fr), ontstaan uit *Aenoms five*³ en Fekkum uit *Fedderikoom*.

Lit. ¹Pott 20, ²GTAN 2 39, ³Philologia Frisica 5 (1969) 56.

Bakkersdam (Sluis, ZI)

1838-1857 *Bakkersdam*¹, 1840 *Bakkersdam*²; Naar de ligging aan de gelijknamige, in 1788 ten zuiden van Oostburg in de kreek de Passageule gelegde

→*dam* 'waterkering dwars door een waterloop', volgens Van der Aa genoemd naar een hofstede genaamd *Bakkerspolder*, "staande op den zuid-westhoek van het eerste gedeelte van de Prins Willemspolder, en bewoond door zekere Bakker, wiens afstammelingen nog heden ten dage in het bezit zijn van den gemelden hoek dezes polders"³.

Lit. ¹GHAN 4 88, ²Van der Aa 2 47, ³Van der Aa 2 47.

Bakkeveen (Opsterland, Fr)

Fries *Bakkefean*. 1232-1233 *apud Backenvene*¹, 1338 *de Backefene*², 1505 *Backeffeen alias Dyoertswolt*³, 16e eeuw *Backafaen*³, 1826 *Bakkeveen*⁴, 1936 *Bakkeveen*⁵; Betekent 'veen van de persoon *Bakke*'. Bakkeveen lag eertijds meer westelijk op een zandtong in het veen, die een van de weinige verbindingen tussen Friesland en Drenthe vormde. Vóór 1230 werd hier op de hei een uithof van het klooster Mariëngaarde gesticht. Het huidige dorp is als veenkolonie ontstaan na het doortrekken van de Drachtster Compagnonsvaart aan het eind van de 17e eeuw.

Lit. ¹Gessler e.a. 1948 193, ²NGN 4 (1899) 56, ³Idem 58, ⁴Gosselin 25, ⁵LAN 19.

Bakkum (Castricum, NH)

Ws. eind 11e eeuw kopie ca. 1420 *Bachem*¹, 1105-1120 kopie ca. 1420 *Backem*, *Bacham*¹, 1130-1161 kopie ca. 1420 *Bakkem*, *Backem*¹, 1345 *Backem*²; Samenstelling van →*heem* 'woonplaats, woning' en germ. *baka* 'rug, welving, hoogte'³. De verklaring die uitgaat van een persoonsnaam *Bakke*⁴ wordt niet langer aanvaard. Ook op Texel lag ten westen van Den Burg een plaatsje †Bakkum, 918-948 kopie 11e eeuw *Batchem*, lees: *Bacchem*, 16e eeuw *Bakkum*, met dezelfde etymologie.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 76, ²Hof 1976 19, ³Künzel e.a. 1989 76, ⁴Karsten 1951 46.

Bakovensmee (Westerwolde, Gr)

1851-1855 *Bakovens Mey*¹, weide: 1936 *Bakovensnee*²; *mey*, *mee*, →*made* 'hooiland'. *Bakoven* was de naam van een redoute ten noorden van Bourtange, in 1867 *Oude Redoute Bakoven*³.

Lit. ¹GHAN 2 73, ²LAN 19, ³Kuyper Vlagtwedde.

Balgoij (Wijchen, Gl)

1172 *Balgoie*¹, 1371 *Balgoyen*², 1665 *Ballegoye*³, 1840 *BALGOY*, *Balگوو*, *Balگوو*, *Balگوو*, *Balگوو*⁴, 1936 *Balگوو*⁵; Samenstelling van germ. **balg*- 'zwellend, lichte verhoging' en onl. *ôj*, →*ooi* 'land aan een waterloop'⁶. Een alternatieve verklaring gaat uit van een samenstelling van germ. **balwa*- 'slecht' en **ga-agwîô*- (→*gouw* 'woongebied, konings-goed') met als betekenis 'woongebied aan water'⁷.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 77, ²NGN 3 (1893) 34, ³krt Blaauw, ⁴Van der Aa 2 53, ⁵LAN 19, ⁶Gysling 1960 96, Künzel e.a. 1989 77, ⁷Moerman 1956 75, Gysling 1960 96.

Balhofstede (Sluis, Zl)

1838-1857 *Balhofsteel*¹; Het tweede deel is →*hofstede* 'boerderij, grond waarop een boerderij staat of kan staan'. Volgens sommigen zou de hofstede zijn naam te danken hebben aan

kanonsballen uit de tijd van de Belgische opstand (1831), die ter herinnering op de toegangspoort waren gemetseld. Anderen denken aan *bal* < mnl. *baelje* 'hekwek, palissade, afsluiting'.

Lit. ¹GHAN 4 89.

Balinge (Midden-Drenthe, D)

Uitspraak: *baoling*. 1381-1383 *Balinghe*¹, 1826 *Balinge*², 1936 *Balinge*³; Afleiding met het suffix →*ingi* van de persoonsnaam *Balo* met als betekenis 'bij de lieden van *Balo* < *Baldo*'.

Lit. ¹NGN 5 (1901) 19, ²Gosselin 25, ³LAN 19.

Balk (De Fryske Marren, Fr)

1491 *Balc*¹, 1501 *Gertien toe Balka*², 1509 *toe balc*³, 1520 *Wyckelerbalck*⁴, 1573 *Balck*⁵, 1936 *Balk*⁶; *balk* is een oude benaming voor een vast brugje, een houten *balk* als brug. Het is een wegdorp (op de weg Harich-Wijckel) met bebouwing op beide oevers van de Luts, het door linden omzoomde grachtje dat Herman Gorter bezong in zijn Mei.

Lit. ¹Gildemacher 2007 33, ²OFO 1 451, ³Oosterhout 1960 3857, ⁴Gildemacher 2007 33, ⁵krt Sgroten, ⁶LAN 19.

De Balkan (Gennep, Lb)

Vernoemd naar de Balkan onder invloed van de Balkanoorlogen (1912 en 1913)¹. De buurt is gebouwd in de periode tijdens en kort na de Wereldoorlog I². Men zegt op *de Balkan*.

Lit. ¹Rentenier 1984 353, ²gennepnu.nl/bijnamen.

Balkbrug (Hardenberg, O)

Uitspraak: *de balk*. 1812 *Balkbrug*¹, 1899 *Balkbrug* (of *Kruisinga's brug*)², 1936 *Balkbrug*³; Nnl. *balkbrug* 'eenvoudig type brug' over de Dedemsvaart. Volgens anderen naar een drempelbalk in de vaart die moest voorkomen dat schepen met te grote diepgang de brug konden passeren. De herbergier ter plaatste heette Kruisinga.

Lit. ¹Schelhaas e.a. 1980 95, ²Pott 17, ³LAN 19.

Ballast (Coevorden, D)

1738 kopie 1751 *Ballast*¹, 1794 *De Ballast*², 1867 *Ballast*³, gebied: 1936 *Ballast*⁴; *ballast* betekent letterlijk 'waardeloze last van keien, zand, ijzer of ander zwaar materiaal, onder in een schip, om het in evenwicht te houden'. In het Gronings wordt *ballast* daarnaast gebruikt in de afgeleide betekenis van 'onkruid' en ter aanduiding van kinderen die lastig zijn⁵. Het kanaal is jonger dan de plaats; *De Ballast* duidt dus vermoedelijk op slechte grond. In Epe heet een bosperceel *Ballastput*; *ballast* zou hier betrekking hebben op een mengsel van zand en kleine steentjes, bij uitstek geschikt om te dienen als ballast.

Lit. ¹krt Hattinga, ²krt Hottinger 19, ³Kuyper Coevorden, ⁴LAN 20, ⁵Ter Laan 1929 56.

Balleman (Alphen-Chaam, NB)

1490 kopie 17e eeuw *Baleman*¹, 1517 *de Baleman*², 1838-1857 *Balleman*³; Naar de vorm de familienaam *Baleman* 'persoon afkomstig uit *Baal*', waarvoor zie →*Baarle-Nassau*.

Lit. ¹Cerutti 3 84, ²Buiks e.a. 1993v 2 242, ³GHAN 4 55.

Ballingbuur (De Fryske Marren, Fr)

Fries *Ballingbuer*. 1718 *Balling Buir*¹, 1861 *Ballingbuurt*², 1936 *Ballingbuur*³; → *buur* 'woning, klein huis' van het geslacht *Balling*, een afleiding met het suffix → *-ing-* van de persoonsnaam *Balle* met als betekenis 'de lieden van *Balle* < *Baldo*'.

Lit. ¹krt Schotanus, ²Kuyper Doniawerstal, ³LAN 20.

Balloërveld (Aa en Hunze, D)

Gebied: 1851-1855 *Het Balloder veld*¹, 1936 *Balloërveld*²; → *veld* 'open vlakte, heide' behorend bij → *Balloo*.

Lit. ¹GHAN 2 69, ²LAN 20.

Balloo (Aa en Hunze, D)

Uitspraak: *bal*, *baal*. 1298-1304 *apud Banle*, in *Banlo*¹, 1381-1383 *to Banlo*², 1381-1383 *to Banne*³, 1439, 1455 *Banloe*⁴, 1488 *Ballo*⁵, 1634 *Balloo*⁶, ca. 1660 *Balloo*⁷, 1781 *Ballo*⁸, 1936 *Balloo*⁹; Betekent 'banwoud', een samenstelling van *ban* 'rechtsgebod, rechtsgebied' en → *lo* 'licht, open bos'. Volgens sommigen zou dit woord als juridische term echter nooit hebben bestaan en daarom wordt als verklaring voorgesteld **bi Anlo* 'bij Anloo'¹⁰. Anloo ligt echter niet in de onmiddellijke omgeving van Balloo en een parallel als *Banholt* wijst toch eenduidig op 'banwoud'.

Lit. ¹NGN 5 (1901) 19, ²RRU 772, 775, ³idem 777, ⁴NGN 5 (1901) 19, ⁵De Vries 1945 12, ⁶krt Hondius, ⁷krt De Wit, ⁸krt Beckeringh, ⁹LAN 20, ¹⁰TABU 16 329v.

Ballum (Ameland, Fr)

1473 *jn balnera* lees: *balmera buren*¹, 1485 *Ballum*², 1573 *Balm*³, 1579 *Ballem*⁴, 1826 *Ballum*⁵, 1936 *Ballum*⁶; Naar de vorm → *heem* 'woonplaats, woning' van de persoon *Balle* < *Baldo*.

Lit. ¹OFO 4 39, ²idem 1 342, ³krt Sgroten, ⁴krt Sibrandus Leo, ⁵Gosselin 25, ⁶LAN 20.

Balmahuizen (Westerkwartier, Gr)

1571 *nae ballema gelegen*¹, 17e eeuw *Ballema-huisen*¹, 1781 *Balmahuizen*², 1826 *Balmahuizen*³, 1936 *Balmahuizen*⁴; Afgeleid van de geslachtsnaam *Ballema* 'afstammelingen van de persoon *Balle* < *Baldo* 'boud, dapper', later is *huizen* 'nederzetting' toegevoegd.

Lit. ¹NGN 10 (1936) 107, ²krt Beckeringh, ³Gosselin 25, ⁴LAN 20.

Balsvoort (Oisterwijk, NB)

1312 kopie 17e eeuw *Baensffoert*, *Baentsffoert*¹, 1393 *Balstvoert*², 1453 *aen die belversvoert*³, 1604 *Balsvoert*⁴, 1679 *Balfort bij der Brugge*⁵, 1840 *BALVOORT* of *Balsfoort*, ook wel *Belveren*⁶; Samenstelling van → *voorde* 'doorwaadbare plaats' en een onduidelijk eerste deel. Zie ook → *Belvert*.

Lit. ¹OBNB 1056, ²Van Houtum e.a. 1995 11, ³NGN 14 (1954) 153, ⁴Van Houtum e.a. 1995 11, ⁵NGN 9 (1934) 107, ⁶Van der Aa 2 67.

Balveren (Overbetuwe, Gl)

Eind 11e eeuw *apud Baluaram*¹, 1e kwart 13e eeuw *Balueren*², 1380 *Balveren*³, buurt: 1899 *Balveren*⁴; Etymologie onbekend. Een naam op → *voorde* 'doorwaadbare plaats' is volgens de oudste vormen niet mogelijk. Ook voorgesteld is een samenstelling van **balwa-* 'slecht' en datief

meervoud van → *haar* 'zandige rug'⁶.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 77, ²Gyseling 1960 97, ³NGN 3 (1893) 35, ⁴Pott 17, ⁵Moerman 1956 254, ⁶De Vries 1962b 24.

Bandsloot (De Fryske Marren, Fr)

Fries *Bandsleat*. Water: 1539-1571 *bantsloot*¹, 1543 *bansloet*¹, 1899 *Bandsloot* (*De*)², 1936 *Bandsloot*³; Oorspronkelijk de naam van een water, mogelijk ontstaan uit *bansloot* 'sloot waarvan het onderhoud onderworpen was aan een *ban* 'rechtsgebod' van de overheid⁴. Bij Oudehaske komt in 1472 de waternaam *band slaet* voor, in 1481 *ban slaet*⁵. De vormen met *bant*, *band* zijn echter hardnekkig en kunnen ook wijzen op *band* 'streek, woongebied'.

Lit. ¹Gildemacher 1993 499, ²Pott 18, ³LAN 20, ⁴Schönfeld 1955 58, ⁵Gildemacher 1993 497.

Baneheide (Simpelveld, Lb)

Limburgs *De Boanhei*. 1603-1604 *Baenenheidt*¹, 1803-1820 *Bannenheit*², 1835 *Banenheide*³, 1838-1857 *Bahnenheide*⁴, 1840 *BONNEHEID* of *Bonneheyd*, *eigenlijk Baanenheid*⁵, 1866 *Banerheide*⁶, 1936 *Banenheide*⁷, 1979 *Bahneheide*⁸; Samenstelling van de familienaam *Baenen* en *heide* 'onontgonnen veld, vlakte', later gereïnterpreteerd als *baan* 'doorgaande weg', naar de ligging aan de weg van Aken naar Maastricht.

Lit. ¹Renes 1988 245, ²krt Tranchot, ³Vander Maelen 1835 4, ⁴GHAN 4 122, ⁵Van der Aa 2 576, ⁶Kuyper Bochoitz, ⁷LAN 20, ⁸GTAN 4 122.

Bangaerde (Drechterland, NH)

1604 [ad 1469] *de Bangert*¹, 1639 *Bangaerde*², 1665 *Bangaerde*³, 1826 *Bangert*, *Bangart*⁴, 1840 *De Bangert*⁵; Met archaïserende spelling naar het voormalige fruitteeltgebied de Bangert < *bamgart* 'boomgaard', vergelijk nnl. *bongert*, met Friese klankstand van het eerste deel (ofri. *bâm* 'boom'). Een samenstelling met *ban* 'rechtsgebied'⁶ is niet waarschijnlijk.

Lit. ¹kroniek Velius p. 46, ²krt Colom, ³krt Blaeu, ⁴Gosselin 25, ⁵Van der Aa 2 495, ⁶Pannekeet 1988 42.

De Bangert (Medemblik, NH)

1680 herdruk 1745 *Bogert*¹, 1682 *Bogert*², 1839 *de Bangert*³; De Westfriese vorm van *bongert*, *bogert* 'boomgaard'. In Westfriesland komen *bangert* en *bamgert* al in de late middeleeuwen als toponiem voor. Vergelijk → *Bangaerde*.

Lit. ¹krt Dou 2, ²Pannekeet 1988 42, ³Van der Aa 1 262.

Bangeweer (Groningen, Gr)

1370 *tho Bawingewere*¹, 1700 *Bangeweer*¹, 1781 *Bangeweer*², gebouw: 1899 *Bangeweer*³; *weer*, → *were* 'perceel, grondbezit' van *Banga* < *Bawinga*, een afleiding met het suffix → *-ing-* van de persoonsnaam *Bawe* met als betekenis 'de lieden van *Bawe*'. Gelegen op een zandopduiking.

Lit. ¹NGN 10 (1936) 107, ²krt Beckeringh, ³Pott 18.

Banholt (Eijsden-Margraten, Lb)

Limburgs *Tebannet*. 1294-1295 *Bannoyt*¹, 1603 *Bannet*², 1744 *Bannet*³, 1803-1820 *Banholt*⁴, 1835 *Bannet*⁵, 1846 *Banholt*⁶, 1936 *Banholt*⁷; Samenstelling met → *holt* 'hoogopgaand loofbos'. Voor de

afslijting van *Banholt* tot *Bannet* zie →Boekend. Over het algemeen heeft *ban* betrekking op een 'rechtsgebod', in ruimere zin kan het ook een 'rechtsgebied' aanduiden.

Lit. ¹Meihuizen 1953 14, ²LIKP 10, ³Idem 45, ⁴krt Tranchot, ⁵Vander Maelen 1835 4, ⁶Van der Aa, ⁷LAN 20.

De Banken (Uithoorn, NH)

1851 *BANKEN-* (DE)¹, 1866 sic: *De Bankem*², 1899 *Banken* (De)³; Veenderijterm: *bank* 'veenakker, door evenwijdige lijnen afgedeeld'.

Lit. ¹Van der Aa 13 599, ²Kuyper Uithoorn, ³Pott 18.

Bankenstraat (Etten-Leur, NB)

1866 *De Banken*¹, 1899 *Bankenstraat*²; Aan de gelijknamige straat, een samenstelling van →*straat* 'doorgaande weg, verbindingsweg' met het meervoud van *bank* 'veenakker, door evenwijdige lijnen afgedeeld'.

Lit. ¹Kuyper Etten en Leur, ²Pott 18.

Bankert (Gemert-Bakel, NB)

1627 *Banckart*¹, 1633-1637 op den *Bankert*, op de *grote Banckert*², 1865 *Bankert*³; Oorspronkelijk de naam van een boerderij. Misschien het patroniem *Banckert* respectievelijk *Banckers*, of anders een samenstelling met →*aard* 'beploegde of bebouwde grond, bouwland'.

Lit. ¹RHCE 3832, ²Idem 3838, ³Kuyper Bakel c.a..

Bankras (Amstelveen, NH)

Water: 1399 kopie 1840 *Banckenmeer*¹, 1629 *Banckeraes Meer*², 1769 *Bancras-Meer*³, 1840 *Bankrasmeer*, *Bankraasmeer*, *Bancrasmeer* of *Banckrasmeer*⁴; Naar het voormalige Bankrasmeer, een samenstelling van de heiligennaam (*Sint*) *Pancras* en →*meer* 'waterplas'. In 1308 vermeld als *sPapen mere*⁵; de opbrengst van de pacht op de visvangst was bestemd voor het onderhoud van een *pape* 'pastoor, geestelijke'. Het historisch verband met de heiligennaam is niet duidelijk. Mogelijk behoorde het meertje toe aan de pastoor van een parochie met als schutspatroon de heilige Pancras. Zo is van het aanpalende Sloten en Osdorp bekend dat de kerk gewijd was aan Sint Pancras. Volgens sommigen⁶ heette het meertje echter naar de noordelijk ervan gelegen **Bancken* en is de naam **Banckensmeer* verbasterd tot *Pancrasmeer*. *Bancken* is echter een bekende verkorting van de naam *Pancras*⁷. In 1769 werd over het water gezegd: "Het Bancras-Meer is een klein Meertje of Moeras, gelegen in den Amstelveenschen Polder, agter de Hofsteden Wester Amstel en Tulpenburg, van den Amstel af te rekenen"⁸. In 1843 is het Bankrasmeer bij de vervening van de Middelpolder verdwenen.

Lit. ¹Van der Aa 2 94, ²Groesbeek 1966 106, ³Francq van Berkhey 1769 230, ⁴Van der Aa 2 94, ⁵Schönfeld 1955 253, ⁶Groesbeek 1966 134, ⁷Van der Schaar 1953 138, ⁸Francq van Berkhey 1769 230.

Bannink (Deventer, O)

1385 *dat goet to Banninck*¹, 1399 *Benning*², 1830-1855 *Bannink*³, 1867 *Bannink*⁴; Een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Bano* met

als betekenis 'de lieden van *Bano*'⁵.

Lit. ¹Hekket 1975 31, ²Slicher van Bath 1944 II 209, ³GHAN 3 75, ⁴Kuyper Diepenveen, ⁵Hekket 1975 31.

Bant (Noordoostpolder, FI)

1950 *Bant*¹; Gelegen in de Noordoostpolder en evenals →*Bantega* vernoemd naar het rond 1700 als verdwenen (verdronken in de Zuiderzee) opgegeven plaatsje *Bantega* of †*Bante* (918-948 kopie 11e eeuw in *Bante*²) in Lemsterland. Onl. os. *bant* betekent 'streek, woongebied'.

Lit. ¹Lijst NOP, ²Künzel e.a. 1989 77.

Bantega (De Fryske Marren, Fr)

Fries *Bantegea*. 1974 *Bantega*¹; Heette oorspronkelijk Echtenpolder, maar werd na Wereldoorlog II officieel vernoemd naar het reeds ca. 1700 als verdwenen aangegeven Bant of Bantega, tussen Lemmer en Oosterzee, dat volgens Eekhoff in 1413 werd verwoest. Betekenis →*ga* 'dorp, dorpsgebied', in of van *Bant* 'streek, woongebied', mogelijk identiek met 918-948 kopie 11e eeuw in *Bante*, ligging onbekend, verdronken in de Zuiderzee².

Lit. ¹GTAN 2 78, ²Künzel e.a. 1989 77.

Barchem (Lochem, Gl)

1474 *Borchem*¹, 1665 *Berchem*², 1741 *Berghem*³, 1936 *Barchem*⁴; →*heem* 'woonplaats, woning' bij of op een →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'.

Lit. ¹NGN 3 (1893) 35, ²krt Blaeu, ³NGN 3 (1893) 36, ⁴LAN 20.

Barenbroek (Bronckhorst, Gl)

1139 *Berenbruche*¹, 1140 *Berrenbruch*², 1144 *Berenbruch*³, 1168 *Berenbruch*³, 1200 *Berenbruke*³, 1620 *Barbroeck*⁴; Op basis van de oudste vormen verklaard als germ. **birni* 'beer, op beer lijkende modder' en **brôka*, →*broek* 'moerassig, drassig land'⁵. De identificatie van de vormen van 1200 en ouder met Barenbroek is echter onjuist. Het gaat om een plaats gelegen bij *Meinwetha* en *Rode*, dus in de omgeving van Kerkrade⁶. De vormen met *ch* zijn Keuls. Alleen 1620 *Barbroeck* heeft betrekking op Barenbroek, betekenis: →*broek* 'moerassig, drassig land' behorend bij de voormalige heerlijkheid →*Bahr*⁷.

Lit. ¹Gysseling 1960 99, ²Künzel e.a. 1989 82, ³Gysseling 1960 99, ⁴Van Loon 2008 46, ⁵Gysseling 1960 99v, ⁶Künzel e.a. 1989 82, ⁷TNTL 79 (1963) 140.

Barendrecht (Barendrecht, ZH)

1265 *Berendrech*¹, 1280-1287 *Berendrecht*², 1312 *Barendrecht*³, 1323 *Berendrecht*⁴, 1334 *Barendrecht*⁵, 1573 *Barendrecht*⁶; Samenstelling van →*drecht* 'overtoom, veer, waterloop' en *bere* 'drek, beer, op beer lijkende modder' of *beer* 'manne-tjeszwijn, ever' (vergelijk →*Ossendrecht*, →*Zwijn-drecht*). Een persoonsnaam *Bero* is eveneens mogelijk, vergelijk →*Duivendrecht*, →*Papendrecht* en →*Woensdrecht*, maar wordt door sommigen minder waarschijnlijk geacht. De middeleeuwse nederzetting Barendrecht is bij de overstroming van de Reiderwaardpolder in 1373 verdronken. Het huidige Barendrecht is ontstaan na de herinpol-

dering van het gebied aan het eind van de middel-
eeuwen.

Lit. ¹OBHZ 1370, ²Corpus Gysseling I 513, ³Van Mieris II 123, ⁴Idem II 323, ⁵Smit 1924v VII 51, ⁶krt Sgroten.

Barendrechtse Veer (Barendrecht, ZH)

1839-1859 *Barendrechtsche Veer*¹; →veer 'overzet, overzetplaats' bij →Barendrecht over de Maas naar de Hoekse Waard.

Lit. ¹GHAN 1 81.

Bareveld (Aa en Hunze, D)

1781 *Baarveld*¹, 1794 *Baarveld*², 1839 *van Bareveld tot Nieuw-Bareveld*³, 1851-1855 *Barreveld*⁴, 1913 *Bareveld*⁵; Oorspronkelijk een huisnaam. Drents *baor* in *baor veen* is 'woest, onherbergzaam'⁶, nnl. *baar* 'kaal, onbegroeid'. De Groningse uitdrukking *hai woont in 't boare veld* betekent 'hij woont midden op de heide'⁷.

Lit. ¹krt Beckerlingh, ²Tegenwoordige Staat 23 215, ³Van der Aa 1 284, ⁴GHAN 2 57, ⁵Pott 22, ⁶Hadderingh 1979 40, ⁷Ter Laan 1929 100, NGN 11 (1938) 91.

Bargebek (De Fryske Marren, Fr)

Fries *De Bargebek*. 1936 *Bargebek*¹; Oorspronkelijk een veldnaam, betekent letterlijk 'varkenssnuit', naar de vorm van het stuk land.

Lit. ¹LAN 21.

Bargen (Texel, NH)

1436 *Barchambocht*¹, 1839-1859 *Bargen*², 1866 *Bargen*³; Wel in verband gebracht met fri. *barg* 'gesneden mannetjesvarken'⁴, maar blijkens een oude variant *Berghe*⁵ gaat het om *barg*, →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'.

Lit. ¹Van Mieris IV 1085, ²GHAN 1 3, ³Kuyper Texel, ⁴Karsten, It Beaken 12 (1950) 94, ⁵Pannekeet 1988 42.

Barger-Compascuum (Emmen, D)

Uitspraak: 't aol compas, barger-compas. Gebied: 1867 *Barger Compascuum*¹, 1899 *Barger (of Oude) Compascuum*², 1936 *Bargercompascuum*³; *Barger* is een bijvoeglijk naamwoord dat refereert aan de plaatsnamen →Noordbarge en →Zuidbarge. Aanvankelijk een agrarische nederzetting (boekweitteelt) uit de tweede helft van de 19e eeuw. Op de topografische kaart van 1851-1855 is dit gebied nog leeg. *Compascuum* (van lat. *compascere* 'samen weiden') duidt op grond bestemd voor gemeenschappelijke beweiding, in het bijzonder de collectief beweidde markgronden ter weerszijden van de Nederlands-Duitse grens. De *compascua* zijn afgeschaft, maar de naam leeft nog voort in deze plaatsnaam en in →Emmer-Compascuum.

Lit. ¹Kuyper Emmen, ²Pott 18, ³LAN 21.

Barger-Erfcheidenveen (Emmen, D)

Gebied: 1851-1855 *Het Erfcheiden Veen*¹, gebied: 1867 *Gescheiden Veen*², 1913 *Barger Erfcheidenveen*³, 1936 *Bargererfcheidenveen*⁴; Gelegen in Het Erfcheiden Veen, met *Barger* ter onderscheiding van →Emmer-Erfcheidenveen. De verouderde rechtsterm *erfscheider* duidt een persoon aan, die de grenzen van een grondbezit vaststelt.

Lit. ¹GHAN 2 97, ²Kuyper Emmen, ³Pott 22, ⁴LAN 21.

Bargeres (Emmen, D)

1486 *in der marcken unde essche to Berghe unde onder der Clocken to Empne*¹, 1975 *Bargeresch*²; →es 'bijeengelegen bouwland' behorend bij Barge, waarvoor zie →Noordbarge en →Zuidbarge. Wijk uit de jaren 1970/1980. De *essche to Berghe* is gelegen in de omgeving van Noordbarge. Zowel bij Noordbarge als bij Zuidbarge vermeldt GTAN de streeknamen *Noordbarger esch* respectievelijk *Zuidbarger esch*². In 1603 wordt gesproken over *een halff mudde boulants op Zuytberger eessche*³.

Lit. ¹Cartago kta063, ²GTAN 2 97, ³Cartago kta280.

Bargermeer (Emmen, D)

1840 *Bargermeer of Bergermeer*¹, 1843 *het Bargermeer of Emmermeer*², 1851-1855 *Berger-Meer*³, 1867 *Voormalig Bargermeer*⁴; →meer 'waterplas' bij Barge, oorspronkelijk de naam van een groot meer tussen →Noordbarge en →Zuidbarge ten zuidoosten van Emmen. De oude vormen hebben alle betrekking op het water. Het meer liep leeg na de aanleg van het Oranjekanaal (1858), dat een lager waterpeil had. Later verveend en tot ontginning gebracht, thans een industriewijk ten zuiden van Emmen naast de wijk Bargeres. Heette ook wel →Emmermeer.

Lit. ¹Van der Aa 2 116, ²Van der Aa 4 180, ³GHAN 2 97, ⁴Kuyper Emmen.

Barger-Oosterveen (Emmen, D)

Gebied: 1867 *Ooster Veen*¹, 1899 *Bargeroosterveen of Runderveen*², 1936 *Bargeroosterveen*³; Het *Oosterveen* bij Barge, zie →Barger-Compascuum. *Runderveen* naar het water de *Runde* of *Rundiep*. Als streeknaam ter onderscheiding van 1936 *Bargerwesterveen*⁴.

Lit. ¹Kuyper Emmen, ²Pott 18, ³LAN 21, ⁴LAN 21.

Barger-Oosterveld (Emmen, D)

Uitspraak: 't oosterseveld. 1899 *Bargeroosterveld*¹, 1936 *Bargeroosterveld*²; Het *Oosterveld* bij Barge, zie →Barger-Compascuum.

Lit. ¹Pott 22, ²LAN 21.

Barlage (Stadskanaal, Gr)

Uitspraak: *ballege, balloage*. 1851-1855 *Barlege*¹, 1867 *Barlage*², 1936 *Barlage*³; Samenstelling van *bark* 'berk' en →*lage* 'open plek tussen bossen'. Sommigen gaan uit van *lage* in de betekenis 'laagte'⁴. *Barlage* is als toponiem bekend in Kreis Cloppenburg en in Kreis Bersenbrück, en komt enkele malen voor als boerderijnaam in Nedersaksen.

Lit. ¹GHAN 2 72, ²Kuyper Onstwedde, ³LAN 21, ⁴De Vries 1946 113.

Barlaque (Moerdijk, NB)

1278 kopie 1460 *lacum qui dicitur Berlake*¹, 1291 *iuxta Barlake*², 1294 *Baerlake*³, 1298 *Barlake*⁴, 1639 *Barlake*⁵, 1867 *Barlaque*⁶; Oorspronkelijk een oude waternaam, een samenstelling van →*laak* 'natuurlijke waterloop', in Brabant ook 'afwateringsgracht, turfvaart', en waarschijnlijk mnl. *baer* 'kaal, onbegroeid'. *Barlake* houdt volgens som-

migen verband met *Baarlebos*, de oude naam van Oudenbosch⁷. Het water heet bij verkorting *Blaak*⁸. Vergelijk ook →*Attelaken*.

Lit. ¹OBNB 1177, ²Idem 1288, ³Corpus Gysseling I 2122, ⁴OBNB 1396, ⁵krt Colom, ⁶Kuyper Fijnaart c.a., ⁷Van Loon 1965 28, ⁸Schönfeld 1955 182.

Barlo (Aalten, Gl)

Uitspraak: *bale*. 1366 *Berle*¹, 1867 *Barlo*², 1936 *Barloo*³; Samenstelling van *bar* 'bloot, kaal' en →*lo* 'licht, open bos'. Zie ook →*Baal*.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 254, ²Kuyper Aalten, ³LAN 21.

Barnegaten (De Marne, Gr)

Uitspraak: *barnegoatn*. 1781 *Barnjegat*¹, 1884 *Barnegaten*, *Barnjegaten*², 1936 *Barnegaten*³; Aan het Reitdiep. De naam herinnert aan twee gedempte dijkdoorbraken. Te vergelijken met het *Barnegat* (1627), een vroegere inham van het IJ tussen Zaandam en Oost-Zaandam en het wiel *Barnegat* aan de Waterlandsche Zeedijk ten zuidoosten van Holysloot⁴. Het eerste deel behoort evenals *branding* 'het schuimend opstuiven en overstorten van de zeegolven'⁵ bij *barnen* 'branden', in toepassing op het onstuimige water. Het tweede deel *gat* heeft hier de betekenis van 'wiel'. De vorm *Barnjegat* is een vervorming en betekent 'brand je gat!'. Lit. ¹krt Beckeringh, ²NGN 10 (1936) 109, ³LAN 21, ⁴LAN 21, ⁵Verschuuren 276.

Barneveld (Barneveld, Gl)

Uitspraak: *barreveld*. 1174 vervalst? kopie 17e eeuw *Barnevelde*¹, 1307 *Bernevelde*², 1379 *Bernevelt*³, 1381-1383 van *Bernevelde*⁴, 1401 *Barnevelt*⁵, 1439 *In Barnefelt*⁶, 1494 *to Bernefelt*⁷, 1599 *Barrevelt*⁸, 1665 *Bernefelt*⁹, 1936 *Barne-veld*¹⁰; Het eerste deel behoort bij het werkwoord *bernen*, *barnen* 'branden'¹¹. Het kan enerzijds wijzen op het oude gebruik de heide op gezette tijden af te branden ten behoeve van de ontginning, anderzijds op een veld waar men zijn 'brandstof' (veen, heide) haalde. De verklaring, die in *barn* het woord *bron* ziet¹², is af te wijzen. Onder Barneveld lag vroeger een buurschap Barn, ca. 1400 *den guede to berenen*. Vergelijk →*De Brand*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 78, ²Berkelbach-Van der Sprenkel 1937, ³NGN 3 (1893) 37, ⁴RRU 678, ⁵NGN 3 (1893) 37, ⁶Steinmeier 1993 26, ⁷Idem 32, ⁸krt Hornhövius, ⁹krt Blaeu, ¹⁰LAN 21, ¹¹Künzel e.a. 1989 78, ¹²Schönfeld 1955 41, Van Loey-Schönfeld 1970 70.

Barnflair (Westerwolde, Gr)

Uitspraak: *baarnflee*. 1466 *an dat Barenvleder*¹, 1542 *Een stücke landes de Barenvleder unde de Emesche maet genoempt*², 1586 *ein stücke groen landes gelegen in unse Barenfleder*³, 1586 *Barnfleder*⁴, 1851-1855 *Barn vleder*⁵, 1899 *Barnvlair of Barnflair*⁶, land: 1936 *Barnfleder*⁷, 1936 *Barnflee*⁷; Betekent letterlijk →*vleder* 'moerassig veen, laagveen als groenland gebruikt' dat *barn* 'brandstof' leverde. Vergelijk →*Vleder*. Voor de verhouding tussen *vleder* en *flee* zijn gron. *fleddermoes* en nnl. *vleermuis* te vergelijken.

De spelling met *-ai-* is vreemd.

Lit. ¹Cartago kta014c, ²Idem kta217, ³Idem kta272+, ⁴NGN 10 (1936) 109, ⁵GHAN 2 86, ⁶Pott 19, ⁷LAN 21.

Barnheem (Loppersum, Gr)

Uitspraak: *baargnhaim*. 10e-11e eeuw in *Berg-hem*¹, eind 11e eeuw in *Birghem*¹, 1936 *Barnheemsterpolder*²; Samenstelling van ofri. *hem*, →*heem* 'woonplaats, woning', en *berga*, →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'³.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 84, ²LAN 21, ³Künzel e.a. 1989 84.

Barnwerd (Westerkwartier, Gr)

Uitspraak: *baarwrt*. 1526 *tho berwert*¹, ca. 1660 *Barwert*², 1781 *Barwert*³, 1840 *BARWERD*⁴, 1867 *Barnewerd*⁵, 1899 *Barnwerd*, *Barwerd*⁶, 1936 *Barnwerd*⁷; Samenstelling van *bar* 'onbegroeid, kaal' en *wert*, →*werd* 'terp, bewoonde hoogte'.

Lit. ¹NGN 10 (1936) 110, ²krt De Wit, ³krt Beckeringh, ⁴Van der Aa 2 128, ⁵Kuyper Oldehoeve, ⁶Pott 19, ⁷LAN 21.

Barrier¹ (Eindhoven, NB)

1866 *Tol*¹; Nnl. *barrier*, uit nfra. *barrière* 'slagboom, tolhek', naar het Woenselse tolhuis. De gemeente-atlas van Kuyper voor Woensel kent slechts de aanduiding *Tol* aan de straatweg van 's-Hertogenbosch naar Eindhoven. Vergelijk ook →*Achte Barrier*.

Lit. ¹Kuyper Woensel.

Barrier² (Voerendaal, Lb)

Limburgs 't *Breer*. 1899 *De Bovenste Barrier*¹, 1936 *Barrier*²; Zie →*Barrier*¹. Herinnert aan de voormalige tol aan de weg Heerlen-Maastricht.

Lit. ¹Pott 19, ²LAN 21.

Barrum (Waadhoeke, Fr)

1406 *Beerma buren*¹, 1427 *Berrum*¹, 1457 *Berrem*¹, 1913 *Barsum (of Barrum)*², 1936 *Barrum*³; →*heem* 'woonplaats, woning' van de persoon *Bera*¹. Lit. ¹Naamkunde 7 (1975) 182, ²Pott 19, ³LAN 21.

Barsbeek (Steenwijkerland, O)

1363 *Berspijk*¹, 1381-1383 in *Berspiker essche*², 1381-1383 *Berspic*³, 1456 *Barspijk*⁴, 1457 *Berspic*⁴, 1486 *Beerspic*⁴, 1568 *Barsbeek*⁴, 1665 *Barsbeecke*⁵, 1830-1855 *Barsbeek*⁶, 1936 *Barsbeek*⁷; Samenstelling met →*spijk* 'in water uitstekend stuk land, landtong'. *Ber-* verbindt men met *beer* 'drek, beer, op beer lijkende modder'. Vergelijk →*Waspik*.

Lit. ¹NGN 1 (1884) 80, ²RRU 734, ³Idem 787, ⁴NGN 1 (1884) 80, ⁵krt Blaeu, ⁶GHAN 3 17, ⁷LAN 21.

Barsingerhorn (Hollands Kroon, NH)

Uitspraak: *barregorn*, *barregorre*. 1289 *Bersincshorne*¹, 1319 *Bersingehorne*², 1334 *Bersinghehoirne*³, 1334 *Bersingerhorne*⁴, 1338 (?) *Bersingehorne*⁵, 1343 *Barsingehorne*⁶, 1395-1396 *Bersingerhorn*⁷, 1665 *Bersingerhorn*⁸, 1680 herdruk 1745 *Barsinger Horn*⁹; De oudste vorm laat zich duiden als →*horn* 'uitspringende bocht, hoek' (in de dijk) bij de locatie **Bersing*, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Barse* met als betekenis 'bij de lieden van *Barse*'.

Lit. ¹OBHZ 2378, ²Van Mieris II 215, ³Idem II 560, ⁴Idem II 557,

⁵Idem II 607, ⁶Hamaker 1875v II 261, ⁷Tenhaeff 1946, ⁸krt Blaeu, ⁹krt Dou 10.

Barsum (Súdwest-Fryslân, Fr)

1528 *Berswert*¹, 1543 *Beersuert*¹, 1718 *Barsum*², 1936 *Barsum*³; Naar de vorm *wert*, →*werd* 'terp, bewoonde hoogte', later vervangen door →*heem* 'woonplaats, woning', van de persoon *Beer*⁴.

Lit. ¹Gildemacher 2007 35, ²Naamkunde 7 (1975) 182, ³LAN 21, ⁴Naamkunde 7 (1975) 182.

Bartelinkshoek (Hengelo, O)

1994 *Bartelinkshoek*¹; →*hoek* '(afgelegen) plaats, gebiedsdeel' bij het erve *Bartelink*. Vergelijk →*An-ninks*- en *Nijhofshoek*. *Bartelink* bij Borne wordt in 1353 vermeld als *Bertoldinck*, een afleiding met het suffix →*-ing*- van de persoonsnaam *Bertold* met als betekenis 'de lieden van *Bertold*'².

Lit. ¹Vuga 1994 18, ²Hekket 1975 31.

Bartlehiem (Tytsjerksteradiel, Fr)

Ad 1232 in *Bethlehem*¹, 1476 *Berlaheem*², 1484 *Bethlahem*³, 1505 *Bethlehem*⁴, 1540 *Bethleheemer Hoogeterp*⁵, 1579 *Betlehem*⁶, 1580-1581 *Berleheem*⁷, 1769 *Bartlehiem of Barlehiem*⁷, 1936 *Bethlehem*⁸; Ontleent zijn naam aan het premonstratenzer nonnenklooster Bethlehem (ca. 1170-1580) dat hier stond, gesticht vanuit Mariëngaarde en vernoemd naar de stad in Palestina, die volgens de bijbel te verklaren is als 'broodhuis'. Na de reformatie ontwikkelde de naam zich tot *Bartlehiem*, gereïnterpreteerd als 'het hiem van Bartle'⁹.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 269, ²Rentenaar 1986 81, ³NGN 4 (1899) 265, ⁴Idem 269, ⁵Gildemacher 2007 35, ⁶krt Sibrandus Leo, ⁷Rentenaar 1986 81, ⁸LAN 31, ⁹Rentenaar 1984 317.

Barwoutswaarder (Woerden, U)

1179 *Berenwerde*¹, ca. 1307 *Berewoutswerde*, *Berewoutswaerde*², 1314 *Berwoutswaerde*³, 1334 *Berwoudswaerde*, *Barwoutswaerde*⁴, 1351-1356 *Berwoudewarde*⁵, 1509 *Breezwairde*⁶, 1665 *Barrewout waerder*⁷; Samenstelling van de persoonsnaam *Berewout* en *werde*, →*weerd* 'land aan water, riviereiland, door waterlopen omsloten poldergebied', later, als benaming van het poldergebied, aangeleund aan *waerder*, waarvoor zie →*Waarder*. De oudste vorm *Berenwerde*, een samenstelling van *werde* en de persoonsnaam *Bere*, wordt niet meer geïdentificeerd als Barwoutswaarder. De ligging ervan, ergens in het sticht Utrecht, is niet nader te bepalen.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 82, ²Immink e.a. 1969 168, 169, ³Idem 200, ⁴Geografisch Tijdschrift 11 (1977) 405, ⁵Blok 1910 318, ⁶Fockema Andreae 1951 36, ⁷krt Blaeu.

Baskensburg (Vlissingen, Zl)

1655 *Baskensburgh*¹, ca. 1750 't *hof Bakskensburg*²; Voormalige buitenplaats.

Lit. ¹krt Visscher-Roman, ²krt Hattinga.

Basse (Steenwijkerland, O)

Erf: ca. 1425 *Bassinghe*¹, 1830-1855 *De Basse*², 1867 *de Basse*³, 1936 *Basse*⁴; In 1425 een erf onder Paasloo. De verklaring als **Basseheem*

'woonplaats van de persoon *Basse*'⁵ wordt niet door oude vormen ondersteund. *Bassinghe* is een afleiding met het suffix →*-ing*- van de persoonsnaam *Basse* met als betekenis 'bij de lieden van *Basse*'.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 241, ²GHAN 3 11, ³Kuyper Steenwijkerwolde, ⁴LAN 22, ⁵De Vries 1962b 25.

Basserveld (Steenwijkerland, O)

1974 *Basserveld*¹; →*veld* 'open vlakte, heide' behorend bij →*Basse*.

Lit. ¹GTAN 3 11.

De Bast (Oirschot, NB)

1e kwart 13e eeuw *Bast*¹, 1267 *nemus de Baest*², 1390 *tot int huys van Baest*³; Etymologie onbekend. Zie →*Best*.

Lit. ¹OBNB 133, ²Idem 309, ³Erens 1950 388.

Batadorp (Best, NB)

1968 *Batadorp*¹; Voortgekomen uit in 1934 gebouwde woningen ten behoeve van de arbeiders van de nieuwe Bata schoenenfabriek, onderdeel van het in 1894 door Tomas Jan Bata (1876-1932) opgerichte Tsjechische bedrijf. Vergelijk →*Agodorp*, →*Heveadorp* en →*Philipswijk*.

Lit. ¹Ter Laan 1968 43.

Batau (Nieuwegein, U)

1840 *BAAN (HUIS TE)*¹; Onderscheiden in Batau-Noord en Batau-Zuid. Vernoemd naar het voormalige kasteel *De Batau* te Jutphaas, oorspronkelijk daterend uit de 14e eeuw, eind 18e eeuw gesloopt. *Batau* is een variant van *Betuwe* < *Batavia*, dat refereert aan de volksnaam der Bataven. Ook bekend onder de namen *Ten Baan*, *de Baten* en *de Batouwe*.

Lit. ¹Van der Aa 2 4.

Batenburg (Wijchen, Gl)

1076-1081 vervalst? kopie 12e eeuw *Batenburg*¹, 1166 *Battenburg*¹, ca. 1180 kopie 1159 *Batenburch*¹, 1250 *Batenborg*², 1286 *Batembork*², 1294-1295 *Batenburg*, *Batinburg*³, 1665 *Batenborch*⁴, 1936 *Batenburg*⁵; →*burg* 'versterkte plaats, burcht' en misschien *bata*- 'goed' (als in *bat*, *beter*, *best*), dus 'de goede burcht'⁶. Anderen hebben het vermoeden geuit dat in *Batenburg* de door Tacitus vermelde naam *Batavodurum* voortleeft⁷. Stadsrechten in 1349.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 78, ²NGN 3 (1893) 37, ³Meihuizen 1953 104, ⁴krt Blaeu, ⁵LAN 22, ⁶Gysseling 1960 104, Künzel e.a. 1989 78, ⁷Van Loon 2000 42.

Bath (Reimerswaal, Zl)

1325 sic: *insula de Boestenbare dicta*¹, 1351 in *den nywen landen van de Boestenbade*¹, 1415 *die polre van den Bade*², 1480-1481 *Badt*³, 1490 *uten Bade*⁴, 1560 *t Badt*⁵, 1573-1576 *Badt*⁶, 1573 *Batt*⁷, ca. 1600 *Tbat*⁸, in of kort na 1627, verdronken: *Batsen toorn*⁹; Oorspronkelijk de naam van een water, identiek met mnl. *bat*, *bade* 'water waarin men baadt'. Na inpoldering van de kreek kwam het eilandje *Beostenbade* aan Zuid-Beveland vast te zitten. Na herhaalde overstromingen in de 16e

eeuw verdween in 1555 het oude Bath voorgoed in zee. Een nieuwe nederzetting ontwikkelde zich bij het in 1785 aangelegde Fort Bath.

Lit. ¹Dekker 1971 288, ²Van Mieris IV 355, ³Jappe Alberts 1969 11, ⁴Dekker 1971 287, ⁵krt Van Deventer, ⁶Vierlingh 94, ⁷krt Sgroten, ⁸krt Kaerius, ⁹krt Van den Ende/Visscher.

Bathmen (Deventer, O)

Uitspraak: *battum*, *battem*. 1284 *Batmen*¹, ca. 1310 *Batmen*², 1321 *Batman*³, 1400 *die brugghen to Batmen*⁴, 1412 *to Batmen*⁵, 1480-1481 *Battman*⁶, 1665 *Bathmen*⁷, 1840 *Het dorp Bathmen, korthed-shalve Battem*⁸, 1936 *Batmen*⁹; Wel verklaard als een samenstelling van de persoonsnaam *Bado* en *man* met als betekenis 'de mannen van *Bado*'¹⁰. Ook is voor het eerste deel gedacht aan *bade* 'boodschapper in een marke'¹¹. Voor vergelijkbare namen zie: →Berkum, →Diermen, →Fortmond, →Giethmen, →Helpman, →Hertme, →Ratum, →Reutum, →Wachtum en →Wijthmen. Al deze plaatsnamen maken een zeer oude indruk; zo spreekt men bij Helpman, 1245 *Heltmen*, van een prehistorische nederzettingsnaam¹². Een verklaring van *-men*, *-man* als 'mannen, lieden' is niet altijd waarschijnlijk. Bij enkele namen wisselt *-men* met *-munde* en *-me(n)de* (*Giethmen* - *Gheetmunde*, *Vortmen* - *Fortmond*, *Barkmen* - *Bircmede* en *Hertmen* - *Hertmunde*). In de uitspraak ontwikkelde *-men*, *-man* zich tot *-um*. Bij Reutum wijzen de oudste vormen op een oud plaatsaanduidend *-n-* suffix en datief meervoud: eind 10e eeuw *in Riatnon*, midden 12e eeuw *in Riednen* en *de Retmenne*. Bij gebrek aan oudere vormen voor de overige plaatsnamen is het niet mogelijk om dezelfde oorsprong vast te stellen. Wel is opvallend dat *-men* in de meeste gevallen wordt voorafgegaan door een dentaal. Ook bij Diermen (ca. 1250 *Diramme*) is *-men* niet oorspronkelijk.

Lit. ¹NGN 1 (1884) 81, ²RRU 571, ³NGN 1 (1884) 143, ⁴De Meyer 1968 I 346, ⁵De Meyer 1968 III 67, ⁶Jappe Alberts 1969 27, ⁷krt Blauw, ⁸Van der Aa 2 197, ⁹LAN 22, ¹⁰De Vries 1962b 25, Moerman 155, ¹¹Moerman 1956 155, ¹²Philologia Frisica 5 (1969) 43.

Bato's Erf (Maasdriel, Gl)

Landgoed: 1840 *BATO'S ERF*¹, 1865 *De Kop van de Voorn of Bato's Erf*², 1899 *Bato's erf*³, 1936 *Batooserf*⁴; Oorspronkelijk de naam van een landgoed. Vernoemd naar *Bato*, de legendarische aanvoerder van de Bataven⁵.

Lit. ¹Van der Aa 2 184, ²Kuyper Heerewarden, ³Pott 19, ⁴LAN 22, ⁵Naamkunde 1 (1969) 237.

Battenoord (Goeree-Overflakkee, ZH)

Gors: 1420 en 1421 *Battenoord*¹, 1463 *van den dijcke van Battenoord*²; Wel verklaard als een samenstelling van *-oord* 'land uitstekend in of omspoeld door water' en de persoonsnaam *Batto*. Er bestaat echter ook een woord *bat*, *batte* met de betekenis 'schot van planken', naar gelang van de toepassing 'bruggetje' (met name in Groningen) of 'kaai of dijk' (in zuidelijke gewesten)³, maar het is niet zeker of dit woord ook in deze plaatsnaam

schuilt.

Lit. ¹Van Mieris IV 569, ²MNW sv Raeyen, ³vergelijk De Vries 1962b 26.

Bavel (Breda, NB)

1299 kopie *Bavele*¹, 1333 *van Bavele*², 1431 *te Bavele*³; Wel verklaard als →*lo* 'licht, open bos' van de persoon *Bavo*⁴. Anno 1359 wordt een *Bavele* vermeld als erf bij Oldenzaal⁵.

Lit. ¹OBNB 1399, ²Cerutti 1 154, ³Buiks e.a. 1993v 1 239, ⁴De Vries 1962b 26, herhaald Buiks 1992 148, ⁵Moerman 1956 148.

Bavinkel (Almelo, O)

1830-1855 *Bavinkel*¹, 1899 *Bavenkel*², 1936 *Bavenkel*³; Misschien ontstaan uit **Bavingelo*, →*lo* 'licht, open bos' van *Baving*, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Bavo* met als betekenis 'de lieden van *Bavo*', maar zonder oudere vormen is dat onzeker.

Lit. ¹GHAN 3 64, ²Pott 19, ³LAN 22.

Bavoort (Leusden, U)

1334 *Badenvorde*¹, 1800-1830 *BAVOORT*², 1840 *BEVOORT of BAVOORT*³; Samenstelling van mnl. *vorde*, →*voorde* 'doorwaadbare plaats', door de Lunteren-sebeek, en de persoonsnaam *Bado*. De identificatie van 1006 *Bachevoort*⁴, wel verklaard als 'beek-voorde', is onzeker.

Lit. ¹archiefeemland.nl, ²tolpenning, ³Van der Aa 2 399, ⁴OBHZ 70.

De Bazar (Katwijk, ZH)

1925 *Van der Helm's Goedkoopden Bazar*¹, 1968 *Bazar*²; Nnl. *bazaar* 'naam voor een winkelmagazijn waar allerlei waren te koop zijn', naar de goedkope bazaar van G.A. van der Helm te Katwijk.

Lit. ¹Leidsch Dagblad 31-01-1925, ²Ter Laan 1968 35.

Bazuin (De Wolden, D)

Uitspraak: *bezoen*. 1415 *Byzueden*¹, 1418 *by Suden, by Zuden*², 1485 *Bezueden*³, 1515 *Besuen*³, 1634 *Besuyden*⁴, 1648 *Basuyen*⁵, 1773 *Basuien*⁶, 1840 *Basum, Bassen*⁷, 1851-1855 *Bazuin*⁸, 1936 *Bazuin*⁹; De oorspronkelijke naam, met de betekenis 'ten zuiden van', is door reïnterpretatie gekoppeld aan het muziekinstrument *bazuin*. Het zelfstandig naamwoord, waarop deze aanduiding betrekking heeft, is verloren gegaan (vergelijk het gebruik in *Bezuidenhout* en in 918-948 kopie 11e eeuw *bisuthan Flieta*, de Vliet, waterloop in Rijnsburg). De geslachtsnaam *Bezoen*¹⁰ heeft dezelfde oorsprong.

Lit. ¹ONF 34, ²Keverling Buisman 1987v 1120, ³Hekket 1975 34, ⁴krt Hondius, ⁵krt Ten Have, ⁶krt Sepp 46, ⁷Van der Aa 2 196, ⁸GHAN 2 16, ⁹LAN 22, ¹⁰Naamkunde 5 (1973) 76v.

Bears (Leeuwarden, Fr)

Ndl. *Beers*. 1329 *Berse*¹, 1335 *Biercse*², 1386 *Beerse*³, 1429 *in Berse*⁴, 1482 *Beers*⁵, 1936 *Beers*⁶; Betekent 'ineengevlochten haag van staken en doornstruiken' of 'stoppelveld, stekelige plaats'⁷. Zie verder →*Beers*.

Lit. ¹Naamkunde 8 (1976) 76, ²Gildemacher 2007 35, ³OFO 1 2, ⁴NGN 4 (1899) 205, ⁵Idem 201, ⁶LAN 23, ⁷Moerman 1956 35.

Beatrixhaven (Maastricht, Lb)

Limburgs *Beatrixhave*. Persoonsnaam *Beatrix*, naar de in 1938 geboren prinses, en →*haven* 'aanlegplaats voor schepen'. De stadswijk is vernoemd naar de binnenhaven aan het Julianakanaal.

Beckum (Hengelo, O)

1268 *Beckem*¹, 1312 *Beckem*², 1385 *Bechem*³, 1457 *Beckem*⁴, 1546 *Beckom*⁴, 1936 *Bekkum*⁵; Misschien ontstaan uit **bekehem* 'woonplaats aan de beek', vergelijk Beckum (Dld), 10e eeuw *Bekehem*⁶.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 205, ²NGN 1 (1884) 144, ³RRU 588, ⁴NGN 1 (1884) 81, ⁵LAN 23, ⁶De Vries 1962b 26.

Bedaf (Uden, NB)

1372 *Baddaf*, *Badafl*, 1427 *Middaf*¹, 1522 *Medaf*¹, 1675 *op Bedaff*², 1705 *op Bedaf*³, 1838-1857 *Bedaf*⁴, 1865 *Bedaf*⁵; Deze naam staat niet op zichzelf en behoort tot een groep van namen in Noord-Brabant en België, waartoe naast Bedaf ook behoren het anno 1303 in de omgeving van Hilvarenbeek genoemde *domus dicta de Badafl*⁶, een familienaam te Breda, in 1503 *Anthonius Bedaf de Breda*, →Groot-Bedaf bij Baarle-Nassau, Bedaf bij Poppel (B): 1368 *Willem van bondaf op syn goed te bondaf*, en bij Kumtich (B): 1470 *bij tbedae*, idem kopie 1632 *t beddaff*⁷. Uitgaande van de vorm *Badafl* knoopt men⁸ aan bij mnl. *bet af* 'achterwaarts, verderaf, terugwaarts' met als betekenis 'verderaf (gelegen)', maar de -d- van de oudste vormen en de overige namen in deze groep spreken hiertegen. De verklaring 'midden-af' op grond van de vermeldingen *Middaf* en *Medaf*, te vergelijken met Halfweg, is af te wijzen. De betekenis en de etymologie zijn onduidelijk.

Lit. ¹Brabants Heem 18 (1966) 65, ²BHIC 7618.164, ³Idem 7618.160, ⁴GHAN 4 40, ⁵Kuyper Uden, ⁶OB NB 667, ⁷Naamkunde 26 (1994) 99, ⁸Brabants Heem 18 (1965) 18.

Bedum (Bedum, Gr)

Uitspraak: *beem*. 13e eeuw [1224] *Bedum*¹, 1506 *Bheem*², 1520 *Beem*³, 1535 *tho Beum*³, ca. 1660 *Beem*⁴, 1781 *Bedum*⁵, 1936 *Bedum*⁶; Wel verklaard als **Beda-hēm* 'woonplaats van de persoon *Beda*'⁷, maar eerder is het datief meervoud van *bed* 'opgehoogd land', ono. *bjoð* 'land, bodem'. De plaatsnaam Bedum komt reeds voor in bijvoeglijke vorm in 10e-11e eeuw in *Bédorouualda* 'moerasbos behorend bij Bedum'⁸.

Lit. ¹Janssen e.a. 1991 162, ²Carsten 1937 76, ³NGN 10 (1936) 112, ⁴krt De Wit, ⁵krt Beckeringh, ⁶LAN 22, ⁷De Vries 1946 6, ⁸Künzel e.a. 1989 79.

Beegden (Maasgouw, Lb)

Limburgs *Bieëgdje*. 1202 *Beegedem*¹, 1264 *Beke-de*², 1275 *Beegde*³, 1326 *Beket*⁴, 1374 *Beegden*⁵, 1400 *Beecde*⁵, 1485 *Beicden*⁶, ca. 1550 *Beegden*⁷, 1665 *Beecdem*⁸, ca. 1700 *Begden*⁹; Etymologie onzeker. Wordt wel verbonden met nnl. *boog*, oe. *beag* 'bocht in een rivier' en dan een afleiding met het verzamelsuffix *-*ipum* (datief meervoud van →*-*ipi*) met als betekenis 'plaats die gekenmerkt

wordt door (rivier)bochten'. De oudste vorm, waarvan de betrouwbaarheid betwijfeld wordt, heeft men ten onrechte verklaard als →*heem* 'woonplaats, woning' bij de (rivier)bochten.

Lit. ¹Veldeke 57 (1982) 21 + noot, ²Schrijnemakers 2014 618, ³Veldeke 57 (1982) 21, ⁴Schrijnemakers 2014 618, ⁵Veldeke 57 (1982) 22, ⁶Schrijnemakers 2014 618, ⁷LIKP 21, ⁸krt Blaeu, ⁹LIKP 14.

beek 'natuurlijke waterloop'

Onl. *beki*, *beke* 'natuurlijke waterloop', mnl. *beke*, os. *beki*, ohd. *bah* < germ. **baki* en oe. *becc*, ono. *bekkr* < germ. **bakja*-. Naar het schijnt alleen verwant met Iers *búal* 'stromend water' en gezien het betekenisveld (landschap) waarschijnlijk een substraatwoord. De productiviteit van *beek*-namen strekt zich uit over de periode vanaf de germanisering tot heden.

Oudste attestatie in plaatsnamen: 814-815 kopie 1170-1175 *Bechi* (→*Beek*)¹.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 79.

Beek¹ (Beek, Lb)

Limburgs *Baek*. Midden 11e eeuw kopie 18e eeuw de *Becha*¹, 1145 *Becca*¹, 1175 *Reineri de Beke*¹, 1273 *apud Beke*², 1665 *Beeck*³, 1936 *Beek*⁴; Onl. *beke* 'natuurlijke waterloop'. Naar de Keutelbeek, die vanuit het Kelmonderbos door het dorp naar de rivier de Geleen stroomt.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 79, ²OBGZ 1273.12.25 1, ³krt Blaeu, ⁴LAN 22.

Beek² (Berg en Dal, Gl)

814-815 kopie 1170-1175 *Bechi*¹, 949 *Bechi*¹, ca. 1200? in *Beke*¹, 1380 *dat alinge dorp ende kirspeel Beek*², 1665 *Beeck*³, 1936 *Beek*⁴; Onl. *beke*, →*beek* 'natuurlijke waterloop'. *Bechi* is verhoogduitst⁵.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 79, ²Het Rijk van Nijmegen 1983 110, ³krt Blaeu, ⁴LAN 22, ⁵Künzel e.a. 1989 79.

Beek³ (Laarbeek, NB)

1286 in *Beke*¹, 1300 *Beke*², 1312-1350 *apud Beke juxta Helmont*³, 1441 *Beke prope Aerle*, 1740 *Beek by Aerle*⁴; Mnl. *beke*, bij de →*beek* 'natuurlijke waterloop'.

Lit. ¹OB NB 418, ²Idem 604, ³Galesloot 1865 123, ⁴Tegenwoordige Staat 12 112.

Beek⁴ (Montferland, Gl)

1206 *Beke*¹, 1665 *Beeck*²; Onl. *beke*, →*beek* 'natuurlijke waterloop'.

Lit. ¹Gysseling 1960 114, ²krt Blaeu.

De Beek (Asten, NB)

1838-1857 *De Beek*¹; →*beek* 'natuurlijke waterloop', naar de ligging aan de Beekerloop.

Lit. ¹GHAN 4 83.

Beekbergen (Apeldoorn, Gl)

1243 *Bekberge*¹, 1294-1295 *Becberg*², 1343-1344 *Bicberghen*³, 1353-1354 *Begberghen*⁴, 1410 *Begbergen*⁵, 1573 *Beeckberghe*⁶, 1665 *Beeckbergen*⁷, 1773 *Beekbergen*⁸, 1830-1855 *Beekbergen*⁹, 1936 *Beekbergen*¹⁰; Gelegen in heuvelig terrein nabij de Oude Beek, een samenstelling van →*beek* 'natuurlijke waterloop' en →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'.

Lit. ¹NGN 3 (1893) 38, ²Meihuizen 1953 77, ³NGN 3 (1893) 38, ⁴Jappe Alberts 1967 I, ⁵Otten 1987 38, ⁶krt Sgroten, ⁷krt Blaeu, ⁸krt Sepp 33, ⁹GHAN 3 73, ¹⁰LAN 23.

Beekdorp (Dinkelland, O)

1830-1855 *Beekdorp*¹, 1869 *Beekdorp*², gebouw: 1899 *Beekdorp*³; Oorspronkelijk een huisnaam, een samenstelling van →*beek* 'natuurlijke waterloop', naar de Rossummerbeek, een plaatselijke benaming van de Loolee, en →*dorp* 'nederzetting'.

Lit. ¹GHAN 3 65, ²Kuyper Weerselo, ³Pott 20.

Beekheuvel (Bergen, Lb)

1913 *Beekheuvel*¹; →*heuvel* 'natuurlijke terreinverheffing' bij een →*beek* 'natuurlijke waterloop'.

Lit. ¹Pott 24.

Beekkant (Sint-Michielsgestel, NB)

1557 *aan de Beeckant*, *de Beeckkant*¹, straat: 1865 *Beek-kantsch Str.*², 1899 *Beekkant*³, 1936 *Beekkant*⁴; Samenstelling van →*kant* 'rand, zoom, zijde' en →*beek* 'natuurlijke waterloop', hier refererend aan de Beeksche Waterloop.

Lit. ¹BHIC 5121.43, ²Kuyper St Michiels Gestel, ³Pott 20, ⁴LAN 23.

De Beekkant (Leudal, Lb)

Limburgs *De Baekcantj*. 1877 *Beekkant (de)*¹; Samenstelling van →*kant* 'rand, zoom, zijde' en →*beek* 'natuurlijke waterloop', naar de ligging aan de Haelense Beek.

Lit. ¹Witkamp 89.

beemd 'aangeslibd land langs een waterloop, weiland'

Mnl. *beemt*, *bempt*, *bemt* 'aangeslibd land langs een waterloop, weiland', mhd. *bameth*, Rijnlands *bende*, Westfaals *band*, *bande*. Men vergelijkt de Duitse plaatsnamen 8e eeuw *Banamatha* (Bonbaden, Dld)¹ en 2e helft 11e eeuw *Langobanomothe* (Langebamet bij Uedem, Dld)², die mogelijk wijzen op een grondvorm **banu-mæpa*, een samenstelling van **banu-* 'ban' en →*made* 'hooiland', ter aanduiding van het gemeenschappelijke hooiland³. Komt in Nederland vooral in het zuiden voor⁴.

Lit. ¹Gysseling 1960 114, ²Idem 594, ³Idem 114, ⁴Moerman 1956 34.

Beemden (Eindhoven, NB)

Gebied: 1867 *Beemden*¹, groenland: 1936 *Beemden*²; In de wijk Oud-Gestel. →*beemd* 'aangeslibd land langs een waterloop, weiland', in meervoud ter aanduiding van een gebied.

Lit. ¹Kuyper Gestel c.a., ²LAN 23.

Beemdkant (Laarbeek, NB)

1874 *Beemdkant*¹; Samenstelling van →*beemd* 'aangeslibd land langs een waterloop, weiland' en →*kant* 'rand, zoom, zijde', hier gelegen aan de rand van de Lieshoutsche Beemden.

Lit. ¹Gille Heringa 16.

Beemstaart (Meierijstad, NB)

1311 kopie 18e eeuw *op dende van Brestert ... van dien eende van Bremstert*¹, 1644 *den pael ... altyt genoempt den Beemstart*², 1832 *Beemstart*, *tot aan eenen grooten Steen genaamd den Beemstaart*³; Mnl. *brem*, *bream* 'braam' en *stert* 'staart',

hier 'lange, smalle landstrook'.

Lit. ¹OBNB 1019, ²oudzijtaart.nl, ³Broek I 188, II 185.

Beemte (Apeldoorn, Gl)

1730 *Beemter Veltjen*¹, 1830-1855 *Beemte*², 1839 *Beemte*³, 1899 *Beemde*⁴, 1936 *Beemte*⁵; Mnl. *beemt*, →*beemd* 'aangeslibd land langs een waterloop, weiland'.

Lit. ¹Otten 2003 44, 104, ²GHAN 3 73, ³Van der Aa 1 296, ⁴Pott 21, ⁵LAN 23.

Beerenplaat (Nissewaard, ZH)

Spaarbekken: 1981 *Beerenplaat*¹; De poldernaam 1866 *Beere Polder*² en *plaat* 'zandbank die bij laag water zichtbaar is'. Ter plaatse van de Beere Polder ligt nu het spaarbekken Berenplaat, waarin water werd opgeslagen dat via pijpleidingen uit de Biesbosch kwam. Het bekken doet nog slechts dienst als noodvoorraad.

Lit. ¹GTAN 1 80, ²Kuyper Oud-Beijerland.

Beers (Cuijk, NB)

Uitspraak: *béérs*. 1305 kopie 16e eeuw *Beerse*¹, 1308 *Berze*², 1381-1383 *in den kerspel van Beers*³, 1570 *Beers*⁴, 1773 *Beers*⁵; Wordt verbonden met mlat. *bersa* 'omhaagd jachtgebied', dat zelf terug gaat op een Germaans woord behorend tot de woordgroep van *baars* (de vis, naar zijn stekelige vinnen) en *borstel*, die geen verdere Indo-Europese verwanten kent. De oorspronkelijke betekenis zou 'ineengevlochten haag van staken en doornstruiken' zijn of 'stoppelveld, stekelige plaats'⁶. Zie →*Bears*, →*Beersdonk*, →*Beerze*, →*Besselaar* en de groep →*Middel-*, →*Oostel-* en →*Westelbeers*.

Lit. ¹OBNB 683, ²Enklaar 1941 310, ³RRU 676, ⁴BIKP 18, ⁵krt Sepp 18, ⁶Moerman 1956 35.

Beerschoten (Utrechtse Heuvelrug, U)

Gebouw: 1874 *Beerschoten*¹; Onder verwijzing naar Beerschot bij Antwerpen (B), 1161 *Bernescoth*, 1179 *Bernescot*, verklaard als een samenstelling van *beer* 'drek, beer, op beer lijkende modder' en →*shoot* 'hoek hoger land uitspringend in het terrein'². Beerschoten ontleent zijn naam aan het inmiddels verdwenen gelijknamige landhuis (1850) dat weer een naamgenoot heeft in het landgoed Beerschoten in De Bilt, een voormalige uithof van het vrouwenklooster van Oostbroek, in 1642 *Uuthoff Beerschoten*³. In de 15e eeuw is sprake van *Dat wilde Beerscotervelt*⁴.

Lit. ¹Gille Heringa 16, ²Gysseling 1960 115, Naamkunde 11 (1979) 216, ³Jaarboek Oud-Utrecht 1968 156, ⁴Dekker 1983 175.

Beersdal (Heerlen, Lb)

1403 *Berlesberch*¹, 1803-1820 *Beersdal*², 1936 *Beersdal*³; Genoemd naar de nabij gelegen hoeve van die naam, oudtijds *Berlesberch*, *Bersberch* en *Bersen*, waaraan de naam van Mathijs van *Bernsberg* (plaats bij Aken, 1290 *Bernartsberghe*) wordt verbonden. Mijnwerkerskolonie: tussen 1911 en 1918 werden hier 272 woningen gebouwd.

Lit. ¹Schrijnemakers 2014 292, ²krt Tranchot, ³LAN 24.

Beersdonk (Helmond, NB)

1340 *de bonis de beersdonc*¹, 1439 *op die*

*beersdonck in den mortel*², 1575 *den Beersdonck*³, 1587 *opte Berssdonck*³, 1616 *die Bersdonck*⁴, 1838-1857 *Achterste Beersdonck*⁵, 1874 *Beersdonck*⁶; Samenstelling van →*donk* 'zandige opduiking in moerassig terrein' en **beers*, hetzelfde toponymisch element als bij Baersdonk in Rheinland (Dld), dat in 1201 voorkomt als *Bersedunc*⁷ en te verbinden is met mlat. *bersa* 'omhaagd jachtgebied'⁸, waarvoor zie →*Beers*.

Lit. ¹Beijers e.a. 1996a 71, ²RHCE 3791, ³Spamer 2010 43, ⁴RHCE 3824, ⁵GHAN 4 83, ⁶Gille Heringa 16, ⁷ONBN 92, ⁸Niermeyer e.a. 2002 128.

Beersterhoogen (Oldambt, Gr)

1781 *Beerster Hogen*¹, 1867 *Beersterhoogen*², hoge rug: 1936 *Beertsterhoogen*³; Gelegen tussen Beerta en Nieuw-Beerta. *Beerster* is bijvoeglijk naamwoord bij de plaatsnaam →*Beerta*. *Hoogen* duidt op de hogere ligging.

Lit. ¹krt Beckeringh, ²Kuyper Beerta, ³LAN 24.

Beerta (Oldambt, Gr)

Uitspraak: *beerte*. 13e eeuw [1204] *Berethe*¹, 1391 kopie 16e eeuw in *Berda*², 1558 *Berte*³, 1579 *Berte*⁴, 1618 in de *Beerthe*⁵, 1936 *Beerta*⁶; Ontstaan uit **bûripi* > **bêripi*, vergelijk ook →*bert*, een afleiding met het verzamelsuffix →*-*ipi* van ofri. *buer*, →*buur* 'woning, klein huis' met de betekenis 'plaats waar woningen staan'. Vergelijk voor de ouderwetse slot-*a*: →*Scheemda*, →*Midwolda*, →*Nieuwolda* en →*Eexta*.

Lit. ¹Janssen e.a. 1991 8, ²NGN 10 (1936) 114v, ³krt Ter Laan 1929, ⁴krt Sibrandus Leo, ⁵NGN 10 (1936) 114, ⁶LAN 24.

Beertsenhoven (Gulpen-Wittem, Lb)

1803-1820 *Beeretshoven*¹, 1838-1857 *Bertzenhove*², 1866 *Beritzenhoven*³, 1899 *Beertzenhoven*⁴, 1936 *Beertsenhoven*⁵; *hoven*, datief meervoud van →*hof* 'boerenerf, hofstede' van de persoon *Berets*.

Lit. ¹krt Tranchot, ²GHAN 4 121v, ³Kuyper Wijlre, ⁴Pott 22, ⁵LAN 24.

Beerze (Ommen, O)

1328 *Beerse*¹, 1381-1383 *to Beersen*², 1533 *Beerst*, *Beersen*³, 1583 *Beersse*³, 1665 *Beerse*⁴, 1936 *Beerse*⁵; Betekent 'omhaagd gebied' of 'stoppeveld, stekelige plaats'⁶, zie →*Beers*.

Lit. ¹NGN 1 (1884) 81, ²RRU 748, ³NGN 1 (1884) 81, ⁴krt Blaeu, ⁵LAN 24, ⁶Moerman 1956 35.

Beerzerveld (Ommen, O)

Ca. 1860 *Beerzerveld*¹, 1936 *Beerserveld*²; →*veld* 'open vlakte, heide' behorend bij →*Beerze*. Veenkolonie langs het Overijsselsch Kanaal.

Lit. ¹Schelhaas e.a. 1980 117, ²LAN 24.

Beesd (Geldermalsen, Gl)

1129 vervalst? kopie 14e eeuw *de Bisde*¹, 1224 in *Beseth*², 1244 *Beesde*², 1265 *Beesd*³, 1899 *Beest*⁴, 1936 *Beesd*⁵; De vorm *Bisde* lijkt een afleiding van *bies* 'plant van vochtige heidegrond en moerassen (Scirpus)' met het verzamelsuffix →*-*ipi* in de betekenis 'plaats waar biezengroei'. De klankstand in de jongere vormen komt daarmee echter niet overeen. Zie ook →*Beesel*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 80, ²NGN 2 (1892) 109, ³NGN 3 (1893) 40,

⁴Pott 22, ⁵LAN 24, ⁶Moerman 1956 110, De Vries 1962b 27.

Beesel (Beesel, Lb)

Limburgs *Bezel*. 1173 *Heinricus de Bisela*¹, 1275 *Beesel*², 1294-1295 *Besel*³, 1323 *Byssel*⁴, 1384-1507 *Biessel*, *Biesel*⁵, 1394 *Besel*⁶, 16e eeuw *Beselen*⁷, 1662 *Beselen*⁸, 1665 *Besselen*⁹, 1838-1857 *Beesel*¹⁰, 1840 *BESEL*, ook wel *Beesel*, *Bessel of Bezel gespeld*¹¹; Is wel verklaard als *bieslo* 'open plek in het bos met biezengroei'¹². De klankstand van de jongere vormen komt dan overeen met mnd. *bêse* 'bies'. Ook is gedacht aan mnl. *bise* 'hinde' of mnl. *bise*, *bize* 'zwart of donkerbruin'¹³, maar beide woorden komen niet in aanmerking omdat zij latere ontleningen zijn aan het Frans en Beesel buiten de Romaanse invloedssfeer ligt.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 89, ²Veldeke 57 (1982) 14, ³Meihuizen 1953 4, ⁴Schrijnemakers 2014 619, ⁵Veldeke 57 (1982) 14, ⁶Renes 1999 247, ⁷krt Van Deventer, ⁸LIKP 33, ⁹krt Blaeu, ¹⁰GHAN 4 104, ¹¹Van der Aa 2 347, ¹²De Vries 1962b 27, ¹³Van Osta 2001 41.

Beetgum (Waadhoeke, Fr)

Fries *Bitgum*. Ca. 1275 *Betingum*¹, 1399 *Betinghim*², 1439 *to Beethgem*³, 1441 *to Beteghum*⁴, 1472 *to Beetgum*⁵, 1496 *jn beetghum*⁶, 1502 *Beetighom*⁷; Samenstelling van →*heem* 'woonplaats, woning' en **Badinga*, een afleiding met het suffix →-*ing*- van de persoonsnaam *Bade* met als betekenis 'de lieden van *Bade*'. Men gaat ook wel uit van **Berhtinga haim* 'woonplaats van de lieden van de persoon *Berhto*'⁸, maar hiervoor zijn geen aanwijzingen.

Lit. ¹Gildemacher 2007 35, ²NGN 4 (1899) 226, ³OFO 1 78, ⁴Idem 82, ⁵Idem 230, ⁶OFO 4 110, ⁷OFO 1 457, ⁸Philologia Frisica 5 (1969) 47.

Beetgummolen (Waadhoeke, Fr)

Fries *Bitgummole*. 1622 *Beetgumer Meulen*¹, 1664 *By de Molen*¹, 1936 *Beetgummolen*²; →*molen* bij →*Beetgum*. Naar de roggemolen aan de dijk bij Beetgum, die al in de 16e eeuw bekend is. Het oostelijk deel van Beetgummolen heet Dijksterhuizen, 1502 *Dyckstrahusen*.

Lit. ¹Fryske Plaknammen 15 (1969) 48, ²LAN 24.

Beets¹ (Edam-Volendam, NH)

1435 *van der Beetze*¹, 1480-1481 *Beets*², 1514 *Beetsch*³, 1575 *Ter Beeks*⁴, 1680 herdruk 1745 *Beets*⁵; Fri. *beets*, geassibileerde vorm van →*beek* 'natuurlijke waterloop'. Zie ook →*beetse* 'laaggelegen, 's winters onderlopend grasland'.

Lit. ¹Van Mieris IV 1057, ²Jappe Alberts 1969 19, ³Informatie 80, ⁴krt Beeldsnijder, ⁵krt Dou 7.

Beets² (Opsterland, Fr)

1315 *Beke*¹, 1480 *Beetze*², 1505 *Beetz*³, 1518 *Beets*⁴, 1899 *Beets* (*bestaande uit Oud- en Nieuw Beets*)⁵, 1936 *Beets*⁶; Fri. *beets*, geassibileerde vorm van →*beek* 'natuurlijke waterloop'. Heet ook wel *Oud Beets* ter onderscheiding van →*Nij Beets*. Zie ook →*beetse* 'laaggelegen, 's winters onderlopend grasland'.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 56, ²OFO 1 300, ³NGN 4 (1899) 70, ⁴Cartago han671, ⁵Pott 22, ⁶LAN 24.

beetse 'laaggelegen, 's winters onderlopend grasland'

Friese relictvorm van het toponymisch grondwoord →*beek* 'natuurlijke waterloop', ontstaan uit germ. **baki*- 'beek', met assiblatie van *k* tot *ts* voor *-i-*¹, met betekenisontwikkeling van 'natuurlijke waterloop' tot 'laaggelegen, 's winters onderlopend grasland'. Zie →*Beets*¹, →*Beets*², →*Lauderbeetse* en →*Sellingerbeetse*.

Lit. ¹Ter Laan 1954 48.

Beetsterzwaag (Opsterland, Fr)

Fries *Beetstersweach*. 1315 *Suagh*¹, 1504 *Beexter-swage*², 1505 *Bexterszwaeghe*³, 1543 *Betzer-swaech*⁴, 1664 *Beetsterswaegh*⁵, 1899 *Beetsterzwaag*⁶, 1936 *Beetsterzwaag*⁷; Wordt nog *Op 'e Sweach* genoemd, *zwaag* 'weiland, land waar vee gehouden wordt' behorend bij →*Beets*². Te vergelijken is →*Kollumerzwaag* bij Kollum.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 52, ²Gildemacher 1993 159, ³NGN 4 70, ⁴Fryske Plaknammen 8 (1956) 19, ⁵krt Schotanus, ⁶Pott 22, ⁷LAN 24.

Beezepool (Eijsden-Margraten, Lb)

pool, →*poel* 'plas, moerassig stilstaand water' en *beese*, *bies* 'plant van vochtige heidegrond en moerassen (*Scirpus*)'.

Het Beggelder (Aalten, Gl)

1840 *BEGGELDER*¹, 1975 *Het Beggelder*²; Men heeft deze plaatsnaam gelijkgesteld met fri.-gron. *baggeler* 'turf', nnl. *baggelaar* 'turf uit laagveen'³.

Lit. ¹Van der Aa 2 239, ²GTAN 3 117, ³MVN 39 (1963) 161.

Behelp (Asten, NB)

1680 *In de Behelp*¹, 1838-1857 *de Behelp*², 1874 *Behelp*³; Mnl. *behelp*, nnl. *behulp* 'hulp, bijstand'.

Lit. ¹RHCE 3849, ²GHAN 4 84, ³Gille Heringa 17.

Het Beijersche (Krimpenerwaard, ZH)

1330 *van Beyersroeden*, *van Beyersroden*¹, 1639 *Beyershem*²; Genoemd naar de polder *Beyerse*, waar ook andere toponiemen het element *beiers*-bevatten. Op een 17e-eeuwse kaart vinden we *Beyrse wegh*, *Beyrse Bosch*. Blijkens de oudste vermelding gaan deze namen terug op een persoon die *Beyer* heette.

Lit. ¹Van Mieris II 497, 500, ²krt Colom.

Beijnes (Beverwijk, NH)

Naar de Koninklijke Fabriek (1950-1963) van Rijtuigen en Spoorwagens J.J. Beijnes.

Beijum (Groningen, Gr)

Uitspraak: *baaim*. 1428 *Beijm*¹, 1445 kopie *Beyium*², 1453 kopie *to Beyum*³, 1475 *Beyum*, *Beyem*⁴, 1502 *Beyum*⁵, sedert 1529 *Beijum*⁶, ca. 1660 *Beyum nu Condors*⁷, 1781 *oud Beijum*⁸, 1867 *Beijum*⁹, 1936 *Beium*¹⁰; →*heem* 'woonplaats, woning' van de persoon *Beie*. Vroeger kerkdorp met een borg, gesloopt in 1738. De bezittingen van de kerk werden reeds in 1475 door paus Sixtus IV geschonken aan het Pepergasthuis in de Stad. In plaats van de kerk kwam er een kapel.

Lit. ¹NGN 10 (1936) 112, ²Cartago kla0220, ³Idem kla0300, ⁴NGN 10 (1936) 112, ⁵Cartago ahs213, ⁶NGN 10 (1936) 112, ⁷krt De Wit,

⁸krt Beckeringh, ⁹Kuyper Noorddijk, ¹⁰LAN 25.

Beilen (Midden-Drenthe, D)

1139 kopie 16e eeuw *Bele*¹, 1206 kopie 15e eeuw *Beile*², 1292 *in Beylen*³, 1395-1396 *Beylen*⁴, 1634 *Beylen*⁵, ca. 1660 *Beilen*⁶, 1781 *Beijlen*⁷, 1936 *Beilen*⁸; Is ooit wel opgevat als *bijl-lo* 'uitgehouden plaats in het bos', maar een *lo*-naam is onwaarschijnlijk. Verder is gedacht aan ofri. *bel*, *beil* 'zwellend, buil'⁹, ter aanduiding van een heuvelig landschap. De terreingesteldheid zou hiervoor echter geen aanleiding geven, en daarom stelt men herkomst uit **bagil-* 'modder, moeras' (?) voor¹⁰. Beilen was de hoofdplaats van het Beiler dingspel, een van de zes voormalige Drentse rechtsgebieden.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 80, ²Gysseling 1960 116, ³De Vries 1945 15, ⁴Tenhaff 1946 26, ⁵krt Hondius, ⁶krt De Wit, ⁷krt Beckeringh, ⁸LAN 25, ⁹De Vries 1962b 27, ¹⁰MVN 39 (1963) 161.

Beilervaart (Midden-Drenthe, D)

Uitspraak: *beilervaort*. Water: 1791 *Beilervaart*¹, 1899 *Beilervaart*², 1936 *Beilervaart*³; Overdrachtelijk gebruik van de waternaam *Beilervaart*, gegraven in 1790, waardoor Beilen verbinding kreeg met de Drentsche Hoofdvaart⁴.

Lit. ¹Joosting 1909 I 1298, ²Pott 22, ³LAN 25, ⁴BPD 29.

Beinsdorp (Haarlemmermeer, NH)

Polderafdeling: 1851 *Beinsdorp*¹, 1874 *Beinsdorp*²; Naar het vroegere eilandje van die naam in het Haarlemmermeer, in 1424 *Jan van Bensdorpt*³, in 1581 't *Eyland van de Vennep*, genaemd *Bensdorp*⁴, en in 1615 *Beijns Dorp*⁵ geheten, een samenstelling van →*dorp* 'hoeve, (dochter)nederzetting' van de persoon *Ben*, *Beijn*.

Lit. ¹Van der Aa 14 848, ²Gille Heringa 17, ³Van Mieris IV 729, ⁴Van der Aa 11 608, ⁵krt Rijnland.

Beinum (Doesburg, Gl)

1200 *In Beenheim*¹, 1259 *in villa Beinheim*², 1273 *de Beynen*³, 1294-1295 *Johanni de Beinheim*⁴, 1357-1365 *Beynem*⁵, 1765 *Bijnum*⁶, 1899 *Beinum*⁷; Wel verklaard als →*heem* 'woonplaats, woning' van de persoon *Beie*⁸.

Lit. ¹Gysseling 1960 116, ²OBGZ 1259.05.03 2, ³Idem 1273.12.21 1, ⁴Meihuizen 1953 87, ⁵NGN 3 (1893) 40, ⁶Idem 41, ⁷Pott 22, ⁸Gysseling 1960 116.

Beistervelden (Bergeijk, NB)

1865 *Beister Velden*¹; Nnl. *bijsterveld* 'schraal en onvruchtbaar stuk land'.

Lit. ¹Kuyper Bergeijk.

Beitel (Heerlen, Lb)

Limburgs *Betel*. 1651 *gen Beijtel*¹, 1803-1820 *Besel*², 1838-1857 *De Beitel*³, 1866 *Beitel*⁴, 1936 *Beitel*⁵; Gezien het lidwoord te vergelijken met *Beitel* (microtoponiem te Didam), 1780 *Beitel*, 1820 *De Bijtel*, dat wordt verklaard uit de beitelachtige vorm van het perceel. Mnd. *betel* 'spits toelopend klein stuk land' en nhd. *Beissel* 'idem'. Andere verklaringen die hier slechts ter illustratie van vindingrijkheid worden vermeld: **Beitlo* 'bos waar men spaanders verzamelt'⁶, samenstelling

van mnl. *bete* 'water, waarin de looiers de vellen bereiden' en *-lo* 'poel', met als betekenis 'looiplas'⁷. Ook is de Engelse plaatsnaam Beetley (in Norfolk), 1086 *Betellea*, 1204 *Betel*, vergeleken, een samenstelling van oe. *bietel* 'mallet, houten hamer' en *-lo* 'licht, open bos' met de betekenis 'bos dat houten hamers levert'.

Lit. ¹Schrijnemakers 2014 292, ²krt Tranchot, ³GHAN 4 122, ⁴Kuyper Heerlen, ⁵LAN 25, ⁶Hekket 1983 33, ⁷Van Osta 2001 42.

†Bek (Heerlen, Lb)

Limburgs *D'r Bek, a genne Bek*. 1680 *De Beck*¹, 1779 *De Bek*¹, 1838-1857 *Bek*², 1866 *De Bek*³, 1913 *Bek (De)*⁴, 1936 *Bek*⁵; Zlimb. *bek* 'scherpe buiging van een weg voor een hoogte', naar de spits toelopende vorm van een stuk grond aan de Heesberg⁶. Opnieuw geïntroduceerd als naam voor een sportcomplex *A gene Bek*.

Lit. ¹Schrijnemakers 2014 292, ²GHAN 4 122, ³Kuyper Heerlen, ⁴Pott 26, ⁵LAN 25, ⁶Schrijnemakers 2014 292.

Bekelaar (Geldrop-Mierlo, NB)

1417 *Bekelaer*¹, 1423 kopie 1501 *Peter Gielis soen van Bekelaer*², 1838-1857 *Bekelaar*³; Samenstelling van *-laar* 'intensief benut bos, bosweide' en *beke*, *-beek* 'natuurlijke waterloop'.

Lit. ¹Enklaar 1941 68, ²RHCE 3801, ³GHAN 4 83.

Bekenes (Woerden, U)

1363 *Bekenesse*¹, 1615 *Bakenes*², 1639 *Bakenes*³, 1661 kopie *Beeckenes*⁴; Samenstelling van *-nes* 'in water uitstekende punt land, landtong' en misschien de waternaam *Beke* 'beek', wat echter voor een veenwater in deze streken een uitzonderlijke naam is⁵. Daarom is ook gedacht aan een persoonsnaam *Beke*.

Lit. ¹Fockema Andreae 1951 263, ²krt Rijnland, ³krt Colom, ⁴Fockema Andreae 1951 475, ⁵Geografisch Tijdschrift 11 (1977) 401.

Bekkerveld (Heerlen, Lb)

Recente naam, een samenstelling van *-veld* 'open vlakte, bouwland' bij een locatie *→†Bek*.

Bekveld (Bronckhorst, Gl)

1461 *Beeckvelt*¹, 1840 *BEKVELD*², 1899 *Bekveld*³, 1936 *Bekveld*⁴; Een samenstelling van *-veld* 'open vlakte' en *-beek* 'natuurlijke waterloop'.

Lit. ¹Slicher van Bath 1944 II 266, ²Van der Aa 2 254, ³Pott 23, ⁴LAN 25.

Belcrum (Breda, NB)

1377 *Op Belckenem*¹, 1411 *tot Belkerem*¹, 1531 *Belcrem*¹, 1579 *In de Belcrom*¹, 1699 *Belcrum*¹; Samenstelling met *-heem* 'woonplaats, woning' en een onduidelijk eerste deel. De variant *Belckenem* gaf aanleiding tot een verklaring uit **Belkinge-heem*, met als eerste deel **balkinga*, afgeleid van mnl. *balc* 'hanebalk, dakbalk, dak'. De overige oude vormen wijzen echter op **Belkerheem*, *heem* bij een plaats **Belk*, een variant van *blok* 'een door een gracht of omheining afgesloten akker', met het *-er-* suffix dat een 'behoren bij' uitdrukt².

Lit. ¹Buiks 1990 51, ²Idem 52.

Beldert (Schouwen-Duiveland, Zl)

1470-1471 *Bellaerde*¹, 1504-1505 *Bellaert*², 1665 *Beldert*³; De naam van een voormalig schor, *de Bellaart of Belder*⁴. Het betreft een vorming bij de Indo-Europese wortel **bhel* 'gezwollen'.

Lit. ¹Sandberg 1978 84, ²TAG 67 (1950) 146v, ³krt Blauw, ⁴Van der Aa 3 501.

Belfeld (Venlo, Lb)

Limburgs *Belvend*. 1326 en 1533 *Belven*¹, 1364 *Bebleveld*¹, 1394-1398 *Bollefeld*¹, 1407 *Belfeld*¹, 1551 *Belffen*, *Belffent*¹, 1662 *Belfeld*², 1838-1857 *Belfeld*³, 1899 *Belfeld (Belveld)*⁴, 1936 *Belfeld*⁵; Etymologie onbekend. Gesuggereerd is uit te gaan van een samenstelling van *bel* < germ. **bala* 'wit' en *ven* 'veen'; vergeleken worden dan namen als Witteveen en het ter plaatse bekende Witveld, maar deze verklaring is niet waarschijnlijk. De meeste attestaties wijzen op een oorspronkelijk *→veld* 'open vlakte' met ontwikkeling naar *-end*, te vergelijken met de uitspraakvariant *Sjilvend* voor *→Schinveld*. Belven (B), 1266 *dien hof van bellevatz*, heeft een andere oorsprong en is ontstaan uit rom. **bellos valles* 'mooi dal'⁶.

Lit. ¹Schrijnemakers 2014 785, ²LIKP 33, ³GHAN 4 104, ⁴Pott 23, ⁵LAN 25, ⁶Van Durme 1996 311.

Belfort (Maastricht, Lb)

1994 *Belfort*¹; Nnl. *belfort* 'torengedebouw, klokkentoren', mnl. *belfort*, *belfroet*, door reïnterpretatie gewijzigd uit ofra. *berfroï*, *beffroï* < mlat. *berfredum* < germ. *bergfrede* 'toren van een (kleinere) burcht, met name de onbewoonde hoofdtoren'. Wijk uit de jaren 1960-1970.

Lit. ¹Vuga 1994 20.

Belgenhoek (Peel en Maas, Lb)

1798 *Belgenhoek*¹; *→hoek* '(afgelegen) plaats' waar Belgen wonen. Zou zijn naam ontleen aan Belgische vluchtelingen die hier ten tijde van Wereldoorlog I gevestigd waren. Anderen menen dat hier Belgische kanaalarbeiders woonden die meewerkten aan het graven van de Helenavaart. Heet ook wel *Belzenhoek*. Vergelijk *→Poepershoek*.

Lit. ¹GTAN 4 85.

Belgeren (Deurne, NB)

1312-1350 *Arnoldus de Berghelen*¹, 1340 *Mersman van Bergelen*², 1393 *Dirck van den Beirgelen*³, 1440 *tot berghelen*⁴, 1443 *ter stede geheiten te bergelen*⁵, 1628 *den hoff te Bergelen*⁶, 1794 *Belgeren*⁷; Datief meervoud van **bergalîn*, verkleinvorm bij *→berg* 'terreïnverheffing, heuvel'⁸. Vergelijkbare namen zijn 1394 *Birghelen* bij Beers⁹, anno 1510 *die beerghelen* bij Tilburg¹⁰ en 1542 *ter platsen genoempt de Bergelen* te Lithoijen¹¹. In Vlaanderen Bergelen bij Wevelgem (1574 *vanden bergelkinne* (?), 18e eeuw *den Bergelen*, 1902 *den Berdelen*)¹² en het in 1275 vermelde *lant heet beerghelin* bij Oedelem¹³. De oudste rechten heeft Birgel bij Trier (Dld), in de 10e eeuw kopie ca. 1103 vermeld als *Biriglinum*¹⁴.

Lit. ¹Galesloot 1865 14, ²Spamer 2010 38, ³Idem 396, ⁴RHCE 3792,

⁵Idem 3783, ⁶Idem 3792, ⁷krt Verhees, ⁸Gysseling 1960 146, ⁹Maris 1956 35, ¹⁰TT 136, 304, ¹¹BHIC 7324.23), ¹²MVN 39 (1963) 126, ¹³Corpus Gysseling I 287, ¹⁴Gysseling 1960 146.

Belgisch Park ('s-Gravenhage, ZH)

1994 *Belgisch Park*¹; Heette aanvankelijk *Hollandsch-Belgisch Park*, naar de Hollandsch-Belgische Bouwgrond Maatschappij, die in 1883 een villapark bouwde in opdracht van de uit België afkomstige E. Cambier, directeur van de Soci  t   Anonyme des Tramways de La Haye. Het oudste deel van de wijk ligt rond het Belgisch Plein en diverse straatnamen in de wijk zijn samengesteld met Belgische plaatsnamen.

Lit. ¹Vuga 1994 20.

Bellet (Vaals, Lb)

1323 *Beltyl*¹, 1357 *Bedelich*¹, 1869 *Bellet*²; Wordt verklaard uit rom. **betuletum* 'plaats waar veel berken voorkomen, berkenbos', een afleiding van lat. *betulla* 'berk' met het Romaanse verzamelsuffix *→-etum*. De vorm *Bedelich* wijst op een Romaanse klankontwikkeling van *-t-* naar *-d-*. Zie ook *→Holset* en *→Terblijt*.

Lit. ¹Tummers 1962 33, ²Kuyper Vaals.

Bellingeweer (Winsum, Gr)

1462 *toe beltkeweer*¹, ca. 1500 *to Bellingeweer*¹, 1506 *Bellinghweer*², 1526 *billingewer*³, 1558 *Bellingweer*⁴, 1579 *Beldingweer*⁵, ca. 1660 *Billinghweer*⁶, 1777-1678 *Billingeweer*⁷, 1781 *Bellingeweer*⁸; *→weer* 'werf, opgeworpen hoogte voor bewoning' van het geslacht *Bellinge*, een afleiding met het suffix *→-ing-* van de persoonsnaam *Belle* met als betekenis 'de lieden van Belle'. *Beltke* in de oudste vorm is een koosvorm van de persoonsnaam *Belle* met overgangs-*t*. Bellingeweer was vroeger een kerkdorp. De kerk is gesloopt in 1823.

Lit. ¹NGN 10 (1936) 115, ²Carsten 1937 76, ³NGN 10 (1936) 115, ⁴krt Ter Laan 1929, ⁵krt Sibrandus Leo, ⁶krt De Wit, ⁷krt Coenders, ⁸krt Beckeringh.

Bellingwolde (Westerwolde, Gr)

Uitspraak: *bennewolle*. 1438 kopie *dat hues to Billingie*¹, 1482 kopie *Billingewolde*², 1498 *Bellingewolde*³, 1517 *Byllynckwolt*³, 1536 *Bellinckwolt*³, 1558 *Bellingwolde*⁴, 1781 *Bellingewolde*⁵; Bij het *→wold* 'moerasbos, zompig bos' van het geslacht *Billinga*, een afleiding met het suffix *→-ing-* van de persoonsnaam *Bille* met als betekenis 'de lieden van Bille', vleinaam bij namen als *Bilhart*. Na het ontstaan van de Dollard is het dorp landinwaarts verplaatst. Bellingwolde behoorde vanouds tot Reiderland, maar kwam in 1478 aan de Stad en deelde daarna het lot van Westerwolde.

Lit. ¹NGN 10 (1936) 115, ²Cartago fal042, ³NGN 10 (1936) 115, ⁴krt Ter Laan 1929, ⁵krt Beckeringh.

belt 'kleine verheffing of hoogte'

Ablautende vorm van *→bult*, tegenwoordig meest gebruikt in *vuilnisbelt*.

Belt (Hollands Kroon, NH)

1839-1859 *De Belt*¹, 1866 *de Belt*²; *belt* 'kleine verheffing of hoogte', ablautende vorm van *bult*.

Lit. ¹GHAN 1 8, ²Kuyper Wieringen.

De Belt (Hardenberg, O)

1830-1855 *De Belte*¹, 1868 *De Belte*², 1899 *Belte (De)*³; *→belt* 'kleine verheffing of hoogte'.

Lit. ¹GHAN 3 21, ²Kuyper Hardenberg, ³Pott 23.

Beltrum (Berkelland, Gl)

1134 vervalst ca. 1180-1190 *de Beltram*¹, 1316 *Beltrrem*², 1381-1383 *to Beltrem*, *Beltrum*³, 1457 *Beltram*⁴, 1460 *Belteren*⁴, 1899 *Beltrum*⁵; Wellicht ontstaan uit **Belterham* met als betekenis *→ham* 'aangeslibd land gelegen in een bocht van een waterloop' behorend bij de (niet meer bestaande) plaats **Belt*⁶.

Lit. ¹K  nzel e.a. 1989 80, ²Te Vaarwerk 2007, ³RRU 709, 762, ⁴NGN 3 (1893) 42, ⁵Pott 23, ⁶K  nzel e.a. 1989 81.

Belt-Schutsloot (Steenwijkerland, O)

1748 *Sandbeld en Schutsloot*¹, 1847 *Schutslooten-Zandbelt*², 1865 *de Belt, Schutsloot*³; *→belt* 'kleine verheffing of hoogte' en overdrachtelijk gebruik van de waternaam *Schutsloot* 'sloot met een waterkering of schutsluis'. Het waterdorp is gelegen tussen het Belter- en het Schutslooterwilde.

Lit. ¹Schelhaas e.a. 1980 97, ²Van der Aa 10 314, ³Kuyper Wanneperveen.

Belvéd  re (Maastricht, Lb)

1869 *Belved  re*¹; Nfra. *belv  d  re* 'uitzichttoren, gebouw dat een mooi uitzicht biedt'.

Lit. ¹Kuyper Maastricht.

Belvert (Haaren, NB)

1285 *Bylveren, Belueren*¹, 1285 *Beluer*², 1295 *Beiluer*³, 1332 *Belveren*⁴, 1350 *Belver*⁵, 1391 *Belveren*⁶, 1773 *Belveren*⁷, 1840 *BALVOORT of Balsfoort, ook wel Belveren*⁸, 1874 *Belveren is Balvoort*⁹; Etymologie onbekend. Wel verklaard als mlat. *belfredus* 'toren, wachttoren, klokketoren', maar het ontbreken van de slot *-t* in de oude vormen wijst op andere herkomst. Zou ook *Balvoort*¹⁰ of *Balsfoort*¹¹ geheten hebben (zie echter ook *→Balsvoort*), naar een *voorde* 'doorwaadbare plaats' in de Nemer, maar ook dan zijn de oude vormen zonder dentaal problematisch. In de parochie van Berlicum is eind 13e eeuw sprake van *Belver, Beilver*. Zie ook *→Balveren*.

Lit. ¹OBNB 412, 416, ²Idem 517, ³Idem 528, ⁴NGN 2 (1892) 108, ⁵Van Rooij 1963 II 15, ⁶Idem 62, ⁷krt Sepp 8, ⁸Van der Aa 2 67, ⁹Gille Heringa 18, ¹⁰OBNB, ¹¹Van der Aa 13 598.

Bemelen (Eijsden-Margraten, Lb)

Limburgs *Bie  mele*. 1096 kopie 15e eeuw *Bemele*¹, ca. 1170-1180 [1124] *aput Bymle*¹, 1157 in *Bemelem*¹, 1221 *Bemele*², 1222-1223 kopie 18e eeuw *Bemmle*², 1233 *Bemelen*², 1803-1820 *Bee-melen*³; Etymologie onbekend. Men heeft gedacht dat deze naam is samengesteld met *→lo* 'licht, open bos'. Onwaarschijnlijk is de verklaring uit **B(i)ele-male* 'gerichtplaats boven op de berg'.

Lit. ¹K  nzel e.a. 1989 81, ²Veldeke 57 (1982) 19, ³krt Tranchot.

Bemmel (Lingewaard, Gl)

1178 vervalst? *Benmele*¹, 1189 kopie ca. 1485 in *Bemela*¹, 1254, 1257, 1277 en 1307 *Benemele*²,

1273 *de Bemele*³, 1280 *Benele*⁴, 1280 *Bennemele*⁵, 1281 *Bennemale*, *Bemle*⁶, 1331 *Benemel*⁷, 1369-1370 *Hermann de Benmeel*⁸, 1665 *Bemme*⁹; De oude vormen maken een verklaring uit *beemd-lo*¹⁰ of als 'maastede aan een baan' onmogelijk. De etymologie is onduidelijk, mogelijk geen Germaans¹¹.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 81, ²Van Osta 2001 42, ³OBGZ 1273.12.21 1, ⁴NGN 3 (1893) 42, ⁵Van Osta 2001 42, ⁶NGN 3 (1893) 42, ⁷Van Osta 2001 42, ⁸Jappe Alberts 1967 I 343, ⁹krt Blaeu, ¹⁰De Vries 1962b 27, ¹¹Naamkunde 5 (1973) 236.

Bemmer (Laarbeek, NB)

1840 *BEMMERSTRAAT*¹, 1866 *Bemmerstraat*², 1886 *Bemmer*³; In vergelijking met 1866 *Lekkerstraat*⁴, dat gevormd is bij de gebiedsnaam *Leek*, zou *Bemmerstraat* gevormd kunnen zijn bij een gebiedsnaam *Beemd*, *→beemd* 'aangeslibd land langs een waterloop, weiland'.

Lit. ¹Van der Aa 2 266, ²Kuyper Beek en Donk, ³GTAN 4 61, ⁴Kuyper Beek en Donk.

Benderse (De Wolden, D)

Uitspraak: *de benderse*. Gebied: 1899 *Benders*¹, 1936 *Bendersche*²; Verklaard als **bentdressche*, een samenstelling met *bent* 'bentgras (Molinia)' met als betekenis 'gemeenschappelijke weide met veel bentgras'. Zonder oudere vormen blijft deze naam echter onduidelijk. Misschien verband met de familienaam *Benders*?

Lit. ¹Pott 23, ²LAN 26.

Beneden Veensloot (Midden-Groningen, Gr)

Water: 1723 kopie 1939 *De Eerste Beneden Veen Dijk Sloot*¹, water: 1841 *de Boven- en de Beneden-Veensloot*², 1899 *Veensloot (Beneden en Boven)*³; Met *beneden* 'lager gelegen, stroomafwaarts' ter onderscheiding van *→Boven Veensloot*, gaat terug op een waternaam. In 1598 werd tussen de kerspelen Zuidbroek, Meeden, Wester- en Heiligerlee, Eexta en Scheemda overeengekomen dat elk kerspel in zijn venen twee veendijken met veensloten achter elkaar zou leggen, om het veenwater te keren⁴.

Lit. ¹krt Folckers, ²Van der Aa 3 586, ³Pott 357, ⁴Fockema Andreae 1950 VI 26.

Benedenberg (Krimpenerwaard, ZH)

1696 *Beneden Bergh*¹; Naar de ligging *beneden* 'lager gelegen, stroomafwaarts' ten opzichte van *Berg*, dit is *→Bergambacht*, ter onderscheiding van *→Bovenberg*.

Lit. ¹krt Krimpenerwaard.

Benedeneind¹ (Veenendaal, U)

1899 *Benedeneind*¹; Samenstelling van *beneden* 'lager gelegen, stroomafwaarts' en *→eind* 'rand, uiteinde, plaats waar iets ophoudt', naar de ligging aan de gelijknamige waterloop, ook *Gelders Benedeneind* geheten, ter onderscheiding van 1858 *het Bovenend van Geldersch-Veenendaal*².

Lit. ¹Pott 24, ²Verslagen omtrent 's rijks oude Archieven 24-26 621.

Benedeneind² (Oss, NB)

1936 *Benedeneind*¹; Samenstelling van *beneden*

'lager gelegen, stroomafwaarts' en *→eind* 'rand, uiteinde, plaats waar iets ophoudt', gelegen aan het westelijk uiteinde van de Oijense Benedendijk, ter onderscheiding van *→Boveneind*.

Lit. ¹LAN 26.

Beneden-Haastrecht (Krimpenerwaard, ZH)

1687 *Beneden Haestrecht*¹, 1844 *Beneden-Haastrecht*²; Oude poldernaam, met *beneden* 'lager gelegen, stroomafwaarts' langs de Hollandsche IJssel ten opzichte van *→Haastrecht* en ter onderscheiding van *→Boven-Haastrecht*.

Lit. ¹krt Rijnland, ²Van der Aa 5 78.

Benedenheul (Krimpenerwaard, ZH)

1847 *pold. Benedenheul*¹, 1869 *Benedenheul*²; Samenstelling van *beneden* 'lager gelegen, stroomafwaarts' en *→heul* 'overwelfde of overbrugde doorgang in een waterkering'.

Lit. ¹Van der Aa 10 755, ²Kuyper Stolwijk.

Benedenkerk (Krimpenerwaard, ZH)

Polder: 1869 *Polder Benedenkerk*¹, 1936 *Benedenkerk*²; *beneden* 'lager gelegen, stroomafwaarts' en *→kerk* 'bedehuis', ter onderscheiding van het ten oosten van Stolwijk gelegen *→Bovenkerk*². In de omgeving liggen *→Benedenheul* en *→Benedenberg*.

Lit. ¹Kuyper Stolwijk, ²LAN 26.

Beneden-Leeuwen (West Maas en Waal, Gl)

1986 *Beneden-Leeuwen*¹; *beneden* 'lager gelegen, stroomafwaarts', ter onderscheiding van *→Boven-Leeuwen*, zie *→Leeuwen*³.

Lit. ¹GTAN 3 110.

Benedenstad¹ (Gorinchem, ZH)

Westelijk gedeelte van de binnenstad, met *beneden* in de betekenis 'lager gelegen, stroomafwaarts', ter onderscheiding van *→Bovenstad*¹.

Benedenstad² (Nijmegen, Gl)

1846 *de Hooge-stad en de Lage-stad*¹, 1994 *Benedenstad*²; Nnl. *benedenstad* 'lager gelegen deel van een stad', voorheen *Onderstad* en *Lage-Stad*, wijk in het stadsdeel Nijmegen-Centrum.

Lit. ¹Van der Aa 8 216, ²Vuga 1994 20.

Bennebroek (Bloemendaal, NH)

1130-1157 kopie ca. 1420 *Bennenbroke*¹, ca. 1312 *Bennenbroec*², 14e eeuw kopie 15e eeuw *Bennincbroec*³, 1407 *Gerrit van Bennenbroek*⁴, 1420 *Gerrit van Benningbroeck*⁵; Samenstelling van *→broek* 'moerassig, drassig land' en de persoonsnaam *Benne*, afgewisseld met *Benninc*, een afleiding met het suffix *→-ing-* van de persoonsnaam *Benne* met als betekenis 'de lieden van *Benne*'.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 81, ²Smit 1924v VII 5, ³Fontes Egmondensis 105, ⁴Van Mieris IV 84, ⁵Idem IV 544.

Bennekom (Ede, Gl)

1178 vervalst? *de Berenchem*¹, 1334 *Berinchem*², 1346 *Bernichem*², 1510 *Bennichem*³, 1565 *Bennecom*⁴, 1573 *Bennecom*, *Bennecum*⁵, 1595 *Bennecom*⁶, 1665 *Bennekom*, *Bennecum*⁷; *→heem* 'woonplaats, woning' van **Berninga*, een afleiding met het suffix *→-ing-* van de persoonsnaam *Berno*

met als betekenis 'de lieden van *Berno*⁸ of van **Beringa* 'de lieden van de persoon *Bero*⁹.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 81, ²NGN 3 (1893) 43, ³Otten 1989 35, ⁴krt Van Deventer, ⁵krt Sgroten, ⁶NGN 3 (1893) 43, ⁷krt Blaeu, ⁸Gysseling 1960 121, ⁹Künzel e.a. 1989 81.

Bennemeer (Medemblik, NH)

Water: 1324 *die viskerie van Bomenmeer*¹, 1413 en 1414 *Bennemeer*², 1414 *Bonnenmeer die visscherie*³, 1680 herdruk 1745 *De Benne Meer*⁴, 1840 *BENNEMEER of Benningmeer*⁵; Oorspronkelijk een water- en poldernaam. Verklaard als een samenstelling van →*meer* en de persoonsnaam *Benne*⁶, waarbij het patroniem *Benning*. In samenhang met visserij toch eerder *benne*, *benning* 'tenen vismand' of *bon* 'vlechtwerk van takken om vis te vangen'. De droogmakerij dateert van 1629-1630⁷.

Lit. ¹Van Mieris II 336, ²Idem IV 280, ³Idem IV 282, ⁴krt Dou 6, ⁵Van der Aa 2 277, ⁶Karsten 1951 79, Schönfeld 1955 253, ⁷BPNH 78.

Benneveld (Coevorden, D)

1267-1288 *in Bonavelda*¹, 1276 *de Bonevelde*², 1335 *in Bonevelde*³, 1563-1601 overwegend *Bonevelde*³, 1574 *Bonvelde*³, 1601 *Boenevelde*³, 1634 *Bonnevelde*⁴, 1840 *BENNEVELD of Bunneveld*⁵; Wordt geduid als 'bonenveld'. Te Groningen komt in de 14e eeuw de familienaam *Benneveld* voor (1372 *Johanne Benneveld, borghere to Groninghen*⁶), maar een connectie met de plaats is onzeker. De verklaring als *binnenveld*⁷ sluit niet aan bij de oude vormen.

Lit. ¹Hofstra 1973 73, ²NGN 5 (1901) 23, ³Hofstra 1973 74, ⁴krt Hondius, ⁵Van der Aa 2 277, ⁶OBGD 602, ⁷Van der Aa 2 277.

Benningbroek (Medemblik, NH)

Ca. 1338 *Bennenbroech*¹, 1343 *Benningbroec*², 1395-1396 *Benningbroec*³, 1413-1414 *Benningbroeck*⁴, 1680 herdruk 1745 *Benningbroeck*⁵; →*broek* 'moerassig, drassig land' van *Benning*, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Benne* met als betekenis 'de lieden van *Benne*'.

Lit. ¹Van Mieris II 607, ²Hamaker 1875v II 245, ³Tenhaeff 1946 17, ⁴Van Mieris IV 276, ⁵krt Dou 6.

Benoordenhout ('s-Gravenhage, ZH)

1497 *by Noorden Hout*¹, 1687 *Benoorden Hout*²; Naar de ligging ten noorden van het *Hout* (→*holt* 'hoogopgaand loofbos'), dit is het Haagse Bos, met *benoorden* 'ten noorden van' ter onderscheiding van →*Bezuidenhout*.

Lit. ¹Fockema Andreae 1951 2, ²krt Rijnland.

Benschop (Lopik, U)

1280-1287 *benscop*¹, 1289 *benscoop*², 1290 *die van benscoop*², 1299 en 1300 *Benscoop*³, ca. 1305 *Benscop*⁴, ca. 1307 *Benscoop*⁵, 1322 *Bentscope*⁶, 1394 *Benscoop*⁷, 1665 *Benscoop*⁸; Samenstelling van →*cope* 'gekocht land, veenconcessie, veenontginning' en de persoonsnaam *Ben*. De eerste ontginning dateert van het begin van de 12e eeuw en bij opgravingen zijn resten van een tufstenen

bouwwerk uit die tijd gevonden.

Lit. ¹Corpus Gysseling I 497, ²Idem 1 1418, ³Van Mieris II 7, ⁴Melis Stoke VI 267, ⁵Immink e.a. 1969 168, ⁶RHG UT 52, ⁷Maris 1956 208, ⁸krt Blaeu.

Bent (Alphen aan den Rijn, ZH)

1615 *Pat nade bent*¹; *bent* 'bentgras (Molinia)', een harde grassoort.

Lit. ¹krt Rijnland.

De Bente (Coevorden, D)

1519 *ter Bente, ter Beente*¹, 1634 *Bente*², 1851-1855 *De Bente*³, 1867 *Bente*⁴; Oorspronkelijk een veldnaam met de betekenis 'op het bentgras'.

Lit. ¹NGN 5 (1901) 24, ²krt Hondius, ³GHAN 2 108, ⁴Kuyper Dalen.

Bentelo (Hof van Twente, O)

Uitspraak: *beantel*. 1188 ingevoegd eind 13e eeuw *Benlo*¹, 1297 *Bentlo*², 1381-1383 *Benthele*³, 1385 *apud Bentlo*⁴, 1457 *Bentele, Bentloe*⁵, 1475 *Bentlo*⁶, 1477 *Bentle*⁷, 1549 *Bentheloe*⁷, 1665 *Bentelo*⁸; Men vermoedt op basis van de jongere vormen dat de naam een samenstelling is van *bent* 'bentgras (Molinia)' en →*lo* 'licht, open bos'. De oudste vorm *Benlo*, zonder dentaal, is wel vergeleken met *Balen* (B), 1173 *Banale*, waarin men germ. **banu-* 'ban' en →*lo* 'licht, open bos'⁹ herkent. De vocaal van *Benlo* kan in dat geval niet worden verklaard. *Benlo* berust mogelijk op een schrijffout of op onjuiste identificatie.

Lit. ¹Gysseling 1960 121, ²NGN 1 (1884) 81, ³RRU 783, ⁴Idem 580, ⁵NGN 1 (1884) 81, ⁶Roeleveld 1987 32, ⁷NGN 1 (1884) 81, ⁸krt Blaeu, ⁹Gysseling 1960 121, 96.

Benthem (Gemert-Bakel, NB)

1424 *Lysbeth ... die men heit van Benthem*¹, 1499 *enen erfenis geheiten den benthem*², 1590 *den Benthem*³, 1651 *ter plaatse genaamd de Benthem*⁴, 1840 *Benthem*⁵; Overdrachtelijk gebruik van de familienaam *Van Benthem*, naar de herkomst van de eerste naamdrager uit Bentheim (Dld).

Lit. ¹RHCE 3789, ²Idem 3800, ³Idem 3815, ⁴Idem 3844, ⁵Van der Aa 2 279.

Benthorn (Alphen aan den Rijn, ZH)

1399 *onsen Ambocht van Benthorn*¹, 1840 *Benthorn of Benthorn*²; Samenstelling van *bent* 'bentgras (Molinia)' en *hoorn*, →*horn* 'uitspringende bocht, hoek'. In de omgeving liggen →*Bent* en →*Benthuizen*.

Lit. ¹Van Mieris III 703, ²Van der Aa 2 280.

Benthuizen (Alphen aan den Rijn, ZH)

1280-1287 *te benthusen*¹, 1306 *t ambocht van Benthusen*², 1317 *Benthusen*³, 1575 *Benthuisen*⁴; Samenstelling van *bent* 'bentgras (Molinia)' en *huizen* 'nederzetting'.

Lit. ¹Corpus Gysseling I 510, ²Van Mieris II 62, ³Idem II 182, ⁴krt Beeldsnijder.

Bentveld (Zandvoort, NH)

Duingebied: 1615 *Bent Velt*¹, 1639 *Bentvelt*²; Nnl. *bentveld* 'veld waar veel bentgras groeit', een samenstelling van *bent* 'bentgras (Molinia)' en →*veld* 'open vlakte, onontgonnen grond'. Het is twijfelachtig of 918-948 kopie 11e eeuw *Benetfelda*

(ligging onbekend, in Noord-Holland) dezelfde plaats is³. Oorspronkelijk evenals 1680 (herdruk 1745) *Helm velt*⁴ en 1839-1859 *Zegveld* een veldnaam, later de naam van een landgoed en vervolgens onderscheiden in →Groot Bentveld en →Klein Bentveld⁵.

Lit. ¹krt Rijnland, ²krt Colom, ³Künzel e.a. 1989 81, ⁴krt Dou 16, ⁵Van der Aa 2 281.

Benzenrade (Heerlen, Lb)

Limburgs *Benseroa*. 1281 *Benzerode*, *Benserode*¹, 1381 *Bensenroide*, *Buynsenrode*, *Bensenroede*², 1383 *Bentzenrade*³, 1386 *Bentsenroide*⁴, 1482 *Bentzenraede*⁴, 1531 *Bensenraid*⁵, 1744 *Bentzenrade*⁶, 1803-1820 *Benseraed*⁷, 1838-1857 *Benzenraad*⁸, 1866 *Benzenrade*⁹; →*rade* 'rooiing van bos, ontginning' van de persoon *Benzo*.

Lit. ¹MVN 43 (1967) 50, ²Schrijnemakers 2014 293, ³MVN 43 (1967) 50, ⁴Veldeke 57 (1982) 20, ⁵Schrijnemakers 2014 293, ⁶LIKP 45, ⁷krt Tranchot, ⁸GHAN 4 122, ⁹Kuyper Heerlen.

Berbice (Voorschoten, ZH)

1367 *Almansgeest*, 1865 *Berbice*¹; Heette oorspronkelijk *Almansgeest*, naar de eigenaar *IJsbrand Almansz*. Het huidige huis werd in de tweede helft van de 17e eeuw gebouwd door Jan Poelaert. In 1827 huurde Johannes Goldberg (1763-1828), voormalig bestuurder van de kolonie Berbice (nu Guyana) het huis, toen nog *Allemansgeest* geheten, en gaf het de huidige naam².

Lit. ¹Kuyper Voorschoten, ²Henk Boels BWN.

De Berckt (Peel en Maas, Lb)

1279 *Berck*¹, ca. 1329 *te Berket*¹, 1406 *Berckt*¹, 1646 *die Berck*¹, 1803-1820 *Hause-Berckt*²; Afleiding met het verzamelsuffix -t van de boomnaam *berk* (Betula), met als betekenis 'plaats waar berken staan'.

Lit. ¹Schrijnemakers 2014 787, ²krt Tranchot 33.

bêre 'schuur, huis'

Ofri. *bêre* 'schuur, huis' < germ. **bûrja*- 'stal, bijgebouw, schuur, hut', een afleiding van germ. **bûra*, →*buur* 'woning, klein huis'.

Berenbroek (Geldrop-Mierlo, NB)

1422 *goet te beerenbroeck*¹, 1794 *Berenbroek*², 1845 *Berenbroek*³, 1866 *Beerenbroek*⁴; Samenstelling met →*broek* 'moerassig, drassig land'. Het eerste deel is wel verklaard als *beer* 'drek, beer, op beer lijkende modder', als meervoud van *beer* 'mannetjeszwijn, ever'⁵ en als genitief enkelvoud van de persoonsnaam *Bere*.

Lit. ¹RHCE 3789, ²krt Verhees, ³Van der Aa 6 955, ⁴Kuyper Mierlo, ⁵Künzel e.a. 1989 82.

Berendonck (Wijchen, Gl)

1865 *Berendonck*¹, 1899 *Berendonck*², 1936 *Berendonck*³; Samenstelling van →*donk* 'zandige opduiking in moerassig terrein' en *beer* 'mannetjeszwijn, ever'.

Lit. ¹Kuyper Wijchen, ²Pott 24, ³LAN 28.

Berendrecht (Alphen aan den Rijn, ZH)

1730 't *Huis Berendrecht by Alfen*¹, 1994 *Beeren-drecht*²; Naar het als buitenplaats gestichte huis

Berendrecht, ca. 1645 gebouwd door Franck van der Meer, door huwelijk heer Van Berendrecht (Antwerpen, B). Het huis werd in 1769 afgebroken. De wijk dateert uit de jaren 1980.

Lit. ¹De Viersprong 7 (1990), nr 24, ²Vuga 1994 11.

Berflo Es (Hengelo, O)

1994 *Berflo Es*¹; →*es* 'bijeengelegen bouwland' en de huisnaam *Berflo* (boerderij, 1357 *Barvetlo*², 1475 *Bervetlo*³, 1601-1602 *Berfftloe*⁴), een samenstelling met →*lo* 'licht, open bos' en een onbekend eerste deel.

Lit. ¹Vuga 1994 20, ²Slicher van Bath 1944 II 207, ³Hekket 1975 33, ⁴Scholten 2007 7.

berg 'terreinverheffing, heuvel'

Onl. *berg* 'terreinverheffing, heuvel', mnl. *berch*, ofri. *berch*, *berg*, *birg* (nfri. *berch*), os. *berg*, ohd. *berg*, oe. *beorg*, ono. *bjarg* 'rots, berg', got. *bairgahei* 'bergachtige streek'. Staat in ablaatsverhouding tot →*burg* 'versterkte plaats, burcht', oorspronkelijk ter aanduiding van een versterkte hoogte. Semantische beïnvloeding tussen *berg* en *burg* leidde tot varianten van beide grondwoorden in enkele plaatsnamen (vergelijk →Neubourg, →Schoonenburg en →Valkenburg).

Oudste attestaties in plaatsnamen: 858 kopie 11e eeuw *Berg* (→Sint Odiliënberg)¹, 918-948 kopie 11e eeuw *Bergum* (→Bergen²)², 10e eeuw *te Tafalbergon* (ligging onbekend, bij Naarden)³.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 324, ²Idem 84, ³Idem 340.

Berg¹ (Boxtel, NB)

1604 *den berch*¹, 1867 *Berg*²; →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'.

Lit. ¹Van Houtum e.a. 1995 17, ²Kuyper Liempde.

Berg² (Cranendonck, NB)

1794 *Berg*¹, 1838-1857 *Opdenberg*², 1840 *Berg*³; →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'.

Lit. ¹krt Verhees, ²GHAN 4 100, ³Van der Aa 2 800.

Berg³ (Peel en Maas, Lb)

1936 *Berg*¹; →*berg* 'terreinverheffing, heuvel', naar de plaatselijke gesteldheid.

Lit. ¹LAN 28.

Berg⁴ (Valkenburg aan de Geul, Lb)

1139 *Berga*¹, 1212 *Berge*², 1274 *Berge iuxta Traiectum*³, 1665 *Berg*⁴; Datief enkelvoud van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'. Naar de ligging op een heuveltop.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 83, ²Gysseling 1960 124, ³Veldeke 57 (1982) 17, ⁴krt Blaau.

Berg aan de Maas (Stein, Lb)

Limburgs *Berg*. 1294-1295 *apud Berge*¹, 1296 *Berghe supra Mosam*², 1400 *Berge supra Mosam*², 16e eeuw *Bergen*³, 1665 *Berg*⁴, 1803-1820 *Berg*⁵; Datief enkelvoud van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' en de riviernaam Maas (waarvoor zie →Aan de Maas), naar de ligging aan dit water. Heet ook wel kortweg *Berg*, gelegen op een van de laatste noordelijke uitlopers van het Zuidlimburgse heuvelland. Zie ook →Urmond.

Lit. ¹Meihuizen 1953 5, ²Veldeke 57 (1982) 17, ³krt Van Deventer,

⁴krt Blaeu, ⁵krt Tranchot.

Berg en Dal (Berg en Dal, Gl)

1867 *Berg en dal*¹, gebouw: 1874 *Bergenda*²; Genoemd naar de heuvelachtige omgeving.

Lit. ¹Kuyper Groesbeek, ²Gille Heringa 19.

De Berg¹ (Mill en Sint Hubert, NB)

1838-1857 *Op den Berg*¹, 1866 *Op den Berg*²; Naar de ligging op een →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'.

Lit. ¹GHAN 4 42, ²Kuyper Mil en St. Hubert.

De Berg² (Steenwijkerland, O)

Heuvel: 1634 *Hildingeberg*¹, heuvel: 1665 *Hiddingerberg*², 1840 *BERG*³, 1867 *Berg*⁴; →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'. De oude vorm geldt niet voor de plaats, maar voor de heuvel en het bosgebied, dat nu *Woldberg* heet. In de omgeving liggen enkele andere plaatsen, waarvan de naam op een terreinverheffing wijst: →*De Bult*² en →*De Pol*³.

Lit. ¹krt Hondius, ²krt Blaeu, ³Van der Aa 2 285, ⁴Kuyper Steenwijkerwolde.

Den Berg (Boxtel, NB)

1604 *den Bergh*¹; Bij de →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'.

Lit. ¹Van Houtum e.a. 1995 17.

Bergakker (Tiel, Gl)

1899 *Bergakker*¹; Samenstelling van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' en →*akker* 'ploegland, bouwland'. Dergelijke namen komen vaker voor en zijn al oud: bij Gendt werd ca. 1200 *Bergackere* (geëmendeerd) vermeld, bij Ubbergen anno 1285 een *Borghacker* en bij Appeltern was in 1473 sprake van *den aversten en den nedersten Berchacker*. Het waren hoger gelegen percelen.

Lit. ¹Pott 25.

Bergambacht (Krimpenerwaard, ZH)

1254 vertaling ca. 1442 *Herberen vanden Berghe*¹, 1254 *Harbernus de Monte*¹, 1330 *Berch ambocht*, *Berchambocht*², 1331 *Berchambocht*³, 1359 *Berchambacht*⁴, 1384, 1385 *Berchambocht*⁵, 1425 *Bergeambocht*⁶; Samenstelling van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' (lat. *Mons* 'idem') met →*ambacht* 'rechtsdistrict'. Naar de ligging op een enkele meters hoge pleistocene opduiking⁷.

Lit. ¹OBHZ 998, ²Van Mieris II 497, 500, ³Hamaker 1875v I 128, ⁴Van Mieris III 95, ⁵Idem III 420, ⁶Idem IV 785, ⁷TAG 44 (1927) 469.

Bergeijk (Bergeijk, NB)

Uitspraak: *bérgààjk*. 1137 kopie 13e eeuw *Echa*¹, 1151-1152 kopie 12e eeuw *Eka*¹, 1312-1350 *Eyke*², 1e helft 15e eeuw *Bercheyck*³, 1460 *Eycke*⁴, 1665 *Bergh eyck*⁵, 1773 *Bergeik*⁶; Onl. *eka* 'eik', met de latere toevoeging →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 84, ²Galesloot 1865 93, 117, 226, ³Cerutti 2 106, ⁴NGN 9 (1934) 101, ⁵krt Blaeu, ⁶krt Sepp 5.

Bergen¹ (Bergen, Lb)

Limburgs *Baerge*. 1230 *de Barge*¹, 1258-1291 *Bargen*², eind 14e eeuw *Barga*², 15e eeuw *Barghen*³, 16e eeuw *Barga, Bargen, Bergen*³, 1665

*Berg*⁴, 1838-1857 *Bergen*⁵; Aanvankelijk datief enkelvoud van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel', later datief meervoud met de betekenis '(nederzetting) bij of op de berg'. Gelegen in een stuifland-schap.

Lit. ¹NdJb 94 (1971), ²Huisman 1965 317, ³Veldeke 57 (1982) 18, ⁴krt Blaeu, ⁵GHAN 4 43.

Bergen² (Bergen, NH)

918-948 kopie 11e eeuw *Bergum*¹, 1094 *Berga*¹, 1130-1161 kopie ca. 1420 *Bergan*¹, 12e eeuw kopie ca. 1530 *Bergen*¹, 1206-1215 kopie 1339 *Berghen*², 1306 *Berghen*³, 1573 *Berghen*⁴; Datief meervoud (met plaatsaanduidende functie) van onl. *berga*, →*berg* 'terreinverheffing, heuvel', hier met betrekking tot de hoge duinenrij. Heet ter onderscheiding van →*Bergen aan Zee* ook wel *Bergen-Binnen*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 84, ²OBHZ 356, ³Van Mieris II 63, ⁴krt Sgroten.

Bergen aan Zee (Bergen, NH)

1848 *Bergen aan Zee*, 1909 *Bergen aan Zee*¹, 1936 *Bergen-aan-Zee*²; In 1906 door de burge-meestersfamilie Van Reenen gestichte badplaats ter hoogte van →*Bergen*² en hiernaar genoemd, waarbij een reeds bestaande naam werd herbruikt. Ter onderscheiding heet Bergen ook wel *Bergen-Binnen*³.

Lit. ¹Gids voor Bergen en Bergen aan Zee 1909, ²LAN 28, ³Pannekeet 1988 45.

Bergen op Zoom (Bergen op Zoom, NB)

Uitspraak: *bèrge, berrege*. 966 ingevoegd ca. 1000 kopie 15e eeuw *hereditas sante Gertrudis sita in pago Tessandria super fluvio Struona in villa que dicitur Bergon*¹, 1219 *Berga*², 1261 *Berghen super Zoem*³, 1278 kopie 16e eeuw *Bergen supra Zoom, Bergen super Zoem*⁴, 1289 *Bergen vp den Zoem*⁵, ca. 1305 *Berghen anden Some*⁶, 1409 *Berghen opten Zoem*⁷, 1426 *Bergen op ten Zoom*⁸; Datief meervoud met plaatsaanduidende functie van onl. *berga*, →*berg* 'terreinverheffing, heuvel', met als betekenis 'nederzetting op de berg'. Genoemd naar zijn ligging op de hoge *zoom* 'rand', die de westelijke begrenzing vormt van de hooggelegen zandgronden⁹. Later reïnterpreteerde men *zoom* als de naam van de naar de stad lopende turfvaart (laat 16e eeuw *de Zoome*¹⁰). De verklaring die uitgaat van een waterwoord *zoom* 'natte randzone' is niet waarschijnlijk.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 84, ²Gysseling 1960 124, ³OBHZ 1278, ⁴OBNB 1176, ⁵Idem 1264, ⁶Melis Stoke V 1097, ⁷OBNB 1111, ⁸NGN 2 (1892) 91, ⁹TAG 53 (1936) 833, ¹⁰Van Loon 1965 52.

Bergenhuizen (Eijsden-Margraten, Lb)

Limburgs *Bergenhoêze*. 1537 *Bergershoyen*¹, 1662 *Bergerhuysen*², 1803-1820 *Bergenhuysen*³, 1835 *Bergerhuizen*⁴, 1838-1857 *Bergenhusen*⁵; De varianten met *Berger-* dringen de betekenis *huizen* 'nederzetting' bij de (onbekende!) plaats Berg op. Een familienaam *Berger* is ook overwogen en daarvoor pleit de oudste vorm met genitief-s.

Lit. ¹Schrijnemakers 2014 78, ²Veldeke 34 (1959) 63, ³krt Tranchot, ⁴Vander Maelen 1835 8, ⁵GHAN 4 125.

Bergenshuizen (Vught, NB)

1629 *tot Bergenshuijse*¹, 1794 *Bergens Huisen*², 1838-1857 *Bergenshuizen*³; *huizen* 'nederzetting'. Het eerste deel is naar de vorm een genitiefafleiding van een familienaam *Bergen*.

Lit. ¹Beijers Veldnamen Vught/Cromvoirt, ²krt Verhees, ³GHAN 4 38.

Bergentheim (Hardenberg, O)

Uitspraak: *banthum*, *bantem*. Zie →Oud-Bergentheim.

Bergerden (Lingewaard, Gl)

1331 *Borcheren*, *Bargheren*¹, 1394 *van Bergeren*¹, water: 1404 *Berchersche seghe*¹, 1838-1857 *De Bergerden*², 1840 *Bergerden*³; Tautologische samenstelling van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' met →*heri* 'plaats met een zandige rug' of met →*haar* 'zandige rug', vergelijk →Bergharen, met ingevoegde -d-, misschien onder invloed van →Pannerden.

Lit. ¹NGN 3 (1893) 45, ²GHAN 4 98, ³Van der Aa 2 264.

Bergermeer (Alkmaar, NH)

Water: 1251 kopie ca. 1420 *in aquis que vocantur Mere inter Berghen et Alkmer sitas*¹, polder: 1575 *Berghermeer Van Egmond ende Bredenroe bedickt*², 1680 herdruk 1745 *Bergher Meer*³; Mnl. *mere* 'meer, waterplas', met de latere toevoeging *Berger* 'behorend bij →Bergen²'. Het meer is in 1564 ingedijkt door Hendrik van Brederode, Heer van Bergen, in samenwerking met de Graaf van Egmond, die tegelijkertijd het Egmondermeer liet bedijken⁴. Aan de rand van de polder ontstond de gelijknamige nederzetting, die zich aan het begin van de jaren 1970 tot stadswijk ontwikkelde.

Lit. ¹OBHZ 889, ²krt Beeldsnijder, ³krt Blaeu, ⁴BPNH 56.

Berggierslanden (Meppel, D)

1826 *geërfdens in de Berggier*¹, landerij: 1907 *Berggier*²; Met *gier*, →*geer* 'wigvormig, spits toeloping stuk land'. De aanleg van de nieuwbouwwijk startte in 2005. *Korte Gier* werd in 1839 vermeld als *Korte Geere*.

Lit. ¹rug.nl, ²Driemaandelijksche Bladen 6 (1907) 61-94.

Bergharen (Wijchen, Gl)

12e eeuw *Haren*¹, 1322 *Harin*², 1622 *den Haarensse berg*², 1663 *Borcharen*², 1741 *Borcharen*, *Burgharen*, *Haren*²; Oorspronkelijk datief meervoud van →*haar* 'zandige rug'³. Later een tautologische samenstelling van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' en *haar*, ontstaan in een tijd dat *haar* niet meer als 'hoogte' werd begrepen.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 84, ²NGN 3 (1893) 45, ³Künzel e.a. 1989 84.

Berghem¹ (Gulpen-Wittem, Lb)

1286 kopie 1510 *Berchem*, 1339 *Bergheym*¹, 1803-1820 *Berghem*², 1838-1857 *Bergheim*³, 1866 *Berghem*⁴, 1936 *Bergheim*⁵; Samenstelling van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' en →*heem* 'woonplaats, woning'.

Lit. ¹Veldeke 57 (1982) 20, ²krt Tranchot, ³GHAN 4 122, ⁴Kuyper

Gulpen, ⁵LAN 29.

Berghem² (Oss, NB)

Uitspraak: *barge*. 1286 kopie 18e eeuw *Berchem*¹, 1312-1350 *Berghiem*², 1476 *Beke Stenssen van Berchen*³, 1546 *tot berchem*⁴, 1665 *Berchem*⁵, 1773 *Berchem*⁶; Samenstelling van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' en →*heem* 'woonplaats, woning'.

Lit. ¹OBNB 424, ²Galesloot 1865 5, ³BHIC 7323.27, ⁴Idem 7358.62, ⁵krt Blaeu, ⁶krt Sepp 18.

Berghof (Gulpen-Wittem, Lb)

1603 *Hoefvelshoeff*¹, 1913 *Berghof*², 1979 *Berghof*³; →*hof* 'boerenerf, hofstede' op de →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'. De identificatie van de attestatie van 1603 is onzeker.

Lit. ¹Habets 1891 15, ²Pott 31, ³GTAN 4 121.

Berghuizen¹ (Heerde, Gl)

1327 *ten Berchhusen*¹, 1543 *den hoff to Berichhuysen*¹; Samenstelling van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' en *huizen* 'nederzetting'. Op de Belt stond eens de Arnsberg, het latere erve *Berghuis*².

Lit. ¹Otten 1985 52, ²Idem 48.

Berghuizen² (De Wolden, D)

Uitspraak: *de bargaen*. 1899 *Berghuizen*¹; Samenstelling van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' en *huizen* 'nederzetting', passend in het rijtje Broekhuizen, Buitenhuisen en Dijkhuizen.

Lit. ¹Pott 26.

't Bergje (Hardenberg, O)

1867 *Hofbergje*¹, gebouw: 1899 *Hofbergje*²; Verkleinvorm van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel', naar de verhoogde ligging. Vergelijk het nabij gelegen *Bijenbergh* (veldnaam).

Lit. ¹Kuyper Avereest, ²Pott 146.

Bergkwartier¹ (Amersfoort, U)

1994 *Bergkwartier*¹; Rond 1900 gebouwde villawijk op de Amersfoortse Berg. Evenals →Leusderkwartier en →Soesterkwartier samengesteld met het grondwoord →*kwartier* 'onderdeel van een stad, wijk, buurt', dat een in meerdere steden gangbare benaming is voor een stadswijk.

Lit. ¹Vuga 1994 12.

Bergkwartier² (Deventer, O)

1290 *prioris Montis sancti Nycolai in Dauantria*¹, 1293 *Prior Montis Sancti Nicholai in Dauantria*², 1394 *Up den Berghe*³; →*kwartier* 'onderdeel van een stad, wijk, buurt' en →*berg* 'terreinverheffing, heuvel', een rivierduin waarop in de middeleeuwen de Sint-Nicolaas- of Bergkerk werd gebouwd.

Lit. ¹OBGZ 1290.09.24, ²Idem 1293.08.03, ³De Meyer 1968 I 68.

Berglaren (Gemert-Bakel, NB)

1635 *op de Berchlaer*¹, 1647 *op de Berchlaer*², 1837 *bij de Berglaren*³, gebouw: 1899 *Berglaren*⁴, 1958 *op de Berglaren*⁵; Samenstelling van →*laar* 'intensief benut bos, bosweide' en →*berg* 'terreinverheffing, heuvel'.

Lit. ¹RHCE 3838, ²Idem 3843, ³BHIC 7691.45.A, ⁴Pott 26, ⁵RHCE ID 0119724.

Bergpolder (Rotterdam, ZH)

Polder: 1874 *Bergpolder*¹; Naar de ligging in de gelijknamige polder, waarvan het eerste deel refereert aan →Hillegersberg. De wijk werd in de jaren 1930 gebouwd.

Lit. ¹Gille Heringa 19.

Bergsche Heide (Bergen, Lb)

1913 *Bergsche Heide*¹; →heide 'onontgonnen veld, vlakte' bij →Bergen¹.

Lit. ¹Pott 31.

Bergschenhoek (Lansingerland, ZH)

15e eeuw *den hoeck, ten Hoeck*, 1611 *den Berchsen hoeck*¹, 1840 *Bergschen-hoek*²; →hoek 'scherpe of uitspringende bocht', gevormd door een snijpunt van wegen, behorend bij *Berg*, dit is →Hillegersberg.

Lit. ¹krt Schieland, ²Van der Aa 2 322.

Bergse Plaats (Bergen op Zoom, NB)

1886 *Bergse Plaats*¹; Naar de gelijknamige *plaats* 'zandbank die bij laag water zichtbaar is', met *Bergse*, bijvoeglijk naamwoord bij de plaatsnaam →Bergen op Zoom.

Lit. ¹ANWB Atlas van Nederland 95F4.

Bergstoep (Krimpenerwaard, ZH)

1841 *Bergstoep*¹; Veerstoep aan de Lek behorend bij *Berg*, dit is →Bergambacht.

Lit. ¹Van der Aa 3 131.

Bergweide (Deventer, O)

1400 *bij ons. Stad meente bijlanx den Toeghe*¹, gebied: 1830-1855 *Koerhuis Weiden*², 1841 *de stads weide, de Teuge geheeten*³, gebied: 1867 *Koerhuisweiden*⁴, 1977 *Bergweide*⁵, weide: 1936 *Bergweide of Teugeweide*⁶; *weide* gelegen buiten de Bergpoort, naar het stadsdeel *Berg*, →berg 'terreinverheffing, heuvel', 1394 *Up den Berghe*⁷, ter aanduiding van de verhoging waarop de Sint Nicolaaskerk staat, ook Bergkerk geheten⁸. Aan de zuid- en zuidoostzijde van Deventer lagen in de late middeleeuwen gemeenschappelijke weiden, waar poorters hun vee konden laten grazen. Direct onder de stadsmuren lagen de Koerhuisweiden (*Koerhuis* 'wachthuis') en aansluitend daaraan lag langs de IJssel *De Teuge*, 1348 *Insula uppen Toghe*, 1394 *up den Toghe*⁹, dit is mnl. *toghe* 'plaats waar men netten optrekt, visplaats'.

Lit. ¹De Meyer 1968 I 346, ²GHAN 3 74, ³Van der Aa 3 270, ⁴Kuyper Deventer, ⁵GTAN 3 74, ⁶LAN 30, ⁷De Meyer 1968 I 68, ⁸Van der Aa 3 270, ⁹De Meyer 1968 I 10.

Berik (Leudal, Lb)

Ca. 1620 *aen den berink, aen gen beringh*¹, 1690 *aen de beerick*¹, 1691 *op de berick*¹, 1869 *Berik*²; Het gebruik van het lidwoord wijst op een relatief jong microtoponiem en verbiedt de verklaring uit Gallo-Romaans **Bariacum* 'dat wat toebehoort aan de persoon *Barius*'³. Eerder een soortnaam vormende afleiding met het suffix →-ing- van *beer* 'drek, beer, op beer lijkende modder'⁴.

Lit. ¹Tummers 1962 24, ²Kuyper Buggenum, ³TNTL 36 (1917) 163v, De Vries 1962b 28, ⁴Tummers 1962 24.

Beringe (Peel en Maas, Lb)

1426-1564 *Bieringhen*¹, 1447 *to Beringen*², 1835 *Beringen*³, 1838-1857 *Beringe*⁴, 1844 *Beringen*⁵, 1868 *Beringen*⁶, 1899 *Beringen (De beide)*⁷; Te vergelijken met Beringen (B), ten noordwesten van Hasselt, 1120 *Beringe*, 1188 *Beringen*, een afleiding met het suffix →-ing- van de persoonsnaam *Bero* met als betekenis 'bij de lieden van *Bero*'.

Lit. ¹Schrijnemakers 2014 788, ²moennik.nl, ³Vander Maelen 1835 42, ⁴GHAN 4 103, ⁵Van der Aa 5 366, ⁶Kuyper Helden, ⁷Pott 26.

Beringerhoek (Peel en Maas, Lb)

1994 *Beringerhoek*¹; →hoek '(afgelegen) plaats' bij →Beringe.

Lit. ¹Vuga 1994 22.

De Berk (Echt-Susteren, Lb)

Bedrijventerrein in het noorden van Echt. Identiek aan de boomnaam *berk* (Betula). De naam is van recente datum en mogelijk ontstaan onder invloed van de naburige plaatsnaam →Berkelaar.

Berkdijk (Tilburg, NB)

1421 *aen den bercdijck*¹, 1429 *aen den berckdijck*¹, 1702 *den Berckdijck*², 1838-1857 *De Berkdijk*³, 1865 *Berkdijk*⁴; Samenstelling van de boomnaam *berk* (Betula) en →dijk 'waterkering, verhoogde weg in nat gebied'.

Lit. ¹Trommelen 1994 131, ²BHIC 9.296, ³GHAN 4 57, ⁴Kuyper Tilburg.

Berkeind (Gilze en Rijen, NB)

1838-1857 *Het Berkeind*¹, 1869 *Het Berkeind*²; Samenstelling van de boomnaam *berk* (Betula) en →eind 'rand, uiteinde, plaats waar iets ophoudt'.

Lit. ¹GHAN 4 56, ²Kuyper Gilze en Rijen.

Berkeindje (Somerens, NB)

1838-1857 *Berken*¹, 1846 *Berkeindje*², 1865 *Berkeindje*³, 1986 *Berkeindje*⁴; Samenstelling van de boomnaam *berk* (Betula) en de verkleinvorm van →eind 'rand, uiteinde, plaats waar iets ophoudt'.

Lit. ¹GHAN 4 83, ²Van der Aa 7 312, ³Kuyper Lierop, ⁴GTAN 4 83.

Berkel¹ (Horst aan de Maas, Lb)

1219, 1224 *Berkele*¹, 1231-1232 *Bercle*², 1238 *Berckele*, *Berkele*², 1835 *Berkel*³; Samenstelling van de boomnaam *berk* (Betula) en →lo 'licht, open bos' met de betekenis 'berkenbos'⁴.

Lit. ¹Gysseling 1960 126, ²Veldeke 58 (1983) 27, ³Vander Maelen 1835 9, ⁴Gysseling 1960 126.

Berkel² (Lansingerland, ZH)

1266 *Berkel*¹, 1280-1287 *berkel*², 1306 *Berkel*³; Zie →Berkel¹.

Lit. ¹OBHZ 1432, ²Corpus Gysseling I 505, ³Van Mieris II 61.

Berkel³ (Tilburg, NB)

Uitspraak: *béérkel*. 1214 kopie 17e eeuw *Bercle*¹, 1304 kopie 17e eeuw *Berckle*², 1305 kopie 16e eeuw *Berkel*³, 1312-1350 *Bercle*, *Berkel*⁴, 1573 *Berckele*⁵, 1773 *Berkel*⁶; Zie →Berkel¹.

Lit. ¹OBNB 110, ²Idem 660, ³Idem 687, ⁴Galesloot 1865 216, 204, ⁵krt Sgroten, ⁶krt Sepp 8.

Berkel en Rodenrijs (Lansingerland, ZH)

Zie →Berkel² en →Rodenrijs. Reeds in de 13e eeuw

werden beide dorpjes tot één parochie verenigd.

Berkelaar (Echt-Susteren, Lb)

Limburgs *Berkelieër*. Midden 11e eeuw kopie 18e eeuw *Berclar*¹, 1178 *Berclaram*¹, 1287 *Bercler*², 1290 *Barcklaer*³, 1303 *Berckeleer*⁴, ca. 1700 *Berckelen*⁵, 1803-1820 *Berckeler*⁶, 1835 *Berckelaer*⁷, 1867 *Berkelaar*, *Klein Berkelaar*⁸; Samenstelling van *→laar* 'intensief benut bos, bosweide' en de boomnaam *berk* (Betula)⁹.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 85, ²OBGZ 1287.02.01, ³Idem 1290.12.31, ⁴Idem 1303.07.07, ⁵LIKP 14, ⁶krt Tranchot, ⁷Vander Maelen 1835 9, ⁸Kuyper Echt, ⁹Gyseling 1960 126, Künzel e.a. 1989 85.

Berkeloord (Lochem, Gl)

1994 *Berkeloord*¹; Samenstelling van *→oord* '(buiten)plaats' en de riviernaam *Berkel* (1316 *Bercle*, 1322 *Berckla*, 1365 *land aan de Berkel*, 1396 *Zutphen up die Byrckel*, 1420 *die Barkel*, 1422-1423 *vor die Berkel*, 1840 *Berkel of Berckel, ook wel Barckel of Borckel genoemd*). De riviernaam is een afleiding met *-l-* suffix van Germaans **birk-* 'glanzend, schitterend', verwant met de boomnaam *berk*, die benoemd is naar zijn helder witte bast. De verklaring die in deze waternaam een samenstelling met *lo* 'water' zag, wordt niet langer aanvaard.

Lit. ¹Vuga 1994 22.

Berkelsbroek (Horst aan de Maas, Lb)

→broek 'moerassig, drassig land' behorend bij *→Berkel*¹.

De Berken (Asten, NB)

1913 *Berken*¹, 1978 *De Berken*²; Collectieve meervoudsvorm van de boomnaam *berk* (Betula), ter aanduiding van een plaats waar berken staan. Komt regelmatig voor als huisnaam.

Lit. ¹Pott 32, ²GTAN 4 84.

Berkenrode (Heemstede, NH)

1284 kopie 1621 *dat the Haerlem in den Hout staet, dat die Berkenrode heijt*¹, 1628 *Berkenrode*², 1725 *'t Huis te Berkenrode*³, 1773 *Berkenrode*⁴; De boomnaam *berk* (Betula) en *→rode* 'rooiing van bos, ontginning'.

Lit. ¹OBHZ 2194, ²Groesbeek 1981 44, ³Rademaker 1725 56, ⁴krt Sepp 42.

Berkenwoude (Krimpenerwaard, ZH)

Uitspraak: *berkoude*. 1331 *Bercwoude*¹, 1379 *van Bercoude*², 1395-1396 *Bercwoude*³, 1425 *Berckoude*⁴, ca. 1696 *Berkou*⁵, 1773 *Berkoude*⁶, 1840 *Berkenwoude*⁷; Samenstelling van *woud*, *→wold* 'moerasbos, zompig bos' in datief enkelvoud en de boomnaam *berk* (Betula). Gelegen in bosveen-gebied bedekt met een dunne kleilaag.

Lit. ¹Hamaker 1875v I 128, ²Van Mieris III 355, ³Tenhaff 1946 22, ⁴Van Mieris IV 785, ⁵krt de Roij/Visscher, ⁶krt Sepp 26, ⁷Van der Aa 2 334.

Berkhoek¹ (Boekel, NB)

1727 *aan de Berkhoek*¹, 1751 *Aan de Berckhoek*², 1874 *Berkhoek*³; Samenstelling van de boomnaam *berk* (Betula) en *→hoek* '(afgelegen) plaats', een productief toponymisch grondwoord in de omge-

ving, vergelijk *→Biesthoek* en *→Zandhoek*¹.

Lit. ¹BHIC 7618.113, ²Idem 7618.198, ³Gille Heringa 20.

Berkhoek² (Tilburg, NB)

1848 *Berkhoek*¹, 1866 *Berkhoek*²; Samenstelling van de boomnaam *berk* (Betula) en *→hoek* '(afgelegen) plaats'.

Lit. ¹Van der Aa 11 354, ²Kuyper Udenhout.

Berkhout¹ (Koggenland, NH)

Ca. 1312 *Berchout*¹, 1319 *Berchoute*², 1387 *Verhout*³, 1573 *Berckhout*⁴, 1680 herdruk 1745 *Berckhout*⁵; De boomnaam *berk* (Betula) en *hout*, *→holt* 'hoogopgaand loofbos'.

Lit. ¹Smit 1924v VII 13, ²Van Mieris II 608, ³Idem III 478, ⁴krt Sgroten, ⁵krt Dou 7.

Berkhout² (Lisse, ZH)

1403 *een duynken geheten Berchout*¹; Zie *→Berkhout*¹. In de 18e eeuw een buitenplaats².

Lit. ¹Fockema Andreae e.a. 1952 69, ²Idem 70.

Berkmeer (Koggenland, NH)

Water: ca. 1631 *De Berck meer*¹, 1639 *Berckmeer*²; De boomnaam *berk* (Betula) en *→meer* 'waterplas', naar de begroeiing langs de oever. Het meer is drooggemaakt in 1636, krachtens octrooi van de Staten van 1626, verleend aan Jacob van Foreest³.

Lit. ¹krt Metius, ²krt Colom, ³MVN 36 (1960) 78v.

Berkt¹ (Bernheze, NB)

1717 *op de gemeijne Berck*¹, 1739 *Berkt*², 1838-1857 *Berkt*³, 1865 *Berkt*⁴; Afleiding van de boomnaam *berk* (Betula) met het verzamelsuffix *-t* < *-ede* < *→*-ipi*, met als betekenis 'plaats waar berken staan'. Dit verzamelsuffix is zeer productief bij het vormen van plaatsnamen uit namen van bomen of planten en het geeft de plaats aan waar een bepaalde hoeveelheid van iets (meestal dus vegetatie) voorkwam. Vergelijk namen als *→Biest*², *→Bokt*, *→Elst*², *→Leuth*, *→Spurkt*, *→Stokt* en *→Ulft*.

Lit. ¹BHIC 7302.116, ²Idem 7302.98, ³GHAN 4 22, ⁴Kuyper Heesch.

Berkt² (Veldhoven, NB)

1838-1857 *De Berkt*¹, 1867 *Berkt*²; Zie *→Berkt*¹.

Lit. ¹GHAN 4 81, ²Kuyper Zeelst.

Berkum (Zwolle, O)

1233 ? *Barkmen*¹, 1364 *Bercmede*², 1394 *Bircmede*³, 1451 *Bircmede*³, 1456 *Berkman*³, 1483 *Bercmede*³, 1498 *Batmede*³, 1502 *Berckman*³, 1545 *Bircmede*³, 1665 *Berkman*⁴, 1801 *Berkmen*⁵; Samenstelling met de boomnaam *berk* (Betula). Tot in de 16e eeuw wordt de plaats ook *Bircmede* gespeld. Indien de oude vorm uit 1233 correct is, dan wisselde het gebruik van *-men* en *-mede* al vroeg. Dezelfde onstandvastigheid van *-men* is ook van andere namen (zie *→Bathmen*) bekend, waar *-men* wisselt met *-munde* en *-mende*. Aan *mede*, *→made* 'hooiland', moet hier wegens ontbrekende vormen op *→made* niet gedacht worden.

Lit. ¹Tegenwoordige Staat 31 552, ²Slicher van Bath 1944 II 251, ³NGN 1 (1884) 82, ⁴krt Blaeu, ⁵Tegenwoordige Staat 31 552.

Berkwert (Littenseradiel, Fr)

Ndl. *Barkwerd*. 1511 *Berckwert*¹, 1543 *Berkwert*¹, 1698 *Barkwert*¹, 1936 *Barkwerd*²; Fri. *wert*, →*werd* 'terp, bewoonde hoogte' van (die van) de persoon **Berika* of 'bewoonde hoogte met een berk'³.

Lit. ¹Naamkunde 7 (1975) 185, ²LAN 21, ³Naamkunde 7 (1975) 185.

Berlicum (Sint-Michielsgestel, NB)

Uitspraak: *ballekum*. 1237 *Berlekem*, *Berlikem*¹, 1240 *Berlanchem*, *Berlinchem*², 1252 *Berlinchem*³, 1312-1350 *Berlinchem*, *Berlychem*⁴, 1355 *Berlikem*⁵, 1380 *Berlichem*⁵, 1365 *Berlyckem*⁵, ca. 1400 vaak: *Berlikem*⁵; Samenstelling van →*heem* 'woonplaats, woning' en de genitief meervoud **Berlinga*, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Berilo* met als betekenis 'van de lieden van de persoon *Berilo*'.

Lit. ¹OBNB 182, 183, ²NGN 2 (1892) 109, ³OBNB 244, ⁴Galesloot 1865 120, 169, ⁵NGN 2 (1892) 110.

Berlikum (Waadhoeke, Fr)

Fries *Berltsum*. 1355 *Berlichem*¹, 1399 *Barlichem*¹, 1405 *Berlikim*², 1470 *in Berltjem ende 't Wtgum*³, 1478 *Berlkum*⁴, 1482 *Tutingum anders Verlingum* lees: *Berlingum*⁵, 1664 *Belkum*, *Berlekum*, *Berlicum*⁶; →*heem* 'woonplaats, woning' en **Berlinga*, een afleiding met het suffix →*-ing-* van de persoonsnaam *Berilo* met als betekenis 'van de lieden van *Berilo*'. Waarschijnlijk is het dorp ontstaan uit twee vlak naast elkaar gelegen dorpen, Berlikum en †*Tutingum* (1400 *Tutyngum*, oudtijds ook *Uitgonge* of *Utgong* geheten, in 1470 't *Wtgum*, reïnterpretatie van *Twtgum* < *Tutingum*) 'woonplaats van de lieden van de persoon *Tuta*'.

Lit. ¹NGN 4 (1899) 236, ²OFO 1 11, ³NGN 4 (1899) 236, ⁴OFO 4 37, ⁵Fryske Plaknammen 15 (1969) 45, ⁶NGN 4 (1899) 236, ⁶krt Schotanus.

Berm (Maasdriel, Gl)

1899 *Berm*¹; *berm* 'strook grond langs o.a. de dijk', vergelijk mnd. *barm* 'berm van een dijk'.

Lit. ¹Pott 27.

Bern (Zaltbommel, Gl)

Uitspraak: *beere(n)*. 709 kopie 1191 *Birni*¹, 1108-1121 kopie 13e eeuw *de Berne*¹, 1134 *Berna*, *Bernam*¹, 1157-1161 vervalst? *Berne*¹, ca. 1170-1180 kopie 1132 *aput Byrnen*¹, 1212 *Berna*², 1318 *Baerne*³, 15e en 16e eeuw *Beern*, *Berne*, *Baernen*, *Birne*³, 17e eeuw meestal: *Baerne*³; Germ. **birnja-*, collectief bij **birnu-* 'beer, op beer lijkende modder'⁴.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 85, ²Gysseling 1960 128, ³NGN 2 (1892) 110, ⁴Gysseling 1960 128.

Bernissche Hoeven (Bernheeze, NB)

Uitspraak: *bannis*. 1196 *Bernehesse*¹, 1205-1233 *Bernehesse*, *Bernehesse*, *Bernehesermade*², 1542 *Bernisse*³, 1588 *Bernis*³, 1838-1857 *Bernisse Hoeven*⁴, landgoed: 1840 *BERHEEZE of Bernheze*⁵, 1865 *Bernissehoeven*⁶, 1978 *Bernissche Hoeven*⁷; Bernissche is een bijvoeglijke vorm bij de plaatsnaam Bernheeze, een samenstelling van onl. *hese* 'struikgewas, kreupelhout' en *berne* 'beer, op beer

lijkende modder'. Een vernoeming naar de abdij te →*Bern*, die sedert 1196 Bernheeze in bezit had, is niet waarschijnlijk omdat de locatie al zo heette voordat het klooster er bezittingen verwierf⁸.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 86, ²Gysseling 1960 129, ³NGN 2 (1892) 111, ⁴GHAN 4 40, ⁵Van der Aa 2 327, ⁶Kuyper Dinther, ⁷GTAN 4 40, ⁸Rentenaar 1984 344.

Bernsterburen (Súdwest-Fryslân, Fr)

Fries *Baarnsterbuorren*. 1506 *Bernsera gued*¹, 1525 *toe Beerns*², 1718 *Bernster Buiren*³; De 16e-eeuwse vormen zijn te lokaliseren in de directe omgeving van Bernsterburen. Daar liggen meer plaatsen met in hun naam →*buren*, bij voorbeeld →*Hornsterburen*, →*Sibrandabuorren* en →*Tsjerkebuorren*. Bernsterburen betekent →*buren* 'nederzetting, buurt' behorend bij (de verdwenen plaats) *Beerns* of *Berns* < **Berningi*, een afleiding met het suffix →*-ingi* van de persoonsnaam *Berno* met als betekenis 'bij de lieden van *Berno*'⁴.

Lit. ¹Us Wurf 2 (1953) 21, ²Idem 38, ³krt Schotanus, ⁴Sipma 1966 82.

bert 'plaats waar woningen staan'

Ontstaan uit **bûrîpi*, een afleiding met het verzamel-suffix →*-*îpi* van ofri. *buer*, →*buur* 'woning, klein huis' met de betekenis 'plaats waar woningen staan'. In het Oudfries werd de *û* voor *i* of *j* in de volgende lettergreep veranderd tot *ê* (umlaut), waarna de middenvocaal wegviel en de *ê* voor de resulterende consonantengroep werd verkort. Zie →*Beerta*, →*Engelbert*, →*Lettelbert*, →*Middelbert*, →*Niebert*, →*Siddeburen* en →*Tolbert*. Vergelijk ook →*Drijber*.

Besoijen (Waalwijk, NB)

1312-1350 *Bizoyen*¹, 1314 *Bysoyen*², 1326 *totten meerdyc toe, die achter Bysoyen legt*³, 1330 *Bysoye*⁴, 1334 *Besoye*⁵, 1339 *Besoyen*⁶, 1573-1576 *Besoije*⁷, 1573 *Besoeijen*⁸, 1836 *Bezooien*⁹; Misschien een samenstelling van mnl. *oye*, →*ooi* 'land aan een waterloop', hier het Oude Maasje, en mnl. *bys* 'bies'.

Lit. ¹Galesloot 1865 37, ²Van Mieris II 142, ³Idem II 397, ⁴Hamaker 1875v I 125, ⁵Smit 1924v VII 50, ⁶Van Mieris II 619, ⁷Vierlingh 96, ⁸krt Sgroten, ⁹LAN 32.

Besselaar (Boxtel, NB)

1482 *van den Bersselare*¹, 1515 *van den Bersselae*², 1722 *Bersselaar*³, 1794 *Berselaar*⁴, 1832 *Berselaar*⁵, 1851 *Berselaar*, *Besselaar*⁶, 1868 *Besselaar*⁷; Samenstelling van →*laar* 'intensief benut bos, bosweide' met *berse*, **beers* 'omhaagd gebied', waarvoor zie →*Beers*. De vormen met -*ss*- wijzen op een scherpe -*s*-, wat samen met de datering van de vroegste attestatie een herkomst uit *berne* met een zogenaamde suizende -*r*-, vergelijk →*Deursen*, onwaarschijnlijk maakt.

Lit. ¹Van Rooij 1963, ²Rechterlijk Archief Boxtel, ³Van Houtum e.a. 1995 167, ⁴krt Verhees, ⁵Brock I 190, ⁶Van der Aa 13 653, ⁷Kuyper St Oedenrode.

Best (Best, NB)

Uitspraak: *bèest*. 1307 [*B*]est¹, 1335 *villa de Best*²;

Etymologie onbekend. Mogelijk gaat deze eenstammige naam terug tot in de prehistorische tijd. Een poging tot verklaring: misschien uit **basti* of **bastipi*, collectiefvorm bij *bast* 'schors, boomschil, uit bast gemaakt touw'. Zeker is dat we niet mogen uitgaan van *bes* 'bessenstruik' of *bies* 'plant van vochtige heidegrond en moerassen (Scirpus)'. Onder Oostelbeers ligt een ouder landgoed Baest (1e kwart 13e eeuw *Bast*³, 1267 *nemus de Baest*⁴), maar de relatie tussen de namen is onzeker. Men opperde de mogelijkheid dat het dorp Best vanuit deze locatie is gesticht⁵.

Lit. ¹OBNB 752, ²Leenders (website), ³OBNB 1 133, ⁴Idem 1 309, ⁵De Bont 1969 132.

Besthmen (Ommen, O)

Uitspraak: *bestum*, *bessem*. 1381-1383 *Bestman-nyn*¹, 1381-1383 *Bestmen*², 1450 *Besmannijnc*³, 1456 *Bestman*⁴, 1532 *Besmen*⁴, 1665 *Bestman*⁵, 1840 *BESTMEN of Bessem*⁶, 1867 *Bestmen*⁷; Wel verklaard als een samenstelling van *best* (overtreffende trap van *goed*) en *man* 'mannelijk persoon'. In het licht van andere namen op *-men* (zie →Bathmen) is deze verklaring niet waarschijnlijk.

Lit. ¹RRU 653, ²Idem 728, ³NGN 1 (1884) 144, ⁴Idem 82, ⁵krt Blaeu, ⁶Van der Aa 2 23, ⁷Kuyper Ambt Ommen.

Beswerd (Winsum, Gr)

Uitspraak: *beskwerd*, *bespwerd*, *besperd*. 855 ingevoegd ca. 890 kopie 9e-10e eeuw in *Buxing*¹, 11e eeuw in *Bohsing*¹, 1446 kopie *to Beswert*², 1459 *to beswert*³, 1516 *tho Bexsem*⁴, 1552 *tho Bexsem*⁵, 1558 *to Beswert*⁵, 1781 *Beswert*⁶; De oudste vormen wijzen op een afleiding met het suffix →*ingi* van een persoonsnaam **Bokse*, een afleiding met het suffix →*ing*- van de persoonsnaam *Bonne* met als betekenis 'bij de lieden van **Bokse*'. *Beswerd* betekent zoiets als *wert*, →*werd* 'terp, bewoonde hoogte' van (de lieden van) *Bokse*. *Bexsem* is een variant met of aangeleund aan →*heem* 'woonplaats, woning'.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 87, ²Cartago kla0232, ³NGN 10 (1936) 118, ⁴Cartago kta172a, ⁵NGN 10 (1936) 118, ⁶krt Beckeringh.

Bethlehem¹ (Eemsmond, Gr)

1502 *Bethlehem*¹, 1677-1678 *Clooster Betlem*², 1781 *Bethlem*³, 1867 *Bethlehem*⁴; Uithof voor benedictinessen, omstreeks 1470 gesticht vanuit het klooster Rottum. Vernoemd naar de stad in Palestina⁵. Zie ook →Bartlehiem.

Lit. ¹Cartago ahs213, ²krt Coenders, ³krt Beckeringh, ⁴Kuyper Kantens, ⁵Rentenaar 1984 317.

Bethlehem² (Maastricht, Lb)

1651 *Bethlehem*¹, 1803-1820 *Betheheim*²; Het kasteel kwam in het begin van de 16e eeuw in het bezit van de Duitse Orde. In 1651 was nog slechts sprake van een boerderij. Vernoemd naar de stad in Palestina³.

Lit. ¹Rentenaar 1984 319, ²krt Tranchot, ³Rentenaar 1984 317.

Betondorp (Amsterdam, NH)

Buurt in het Amsterdamse stadsdeel Oost, begin jaren 1920 gebouwd als Tuindorp Watergraafs-

meer. Bij de woningbouw werd voor het eerst veel beton toegepast, waardoor de buurt de bijnaam Betondorp kreeg, die zich als officiële naam doorzette.

Betterwird (Dongeradeel, Fr)

Fries *Betterwurd*. 1387 *Betterwird*¹, 1505 *Bitterwirdt*²; Ofri. *wirdt*, →*werd* 'terp, bewoonde hoogte', verklaard als 'betere wierde', maar men heeft in het eerste deel ook de persoonsnaam *Better* < *Bechthari* willen zien.

Lit. ¹Gildemacher 2007 39, ²NGN 4 (1899) 242.

Betuwe (gebied, Gl)

77 kopie 9e eeuw *Bataworum insula*¹, 310 kopie 15e eeuw *Batauiam*¹, ca. 365 kopie 13e eeuw *Patavia*¹, 726 kopie 11e eeuw *Batuvua*, *Batuuua*¹, 790-793 kopie 1170-1175 *Batawe*¹, midden 12e eeuw *Bettue*¹, ca. 1200 kopie 14e eeuw *Betewe*¹, 1294-1295 in *Bethua*², 1318 *Bettow*³, 1522 *Betouwe*³, 1527 *Betouwen*³; Afgeleid van de volksnaam der Bataven⁴.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 87, ²Meihuizen 1953 84, ³NGN 3 (1893) 48, ⁴Künzel e.a. 1989 87.

Beugen (Boxmeer, NB)

Uitspraak: *béúge*. 1294 *de Boghene*¹, 1294 *Petrus de Boghen*², 1294 *de Bughene*³, 1308 *Boghene*⁴, 1500 *Boegen*⁵, 1556 *Beughe*⁶, 1599 *Bueghe*⁷, 1665 *Bueghe*⁸, 1773 *Beugen*⁹, 1803-1820 *Beugen*¹⁰; Te verbinden met *buigen* en *boog*, oe. *beag* 'bocht in een rivier', naar een bocht in de Maas. Ter vergelijking: het plaatsje Beugen (Dld) ligt aan een kromming van de Rijn. Zie ook →Beugt. Ten noorden van het centrum zijn Romeinse graven gevonden.

Lit. ¹DONB 1294.10.15, ²DONB 1294.10.18, ³DONB 1294.11.20, ⁴Enklaar 1941 310, ⁵BHIC 7040.247, ⁶krt Van Deventer, ⁷krt Heyns, ⁸krt Blaeu, ⁹krt Sepp 7, ¹⁰krt Tranchot.

Beugt (Bernheerze, NB)

1378 *tot Boeghde*¹, 1378 kopie 17e eeuw *Bueghe*², 1478 *Bueghe*³, 1530 *ter plaetsen geheyten Boege*⁴, 1838-1857 *De Beug*⁵, 1841 *'t Buigt, Hooge-Beugt*⁶, 1865 *Beug*⁷, 1874 *Beugt*⁸; Misschien te verklaren als →Beugen, bij *buigen* en *boog*, ter aanduiding van iets met een gebogen vorm. De oude vormen met lange vocaal verbieden rechtstreekse aanknoping bij *bucht*, *bocht* 'gesloten omheining, omheind, afgesloten perceel'.

Lit. ¹BHIC 9.295, ²Regesten Abdij Berne 384, ³Van Rooij 1963 II 399, ⁴RAV R23 fol.109, ⁵GHAN 4 40, ⁶Van der Aa 3 345, ⁷Kuyper Dinther, ⁸Gille Heringa 21.

Beukelaar (Meierijstad, NB)

1374 *ten buekelaer*¹, 1411 *'t goet op beukelaer*¹, 1534 *in Veghel aent Bueckelair int Verrenberch*², 1535 *in Veghel aent Bueckelair in die Heze*², 1535 *in Veghel aent Bueckelair int Davelair*², 1701 *aan 't Beukelaar*³, 1866 *Beukelaar*⁴; Samenstelling van →*laar* 'intensief benut bos, bosweide' met de boomnaam *beuk*. De oude attestatie ca. 1050 kopie 11e eeuw *Budiclar* wordt niet langer met Beukelaar geïdentificeerd.

Lit. ¹Cornelissen 1998, ²BHIC 7700.23, ³Idem 7700.72, ⁴Kuyper Veghel.

Beuningen¹ (Beuningen, Gl)

1100? in *Boninge*¹, 1139 *de Boninge*¹, 1141 *de Boninga*¹, 1148 kopie 14e eeuw *Boninghen*¹, 1270 *Boniken*², 1277 *Henricus de Boninghen*³, 1303 *Boninghen*⁴, 1382 *Boeningen*⁴, 1584 *Bonninghen*⁴, 1665 *Boningen*⁵, 1866 *Beuningen*⁶; Ontstaan uit **Boninja-*, een afleiding met het suffix *-ing-* van de persoonsnaam *Bono* met als betekenis 'bij de lieden van *Bono*'⁷.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 88, ²NGN 3 (1893) 49, ³OBGZ 1277.04.16, ⁴NGN 3 (1893) 49, ⁵krt Blaeu, ⁶Kuyper Beuningen, ⁷Künzel e.a. 1989 88.

Beuningen² (Lossier, O)

Uitspraak: *böaningn*. Laat in 10e eeuw in *Baningi*¹, midden 12e eeuw *de Boninge*¹, 1280 *Bonegen*², 1300 kopie 15e eeuw *Boenyngen*³, 1381-1383 *to Bonynghe*⁴, 1457 *Boeningen*⁵, 1472 *Bonijnghe*⁵, 1498 *Bonijngen*, *Boenijngen*⁵, 1636 *Boeninge*⁵; Een afleiding met het suffix *-ing-* van de persoonsnaam *Bono* met als betekenis 'bij de lieden van de persoon *Bono*'⁶.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 88, ²NGN 1 (1884) 83, ³OBGZ 1300.11.20, ⁴RRU 751, ⁵NGN 1 (1884) 83, ⁶Künzel e.a. 1989 88.

Beuningerhof (Echt-Susteren, Lb)

Limburgs *Beuningerhaof*. 1340 *Boninghen*¹, 1547 *tot Booningen*¹, 1554 *hoff tho Boeningen*²; *-hof* 'boerenerf, hofstede' bij een locatie *Beuningen*, een afleiding met *-ing-* van de persoonsnaam *Bono* met als betekenis 'van de lieden van *Bono*'.

Lit. ¹Veldeke 59 (1984) 26, ²Schrijnemakers 2014 431.

Beusbergen (Hof van Twente, O)

1387 *Bursbergen*¹, 1440 *Boesberghe*², 1458 *Boesenberge*², 1471 sic: *Bosenbege*², 1665 *Boesbergen*³, 1840 *BEUSBERGEN*, op oude kaarten *Boesbergen*⁴; Indien de vorm *Bursbergen* correct is, dan kan men denken aan *brus*, *bors* 'kreupelhout, struikgewas'. Zie ook *→Burse* en (anders) *→Beuseberg*.

Lit. ¹Slischer van Bath 1944 II 221, ²NGN 1 (1884) 84, ³krt Blaeu, ⁴Van der Aa 2 373.

Beuseberg (Rijssen-Holtten, O)

1803 *Beuzeberg*, of *Langestraat*¹, 1867 *De Beuseberg*²; Oorspronkelijk de naam van een heuvel. Misschien te vergelijken met namen als *Buesvelde* en *Beusenacker*, aanduidingen voor slecht land, en dan letterlijk 'de boze berg'. Zie echter ook *→Beusbergen*.

Lit. ¹Tegenwoordige Staat 32 29, ²Kuyper Holtten.

Beusichem (Buren, Gl)

Uitspraak: *beuzekom*. 918-948 kopie 11e eeuw *Buosinchem*¹, 1131 *Bosenchem*¹, 1176 *Bosenkem*¹, 1191 *Busenchem*¹, 1220 *Busenghem*², 1281 *Bosincheym*, *Bosiken*³, 1386 *to Boesinchem*⁴, 1568 *Beusecum*⁵, 1599 *Boesechem*⁶; Samenstelling van onl. *hem*, *→heem* 'woonplaats, woning' en **Bosinga*, een afleiding met het suffix *-ing-* van de persoonsnaam *Boso* met als betekenis 'de lieden

van *Boso*'⁷.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 88, ²OBGZ 1220.08.18, ³NGN 3 (1893) 51, ⁴OBGD 766, ⁵NGN 3 (1893) 51, ⁶krt Hornhövius, ⁷Künzel e.a. 1989 89.

Beusum (De Marne, Gr)

1525 *Focko Beusma*, *Focko Beusums arffgenamen*¹, ca. 1660 *Beusum*², 1677-1678 *Beusum*³, 1781 *beusum*⁴, 1840 *BEUSUM*⁵, gebouw: 1913 *Beusum*⁶; Wel verklaard als *→heem* 'woonplaats, woning' van de persoon *Bavi*, maar eerder ontstaan uit de geslachtsnaam *Beusma* 'de afstammelingen van de persoon *Bavi*'. De voormalige borg Beusum, gelegen ten zuidwesten van Ulrum, is in 1694 gesloopt.

Lit. ¹Cartago fae063, ²krt De Wit, ³krt Coenders, ⁴krt Beckeringh, ⁵Van der Aa 2 374, ⁶Pott 34.

Beutenaken (Gulpen-Wittem, Lb)

Limburgs *Böätenake*. 1111 *de Bottinachs*¹, 1146 *Butenacho*, *Butenachen*¹, 1146 kopie 12e eeuw *Butennaken*¹, 1356 *Botenaken*², 1371 *Boetenaken*², 1838-1857 *Beutenaeken*³, 1869 *Beutenaeken*⁴, 1979 *Beutenaken*⁵; Ontstaan uit **Botiniacas*, een Gallo-Romaanse afleiding met het suffix *-iniacas* (*→-enaken*) van een Germaanse persoonsnaam *Buto* of *Boto*, met als betekenis 'toebehorend aan *Boto*'⁶. De Romaanse meervoudsuitgang op *-s* werd vervangen door Germaans *-en*.

Lit. ¹Künzel e.a. 1989 88, ²Tummers 1962 27, ³GHAN 4 125, ⁴Kuyper Slenaken, ⁵GTAN 4 125, ⁶Tummers 1962 27, Künzel e.a. 1989 88.

Beveland (gebied, Zl)

966 kopie 15e eeuw *Bieuelant*¹, 976 *in pago Beuelanda*², 1003 *ex ditione sancti Bauonis in Beuelanda*², 1040 *in Beuelanda*³, 1147-1148 kopie 13e eeuw *in utraque Beuelanda*⁴, 1148 kopie ca. 1222 *in Beuelanda*⁵, 1161 *in utraque Beuelanda*⁶, 1192 kopie 13e eeuw *in utraque Biuilandia*⁶; Onl. *landa* 'land' met onbekend eerste deel⁷. Een vroege etymologie (begin 12e eeuw) van de abt Hariulf van Oudenburg brengt het eerste deel in verband met het werkwoord *beven* (voor land dat trilt onder de voeten⁸): *in insula quae nuncupatur Bevelanda hoc est tremula terra*⁹. De verklaring uit een persoonsnaam *Bive*, *Beve*¹⁰, wisselvorm van *Bavo*¹¹, is onwaarschijnlijk. In de 12e eeuw wordt het gebruikelijk van de twee Bevelanden (*in utraque Beuelanda*) te spreken, waarvoor zie *→Noord-Beveland* en *→Zuid-Beveland*.

Lit. ¹Gysseling 1960 138, ²Künzel e.a. 1989 89, ³Gysseling 1960 138, ⁴Künzel e.a. 1989 261, ⁵Gysseling 1960 138, ⁶Künzel e.a. 1989 261, ⁷Idem 89, ⁸Gysseling 1960 138, ⁹Dekker 1971 26, Künzel e.a. 1989 89, ¹⁰Moerman 1956 141, ¹¹De Vries 1962b 30.

Bevermeer (Zevenaar, Gl)

1294-1295 *Bevermere*, *Bevermare*¹; Samenstelling van *bever* 'Castor fiber' en *→meer* 'waterplas'. Het voorkomen van bevers elders in Nederland wordt prachtig geïllustreerd door Van der Aa: "Uit de Kameraarsrekening van Deventer blijkt het, dat in vroegere tijden, b. v. in 1484 en ruim twintig volgende jaren, de bevers, thans een zeer zeldzaam